

זאת נדבבת הוגידים דחשובים
הרה"ח ר' זאב פריעדמאן נ"י
והרה"ח ר' אליעזר קעסטענבוים נ"י

בס"ד

קובץ חידושי תורה

פרי תמרים
סייד לילית המדוש
ר' יואל

כולל הארות והערות שונות, בדברי רבותינו
הראשונים, וגדולי האחרונים, וגם דוכב שפתי ישנים,
בטעם זקנים, בירורי דברים, נכונים וישרים, להלכה
ולמעשה נאמרים, בענינים העומדים על הפרק חדשים
לבקרים, גם לרבות פלפולים יקרים, — מאת לומדי
הכולל תורה ויראה דרבינו יואל ותלמידי וחסידי
רבינו הקוה"ט זי"ע ככל תפוצות ישראל

קונטרס אחד עשר • חנוכה תשמ"ג

כולל חיי דרבינו יואל דסאטמאר

ברוקלין יצ"ו

מדור מיוחד נקוב בשם תורת הניקור בסדר הניקור
הנהוג בחו"ל עם מקורי וטעמי

אשר ליהאיה איתא דאורייתא
תורה ויראה דרבינו יואל
דסאטמאר זצ"ל
הוא הדין ליהאיה איתא דאורייתא
תורה ויראה דרבינו יואל
דסאטמאר זצ"ל

בס"ד

קובץ חידושי תורה פרי תמרים

כולל הארות והערות שונות, בדברי רבותינו הראשונים, וגדולי האחרונים, וגם דוכב שפתי ישנים, בטעם זקנים, בירורי דברים, נכונים וישרים, להלכה ולמעשה נאמרים, בענינים העומדים על הפרק חדשים לבקרים, גם לרבות פלפולים יקרים, — מאת לומדי הכולל תורה ויראה דרבינו יואל ותלמידי וחסידי רבינו הקוה"ט זי"ע ככל תפוצות ישראל

קונטרס אחד עשר • חנוכה תשמ"ג

יוצא לאור ע"י

כולל תוי"ד דרבינו יואל דסאטמאר

ברוקלין יצ"ו

|| || ||

מדור מיוחד נקוב בשם תורת הניקור בסדר הניקור
הנהוג בחו"ל עם מקורי' וטעמי'

PUBLISHED BY

PRI TEMORIM

c/o Kolel Avreichim D'Satmar
125 Heyward St., Brooklyn, N.Y. 11206
Tel. 237-1398

למסור חידושים, הערות או כתבי ידות וכן לכל עניני המערכת, נא לפנות
אל העורכים: מוה"ר ישראל דוד הארפענקעם נ"י, 384-5832
מוה"ר חיים משה דוב ווייסמאן נ"י, 388-1859
מוה"ר יוסף ארי' פעלזן נ"י 384-6013

לתשומת לב

כשאר ארצות

בבני ברק
מנשה קליין
רחוב ישמח משה 36

בירושלים עיה"ק תובב"א
דוד מנשה רוטשילד
בתי אונגרין 261
Tel. 286565 — 281068

בקריית יואל
פנחס דוד שווארטץ
26 Satmar Dr.
Tel. (1914) 783-6139

אנטווערפן
מרדכי ואחיו שמואל מאיר שטויבער
Van Den Nest Lei 19
2000 Antwerp Belgium

לאנדאן
חיים צבי כהן
130 Stamford Hill
London N. 16
Tel. 802-3565

מאנטרעאל
וואלף לאנדא
484 Querbs
M.T.L. H2V-3W4
Tel. (1514) 272-7822

הכרת תודה

חובתנו הנעימה להביע בזה את רגשי תודתנו העמוקה וברכותנו
המאלפות למע"כ האי גברא יקרא. איש חי רב פעלים, זית
רענן, יפה פרי תואר, עמוד התוך של מוסדותינו הקדושים, ספרא
רבה

מוהר"ר אלכסנדר סענדר דייטש שליט"א

ראה"ק דקהלתינו ומנהל מוסדותינו הקדושים
וגיסו היקר באנשים נדיב לב יקר שבערכין

מוהר"ר יעקב ראזענבערג שליט"א

בעלי בית הדפוס המשובח והמהודר „דייטש פרינטינג"
אשר היו לנו לעזר רב בעבודת הקדש והיו לנו לעינים
במומחיותם הגדולה בכל עניני הסידור וההדפסה

גרסס ברוס האחים גרוס

Printed in U.S.A. GROSS BROS. Printing Co., Inc.
3128 SUMMIT AVENUE, UNION CITY, N. J. 07087
Tel. (201) 865-4606

מפתח הענינים

דובב שפתי ישנים

סימן רלח	דרוש בעניני חנוכה	ו
	מכ"ק רבינו הגאון הקוה"ט רשכבה"ג זי"ע	
סימן רלט	בענין ניגוב הידים אחר נט"י ע"י מאשי"ן	יג
	מהגה"צ שמע"י שווארטץ ז"ל אב"ד דקהל יט"ל מאנטריאל	
סימן רמ	בסוגי' דמ"ע שהזמן גרמא	יח
	מהב' החו"ב חנני' יו"ט ליפא האלברשטאם הי"ד, נכד הגה"ק בעל עצי חיים זצוק"ל	

פלפולא אורייתא

סימן רמא	פלפול בסוגיא דמתוך	כב
	מכ"ק מרן אדמו"ר שליט"א	

דבר ה' זו הלכה

קונטרס תורת הניקור

הקדמה		כט
סי' רמ"ב	מהרה"ג ר' משה זאב זארגער שליט"א מו"צ בעדה חרדית ירושלים עיה"ק ת"ו	נג
	פרק א' א"י א"ז: קרום הדק שעל הראפעלע ושומן שתחתיו ובידור רב מה הוא חלב הכסלים. פ"ח: בשר שבין צלע י"ב ל"ג. א"י ט': אצבע הטריפה. פ"י: סחוסים של סוף צלע י"א י"ב. פ"ב: תושבי א"י הבאים לארצה"ב אפ"ה מותרים לאכול הבשר דארה"ב ולא שייך להחמיר חומרת מקום שיצא משם. פ"ג — שאין לשנות בארה"ב להחמיר בחומרת הניקור שבא"י מפני חשש הוצאת לעז.	
סימן רמג	מהרה"ג ר' שלמה יודא הירש שליט"א	פ
	(א"ב) בנידון בשר הריפעלע והשומן שעליו, (ג) מהו כסלים, (ד"י) קרום שתחת קרום של הריפעלע, (יא) אי צריך לחתוך ראשי עצמו שבקצות הכסלים, (יב) בנידון אצבע הטריפה, (יג"ד) שומן שבין צלע י"ב ו"ג מצד הגב, (טו"ח) בשר שבין צלע י"ב ל"ג.	
סימן רמד	הרה"ג ר' עזריאל מאיר קאהן שליט"א, מו"צ בהתאחדות הרבנים, כולל תו"י דרב"י וומ"ב	קג
	בנידון הבא ממקום שמחמירין למקום שמקילין אי נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם	
סימן רמה	ממוה"ר מנחם מענדל גראס נ"י, כולל תו"י דרב"י וויליאמסבורג	קיג
	בנידון חלב שתחת קרום היותרת	
סימן רמו	מוהר"ר מנשה פילאפף נ"י כולל תו"י דרב"י וו"ב	קיד
	(פ"א) שומן שע"ג יותרת הכבד, (פ"ב) חלב שעל השפאנדרע, (פ"ג) קרום העב החחתון שעל הכסלים, (פ"ד) קרום שעל הראפעלע, (פ"ה) שומן שע"ג הצלעות, (פ"ו) רח) בשר	

מפתח הענינים

שכין צלע י"ב ל"ג, (פ"ט) סחוסים שעל ראשי הצלעות, (פ"י) ניקור הכבד, (פי"א) הטבור
אי שייך לאחרים, (פי"ב) חומרי מקום שיצא משם, (פי"ג) אי מותר להחמיר כשיש חשש
להוצאת לעז, (פי"ד) אופן שאפשר להוציא מנקר מחזקת כשרותו (פט"ו) טבח שהוציא
חלב מתחת ידו, (פט"ז) השגחה על הניקור.

סימן רמז נתברר ע"י לומדי הכולל — — — — — קסב
(א"ז) מהו קרום שעל הכסלים ובירור שקרום שעל הכסלים אסור רק מדרבנן ובנידון
הקרום והשומן שעל הריפעלע ושתחתיו וקרום שעל היותרת, (ח) אי הכשר שמן הטבור
ולהלאה שייך לחלק האחוריים, ומהו טריפה קאלנער, (ט) בנידון כשר צלע י"ב ל"ג. —
אחרית דבר.

משיב כהלכה

סימן רמח מהרה"ג הר"ש וואזנער שליט"א, אב"ד זכרון מאיר ב"ב — — — קצב
בנידון אין מערבין שמחה בשמחה
סימן רמט מהרה"ג אברהם דוד הורוויץ שליט"א — — — — — קצט
בענין הגעלת כלים מאלומיניום שמבריקים אותם בחלב
סימן רנ ממוהר"ר חיים משה דוב ווייסמאן נ"י — העורך — — — — — רג
בנידון חס מכלי ראשון לתוך חס דכלי שני לענין שבת
סימן רנא ממוהר"ר מנחם גרשון לעבאוויטש נ"י, התאחדות האברכים דרב"י וומ"ב רט
בענין חיוב מצוה קודם זמנה

עניני חנוכה

סימן רנב מוהר"ר ר' ישראל דוד הארפענעס שליט"א — העורך — — — — — ריא
בענין זמן הדלקת נר חנוכה
סימן רנג ממוהר"ר יוסף בנימין הלוי וואזנער נ"י, התאחדות האברכים דרב"י ב"ב,
מג"ש בשיבת חכמי לובלין — — — — — רכ
סימן רנד ממוהר"ר יוסף ארי' פעלזען נ"י — העורך — — — — — רכד
דרוש לשבת א' דחנוכה, וישב
סימן רנה ממוהר"ר יעקב צבי אדלער נ"י, התאחדות האברכים דרב"י וו"ב רכו
בענין מן המותר בפיך בנר חנוכה
סימן רנו מאת הגה"צ אב"ד דק"ק פראג זצ"ל — — — — — רכח
בדברי הגמ' בברכות דלא נאמר נו"ן באשרי
ובו י"ב פרקים ובירורים נחוצים בדיני קדיש
מנכדו מהרה"ג ר' אברהם חיים ראפאפורט שליט"א לאנדאן יע"א.
חדשות מבין כותלי בית מדרשנו — — — — — רנג

התנצלות

באנו להתנצל בזה לפני מע"כ הרכבים הגאונים, לומדי תורה, ולומדי כוללינו
שליט"א, אשר לא באו חידושיהם בקובץ הנוכחי, מפני חוסר מקום, כאשר עיני
הקורא תחזינה מישרים, שבאו פה רק ענינים שהזמן גרמן, ואי"ה יבואו דבריהם
בקובץ הבא אשר יופיע בקרוב אי"ה.

על הטוב יזכרו לשבח ולתהלה הני תרי צנתרי דדהבא, ראשונים לכל דבר
שבקדושה ורדפי צדקה וחסד, מתמכין דאורייתא, משובחים בכל מדה
נכונה,

ה"ה מוה"ר זאב פריעדמאן נ"י

ומוה"ר אליעזר קעסטענבוים נ"י

שעומדים לימינו ככל עת כהדפסת הקובץ, בגלל הדבר הזה יזכיהם ה'
לראות בטובת פרי מעשיהם ויתברכו בכל מילי דמיטב

אקדמות מילין – ומזמור לתודה

מפרסמים עושי מצוה – לכן באנו בזה לפרסם להלל ולשבח, לרום ולנשאת.
הני צנתרי דדהבא אברכים יקרים וחשובים, מיקירי רבנן ותלמידיהן ואיהו נמי
צורבא מרבנן גינה, אשר הואילו בטובם להטות שכם, ולחזק ידיהם רשות, בעולם
על עצמם להיות מנושאים בעול, ולביא לעזרית הסופר, בהסתדלות להקבץ פרי
תמרים והן הם הצעירים, עושים מעשים, שם תפארתם, הגאה להם ונאה לעולם

ה"ה ארבעה מטיבי לכת האברכים החשובים

חכם ידען גדול הרוצה בעילום שמו

מו"ה אברהם שלום מענדלאוויטש נ"י

מעמודי התווך של מוסדות סאטמאר במאנסי יע"א

לעיני חמותו בילא בת מנחם ע"ה נפטרה ר"ח ניסן תשנ"ה

מו"ה מנחם גרשון לעבאוויטש נ"י

לעיני חמותו ליבא בת ארי' ע"ה נפטרה כ"ה אייר תשנ"ה

שנדבה לכם לסייע בסכום חשוב בעד הדפסת כל קובץ וקובץ

ואתם עמם האברכים החשובים

מו"ה חיים לאקס נ"י

לעיני אביו הרה"ח בעל מעשיט מו"ה יהוסף בן מו"ה אברהם דוד ז"ל

מו"ה יצחק פרענקעל נ"י

אב"י בעיר מאנטרעאל יע"א

ואחרון אחרון חביב, הני תרי צנתרי דדהבא

העוסקים לטובת מוסדותינו הקי' בלוי"ה, היה

מו"ה שאול פערלשטיין נ"י

מו"ה משה בצלאל בדעק נ"י

חבוי הנהלת הישיבה בקרי' נאמנה קרית יואל יע"א

מביעים אנו בזה רגשי תודה והכרת הטוב לידידינו הדגול הרבני החסיד
הנכבד והמרומם

מו"ה מענדל רייכבערג נ"י

ובניו החשובים והיקרים שי'

על מסירותם הנאמנה לטובת קובצינו בהשתדלותם לסדר משלוח קובצי
"פרי תמרים" בקביעות לארצינו הקדושה לשביעת רצון הקוראים שיחיו,
והכל נעשה בטוב לכב ובנשיאות חן שלא על מנת לקבל פרס.
זכות המצוה יגן בעדם להתברך מן השמים בכל מילי דמיטב, וישלח הקב"ה
ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם ויזכו תמיד לעשות פעלים לתורה ולתעודה.

הבעת תודה

הננו להביע בזה תודתנו העמוקה להמדפיס והמסדר הרה"ח ר' יצחק
יהודא הערשקאוויטש נ"י, שהודות לעבודתו המהירה, עלה בידינו לסיים
הדפסת קונטרס זה.

דובב שפתי ישנים

סימן רל"ח

דרוש לליל ח' — זאת חנוכה*

(משנת תרצ"ד תרצ"ה בערך)

מאת כ"ק רבינו הגאון הקוה"ט רשכבה"ג
מסאטמאר וצוקללה"ה

הנרות הללו אנו מדליקין על הניסים וכו' שעשית לאבותינו וכו' ע"י כהניך הקדושים וכל מצות שמונת ימי חנוכה, יש להבין למאי נפ"מ ע"י מי נעשה הנס אם ע"י הכהנים או ע"י אחרים, וגם מה הוא הקישור אל מה שלאחריו וכל מצות שמונת ימי חנוכה.

(ב) הנרות הללו קודש הם ואין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם בלבד כדי להודות ולהלל וכו', יל"ד למה העמיד זה ההלכה בכאן קודם אומרו כדי להודות ולהלל דמשמע שזה תלוי בזה דלפי שהנרות אסור להשתמש בהם לכן הם כדי להודות ולהלל, וצ"ב מה תלוי זכ"ז הלא גם אם נפסוק כמ"ד דמותר להשתמש בהם שפיר הוי קביעת ימי החנוכה להודות ולהלל וכו'.

(ג) בימי מתתי בן יוחנן כ"ג וכו' ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם, יל"ד מה משמיענו בזה הא וודאי דעת צרה היתה כמ"ש לעיל שהיוונים עמדו על ישראל להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך, והקב"ה עמד לימינם והושיעם מידם כאומרו רבת את ריכם וכו' וא"כ אומרו עמדת להם בעת צרתם הוא מיותר לכאורה.

(ד) מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים וטמאים ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים וכו', יל"ד בשלמא גבורים ביד חלשים הי' נס שבדרך הטבע הרבים והגבורים המה הנוצחים, אבל טמאים ביד טהורים וכו' מאי נס איכא בזה וכי טבע העולם הוא ח"ו להיפוך.

(ה) עוד קשה הלא בני חשמונאי היו גבורים כידוע וכמ"ש בספר יוסיפון ואמאי קורא אותם חלשים.

(ו) יל"ד למה פורט כל דבר בפ"ע גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים וכו' הול"ל מסרת גבורים ורבים וטמאים ורשעים וזדים ביד חלשים ומעטים וטהורים וצדיקים וכו'.

(ז) ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך, מה משמיענו בזה הלא בוודאי ידעי' שע"ז נתגדל ונתקדש שמו ית' בעולם ומיותר לאמרו.

* תודתנו נתונה לכבוד הרב ר' יוסף אשכנזי שליט"א הוא הגבר אשר שימש בקדוש הקדשים אצל רבינו הק' זצ"ל קרוב ליובל שנים, שהואיל בטובו למסור לנו דרוש זה, מבין המון חידושי רבינו זי"ע, שלא ראו עדיין אור הדפוס. ישלם ד' פעלו ותהי' משכרתו שלימה.

קונטרס

תורת הניקור

הקדמה

הנה ידוע השערורי' שנתהווה בעניני סדר הניקור שבארה"ב, שיצאו עוררין נגד המנקרים בחו"ל כאילו ח"ו מאכילים חלב ומכשילים את הרבים ר"ל, ומקור ושורש הערעור השקר הזה נובע מאיזה מנקרים בא"י, אשר מחמת חסרון ידיעה כאמיחיות הלכות חלב, זרים בעיניהם מנהגי הניקור שבחו"ל, ידידע שבעניני הניקור היו הרבה שינויים מנהגים בין מדינה למדינה, ואף בין עיר לעיר במדינה אחת היו הרבה שינויים, וביותר נשתנה סדר הניקור בא"י מכלל העולם כולו בחומרות שונות וגם בקולות שונות, והסיבה לזה הוא לפי שיסוד סדר השחיטה בירושלים נתיסדה ע"י הספרדים, ובשנים קדמוניות לא הי' לאשכנזים רשות לשחוט עפ"י חוקי המלכות, ושוב כאשר נתאפשרה השחיטה האשכנזית בשנת חרל"ד לפ"ק בימי הגאונים רבינו שמואל סאלנט ז"ל ור"מ אויערבאך ז"ל, לא רצו לשנות ממנהגי הספרדים אפי' לחומרא כדי שלא להוציא לעז על אבותיהם, וכדעת האוסרים לשנות בשביל הוצאת לעז, כמובא בכנה"ג סי' ס"ד, והגרש"ס ז"ל אמר שאינו רוצה לשנות ממנהגי הפר"ח ז"ל שהי' אכ"ד בירושלים ת"ו, וכן נשאר גם בימי הגאון מהרי"ל דיסקין ז"ל שהיו סדרי השחיטה תחת פיקוחו ולא רצה לשנות סדרי הניקור מקדמת דנא, וכן נשאר עד היום הזה, כמובא כ"ז בס' תורת הניקור הירושלמי במבוא ועוד מקומות, וע"כ המנקרים בא"י ההולכים אחרי מנהגי הניקור של הספרדים בחומרותיהם וקולותיהם, ע"כ זר בעיניהם מנהגי חו"ל המיוסדים עפ"י רבינו הרמ"א ז"ל כמנהגי האשכנזים, וע"כ הוציאו לעז על מנקרי חו"ל שמאכילים חלב ח"ו, ונפלו ברשעתם כמה תמימים המאמינים להלעז, ומחמת חסרון ידיעתם בהלכות חלב הוציאו לעז כאילו ח"ו אוכלים חלב דאורייתא ודרכנן בארה"ב.

והאמת הברור שרובא דרובא מהדברים שמרעישים המלעזים כאילו מצאו בהמקולין חלב, הם דברים שנהגו בהם בכל חפצות ישראל, ורובם מבוארים בדברי רבינו הרמ"א ז"ל שנוהגין בהם כמו שיתבאר בדברי הרבנים הכותבים שליט"א, וכבר נתברר זה ע"י הביד"צ שכירושלים שליט"א שגבו עדות ממנקרים ישישים שהיו מנקרים בחו"ל תחת פיקוחם של גדולי ישראל נ"ע, והעידו על כמה דברים שנהגו להקל בהם, והקילו עוד בכמה דברים יותר ממה שנוהגים כיום בארה"ב, ואנחנו מנהג אבותינו כידינו, וזה לכר די לנו, וכ' הרמב"ם (כפ"ו מהל' שמיטה ויובל) שהקבלה והמעשה הם עמודים גדולים כהוראה ובהם ראוי לתלות, וכמו שהשיב הרמ"א ז"ל למהרי"ו שהקשה למה א"צ לנקר קרום הכבד בשביל ששוכב עליו חלב, והשיבו הרמ"א מנהג אבותינו כידינו והם היו יודעים הטעם עכ"ל, הובא בזכח שמואל ע"ש, ויעוי' בפלתי סי' ס"ד סק"ו מה שהרעיש נגד הגר"ד אופנהיים ז"ל שהורה לאסור שומן הדבוק בטבחיא דלא כהרמ"א שטעה במקור הדין שהי' לו ט"ס בכלכו, וכל גדולי ישראל לא שמעו בקולו, וכ' הכו"פ ז"ל ובאמת רע המעשה לא לחלוק אגאונים הנ"ל אף גם להוציא לעז על אבותינו שנהגו כך עכ"פ מזמן הרמ"א עד היום הזה אכלו חלב גמור וסוג כרת אבות יאכלו בשר חלב ח"ו.

וכי כך המדה של רכותינו נ"ג טרחו ויגעו ליישב מנהג אבותינו לכל יהיה בם פקפוק, ונהפוך זה טרח ועמל ויגע בסכרות רעות לומר אבותינו חטאו ואכלו תמיד חלב גמור, מי יתן וישתוק וה' לו לחכמה וכו', וסיים לכן הארכתי קצת להעמיד הדת על תלה ולקיים מנהג קדמון על מכונו עכ"ל, וכאמת כל מנהגינו מקור מקומם טהור בדברי הפוסקים ראשונים ואחרונים, אין בהם נפתל ועיקש, ומיוסדים על אדני פז כמו שית' בפנים, כדברי הרבנים הגאונים הכותבים שליט"א.

ובאמת סדר הניקור בחו"ל מיוסד עפ"ד רבינו הרמ"א שאנחנו האשכנזים הולכים לאורו, משא"כ האשכנזים שבא"י משנים הרבה מד' הרמ"א ז"ל, כגון במה שנוהגין להקל שלא להסיר חוטי הדם שכלשון ובצוואר וכו', וסגי להו כחתיכה ומליחה בעלמא, ודלא כהרמ"א בס' ס"ה וגם יש חוטין דלכמה שי' אסור משום חלב דלא סגי כחתיכה, ואעפ"כ הם מקילין בזה, וכן הם נוהגין שלא ליטול הקרום של יותרת הכבד מצד הריאה, ודלא כהרמ"א בס' ס"ד סי"ב, וכן נוהגין להקל בניקור חלב האלי', ורבים ממנקרי חו"ל כשעלו לא"י ערערו על סדרי הניקור שבא"י, וע' בס' הטריפות בהלכה (ע' 124) מכתב ממנקר ישיש שבא מחו"ל שמרעיש מאד נגד מנהגי א"י, ועיי"ש מה שהשיבו עליו, ובס' תורת הניקור הירושלמי האריך בזה להשקיט רעש המערערים נגד מנהגי הניקור שבא"י, שהגאונים לא רצו לשנות ממנהגי הספרדים כדי שלא להוציא לעז על הקדמונים, ואין לערער ולהוציא לעז ממנהגי מדינה אחת לחברתה ע"ש שהאריך בזה.

וא"כ כ"ש שאין להוציא לעז נגד בני אשכנז הנוהגין כפסקי רבינו הרמ"א ז"ל בקולותיו וחומרותיו, ולא שינו דרכם מדרך אבותיהם, ובפרט שהרכה הומרות בניקור הירושלמי אין להם שום יסוד בד' הפוסקים, ואדרבה מכואר להיפך בהפוסקים, ובס' הנ"ל נדחק מאד ליישב מנהגיהם, וכוודאי שאין זה מחייב אותנו לשנות מנהג אבותינו, ועל כגון דא נאמר נהרא נהרא ופשטי'.

ועתה אמרנו לספר השתלשלות הענינים והתלאות שעברו עלינו ע"י מוציאי דיבה הללו, הנה מתחלה בעלילה באו עלינו, עוד בשנת תשל"ט לפ"ק בא מנקר א' מהרבנות הראשית בח"א לארה"ב, ושמו מרדכי מלאכי, (אשר זה עתה נתכרר כנגד"ע לפני הביד"צ שבירושלים שהוא איש זיפן ושקנן ורע מעללים) והתחיל להרעיש נגד מנהגי הניקור שלנו המקובלים מאבותינו, להרעיש נגד המנהג שמשאירין החלב שתחת הקרום עכ' ולבן, כמבואר ברמ"א סי' ס"ד ס"ז דבני אשכנז נוהגין להקל, והמנקר הנ"ל סילף ד' הרמ"א לענין אחר, וכן בקונטרסו שהגר"א לא כיון יפה בדברי הרמ"א כמוהו, ופירסם דברי שקר שכל המקומות החמירו בזה, וכן הרעיש נגד הבשר שבין צלע י"ב ל"ג שמניחין כאן לחלק הפנים, ועוד באיזה ענינים מנהגים כאלו, ובספרו אשר הו"ל מרעיש נגד המנהג להניח השומן שע"ג הצלעות, וכותב שזה חלב דאורייתא, וכבר כ' בשו"ת משיב דבר ח"ב סי' כ"א להכות על קרקד האומר כן שזה עם הארצות והוצאת לעז על אבותינו, גם הרעיש על כל הענינים שמחמירין בהן בא"י ובחו"ל מקילין בהן, וע"י שרוכ העולם אין להם שום ידיעה בהלכות חלב, ונמצאו גם מחרחרי ריב שביקשו תמיד פגמים בסדר השחיטה, וקפצו על מציאה רכה כזו, להבאיש בזה את ריח הרבנים היראים והמנקרים כאילו ח"ו מאכלים חלב, ונתהווה מזה רעש ובילבול המוחות.

אז נתאספו הרבנים הגה"צ באולם התאחדות הרבנים, לשמוע טענת מלאכי הנ"ל והזמינו אותו לבא לפני הרבנים להציע לפניהם דבריו, והסכים לבא, וברגע האחרון באותו היום של האסיפה עזב את ארה"ב (עפ"י התייעצות ריעיו המחרחרי ריב) וכשנאספו הרבנים הגאונים שליט"א והמתינו עליו, וכשראוהו שלא בא, שמעו עדותן של המנקרים

וזה גוסת טופס הכרוז :

מודעה נחוצה

הכרוז של רכותינו עשה את שלו, והציבור ידע עם מי האמת, אולם המתרחרי ריב לא רצו להודות על האמת, והלכו בשלהם שהרבנים מוטעים, ומשארן שכוה לא הצליחו התחילו שוב להרעיש שעב"פ בני א"י יאסרו לאכול מזה, מה שבאמת אין שום חשש אפי' לבני א"י, כמו שית' בהכירורים כהקובץ, הנה וכהנה ביקשו עלילות אך ורק להכאיש ריח היהדות החרדית, וככל כוחם חפשו בחיפוש אחר חיפוש, אך ורק להמציא שמצב הניקור

בארה"ב אינו טוב, המנקר הנ"ל הוציא קונטרסים שבהם הראה רוב עם הארצות שלו ביחד עם חוצפתו נגד הפוסקים ונגד מנהגי ישראל, אך דבריו לא מצאו אוזן קשבת אצל בני"א נכונים.

שוב יסד כולל בכני ברק כשם כולל להלכה ולמעשה, כדי לפרסם ע"ז את חלומותיו ודבריו, והוא מסר את שיטותיו לחברי הכולל, ומחמת חסרון הידיעה בהלכות חלב נתפתו רבים לקול דבריו, כי בסוגיא שרובא דעלמא אין יודעין אותה, יכולין להטעות את העולם בקל, ולספר להם דבר אשר לא כן הוא, ושוב התחילו להרעיש את העולם לאמר כי בארה"ב נכשלים בחלב דאורייתא ר"ל.

פה בארה"ב נשתתפו עמהם, עוד כמה בעלי מחלוקת מחרחרי ריב ומעוררי מדנים וכת דילי' המחפשים תמיד מומין אצל היראים להבאיש ריחם, והתחילו לחפש בחיפוש אחר חיפוש למצוא חלב, וראו שבדרך הנ"ל לערער על המנהגים לא עלתה בידם, כי מנהג אבותינו בידינו, ע"כ התחילו להוציא לעז אשר לא רק שאין סדר הניקור בארה"ב כדת וכדין, עוד גם זאת שהקצבים מכשילים בחלב דאורייתא אשר לכו"ע אסור, שכל המנקרים אין להם שום ידיעה בסדרי הניקור, ושרק מנקרי א"י המקובלים מהגרש"ס ומדרי"ל דיסקין ז"ל קיאים בהלכות חלב, ושצריכין לקבל מנהגיהם, שהן באמת רק מנהגי הספרדים ורובם אין להם שום מקור כנ"ל. והכל הי' כדאי להם שאולי בדרך זה יוכלו להוציא מזימתן להנהיג כאן סדר ניקור הירושלמי.

המחרחרי ריב הנ"ל, אשר כל מגמתם הי' רק למצוא חלב בכל מחיר ולהרעיש העולם, ולא רצו בחיקוק העולם רק בחורבן העולם, לא שקטו ולא נחו ומנעו בכל מה שיכלו את פעולות הרבנים שיהי' הכל מתוקן עצהיו"ט, וכאשר נסע הגר"א לייטנער שליט"א בשלוחות כ"ק אדמו"ר שליט"א לא"י לחקור שם המנהגים שבא"י, עמדו לו בדרכו והודיעו להמנקרים בירושלים שהרב הנ"ל רוצה רק להרוס הכשרות, ושלא יזדקקו לו כלל, (כאשר נמצא תח"י מכתב מראש המנקרים בירושלים).

ויהי, אין ויהי אלא לשון צער, כימי עשי"ת דהאי שתא, מצאו מחרחרי ריב הללו הזמן לנכון מחמת איזה סיבה (ידועה וד"ל), לנקום נקם בהיהדות התורנית ולהבאיש ריחם, ולפי דבריהם הלכו לקנות בערמומיות כשר מכל החניות, והביאו מנקרים ממנקרי א"י מתלמידי מלאכי ובראשם עמד המנקר ראבינאוויטש מבני ברק, והם העידו אשר הבשר מכל החניות הם מלאים בחלב דאורייתא ודרבנן, והטעו רב גדול מפורסם א' שליט"א אשר לפי עדות עצמו אינו בקי בניקור לא בהלכות ולא בסדר המעשי, ולתומו האמין למשמע דבריהם, והוציא כרוז לתלמידיו אשר כל החניות אף התרידים ביותר מכשילים את הרבים בחלב דאורייתא ר"ל, ואסור לאכול שום כשר בהמה בארה"ב.

המתבונן בפרטי מעשיהם יראה, אשר כל המעשה הכל אשר לכל נעשה שלא ע"פ דין תוה"ק, החל מקבלת עדות לפסול אנשים העומדים בחזקת כשרות שלא בפני בעל דין, בדבר כזה שיש חילוקי מנהגים, ואפשר שכן קבלו המנקרים מאבותיהם, ושלא בפני כ"ד של שלשה המקיאים בהלכות גב"ע, קב"ע מעדים מפוקפקים שאינם נאמנים, ועל כולם קב"ע ממנקרים עמי הארץ שאין יודעים בהלכות חלב בין ימינם לשמאלם, וראש העדים הי' ש.ב.צ. ראבינאוויץ מב"ב מחבר ספר מנחת שמואל על הל' ניקור, אשר כעת נתברר בגב"ע לפני הביד"צ שבירושלים את עשרות השקרים והסילופים הנוראים שיש בספרו הנ"ל, בצירוף דברי בורות ועם הארצות גמורה, ואותן המנקרים אין יודעין כלל מהו חלב

דאורייתא ומהו דרבנן ומהו מנהג א"י ומהו מנהג חו"ל. גם הביאו עדות מקצבים שונים הרצים להרוות ולהגדיל מסחרם, כמה שיפסלו הקצבים האחרים, ואין נאמנים מדינא.

הבה נבדוק איזה מציאות של חלב מצאו ע"פ עדות המנקרים הבורים הנ"ל, הנה בהמכתב לכ"ק אדמו"ר שליט"א מיום ה' ברכה הם מונים י"ב מיני חלבים אשר מצאו מבשר של ט"ו חניות החרדים, (אשר כעת נחבר שכתבם לו ראבינאוויטש הנ"ל) והוא מונה והולך שמות הי"ב חלבים, ומסיים דאף כי מועטין יש לתלות במנהגים (וגם כזה יש חילוקי דעות אם תלוי במנהג ואם מנהג אונגארן הי' להתירא) אכל רובם אינם תלויים במנהג כלל ואסורים לכר"ע ובכל מקום בעולם ויש מהן דאורייתא, וכמבואר בכל ספרי ניקור, כל מנקר בקי יודע מתוך הרשימה שהדבר כן ושאל ללפלל בזה עכ"ל.

וניחזי אכן ונראה אשר רובא דרובא הן מותרין ע"פ הדין ואינם לא חלב דאורייתא ולא חלב דרבנן וגם יש שאינן אפי' תלויין במנהג, וחלבים אלו שמצאו מניחין אותם הקצבים לכתחלה. ורק מחמת חסרון ידיעה בהלכות חלב והמנהגי הניקור יכולין לכתוב ההיפך, וכרור שהטעו המנקרים הבורים כנ"ל. וגם במיעוטא דמיעוטא ראה להלן פרטי הדברים.

(א) חלב שתחת קרום היותרת, זה שומן היותרת המבואר ברמ"א סי"ב שהמנהג להקל בו כמו"ש בכנה"ג כפי דברי הרמ"א, וכן מבואר כמעט בכל ספרי הניקור, וכן הועד לפני הכד"צ בירושלים כמו"ש בהבירורים בפנים בהקובץ מעור הרבה פוסקים.

(ב) חלב שעל השפאנדר, הוא המבואר ברמ"א סי"ז שמנהג בני אשכנז הי' להקל בו וכן הי' המנהג ברוב תפוצות ישראל, וכן הועד לפני הכד"צ בירושלים, וע' בהבירורים בהקובץ.

(ג) סחוסים של צלע י"ב וי"א וכו', דבר שלא היה המנהג ליטלו בשום מקום בחו"ל, ואין לחומרא זו שום מקור ושום טעם, ע' בהבירורים.

(ד) קרום הדק שהוא קרמי דכפלי, כמה מנקרים מניחים זה לכתחלה ואין מסירין רק הקרום העב העליון, כמבואר בטהרת אהרן ובכית יצחק ובשאר ספרי ניקור, וע' בהבירורים להלן.

(ה) קרום הדק על הראפעלע וחלב שתחתיו, חלב זה הניחו ברוב תפוצות ישראל כמו שהביא גם המערער במכתבו (הנמצא תחת ידינו) לרבו המנקר מלאכי מס' מוזן מן החי עמוד 139, ומעור שאר ספרים, והקרום הדק כבר נזכר לעיל, וע' בהבירורים.

(ו) קצה הצלע הי"ג, הכונה לסחוס הי"ג שבהרבה מקומות לא נטלוהו לכתחלה, כמו שהועד לפני הכד"צ בירושלים, וע' בהבירורים להלן, ואף נטילת הצלע הי"ג גופי' הוא רק חומרא בעלמא כמו"ש הש"ך בשם המ"ב, ובפרט גוף הצלע בלי החלב שעליו.

(ז) בשר שכין צלע י"ב לי"ג עם הצלע, הנה בזה רכתה המבוכה וכמעט כל הפוסקים מתירים הבשר הזה, והעיד בס' בית יצחק (מהשו"ב מפעסט) שבכרוב מקומות המנהג להקל בכשר זה בלי ניקור, וכן נהגו ברוב מקומות כפולין ובאונגארן ע"פ הח"ס חיו"ד סי' ס"ה וכמו"ש בלבושי מרדכי חיו"ד סי' ל' שכן מנהגינו וכן מבואר בהרבה ספרי שו"ת. ושקר בפי האומרים שבכרוב המקומות אפי' באונגארן נהגו להחמיר בזה, וע' בהבירורים בפנים הקובץ להלן מ"ש בזה.

(ח) קרום היוותר מעט, הקרום הזה מחלק הפנימי נוהגין שאין מסירין אותו כלל אם הצד השני נשאר מחובר בצד הכבד דליכא למטעי כלל, כמו"ש בדר"ת סקע"ו בשם בית אברהם, ובכל אופן אפי' לא נשאר צד השני מחובר אינו רק חומרא לכתחלה דילמא אחי למטעי כמבואר בפוסקים.

(ט) קצת חלב הכליות על הכשר עב של הטרפס. הם קוראין להשמנונית שעל החלק העב של חצר הכבד שהוא חלב הכליות, כמבואר במכתב המערער לרבו המנקר מלאכי, וזה עם הארצות גמורה, שלא נמצא בשום ספר מספרי ניקור דין ניקור בזה, וי"ל דין שומן היוותרת שמותר כנ"ל אות א', וחלב הכליות הוא רק לאחר הקרום, והמערער הנ"ל במכתבו שואל שאלת תם לרבו מלאכי, שאינו יודע בדיוק כמה השיעור שמחמירים שם אפי' על כ"ש, ואם כי היו הרבה מקומות שהסירו השומן הזה, הי' רק לחומרא בעלמא לא מדינא כלל.

(י) חוטי דכפלי מקצת מן החוט, מסתמא הי' חלק הבלוע בכשר, המבואר ברמ"א סי' ס"ד סי"ג שיש מקילין בזה ושטוב להחמיר, והיו מקומות שנהגו להקל בזה לכתחלה.

(יא) קרום העב שעל הכסלים, אם כונתו לקרום העב התחתון שע"ג חלב השפונד, זה מותר מדינא וכן נהגו לכתחלה להניחו כמבואר בספרי הניקור, וע' בהבירורים להלן, ואם הכונה לקרום העליון זה צריכין לידע אם אמת הדבר שלא נחבר בגב"ע כדינו כנ"ל, ואף אם אמת הדבר זה אולי רק מצאוהו במקולין שאין להם הכשר או של קלים וריקים, ובכל אופן איסור קרום זה הוא רק מדרכנן, כמבואר בפוסקים, ובדרכנן מלמדין ומוהירין אותו כמבואר בשו"ע, ואין אוסרין לאכול הבשר.

(יב) טריפה קאלנער נמצא מחלק האחוריים עם חלב שעליו, בזה טוענים הקצבים והמנקרים שחלק זה אינו בא בכלל להמקולין, ואי אפשר לפי המציאות שימצא בשר זה בכלל (שחותכים הבשר בבית השחיטה עם מאשין גדול לרובו, וחלק זה הוא כהחלט לחלק האחוריים), והמנקרים אומרים שבשר הראפעלע של חלק פנים יכולין למושכו ונראה כאילו הוא מחלק אחוריים עם חלב שעליו, וטעו בזה לחשוב שהוא חלק מהטריפה קאלנער, ובודאי א"א לפסול שום קצב בדבר כזה שלא בפניו, שאפשר שהי' לו מה להשיב ע"ד המלעיזים.

עכ"פ הראינו לדעת "שכל מנקר בקי יודע מתוך הרשימה שהדבר כן ואין לפלפל בזה", יודע שרובם ככולם הם דברים המותרים לכתחלה, ומותר לכתחלה לאכול החלבים ההם שהם אומרים שהכשילו בזה את הרבים, ואף בדברים המועטים שיש בהם חשש חלב, לא הוגבה העדות כפי ד"ת כנ"ל, ומאין יצא הקרח הנורא הזה להוציא לעז על כל החניות ועל כל המנקרים ועל רבבות אלפי ישראל שאוכלים חלב דאורייתא ר"ל, ולהבאיש ריח הרבנים בעיני ההמון וחיללו ש"ש באופן נורא.

בוא וראה עד כמה העבירו עלינו את הדין, כי אף אם לו יהיבנא להו שמצאו איזה חששות באיזה חניות (מה שכבר נתבאר שאינם כלום) הלא אף לפי דבריהם לא מצאו בכל הט"ו החניות חלבים האסורים מדינא, כי בעצמם כתבו שכמה מאותן י"ב מיני חלבים הם תלויים במנהג, וא"כ באיזה כח יצאו להוציא לעז על כל המקולין, ולהוציא מחזקת כשרות את כל המנקרים שברובם הם יראים ושלמים חסידים ואנשי מעשה, כי מה לו

למנקר אחד עם חבריו, וכי אם מצא איזה חשש באיזה חנות, אשמים בזה כל המנקרים בארה"ב, האיש אחד יחטא ועל כל העדה חקצוף, ובפרט לפי"מ שנתכרר שרובם ככולם של החלבים מותרים לכתחלה מדינא, ואין שום ספק אשר ע"פ התורה אין שום מקום ללעז כזה, וע' בשב"י ח"כ חיו"ד סי' נ"ח שכתב דאף שבשו"ב צריכין זהירות יתירה, ושכיחי כמה מכשולים, מ"מ לאסור דרך כלל הבשר של בני המדינה והכפרים זה ודאי איבה גדולה הוא והאריך בזה יעוש"ה.

ועוד עולה יתירה מזה עשו, כי כללו גם חניות שלא מצאו שם כלום, רק מחמת שהקציבים נזהרו שלא ליתן להם רק חתיכות בשר מחותכות, כדי שלא יוכלו להכיר החתיכות להוציא לעז ע"י חסרון ידיעתם, מזה באו מוציאי דיבה להוכיח מדאין רוצין ליתן להם חתיכות גדולות מסתמא יודעין שאין הדבר כשורה, ועל סמך השערה בדוי' הלז מוציאין לעז, והנשמע כזאת לדון כן ולפסול עי"ז חזקת כשרות, ובמכתב הרב הנ"ל כ' להתמרמר עי"ז שאין רוצין למכור חתיכות שלימות, וכל בר שכל מבין ששום אדם שי"ל מח בקדקדו לא ירצה ליתן בשר כזה לידי המערערים המחפשים עילה להוציא לעז, וכך נאה וכך יאה לעשות שלא ליתן פתחון פה למחפשי מומין לערער, ומה"ט לא רצו כמה רבנים אף להזדקק למוציאי דיבה הללו.

ובלא"ה הכי כך הוא המדה לצעוק בשווקים וברחובות, להשמיץ ולהבאיש ריח יראי ה' בכל העולם, למה לא באו להרבנים המכשירים ולהקציבים להראות להם המכשול שיחקנו אותם, מעולם לא דיברו עם הרה"ג מנירבאטור שליט"א שהרבה חניות הם תחת השגחתו, או עם הרה"ג ריח"מ פרידמאן שליט"א דומ"ץ דקהלתנו או להרה"ג דק"ק צעהלם ולהרה"ג דומ"ץ דק"ק פאפא וכו' שליט"א, וכבר כ' בשו"ת מהרש"ג חיו"ד ששו"ב שמוציא לעז בשווקים וברחובות על חבריו, ואינו הולך להמרא דאתרא או להשו"ב במיוחד, זה הוכחה שאין כונתו לש"ש ודינו כמוציא ש"ר, ודן שם לפסול שחיתתו ע"ש, וכן הוא בעניינו.

ושוב אחרי שכבר יצא הרעש שמצאו חלב, כאשר ביקש מהם כ"ק אדמו"ר שליט"א בליל עיוה"כ בבקשות נמרצות שיראו גם לו בצירוף עם מנקרים את החלב, ואם יראה שהאמת בדבריהם יפרסם ברכים שימנעו כעת מלאכול בשר בהמה, ולא נח ולא שקט כל משך הימים הבאים שחשש אולי ואולי יש קצת ממש בדבריהם וח"ו יכשל אחד באיסור חלב, והם לא רצו בשום אופן להראות אז את החלבים, ודחו בקש עם אמתלאות שונות ומשונות וחירוצים משונים שאין רצונם להראות הבשר, ולהגד"א לייטנער שליט"א הציעו שיראו לו הבשר בתנאי שיחתום עמהם לאסור המקולין, ולא רצה בזה לפי שע"פ דתוה"ק אין מקום לאסור המקולין, והעיקר לראות לתקן המכשול, אבל הם באחת להוציא איסורים על המקולין ולהרעיש העולם שיראי ה' אוכלים חלב ר"ל, ומה"ט אין רוצים להראות הבשר שלא יבואו לבטל דבריהם, וכבר הי' מעשה כזה בפרשת הגט מקליווא שהבי"ד שבק"ק פפד"מ לא רצו לפרסם טעמם ונימוקים עם הגב"ע שעי"ז פסלו הגט,

וכל גדולי ישראל ובראשם השאג"א והגו"כ והבנין אריאל זי"ע הכו על קדקדם, וכתבו שלא נשמע כזאת מעולם, וביטלו דבריהם ודברי הגב"ע שלהם והכשירו הגט, כמבואר כל זה באריכות בס' אור הישר יעו"ש.

כד בכד הוציאו מוציאי הדיבה קונטרסים וכתבי פלסתר בשם "מצב הניקור בארה"ב", (ורוב הדברים המבוארים שם, הן הנם המקור לד' מכתב הנ"ל לכ"ק אדמו"ר שליט"א מיום ה' ברכה), וכדרך כלל הקונטרס מלא חירופים וגידופים על כל הרבנים ושקרים וכזבים סילופים וזיופים כאשר העידו הבד"צ שבירושלים על מכתבים שהדפיסו בשמם שהן מזויפים. וז"ל הכרות הבד"צ:

בקונטרס של המערער זי"פ ג"כ ברז מזהבד"ן

וזה לשון המחאה שכתבו הבד"ן בעיה"ק ירושלים נגד הקונטרס שהדפיסו (ובקונטרס הזה כבר נתבאר שכל דבריהם הם שקרים וזיופים)

פעיהם ירושלים היום יום לחדש מרחשון שנת תשס"ג

בירור דברים ואזהרה

אהרי ישראלנו מה שזיוף וסילף המדפיס הוברת, "מצב הניקור בארה"ב" בשמינו, בשם בית המדרש, "הלכה למעשה" מבני ברק, וכתבו שם, "מודעה נהוצחה" עמוד כ"ב (וגם כעמוד כ"ה ס"ב) שההלכת הבד"צ שכל אברכים או רבנים משניהם שרוצים אישור על ידיעתם מ, "ניקור" ורוצים לקבל, "קבלה" מהבד"צ צדק עליהם לעמוד לבחינה לפני ... מרדכי מלאך וב' ואהרי קבלת אישור וסמיכה להתיימרת ידיהם יתן הבד"צ מירושלים עיה"ק סמיכה, ועוד דברים שסילפו שם.

הננו להודיע שמעולם לא הוהלט כזאת בבד"צ וזה נרפס בסילוף ובזיוף בודון. ומה שכתבנו בתאריך י"ד להודש תמוז תשס"ב ונתפרסם בהוברת הנ"ל בנוגע להכולל הנ"ל ומה שמשמע מזה בנוגע לנאמנותו של המנקר הנ"ל הוא בטל ומבוטל.

וה"ש לאות אמו"צ הבד"צ דפעה"ק ות"ו

נאם ישראל משה באאמור"ר

נאם משה ארי פריינד ראב"ד

הנה"ק מהרי"צ דושינסקי

נאם ישראל יעקב פישער

נאם אברהם דוד דורוויין

נאם בנימין ראבינאוויין

הנני מצטרף לכל מה שכתבו הנאזה"צ הבד"צ שליט"א

המחכה לישועה קרובה

יצחק יעקב ווייס רב ואב"ד פעקת"ו

בס"ד. יום ב' כסלו תשס"ג פניה"ק ירושלים ה"ו בב"א

בירור דברים לאמיתו

נגד הדיינים ומהפחיתים ריב

לבערי פירסמו "סודעה נחוצה" בחוברת הסילופים, וכ"כ בט"ס, טהאוננים הברי הבד"צ שליט"א אמרו לי שהם מוכנים ליהן כהב כמיכה למנקרים טעוברים בהינה אצל מנקר ההל-אביבי מ"מ.

הנני מכחיס בכל דוקף שהוא שקר גכור ומוחלט כי לא אמרו לי ולא טמעהי כזאת מהבד"צ שליט"א, והם זייפו את שמי.

(והוא גם נגד הטבל שאם רוצים להסתמט בידועי ניקור ובוהנים יט לנו ב"ה ביושלים עי"ק ה"ו מומחים גדולים יותר מההל-אביבי מ"מ, -- שהם יראי השם). והרבה סילופים וזיופים יטנם בחוברת המסולפת הנ"ל, שהוציאו בשם בהמ"ד "הלכה למעשה" בטילוף ובזדון והפיצוהו להכעיס, וגרמו לחילול-יה"ש-גדול, ולהטפלת כבוד יריאיו ולמכשולות נוראות להמו"ע-עם שנגרם ע"י פירסום עלילות שוא אלו על יראי השם וגדולי ישראל שליט"א בחפוצות ישראל. והנני מזמינס לד"ת כי אם יש דין לנטה אין דין למעלה, השי"ת יתן בלבם שישובו בחשובה שלימה לשוב מדרכס הרעה, ושקר אין לו רגלים וקושטא קאי וניכרים דברי אמת. א"ד המצפה לישועת השם כהרף עין

זלמן בריזל. יונה 15 ירושלים עיה"ק

ג. ב. והנני להוסיף טהיות וכתוב על החוברת טכאלו יוצא לאור ע"י כולל "הלכה למעשה" מבני ברק (טלמעשה נסגר כבר מלפני פסח תשס"ב) וזה שקר מוחלט כי הכולל אני הייתי ראש ההנהלה, ומעולם לא הוציא הכולל ולא לומדי הכולל קונטרס מזויף הזה, ויטכר פי דוברי שקר, והאמת יתגלה בעזהי"ת. וה"ס זלמן בריזל.

**עש"ק פ' וירא יט חשון תשמ"ג העדה גליון רי
להודיע בשער בת רבים**

— י"ז מר חשון תשמ"ג —

היות שראיתי חוברת על שם כולל הלכה למעשה וגם יש שם מכתבים בשמי, נגד כשרות הבשר דק"ק סאטמאר בארה"ב, הנני להודיע שלא אמרתי ולא כתבתי מה שנאמר שם וחתמו שמי שלא ברשותי.

ח"ש זלמן בריזל

פניה"ק ירושלים ת"ו

ג"א מצטרף להנ"ל ומוחה נגד מה שכתבו שם שמי שלא ברשותי ואין לי שום ידיעה ממה שכתוב שם.

ח"ש הק' אברהם בידרמאן

בלאאמו"ר הגה"צ אדמו"ר מלעלוב שליט"א

מתחלה העמידו בקונטרס ההוא ליסוד מוסד שכאן בארה"ב חותכים בודון את הבהמה בבית המטבחים עד לאחר הטיבוק, וע"ז מרעישים שכל הפוסקים כותבים שזה בכלל חלק אחוריים, והמנקרים אין להם קבלה על חלק אחוריים ואינם בקיאים בזה ומכשילים בחלב גמור, גם נהגו במדינתנו באירופא שאין אוכלין חלק אחוריים כלל.

והנה כל הצנין בשקר יסודו, ראשית שבדרך כלל חותכין את הבהמה בבית המטבחים לפני הטבוק, רק שיוכל להזדמן לפרקים שהגוי החותך הבהמה ע"י שהבשר חם נמשך קצת מן אחרי הטיבוק לפניו, ואף אם נחתך אחר הטיבוק בדרך כלל הקצבים חותכין אותו החלק ומשליכין אותו, ואף אם יזדמן קצב שלא נזהר בזה אין בכך כלום, כי מעיקר הדין בשר זה שייך לחלק הפנים ואין שם שום שינוי מניקור חלק הפנים, וכל הדבר נובע מתקנת הסמ"ע לחתוך קודם הטיבוק והוא לגדר וסייג, ובשו"ת דברי מלכיאל סי' ל"ו כתב שלא נתקבלה תקנה זו במדינותינו, וכן מבואר גם משו"ת ח"ס חיו"ד סי' ס"ח שחתכו עד אחרי הטיבוק, וכ"כ בדרכי תשובה סי' ס"ד סקמ"ז שכן נוהגין בק"ק מונקאטש ע"ש, וכתב בשו"ת פני ארי' החי סי' כ"ג דלכו"ע כדיעבד אינו כלום לפי שאין שם ניקור מיוחד ע"ש.

ומעתה בוא וראה כמה הוצאת ש"ר יש בדבר הזה לפרסם שבארה"ב אוכלין חלק אחוריים כלי ניקור, דבר שהוא שקר גמור, והמסלפים הללו כותבים שכל הפוסקים מחמירים בזה, וכבודן לבם מונים בין הפוסקים את האהל יצחק והבית יצחק והגבעת פנחס והדרכי תשובה, ועתה בוא וראה, הדרכי תשובה כ' ממש להיפך והביא ד' הדברי מלכיאל וכ' שכן נוהגין בק"ק מונקאטש, והגבעת פנחס סי' ס"ה סקל"ה ג"כ העתיק ד' הדרכי תשובה הללו, והאהל יצחק והבית יצחק והפנים שבגבעת פנחס כולם הם ספר אחד, שספר העיקרי נקרא אהל יצחק ועל הל' ניקור נקרא בית יצחק ועל הפנים הזה סובבים דברי הגבעת פנחס, והמסלפים הללו מצאו ג' פוסקים הבית יצחק ואהל יצחק וגבעת פנחס לאפושי בפוסקים המחמירים, זה דוגמא אחת מני אלף מריבוי השקרים הסובבים את הוצאת ש"ר הלז.

כן מרעישים העולם שרוב המנקרים אין להם קבלה, ומביאים חבל פוסקים שצריכין קבלה על ניקור ומביאין כן גם בשם הדרכי תשובה, וגם בזה ע' בדרכ"ת סי' ס"ה סקע"ה שבי' להדיא שכל מ"ש הפוסקים שצריך קבלה לניקור הוא רק בניקור חלב אחוריים ולא בניקור חלק הפנים שניקורו קל ע"ש, וכן מבואר בח"ס חיו"ד סי' ס"ח שהקצבים נאמנים ובקיאים במה שצריכין לנקר בחלק הפנים, וכ"כ בספר עצי העולה בהלכות חלב. שא"צ קבלה וא"צ השגחה שניקורו קל, וכן מבואר בשאר ספרים, ומוציאי הדיבה הללו מרעישים עולם ומלואה על מה שאין להרבה מנקרים קבלה ושאין עליהם השגחה, וידוע שע"פ רוב בארצות אירופא לא הי' השגחה על הניקור, ורוב הרבנים מעולם סמכו א"ע על המנקרים, ואלו הרבנים שנתנו קבלה על ניקור למי שביקש זה, הם בודאי ידעו דיני ניקור על כוריהן, ובעלי לשה"ר הללו לא די להם בחוצפתם עד שהגיעו לדבר גם על דורות הקודמים, וכתבו שאפי' אם יש אולי מנקר שי"ל קבלה בכתב מבי"ד באונגארין עדיין ערכך ערכא צריך אם הכ"ד ידעו לנקר, דגם באונגארין שררה הזנחה גדולה עכ"ל, מחרחר ריב הללו, לא די להם שמוציאים לעז עלינו, אלא שבאים להוציא לעז גם על דורות הקודמים שאכלו חלב ר"ל.

גם הניחו הנחה קיימת, אשר המנקרים שלנו שהיו בימי המלחמה הנוראה ולא ניקרו כמה שנים, מסתמא שכחו כל סדר הניקור וע"כ אין להם נאמנות על עניני הניקור, ותמה תמה אקרא כי הבקי מעט בניקור יודע, כי כל סדר הניקור של חלב הפנים הם דברים

קלים כמו"ש גם כפוסקים שע"כ א"צ קבלה ע"ז, ולמה ישכחו דבר קל כזה כאיזה שנים. ועוד לפי דבריהם למה יאמינו כ"כ למנקרי א"י אשר כפי הנודע נפסק שם שחיטת הבהמות בשנות המלחמה בשנות תש"ז-תש"י, ובפרט מנקרי העדה החרדית שלא הי' להם שחיטה לבהמות עד שנת תשכ"א, ולמה הם נאמנים כ"כ בעיניהם אם שוכחים כ"כ מהר את סדר הניקור.

עוד מרעישים שם שכרוב המקומות גם באונגארן הניחו מצלע י"ב ואילך לחלק אחוריים, ואין מקילין פה בזה, (גם כמכתב הרב הנ"ל העיר בזה), והביאו לראי' מהבית יצחק שמחמיר בזה והוא הי' באונגארן וכן הגבעת פנחס, ועתה בוא וראה כח השקר הנורא הזה, כי הבית יצחק אף שמחמיר בזה בסי' ס"ה ס"ח כ' בעצמו שם בחיקון הבית דברוב מקומות לוקחין אותו לחלק הפנים בלי ניקור, וכ' שם לבאר הטעם בזה ע"ש, וכן הגבעת פנחס בביאורו ע"ד הבית יצחק (שהוא הפנים שם), הביא שם דברי האחרונים ובראשם הח"ס רבן של כל בני מדינת הגר שמקילים בזה, והביא מהשבט סופר חיו"ד סי' ז' שמנהיגו להקל כהח"ס וכן עוד מהרכה אחרונים עש"ה, והמסלפים הללו לא בוש יבושו ליקח את הגבעת פנחס לראי' לדברי שקריהם, ובא' מכתבי הפלסתר הוסיפו עוד שכיון שהלבושי מרדכי מסכים להגבעת פנחס וכן שאר גדולים, מוכח שכולם ידעו שהמנהג להחמיר בזה, ושקר יהגה חיכם כי הלוא הלבנו"מ בחיו"ד סי' ל' כ' שמנהיגו כהח"ס ואליו ינהרו מכל תפוצות ישראל ע"ש, וכן גם בשאר מדינות כגון כפולין וגאליציען ברוב העיירות הי' המנהג להקל בזה, כמו שיראה הרואה ברוב ספרי שו"ת מכל גדולי ישראל שבכל המדינות המדברים מזה, וע' בהבירורים בהקובץ שהעתיקו דבריהם.

בוא וראה עד כמה הם בקשו עילה להתעולל עלינו, הנה יש תחת ידינו פסקמליא ממכתב ראש המערערים בארה"ב שכותב לרבו המנקר מלאכי ושאלו בפורטרוט על כמה ענינים שמנקרי חו"ל נוהגים להקל בהם שמלאכי מרעיש ע"ז, והוא שואלו שכפי הנראה מהפוסקים וספרי ניקור לכאורה מנקרי חו"ל צודקים בדבריהם, וע"כ מבקש ממלאכי שיברר לו טעותם של מנקרי חו"ל ולהראות שמאכילים חלב. בכמה דברים הוא מביא בעצמו מכמה ספרי ניקור שכן נהגו בכל תפוצות ישראל, ועם כל זה מבקש ממלאכי שיברר לו טעותם, ומסיים חו"ל ואבקש דבר שמוכן מעצמו היות שמכתבי הנ"ל זה הוא בדרך שאלת ע"ה פשוט, לא ח"ו לחשוב שבדעתי להקל ח"ו באיסורי כרת מטעמים קלושים הנ"ל, ורק בדרך שאלה להודיעני מה להשיב ע"פ דעתכם, וכאמת לפע"ד הייתי יכול עכשיו לסדר חשוכה על הנ"ל שיהי' יותר טוב מהשאלה, והנני מגלה דעתי שכל הנ"ל הוא לא להלכה כלל וכלל והאריכות בזה למותר עכ"ל. הנה לא עלה בלבו להרהר אשר שמה אין מנקרי חו"ל מאכילים חלב, שעושים ע"פ הדין כמו שהביא בעצמו ראיות לדבריהם, אלא שמבקש שיבררו לו טעותם שידע מה להשיב, וכל כך גדלה אמונתו במלאכי וחביריו, אחרי שגם בעצמו ראה השקרים שלהם, והביא שם מ"ש מלאכי שעיקר המחלוקת הוא בענין הראפעלע שבחו"ל החמירו ביותר מכא"י, והביא בעצמו שבכל ספרי ניקור מבואר ההיפך ושרק בא"י החמירו בזה, גם מביא שם מדברי מנקרי א"י שכל השפונדר הוא למטה מהטבור, וכל מי שבקי קצת בענין זה יצחק לדבריהם, גם כותב שעיקר החסרון מצדינו בשנת תשל"ט הי', שכולם חשבו שמעוררים ע"ד המפורש כרמ"א שבעירו נהגו להתיר כחלב השפונדר, וע"כ מבקש שכעת יהיה הערעור באופן אחר, ומכל זה רואין אשר רק תואנה הם מבקשים להוכיח שמנקרי חו"ל מאכילים חלב ח"ו, ולהבאיש בזה את ריח יראי ה' בעולם.

בכל הקונטרס ההוא ובמכתב הנ"ל מציירים את המנקרים כגברי אלמים המטילים חתיתם על הרכבים, וכאילו כל המנקרים עז חפצם ורצונם להשאיר חלבים במזיד ח"ו,

ובפרט כהסאלאמי מערבין רק בשר שאינו מנוקד ח"ו. וגם שהבעלי בתים מנהיגי הקהלות דוחקים על הרבנים והרבנים משוחדים להם. ומזה יצא המכשול הנורא הלז, וכבר הכה על קדקדם כ"ק אדמו"ר שליט"א בדרשתו כחומ"ס על הוצאת ש"ר הלז, ראשית רובא דרובא מהמנקרים הם יראי ה' חסידים ואנשי מעשה המדקדקים בקלה כבחמורה, ועדיפי טובא מהקצבים שבאירופא שהיו ע"פ רוב קלי הדעת, וגם אין בהם שום נגיעה להשאיר חלבים האסורים, דממילא כאן בארה"ב כמעט שאין משתמשים אפי' בשומן הכשר ואין כזה שום הפסד, גם רוב המנקרים כאן אינם בעלי הקצבים שמוכרים הכשר ואין להם ריווח והפסד מזה, גם הבעלי בתים מנהיגי הקהלות הם יראים ושלמים ואינם מכששים שום היתרים בענינים אלו, ואין להם שום שייכות כזה להתערב בעניני הכשרות, ואדרבה מבקשין להדר בכל מיני חומרות אפי' כשעולה ביוקר, וכל הרבנים עושים בענין זה כפי חוות דעתם עפ"י דתוה"ק בלי נגיעות, וכל הענין הוא רק הוצאת ש"ר על הרבנים והבע"ב והמנקרים.

נחזור לענינינו לספר העלילות והבלבולים. מיום שהתחילו בלעז הנורא הזה לא עבר יום שלא קלקלו יותר, וכל הכופרים שונאי הדת קפצו מיד על עגלה זו כמוצא שלל רב, והכריזו בקול גדול בהעתונות הכפירה ובראדיא הטמאה לאמר, הביטו וראו הקנאים הללו המקנאים קנאת ד"צ ולוחמים מלחמת ד' נגד המדינה הציונית, אותן הרבנים היראים העומדים בפרץ, הם הכשילו בחלב את כל יהודי ארה"ב. אנשים האוכלים השקץ והעכבר, וכל דבר טמא צעקו ככרוכיא, חלב עליך ישראל! סאטמאר הכשיל בחלב את כל העולם, למרות שהעלילות הללו אין להם שום שייכות עם סאטמאר רק עם כל הקהלות החרדיות בארה"ב.

גם גירוריהם הדתיים הצבועים עם מנהיגיהם אשר אכלו חמיר את הכשר הזה כמו כל הציבור, ששוו על מציאה זו כמוצא שלל רב, ואמרו זה היום קיוונו לו מצאנו ראינו, והתחילו להרעיש העולם ולהשמיץ ולהכאיש את יראי ה' השרידים אשר ה' קורא, אשר לא כרעו לבעל הציוני, ובעבור חטאם הנורא הזה שכופרים בע"ז הציונית, אין להם שום כפרה, והוא מצוה אצלם לבזוחם ולאמר עליהם שאוכלים חלב ושאר איסורים ר"ל. אנשים הללו אשר דרכם לחפות על כל דבר פשע ועקירת הדת שעושים רשעי ישראל, אינם מוצאים שום לימוד זכות כשנוגע ליראי ה', ועליהם אמר הכתוב מצדיק רשע ומרשיע צדיק תועבת ה' גם שניהם, ולא נתקרה דעתם עד שהתחילו כפה ובכתב לספר אחרי מיטתם של ח"ח ולהשמיץ את הקדושים אשר בארץ המה, מרן הקדוש זי"ע והגה"צ מצעהלים וצ"ל ועוד שאר גאונים וצדיקים אשר בארץ המה, אשר ייסדו את השחיטה המהודרת הלז, ופירסמו שהכשילו למעלה משלשים שנה באיסור כרת את רבבות אלפי ישראל, יסכר פי דוברי שקר הדוכרים על צדיק עתק בגאווה וכזו.

ובאמת זה דרכם כסל למו של כל הרשעים בכל הדורות למצוא פגמים ועבירות אצל יראי ה' להכאיש ריחם ולהחליש השפעתם אצל העולם, גם כימי אברהם הוציאו ליצני הדור דיבה על שרה שהביאה אסופי מהשוק, ושוב הוציאו לעז שמאבימלך נתעברה שרה, גם אבימלך הוכיח ליצחק אשר הביא עליו ועל ממלכתו חטאה גדולה, וע' גם בשו"ת טוטו"ד תליתאי סי' קי"א ובשו"ת חיים שלום ח"ב סי' צ"ה, שגם המשכילים האפיקורסים כימיהם האומרים לרע טוב ודורשים דרשות של דופי, גם הם הרעישו על מה שמניחים הבשר שבין צלע י"ב לי"ג, ע' בדבריהם שהכו על קדקדם, ומשחק הזה נשנה בימינו בעו"ה, אכן על היהדות החרדית נאמר כל כלי יוצר עליך לא יוצלח וכל לשון תקום אתך למשפט חרשיע.

התוצאות החלו לבוא מיד, והרכה אנשים תמימים מאנשי השוק אשר ידעו מעולם, אשר סמל הכשרות הוא אצל החרידים לדבר ה' ושק על שחיטתם המהודרת אפשר לסמוך, ותמיד הידרו על בשר משחיטה זו אף במקומות הרחוקות אף שעלה להם בטורח וביקר, אכן מקול הרעש הזה הודיעו להם שאכן רימו אותם וח"ו נכשלו באיסורי כריתות, והגיעו למסקנא שאין להאמין להחרידים שמרמים את הבריות (ח"ו), ועי"ז הלכו לקנות בשר משארי השחיטות שהשוחטים והבודקים הם קלים וריקים וגם אינו בשר גלאט, שאמרו כל אפין שוה ואין להשחיטה המהודרת שום מעלה, רק אדרבה גריעותא יש בה כי על שאר השחיטות המפוקפקות לא הלעיזו המלעיזים, ועי"ז נכשלו מאות יהודים באכילת גבילות וטריפות ר"ל, וכל ההכשרים מכל הרבנים נתכזו בעיניהם כדברים שאין בהם חפץ כי הודיעו להם שאין להרבנים שום נאמנות. ומי מקבל ע"ע אחריות הנורא הזה, של אכילת מאכלות אסורים של מאות יהודים, והקולר תלוי בצואר מוציא דיבה הללו, שהפיצו את הקו" מצב הניקור בארה"ב כרחבי העולם אף במקומות הנידחות כדי להשמיץ כזה את ריח יראי ה'.

אחרי חג הסוכות נתכנסו הרבנים הגה"צ חברי התאחדות הרבנים לפי בקשת כ"ק אדמו"ר שליט"א ואחרי משא ומתן ודיונים ארוכים, החליטו לפרסם שאין בעצם הלעו כלום ושלא נתברר שום יסוד להוציא המקולין מחזקתן הראשונה, והחליטו, ונתמנו ע"ז כמה רבנים, כיניהם הה"ג מאראד שליט"א שהוא מומחה נפלא בעניני הניקור עוד מלפני המלחמה, וביקרו בהרבה חניות וראו שכל המנקרים הם מומחין ובקיאין במלאכתן, ועושין כדת וכדין של תורה כמנהג אבותיהם כדורות הקודמים, ושקר כפי האומרים שהמנקרים מכשילים את הרבים, גם סידרו שיהי' השגחה על כל הקצבים וזה טופס נוסח כרוזי התאחדות הרבנים

„קטע“ מהברז של התאחה"ר דארה"ב וקנדא

מ ו ד ע ה

באסיפה שהתקיימה ביום שנכפל בו כי טוב לסדר בראיות, כ"ה לחודש תשרי שנת תשמ"ג לפ"ק, בלשכתנו, ואשר בה השתתפו כמה עשרות מחבירינו הרבנים הנאונים שליט"א ובראשם הנאונים הדייקים שליט"א חברי הנשיאות, על דבר הערעורים שנפוצו כי המקולין (גם אותן שהם בהשגחת רבנים טובהקים) מוכרין בשר שאינו מנוקד ויכולין להכשל ח"ו באיסור חלב המזר. אחרי משא ומתן ודין ארוך, הוחלט לפרסם כדלהלן. א. לא נתברר לנו שום יסוד לערעורים הללו, ולכן כל מקולין בחזקתן הראשונה עומדים.

ב. סדר הניקור הנהוג פה במדינתנו הוא כפי שנהגו בקהלות קדושות משנים קדמוניות תחת דגלם והדרכתם של רבותינו מאורי הדורות ז"ע.

שלהי תשרי שנת תשמ"ג לפ"ק.

התאחדות הרבנים דארה"ב וקנדא

בי"ד המיוחד לעניני כשרות

שע" התאחדות הרבנים דארצות הברית וקנדה

שנ"ו רב לאוהבי תורתך ואין למו מנשול!

באסיפה כללית של ההנהלה - שלחי הודש תשרי תשמ"ג לפ"ק - בהשתתפות ובראשות הנשיאות: כ"ק אדמו"ר מסאטמאר שליט"א נשיא, הרה"צ מפאטא שליט"א נשיא הברד, הרה"צ מייזעו שליט"א סגן נשיא, הוחלט להמשיך בחקירות הדשות ובירורים בענין ניקור הבשר.

חבריגנו הניקרים, הרה"ג המפי' מוה"ר שמעון זאב מילדער שליט"א האבד"ק אראד, שהא מוסחה גדול בעניני הניקור והלכה ולמעשה ואתו עמו הרה"ג מוה"ר יצחק מאשקאדניטש שליט"א רב וקהל בית המיד הנ"מ (המב"ג), תיעד שלשה מורי הוראה מובהקים הבקאים במקצוע זה, ביקרו עד עתה בהאמליות שבשכונת וויליאמס ורג ובארא פארק, בולקמן:

- מילדער מארט"ווייטשטאק (עללי פראסעסיונ) • קאמין, 314 מארטי עוו.
- ובית חסימק המרכזי של הבשר. • שטארק-פריעד, 4516 פארט העמילטאן
- האטליוז דקהל יטב לב דסאטמאר • פריעד, 5704 ניו יורק עוו.
- האטליוז דקהל קהלת יעקב פאטא • ירושלים, 5211 13 עוו.
- האטליוז דקהל עונות חבשם צעחלים • אדלער-מערמלשטיין, 4501 1014 עוו.
- לאס, 76 לי עוו. • מאשקאוויטש, 4535 1616 עוו.
- יאקאבאוויטש, 117 לי עוו. • מאזעס-שניצלער, 4602 1816 עוו.
- גרינבוים, 154 לי עוו. • וויינארטען, 4208 1816 עוו.

וכפנינו בי"ד חתומי משה העידו הרבנים הגאונים הנ"ל שליט"א את אשר ראו ומצאו:

א. הניקרים והאהראים בקאים היטב במלאכת הניקור. כפי שקבלו במסורה מניקרים מוסחים ששמשו שנים רבות בעיירות שונות תחת הסותם ומרותם של רבנים נאונים וצדיקים מפורסמים ז"ע, ולכמה מהם בידם כתבים מגדולי הרבנים שמעידים על בקאתם.

ב. בכך ההנחה שביקרו עד עתה, עיינו על הבשר שכבר נוקר, וראו שהכל נעשתה כדת וכדין, ולא מצאו שום מכה של ח"ו. ובאף אחד מהאמליות לא הי' שם שום בשר מחלק האחרונים.

לאור זה קבענו סדר השנהגה על הניקור, שהרה"ג מאראד שליט"א נתמנה על ידינו (בהסכמת הנשיאות - ועד ההנהלה) להיות המפקח הראשי על המשגיחים תמידים, המה יבקרו בהאמליות החרדים לעמוד על המשמר שסדר ומעשי הניקור יהיו כפי הדארת ההתאחדות הרבנים.

וזאת למודעי שאנו עומדים כאמצע קביעת המשגיחים וכל הדורש לזה, ובימים הקרובים יפורסם על ידינו שמות האמליות אשר קבלו על עצמם לציית לכל ההוראות ולעמוד תחת פיקוחו של הרה"ג מאראד שליט"א והמשגיחים.

ומענה לא נבוא עוד ככתובים אודות רבני המערערים שאין קן לדבריהם, וכל המוציא לעו על סדר ומעשי הניקור הרי הוא כמלך מוציא שם רע ועל"ז יתן את הדין. ולהשומעים ינעם ותבוא עליהם ברכת טוב.

המיום יום ה' לסדר יצא, ה' לחדש כסלו שנת תשמ"ג לפ"ק.

ישר מעד חזק ראמנכער	אלכסנדר אשר נאכיד	הוקאן ראפא
האמליות האמליות	האמליות האמליות	המיון הרה"ג יטב לב דסאטמאר (E.B.)
100 ושא של האמליות	ידי ומעשי של האמליות	100 ושא של האמליות

גם הכית דין הגדול שבירושלים ת"ו ובראשם מרא דארעא ישראל פוסק הדור הגאב"ד שליט"א והגה"צ רמ"א פריינד שליט"א הראב"ד, התכנסו בליל ג' פ' חיי כ"ג מרחשוון באולם הכי"צ בירושלים, ובאו לפניהם הר"ר יהושע ג"ב נ"י המנקר דק"ק יט"ל בארה"ב והר"ר ארי' גרינוואלד נ"י מנקר דק"ק פאפא בארה"ב והה"ח ר' שמעי' גרינובים שליט"א והרה"ג ר' משה זאב זורגער שליט"א, ועוד, וקראו למנקרים ישישים שהיו מנקרים באירופא תחת פיקוחם של גדולי ישראל, כמו הרה"ח הישיש ר' יוסף ליב ווייס נ"י שהי' ראש המנקרים בסאטמאר משנת תרפ"ג עד שנת תש"י, והניקור הי' תחת פיקוחו של הגאון בעל קרן לדוד ז"ל וכן אח"כ תחת פיקוחו של כ"ק מרן אדמו"ר ז"ל, שחקר ודרש אצלו כל פרט ופרט מסדר הניקור, וסדר הניקור הונהג שם ע"י הגאון בעל זכרון יהודה ז"ל, כן בא הרה"ח הישיש ר' געציל פינקעלשטיין נ"י שהי' מנקר כק"ק פעסט י"א, והביאו שני כהמות לנקר, אחד למנקרי חו"ל, ואחד למנקרים הישישים הנ"ל, והגאב"ד שליט"א חקר ודרש ארוכות וקצרות על כל פרט ופרט, ונתברר בבירור גמור שמנהג אבותינו בידניו כלי שום שינוי, ויש עוד דברים שהקילו בכמה מקומות באירופא יותר מארה"ב, ונתברר בבירור גמור ששקר בפי האומרים שמצאו י"ב מיני חלבים אסורים, דרוכם ככולם הם תלויים במנהג, וברובם הי' המנהג בכמה ק"ק באירופא כן להקל בהם, ח"ל הפראטאקל של הגב"ע:

פניה"ק ירושלים ת"ו, אור ליום ג' לחודש מרחשוון שנת תשמ"ג

גביית העדות שהתקיימה באור ליום הוכפל בו כי טוב כ"ג מרחשוון תשמ"ג

בליל אור ליום ג' כ"ג מרחשוון תשמ"ג, התאספו באולם הביד"צ בעדה החרדית, ובאו לפנינו המנקר הישיש הרה"ח ר' יוסף לייב ווייס שליט"א מירושלים ת"ו, אשר עוד שימש כמנקר ראשי בסטמאר מקדם בתקופה שהגאון בעל קרן לדוד זצ"ל הי' מרא דאתרא, ואח"כ כאשר כיהן שם פאר הגה"ק כ"ק אדמו"ר הגר"י ט"ב זי"ע שהגיע לסטמאר בשנת תרצ"ד לפ"ק (והי' שם בתורת מנקר משנת תרפ"ג עד שנת תש"י) וכן בא לפנינו המנקר הישיש מפעסט הרה"ח ר' געציל פינקלשטיין מבני ברק בארה"ק ת"ו.

וכן באו עמם בפנינו מנקרים חשובים יראי ד' שהוזמנו לבוא מברוקלין, הרה"ח ר' יהושע גאלדבערגער נ"י מנקר הבשר דק"ק סטמאר בברוקלין והרה"ח ר' ארי' גרינוואלד נ"י מנקר הבשר דק"ק פאפא בברוקלין.)

והובאו החלקים חלק הפנים מבהמות לפני הניקור והונחו על שלחן הביד"צ ולמראה עינינו ניקרו המקומות בהם הי' צורך לברר בשאלת הניקור, איך שנהגו לנקר בקהילות הקודש במקומותיהם באונגארן בכל השנים מקדמת דנא, ואיך שנוהגים בניקור באטליזים החרדיים בארצות הברית, ואם הניקור אצלם בארה"ב הוא כמו שנהגו בקהילותיהם הארטאדאקסים. עיקר הנקודות שבהם דנו וביירו המה בעיקר כדלהלן:

(1) בנוגע לשומן שעל הריפאלע. (2) בנוגע לשומן שבין השפונדרע והריפאלע, ושעל השפאנדרע. (3) בנוגע לאצבע טריפה (המכונה כך באר"י). (4) בנוגע לשומן שעל צלע י"ב על הבשר לצד העור לצד הגב החיצון. (5) בנוגע לשמנונית שעל הצלעות. (6) בנוגע לשמנונית שמתחת לקרום שעל חצר הכבד במקום הבשר הדק הנמשך עד שיפולי הפלעיט (כפי שנקרא בארה"ב). (7) בנוגע להסחוסים שבסוף הצלעות, ובסוף החזה. (8) אופן הניקור של הכבד והלשון.

והנה העידו לפנינו ונתברר בפנינו מפי הרה"ח ר' יוסף לייב ווייס הנ"ל והרה"ח ר"ג פינקלשטיין הנ"ל, ואישרו זאת בפה מלא כי כמו שעושים מנקרי האטליזים החרדיים בארה"ב כך עשו ונהגו לנקר אינדערהיים במקומותיהם תחת הרבנים הגאונים הצדיקים זי"ע (פרט לשינויים קטנים שיש בין סטמאר לפעסט – כדלהלן) ויש דברים שמחמירים יותר בניקור שם בארה"ב.

(*) נ.ב. ואחרי שבוע הי' בפנינו גם המנקר הרה"ח ר' מנחם מענדל בערגער נ"י במעמד מוה"ר ר' יוסף לייב ווייס שליט"א ומוה"ר ר' געציל פינקלשטיין שליט"א

ונפרט בזה הפרטים מתוך דברי הגביע של המנקרים הנ"ל, בנוגע לבירורים הנ"ל:
הי"ל ווייס: בשנות תרפ"ג-תשי"א, הייתי מנקר בק"ק סטמאר אשר ברומניא גם בתקופת
 כהונתו של הקרן לדוד זצ"ל כמרא דאתרא, ובשנת תרצ"ד הגיע כ"ק אדמו"ר מסטמאר זי"ע
 מקראלע לכהן כמרא דאתרא שם בסטמאר, והי' אז הרבי ער אתנו כמה לילות לברר הניקור
 שם, הצעתי לרב ה"ק שישתמשו מעתה רק ב-11 צלעות, – כמוכן אחרי ניקור הדרוש – ושל
 ישתמשו בכלל בצלע י"ב ובבשר שבין י"ב וי"ג, פי' שמצלע י"ב יהא נחשב ששיך לחלק הנקרא
 אחוריים, שלא נהגו במדינותינו להשתמש בחלק זה [פי' בחלק אחוריים] בכלל, – והשיב לי
 שיתיישב בזה, בלילה שאח"ז אמר מרן את החלטתו אחרי ישוב הדעת, שמכיון שהגאון רבי
 יהודה גרינוואלד זצ"ל (בעל זכרון יהודה) רבה של סטמאר לשעבר נהג כמנהג שנוהגים כעת
 בסטמאר בסדרי הניקור, הוא הי' נכד כ"ק מרן החת"ס זי"ע ותלמיד החת"ס זצ"ל, והחת"ס
 קבע כי כן ישתמשו עד צלע י"ג עם ניקור, ע"כ אינו רוצה לשנות כאן מכל. וצלע י"ב יחשב חלק
 הפנים וינקרוהו, וניקרו צלע הי"ב וגם הבשר שבין י"ב וי"ג ישאר וינקרו, והשתמשו בבשר זה
 אחרי הניקור המבואר בסמוך.

והנה בחת"ס מוזכר שאופן ניקורו הוא שמסירין השליים).
 בנוגע למה שנקרא שליים – יסירו העור והשומן, פי' השליים מסירין עם החלב שתחתיו עד
 שנשאר רק הרויטפלייש. – הקרן לדוד ז"ל הי' בעצמו מבקר בפלייש באנק (באטלזים שתחת
 השחנתו) כי הי' לו ידיעה בניקור, ובראותו דבר שלא ניקרו כדרוש הי' מעיר לתקן במקום
 שראה ששם צריך לתקן ולנקר היטב.

ב) השומן שתחת הרויטפלייש (ראפאלע) והשומן שעל הרויטפלייש (ראפאלע) לא היו מסירין
 רק ב' הקרומין העב והדק שתחתיו. וכך אמרו בפנינו המנקרים ר' ארי' גרינוואלד ור' יהושע
 גולדברג וכן הפעסטער מנקר ר' געצל פינקלשטיין, – אלא שהפעסטער מנקר הנ"ל הוסיף
 לומר כי בפעסט הורידו גם הבשר הלבן (ווייס פלייש – קרום הלבן) שבשיפולי השפאנדרע, –
 ורי"ל ווייס אמר לנו כי בסטמאר לא הורידו הבשר הלבן הזה.

רי"ל ווייס: בגורליץ הי' מנקר שם ירו"ש הרב יצחק גארליצער ז"ל ששיבחו מאד כ"ק
 הגאון"צ הנאסענער רב זצ"ל והוא ניקר כמו שאנו נהגנו לנקר בסטמאר, כמו שראיתי הרבה
 פעמים בעיני.

ג) הסחוס (העצם הרך הלבן) הנשאר מצלע י"ג לא היו מוציאים בסטמאר, אבל הסחוסים
 שעומדים בשני צידי החזה לימין ולשמאל בסופן, חתכו.

רי"ג פינקלשטיין: בפעסט אמנם היו מוציאים הווייס בינידל הזה של צלע הי"ג (עצם הרך
 הלבן), וגם הסחוסים שעומדים בסוף ראשי עצמות החזה [פי' לימין ולשמאל] חתכו
 [כבסטמאר].

רי"י גאלדבערגער: גם בדברצין היו מוציאים זאת. (שייך לנקודה 7).

רי"ל ווייס: 2 גידים בחזה שהם גידי אדום ולבן היו מוציאים, הגידים נמשכים מהצואר
 באורך החזה ממעלה למטה 1 מהם הוא חשש חלב לפי"ד י"א מהפוסקים. (באריי משאירים
 זאת).

ד) גם השומן שמתחת לקרום שעל יותרת – שהוא חצר הכבד – (ובארה"ב: דינע טענדערליין)
 לא היו מסירים, וכן השומן שמתחת הקרום שעל הצלעות שבין יותרת הכבד הנ"ל ובין הראפעלע לא
 היו מסירים (רק הקרומים כדלעיל אות ב').

וכאשר נחתך היותרת הכבד הנ"ל שאז לא ניכר איזה צד הוא חיצון ואיזה פנימי, אז הסירו את
 שניהם (כרמ"א) דהיינו את הקרום מבי הצדדים (שייך לנקודה 6).

ה) אופן ניקור טרפש הכבד כך הוא, הנה מבשר העבה של היותרת הכבד (בארה"ב: גראבע
 טענדער ליין) הסירו לגמרי שלא ישאר זכר של קרום משני הצדדים – וגם השומן שמתחתיו
 ניקרו עד שנישאר נקי מכל שמנונית שעי"ג הבשר האדום, אבל למטה את הבשר האדום שמכוסה
 בקרום דהיינו החלק התחתון של יותרת הכבד שהוא סמוך ומחובר לגב הבהמה (בארה"ב: דינע
 טענדער ליין) הורידו רק את הקרום והנמשך עמו אבל השאירו את התחיכות הקטנות של
 השומן שעל הבשר, – ואמר – שלא היו מקפידים להסיר זה, (כדלעיל בסמוך אות ד').

פרי תמרים

מה

(ו) חוט דכפלא – שאנו קוראים עוקץ – היינו מוציאים בצלעות י' י"א, י"ב, וחיטטו שם החוטים במשך כל אורך הצלעות בצלע י' י"א י"ב.

(ז) לא היו מורידין השומן מעל הצלעות רק את הקרום היורד מהיותרת. (דלא כנהוג באר"י) (שייך לנקודה 5).

(ח) אצבע הטריפה שבתוך בשר שבין צלע י"ב וי"ג לא היו מוציאים, אבל היו משגיחים שיהא נחתך הבשר שם בשטח זה ליד הצלע הי"ג בקו ישר, (והיו מנקרים השליים עם השומן שתחתיו עד הבשר האדום שם – כדלעיל – 1) שלא יהא נגרר שום בשר שמתחת לצלע י"ג ששייך לחלק אחרים. (שייך לנקודה 3).

(ט) על צלע י"ב יש שומן לצד העור החיצוני, אותו היו משאירין ולא נגעו בצד זה (ולא כנהוג באר"י).

ר"ג פינקלשטיין: גם לא בפעסט.

ר"ל ווייס: מראה הכסף שמתחת לקרום הכשר שבצד העור החיצוני לא היו מנקרים שם כלום (דלא כבאר"י) (שייך לנקודה 4).

בנוגע לכבד: (נקודה 8)

ר"ל ווייס: בצד הכבד שהמרה תלויה בה הורידו כל השומן, אבל שום עור לא הורידו שם אפי' הי' לבן, אמנם בדקו מתולעים (מאטליצעס).

בצד הב' – היינו בגב הכבד לא היו מוציאים שום דבר ושום הייטעל, גם בצד אצבע הכבד (הנקרא דומען) בשיפולו לא היו מוציאים שו"ד.

ר"י גאלדבערגער: בארה"ב כן מורידין הקרום בשיפולי צד העבה של הכבד הנשאר שם לפעמים מחלב הכליות.

בדיקע טענדער לייך היינו הבשר העב של חצר הכבד מורידין הקרום מב' הצדדים וכל השומן שתחתיו. (– בארה"ב).

יא) בלשון: (נקודה 8)

ר"ל ווייס: בלשון היו מוציאים 2 גידים מצד ימין, 2 גידים מצד שמאל, ובית הבליעה, וטרייפנעג ביינדל שמחובר לראש, (ובאר"י לא מוציאים).

(יב) **ר"ל ווייס:** מספר כי מרן מסטמאר זי"ע הי' מקפיד שהמשגיח על הניקור לא יעבוד בעצמו רק יסתכל ויראה וישגיח, אם ניקרו היטב ואם נמצא שנשאר משהו אז המשגיח בעצמו הי' מתקנו.

הק' יוסף לייב ווייס

הק' אליקים געציל פינקלשטיין

עד כאן הגביית עדות

(שוב הוסיפו הבי"ד בזה"ל):

והכל היה למראה עיני הביד"צ בפועל ובאופן מוחשי בחלקי הבהמה מחלק הפנים עד שלא נשאר כל ספק שהניקור באטליזים החרדיים בארה"ב הוא כפי שנהגו במקומותיהם תחת הנהגת גדולי ישראל הגאון"צ שרפי קודש נג"מ זי"ע במקומותיהם, וחלילה להוציא לעז ח"ו על ניקור זה, וכבר כתבנו באזהרתנו שחתמנו עליו בכ"ד מרחשון תשמ"ג חומר העון והאחריות של המערערים על זה רח"ל, והשומעים לדברינו יתברכו ויושעו, ונזכה לראות במהרה בבנין בית מקדשינו ותפארתינו ונאכל שם מן הזבחים, בביאת גאון"צ בב"א, המצפים לישועת כלל ישראל, הביד"צ דפעייה"ק ת"י,

נאם יצחק יעקב ווייס רב ואב"ד פעהקת"ו

נאם משה ארי' מריינד, ראב"ד מה עה"ק ת"ו **נאם ישראל משה בלאמאוו"ר הגה"ק מהרי"צ זצוק"ל דושינסקי**

נאם ישראל יעקב פישר **נאם בנימין ראבינאוויטץ** **נאם אברהם דוד הורוויץ**

אח"כ הוציאו הב"ד כרוז גדול שאסור להרהר אחרי סדר הניקור של שחיטת היראים בארה"ב שהכל כדת וכדין, והמוציא לעז ע"ז עתיד ליתן את הדין, וז"ל הכרוז:

דברי רבותינו שבארץ ישראל שרי התורה ילימי"א

BETH DIN ZEDEK
OF THE ORTHODOX
JEWISH COMMUNITY
JERUSALEM, P.O.B. 6886

בית דין צדק לכל מקומות הגשמיים
ב"ד התורה החרדית פ"ד
מנהל חידושי הלכה והשכונות
מנהל ירושלים תשנ"ב
ת.ד. 6886

ב"ה

בירור דברים ואזהרת ב"ד

בליל אור ליום שהוכפל בו כי טוב, כ"ג מרחשון, התאספנו החתומי מטה באולם הביד"צ בעדה החרדית, ובא לפנינו המנקה הישיש הרב החסיד רבי יוסף ליב ווייס נ"י מירושלים, אשר עוד שימש כמנקה בסאטמאר מקדם בתקופת הגאון הצדיק בעל קרן לדוד זצ"ל, ואח"כ בעת אשר כיהן שם פאר כ"ק מרן הגאון הקדוש הגר"י ט"ב מסאטמאר זי"ע, שהגיע לסאטמאר בשנת תרצ"ד לפ"ק (סך הכל היו שם (ר' יוסף ליב הנ"ל) בתורת מנקה ראשי משנת תרפ"ג עד שנת תשי" לפ"ק). כן בא לפנינו המנקה הישיש מפעסט הרב החסיד רבי געצל פינקלשטיין נ"י מבני ברק בארץ ת"ז, וכן באו לפנינו המנקרים החשובים יראי ה' מברוקלין, שהחמנו לבוא בפנינו.

הובאו החלקים - חלק הפנים - מבהמות לפני הניקור והונחו על שולחן הביד"צ, ולכראא עינינו ניקרו המקומות בהם היו צורך לברר בשאלת הניקור איך שנהגו לנקר בקהילות הקדוש במקומותיהם באונגארן בכל השנים מקדמת דנא, ואיך שנהגים כעת בניקור באטליות החרדיים בארצות הברית, ואם הניקור אצלם בא"י הוא כמו שנהגו בקהילותיהם הארטאדאקסן באונגארן.

והעיד בפנינו הר"ר יוסף לייב ווייס נ"י המנקה הוותיק, וכן המנקה הישיש הר"ר געצל פינקלשטיין נ"י מפעסט, ואישרו בפה מלא שמה שעושים הניקור מנקרי הקהילות החודיות בארה"ב, שכך עשו ונהגו לנקר במקומותיהם תחת הרבנים הגאונים הצדיקים זי"ע. - ויש דברים שמחמירים יותר בניקור שם בארה"ב.

הכל היו למראה עינינו בפועל ובאופן מוחשי בחלקי הבהמה (חלק הפנים) וכל מה שצריך בירור, עד שלא נשאר כל ספק שהניקור באטליות החרדיים בארה"ב הוא כפי שנהגו במקומותיהם תחת הנהגת גדולי ישראל הגאונים הצדיקים שרפי קדוש זי"ע, ושנהגו כן בארה"ב בהסקמת והוראת רשכבה"ג רבינו הקדוש מרן הגר"י ט"ב אדמו"ר מסאטמאר וגאב"ד פעה"ק זי"ע וצוק"ל, מיסודם של הגאון הצדיק רבי לוי יצחק גרינוואלד זצ"ל גאב"ד צעהלים, וגאונים וצדיקים ששימשו ברבנות בקהילות חשובות בערי איירופה, מהם שבאו אחר המלחמה האחרונה לארץ"י והקימו עולה של תורה ויהדות בעולם ובארץ"י בפרט.

פירוט הגביית עדות יפורט מאתנו בגליון מיוחד שבו נפרט דברי המנקרים שיחיו, ואופן הניקור שנהגו מקדמת דנא במקומותיהם.

אנו מזהירים בכות תורה"ק שכל המוציא לעז על ניקור זה עתיד ליתן את הדין, והוא חוטא על הנפש, שמוציא לעז על הראשונים כמלאכים נבג"מ וזי"ע וגדול עוונתו מנשוא, והשומעים לדברינו ואזהרתנו ישכנו בטח ושאנן ממחד, ויתברכו ויוושעו.

והשיית יפקח עיני המערערים לראות האמת ויתקדש שם שמים, ונוכה לראות בהתגלות כבוד שמו ית' עלינו ועל כל ישראל בביאת גואל צדק במהרה בימינו אמן.

החוחמים בצפי' לישועת כלל ישראל ונחמתן, כ"ד מרחשון שנת תשמ"ג לפ"ק
הביד"צ דפעה"ק ירושלים תובכ"א

נאום יצחק יעקב ווייס, רב ואב"ד פעה"ק ת"ז

נאום משה אר"י פריינד, ראב"ד פעה"ק ת"ז	נאום ישראל משה בלאטמיר הנה"ק מנה"י וצוק"ל דושינסקי
נאום ישראל יעקב פישר	נאום בנימין ראבינוביץ
נאום אברהם דוד הורוויץ	

וכן בא לפניהם הר"ר מענדל בערגער נ"י ראש המנקרים דמיעל מארט ומצאו שעושה הכל כדת וכדין.

גם הרבה רבנים בארה"כ יצאו בכרוזים שאין לשנות ממנהגי אבותינו

RABBI MOSES FEINSTEIN 455 F. D. R. DRIVE New York 2, N. Y. ORphone 7-1222	משה פיינשטיין ר"ם תפארת ירושלים כנוא יארק
---	---

יום ג' פ' ו' רא תשמ"ג.

**הנה בדבר הניקור של הקצבים
החרדים שקבלו סדר הניקור כמו שעשו
במדינות אייראָפּא אין כדאי לעשות
שום שנוי רק ינקרו הבשר כמו שעשו
עד עכשיו.**

שלום ושלום

מכתב גלוי

מהרהגה"צ ר' משה אריה פריינד שליט"א
ראב"ד בעיה"ק ירושלים ת"ו

אור לדי ודי ברוך את אברהם בכל, תשמ"ג לפ"ק פה עיר הקודש הנ"ל ת"ו
שלוי וכמ"ס לכבוד אהוי ידידיי אנשי שלומינו הביכיי והתלמידים היקרים שיחיו לאיט"א
באה"ר באתי בזה בדבר העומד על הפרק, שנשארתי נכהל ומשתוממם שיש בין
אנ"ש נענותים מקום לחשוש שמסדר הניקור שנוהגים אינו כראוי וח"ו אוכלים הלב
דאורייתא, וזי להאי דעתא משבשתא, שבוה נותנים בה ואימון להנהו שנוכחנו לדעת
בבירור נמור שכל כוונתם להרוס ולהדיח על קהילתינו הקדושה דאטמאר בהאי ליטנא
בישא ר"ל שמאכלים הלב דאורייתא, אוי לאותה בושא אוי לאותה בלימה, האיך לא

ירא ולא בוש יבוש לדבר ולהוציא לע"ז על כ"ק אדמו"ר הגאון"ק רבשכבה"ג וצוקלה"ה ויעועכו"א שע"י הוראתו אכלו הלב דאורייתא, וע"כ בבקשה מאתכם ככל אופן של בקשה, שתשתדלו בכל (עוז) ותעצומות להסיר הלע"ז, ולהזהיר ולהזהר להנהיג שהושעין ונתנו מקום ללשה"ה, שאין תרופה למכתם, ולדע ולזהודיע שבנפשם הוא וגדול עונם מנשא, ואיסור גדול הוא לדבר סרה על הנהיג קדושים עליונים כמלאכים מוסרות דור ודור, וכל המהרהר אחריהם כאילו מהרהר אחר השכינה, ובפרט המספר אחר מטתם של חכמים כבר אמרו חז"ל שאין לו חלק לעוה"ב ונופל לגיהנם

הלא ידעתם שכאן לכאן מנקרים דשם כשליחות של כ"ק רבינו שליט"א, וראינו שיכא לכאן עוד מנקר אחד שדר בעת בבני ברק ת"ו ששמו ר' געציל פינקלשטיין שליט"א שה' עוד מנקר משנים קדמוניות בפעם יצ"ו, ראינו להביא בהמה שעוד לא ניקר מהחלב, ונאספו כל הבי"ד של העדה החרדית שליט"א עם הגאון אב"ד שליט"א, וקראו לפנינו ה"ה ר' יוסף לייב ווייס שליט"א שה' עוד ראש להמנקרים בסאטמאר יצ"ו עוד בימי הקרן לז"ד וצל"ה, וראינו בנוכחותינו הסדר הניקור שה' בק"ק סאטמאר יצ"ו, ועשה כן בנוכחותינו ובנוכח הנהיג המנקרים היראי השם משם, ונוכחנו לדעת שהוא בלי שינוי כ"ד ממה שנהוג בעת בשם.

וה' בספר דבר חידוש שכאן כ"ק רבינו הקדוש זצ"ל לסטמאר וקיבל הרבנות בשם חקר ודרש על הכל, וקרא לפנינו את ר' יוסף לייב שליט"א לדבר עמו בהתנהגות ההשגחה על המקולין, והציע אז לרבינו הקדוש וצוק"ל לשנות המנהג שנהג שם שלקחו הצלע ה"ב לחלק הפנים, שמעתה ישאירו אותו לחלק אחוריים, עבור שה' פועלים שעבדו בהניקור ולא נהנה מהם וה' צריך עליהם השגחה יתירה, ואמר לו שעוד יתיישב בזה, וליום המחרת קרא לו והשיב לו שהתיישב לכל ישתנה, ואמר לו הטעם שהנהגה בסדר הניקור הוא עוד מוסן הזכרון יהודה זצ"ל וכל ההתנהגות שלו ה' הוראות ההת"ס זצ"ל ואינו רוצה לשנות.

ה"ה הרה"ה היוה"ש ר' יוסף לייב הנ"ל מספר לנו שהוא ה' עובד (עבודת) הקודש בהשגחת הניקור בצוותא הוא עם ר' יצחק גארליצער ז"ל שה' מפורסם ליר"ש עד למאד וה' עוד מנקר בגארליין יצ"ו, לא יודע בבירור שאפשר עוד בימי מרן הקדוש מגארליין וצוקלה"ה – ועשה ג"כ כל סדר הניקור רק כמו שנהג בסאטמאר, הרי שגם בגארליצין ג"כ נהג הסדר הניקור ההוא, ויש עוד להאריך אבל כבר הוא באישון לילה מאד ואמחר למסור להנהיג שלוחי דרחמנא.

כ"ד אוהבכם הנאמן המברככם במרכה המשולשת שמיים בשלח, ונוכח במהרה לרגלי המבשר בבית גו"צ בב"א הדושה"ם בלונדון.

הק' משה ארץ פריינד
ראב"ד בעיה"ק ירושלים תוסב"א

מכתב גלוי

הנני בזה להודיע, כי זה בשלושים וחמש שנים, שהבית השחיטה, המקולין של בשר, של תוצרת „וויינשטאק – מיל מארט“ עומדת תחת השנהתי התמידית, ושאלתי והתוועצתי עם ש"כ ב"ק אדמו"ר הגה"ק מסאטמאר זי"ע בכל דבר גדול וקטן, בענייני שחיטה, בדיקה, וניקור, ועושין הכל על פי הוראתו ומנהגי צדיקים ומסידים מקהילות הקדושות, ששימשו שם ברבנות אדירי תורה וארזי הלבנון זי"ע.

ובענין הניקור של בשר שבין הצלעות והכמלים, השיב לי בזה, וזה לשון קדשו „שאין לשנות משה שקבלנו ממנהגי מדינות שלנו“, שמוסד על פי הוראת ההתם סופר, וכ"ה בספר טוב טעם ודעת, דעת תורה, ועוד.

ואדגיש בזה שיש לנו משגיחים תמידים, לפקח על כל ענייני שחיטה, בדיקה וניקור, ובכן ראוי הוא לאכול לכתחלה, אף למהדרין מן המדרין, ויאכלו עניים וישבעו.

כי לסדר ואכלת ושבעת וכרכת את ה' אלקיך, תשמ"ב לפ"ק, פה ברוקלין יצ"ו.

הנני יד"מ ליפא מייטלבוים
אבדק"ק גירבאטור יצ"ו

מכתב גלוי

יום ג' לס' בראשית תשמ"ג.

הנני בזה להודיע כי כל הבשר שניקר, נמלה, והודח, וכן האסאלמי וכו', שנמכרין במקולין של בשר „וויינשטאק – מיל מארט“, העומדת תחת השנהתי התמידית, מותר לאכול לכתחלה בלי שום פקפוק, אף לחסידים ואנשי מעשה המדקדקים בכשרות ביותר.

ולחוי ידוע, שמלאכת הניקור בכל חתיכת בשר, נבדק על ידי המנכר הראשי שלנו, שהוא ירא שמים מרבים, ויש לו קבלה על מלאכת הניקור, מרבנים הגאונים הצדיקים אבד"ק ראחוב זי"ע, ולהבחל"ב הראב"ד שליט"א של הביד"צ שעל ידי העדה החרדית בירושלים עיה"ק תובב"א, ויאכלו עניים וישבעו.

ולראי' באתי על ההתוס ביום הנ"ל
הנני יד"מ ליפא מייטלבוים
אבדק"ק גירבאטור יצ"ו

45 ST. KILDA'S ROAD,
LONDON, N.16
01-800 2194

אליקים שליווער
ר"ט יריבה זרמה
ק"ק לונדאן י"א כ"ד

ער"ח כסלו חשנ"ב

שוכט"ס לכבוד ידי"ג הרה"ג כ"ה ... שליט"א

אחדש"ח

דאגה בלב איש ישיחנה, וכחב אני בשבירת לב על התועים מדרך השכל שהתחברו עם אזובי קיר לנבח שארית פליטת ישראל סבא, ואם כי ככ"ס יתגברו על זה אבל ביני לביני יש ענמ"ג, ובפרט חבל על אותה כח הרואים עצמם קנאים וזה זמן נופלים על כל מציאה לנבח אח סאטמאר ולא חלי ומרגיש כי בשר עצמם חוחכים.

ושכעתי בשם הנצי"ב זצ"ל שאמר מאחר שקרה הי' נחשב לגדול וראש כנהדרין אין יכול המון עם לזעזע עם מי הצדק, ואמר מאחר כראו כי דחך ואכזרם הם עם קרה, אין לך ראי' גדולה מזו כי הצדק עם משה רבינו ע"ה, ויע' בפירוש העסק דבר להנצי"ב זצ"ל בפ' קרה אשר כתב שם אחר אריכות דברים ז"ל: נאמר אדם תועה מדרך השכל בקהל רפאים ינוח כי מי שהוא י"א באמת אלא תהוה מדרך השכל הרי סוכי לנוח בקהל רפאים ולהיות אפיקורוס ולבנות החכמים כמו אפיקורוס מספ"כ, עיי"ש, ובכחבי הגה"צ ר' ירוהם זצ"ל (המסביח דמיר) הביא שבא פסקא בכחב"י רבו הגה"ק ר' שמחה זיסל כקעלם (תלמידו הגדול של הגר"י סלאנבר זצ"ל) ושם כתוב לאמר: לגדולי החורה ואנשי מעשה, יותר מאשר רצה אנוסיוכוס הרשע תרשעתו לבטל חורה מישראל יוכל האדם לגרום בצדק ובחסימות ולשם שמים בנסיחו מדרך האמת.

ואזכיר מעשה כשכ"ק אדמו"ר זצ"ל הי' כירושלם, והתפלל מנחה כדרכו בשעה מאוחרת לבי מנחה ירושלם, הי' ח"ח אחד יר"ש ומדקדק מתלמידי מרן. מבריקס זצ"ל, והחרגש סאד ורץ אל מרן מבריקס זצ"ל מלא טענות על כ"ק אדמו"ר זצ"ל, ומרן מבריקס לקחו בידו לטייל עמו כשעה חדא, ומשחזר שאלוהו הנוכחים מה אמר כ"ק מרן זצ"ל, וענה, המצית הדברים שהסביר לי, כי בימינו אין לנו מחלוקת ומלחמה בענין זמן מנחה, אבל יש לנו מחלוקת ומלחמה עם הציונים, ובאשר אדמו"ר סאטמאר עומד כראש המערכה אסור לחלק עליו בשום דבר, ורומה הדבר להנידון מספ.

ועוד אני זוכר שבדידי הוא עובדא, שהי' ח"ח ידוע כירושלם שהי' הולך וחולק על החזון איש זצ"ל בהלכה אחת, שהחזו"א זצ"ל לא פסק כמותו. ואני הדפסתי איזה הד"ח על ספר פסקו של החזו"א, והח"ח ההוא כתב לי במירות והשיב על הדברים, ואני הבנתי לו חשובה להלכה, והראתי הדברים למרן מבריקס זצ"ל, ואחרי העיון אמר לי, הדברים נכונים אבל המה אני עליך שאתה כתובת עם עם הארץ. ושאלתי בהמ"י הלא הוא ח"ח מפורסם, והסביר לי " כי מי שאינו יודע מי הוא גדול מסנו ועל מי רשאי לחלוק, הרי זה עם הארץ."

וכ"ז בלי כניסה לבוף ההלכה - אשר כאמת הדברים ברורים כי אין כאן כלל ענין של הלכה, ואין לשנות מן המקובל ח"ו, וזכורני כשפעם ישבתי אצל כ"ק אדמו"ר זצ"ל (בערך שנת חשנ"ז) והי' זה כליל עש"ק, ונכנס יהודי אחד ודג בידו, ואמר קניתי דג זה לשב"ק, וחמיד היינו אוכלים דג זה, וכעת אסרו לי שנחבר שהוא דג סמא, ורצה להראות לאדמו"ר זצ"ל הסימנים, ואדמו"ר לא רצה לראות אלא השיב לו " שכיון שאתה אומר שתמיד אכלנו אותו דג, הוא מוזק לן בהיחר ונמשיך לאכלו."

סוף דבר אם היתה כהיבתי בחזרת דאגה ישיחנה כאסור, אבל גם רצוני לחזק ברכים אשר לא כרעו לבעל, ולחזק העומד בראש המערכה הגה"צ אדמו"ר שליט"א להודיע כי יש עוד הסובלים בסבל ומרגשים בצער, והעיקר לא ליפול ברוח, כי כהלכה עשה לעמוד בתקף לבחלי ליתן לשנות גבולים שבכלו ראשונים כי חלילה להתחכם עליהם, והכל נסיונות שבסוף הגלות מסתחרים בכל צורה שהיא, ואין זה אלא כדאיחא בתגיבה שע"ה אומר לחבר שלך סמא שלי מהור.

והרחמץ יעשה לנו נסים ויקוים בנו רבים ביד מעטים וכו' וכו' להודות ולהלל לשכן הגדול יחב"ש.

ידידו מוקירו

אליקים

מכתב גלוי

בעז"ה, לסדר וירא אליו ה', אור לי"ז מרחשון, תשמ"ג לפ"ק.

היות כי שמועות לא נעימות קול ריגון על איטליזם המהדרים והמדקדים מאז הוסד, וכגון איטליז קהל יטב לב רמאמאך ב"פ אשר עומד תחת השנחתי, שבאילו הניקור אינו נעשה כהלכה ח"ו, הגני מוצא עצמי לפרסם במכתב כי הניקור הנעשה הוא כפי הוראת רבותינו הקדומים כאורי הדורות, אשר יסדו בעינא פקחא על כל הסדר שנעשה ונפקד בכל הקהלות הקדושות במדינות אייראפּע כאשר נוכחנו לדעת מפי מנקרים – יראים מומחים ושלמים ויראי ה' מרבים, ואין אני יכול להבין איך אפשר למי שהוא לערער בדבר או לפקפק, שהוא כמעט כמהדרה אחר השכינה להרהר אחר מה שנהגו בדורות הקדומים. ואולי יש אנשים שאינם מהוגנים אשר כוונתם לצאת בהיצים ובליסמראות נגד שארית הפליטה נחלת ישראל אשר נקבצו ונתלכדו קצת ומאמינים באמת בכל עיקרי התורה, להחליש אותו הכח ח"ו, ומעשה כעל דבר שננררים אנבן גם כמה מיראים, ובאתי במכתבי זה לפרסם מחמת דבאיכ לי כאיבא בחילול השם איך נתפתין יראים לדברי מוציאי לעו, ואומר כזה שלא יאבה ולא ישמע לו, ואסור לשמוע ולקבל מהן שום דבר, וכל החרדים לדבר ה' יקנו רק ממקומות הנ"ל בלי פקפוק, ואין לערעורים אלו שום מקום ויסוד, וכל בלי יוצר עליך לא יוצלח וגו', ובזכות חיוזק התורה ודקדוקיה במהרה נוכח כולנו יחד לראות כבנין עירנו וביהמ"ק בהרמת קרן התורה וישראל אבי"ר.

בעתירת הכואב למען כבוד שמים והתורה"ק

הק' יחזקאל ראטה

בעזרה"ת,

סדר הניקור שהי' נהוג בעיר פעסט יצ"ו

ראיתי לנכון לבוא בשורות אלה להודיע קבל עם ועדה ולבאר בקיצור בפרטות סדר הניקור שהי' נהוג בעיר פעסט יצ"ו, בעת שהייתי ראש מנקרים שם תחת השגחת הביד"ץ בקהל עדת יראים, שהי' אז ראב"ד הגאון האדיר המפורסם ר' ישראל וועלץ זצ"ל, אשר סדר מעשה ניקור זה (חלק הפנים) נהוג עוד מקדמת דנא שקבלתי זה מהמנקרים שקדמו לי שם.

(א) את הבהמה חתכו בין צלע י"ב לצלע י"ג והבשר דבין צלע י"ב לייג לא לקחו לחלק הפנים רק לחלק אחורי, ורק הצלע לבד נשאר לחלק הקדמי, (כמבואר בבית יצחק סי' ס"ה ס"ק כ"ו) הגם שהי' מקומות שהי' מניחים הבשר הזה לחלק הפנים, ובזה הי' חילוק מנהגים בחו"ל עצמו איך לעשות אבל בפעסט עשו כנ"ל.

(ב) הוציאו החוטין ממקום הצלעות י' י"א י"ב משני צידי הבהמה והוציאו גידו דם כנהוג בחו"ל, ובמיוחד נוהרו להוציא החוט הכפול מתחזה שאחד אדום ואחד לבן, ועל הלבן הלא כתב הבית יצחק סי' ס"ה ס"ק ט"ו דיי"א דהוא אסור משום חלב שהוא יונק מחלב הכסלים וצריך לחטט אחריו.

(ג) הי' קולפים את הקרום שמונח על הרעפאלע והדפנות, וגם את הקרום עב המונח רק על השפונדרא אבל מתחת הקרום הזה לא ניקרו כי החזיקו אותו לשומן.

(ד) הדופן שמחלק בין חלק הקדמי לחלק האחורי מורכב משני חתיכות בשר אחד עב ואחד דק, העב נקרא יותרת הכבד והדק נקרא טרפש הכבד, את יותרת נקרו הקרום והחלב משני הצדדים כי זה קרוב מאד לחלב הכליות, ואת הטרפש ניקרו רק את הקרום של צד המעיין אבל השומן מתחתיו לא, והקרום של צד הריאה הורידו רק כשלא הי' ניכר כבר איזה צד הי' של צד הריאה, משום שלא יטעו.

ה) חתכו את ראש עצם החזה דהיינו הסחוס הלבן שעומד בראש העצם, אבל את ראשי הצלעות [פ"י של י"א וי"ב] ובתוכם, לא ניקרו, וכן אפילו הי' שומן רב על ראשי הצלעות הי' מניחים אותן ולא זרקו אותן.

ו) הקפידו שלא ישארו כלום מהורידין, וכן הגיד עבה שנכנס לתוך הראש הי' מנקרים את הראש ומוציאין את הגיד שנקרא ש' אדער, וכן הוציאו החוטין שמאחורי האוזניים והי' מגרדים את הקרום החיצוני של מח מהעצם והקרום הפנימי הסירו, וכן הוציאו הטריפה ביינדל מהראש ומהלשון, וכן חוטי דם מהלשון, ולמטה בהלשון הי' חותכים את הקצה והשאר הי' מנקרים, והגידים הגדולים הוציאו ב' מצד אחד וב' מצד השני, וכן הבית הבליעה, וכיסוי הגרגרת כמבואר בבי"י ס"ה ד'.

ז) בשני הרגליים הקדמיים במקום המחובר לגוף ישנם ארבע גידים לבנים ועבים הנכנסים מחלק האמצעי של הרגל לתוך גוף ההבהמה, וצריך לשקוע עם הסכין בכמה מקומות עד סוף הרגל ולהוציאם, ומהקצה חותך קצת, ובמקום שהגידין הנ"ל מחוברים לגוף הבהמה שבאים ארבעתן ביחד מחטט בעומק להוציאם ולזרוקם.

כ"ז הי' מעשה הניקור בעיר פעסט יצ"ו עוד מקדמת דנא.

וגם באתי לאשר ולקיים שראיתי סדר הניקור של האיש חשוב ונאמן ירא וחרד מופלג ומופלא בתורה ויראה טהורה וכו' הי"ה מוה"ר יהושע גאלדבערגר שליט"א שהראה אותן לי במעמד הביד"ץ בירושלים עה"ק אור ליום שהוכפל בו כי טוב כי"ג מרחשון תשמ"ג לפ"ק, איך שנוהגים שם בברוקלין שהוא המנקה המומחה בקהל יטב לב סאטמאר, והראה אותן לי על החלקים מהבהמות שהובאו לשם, וראיתי שעשה כהלכה וכראוי כמנהג שהי' נוהגים בחו"ל וכנכתב לעיל.

זה חתמתי בערב שבת קודש פר' חיי שרה תשמ"ג לפ"ק בני ברק יצ"ו,

הק' אליקים געצל פינקלשטיין

הרשעים כים נגרש לא יכלו השקט, העומדים מאחוריהם לא רצו שהרעש יושקט והלעז יוסר, והפיצו שמועות שקר שונות לכלכל את ההמון התמים, שבענין זה בניקל לכלכלם, כיון שאינם בקיאים בעניני הלכות ניקור, ואף לרבנים שלא עסקו בגופן של הלכות אלו בניקל לטשטשם, והפיצו כתבי פלסתר לערער על פס"ד הביד"ץ שבירושלים, באומרים שאין כאן מדובר ממנהגים, אלא מחלב דאורייתא מה דלכו"ע הוי חלב וטענה זו אינה אלא עם הארצות וטיפשות, כי כל הרואה רשימות הי"ב חלבים רואה שרובם ככולם נפרטו בהגב"ע הנ"ל, והיו מקומות שנהגו כהן להיתר, ואף בענינים שבק"ק שבהגב"ע לא נהגו כהן להיתר, היו קהלות אחרות שנהגו כהן להיתר, וכולם יש להם מקור בד' הפוסקים כאשר יבואר בחלק הבידורים שבהקובץ. השערים הללו הפיצו הקלטות מטעם רעקארדער מוויפות ומקוטעות מאסיפת התאחה"ר, כאילו גם הרבנים מודים שמצאו חלב אלא שרוצים להשקיט הרעש, אבל קושטא קאי וההמון התחיל להכיר את האמת עם מ', ואמת מארץ תצמח, ויסכר פי דוברי שקר.

ובכן ישמח לב כל מבקשי האמת לראות את הבידורים מהרבנים הכותבים שליט"א בהקובץ איך שקו"ט בכל פרט ופרט ע"פ התורה והמסורה, אשר הוא מאירת חיינו, ואין לנו שיוור רק התורה הזאת, ועל פיה נקבע אורח חיינו, כי הם חיינו ואורך ימינו, עדי נזכה לקבל פני משיח צדקינו ומלכינו בראשנו בכ"א.

המסדרים אשר למען כבוד התורה מדברים

משה זאב זארגער
מו"צ מטעם העדה החרדית
בעיה"ק ירושלים תובב"א

סימן רמב

בירור בעיני מנהגי הניקור

ארץ רעשה והתגעשה וימוטו מוסדי ארץ על אש המחלוקת אשר ללהב יצאה, ע"ד אשר נחלקו מנהגי הקהילות זה נוהג בכה וזה נוהג בכה, באמור מנקרי אר"י למנקרי חו"ל אפרכם אפר מקלה אשר מקלו יגיד לו ומרקכם מרק פיגולים, כי אתם נכשלים בחלב הכסלים דאורייתא ודרכנן ומנהגא. ולעומתם ברוך יאמרו מנקרי חו"ל מנהג אבותינו בידינו ומיני' לא נוזע וכן קבלנו מרבותינו שקטנם עבה ממתנכם, וינוזעו אמות הסיפים מקול הרעש הבא ממחנותיהם ותבקע הארץ לקולם, ויש צועקים לעומתם בעוקבתא דמשיחא חוצפה יסגי יתמא עביד רבך הכי והלוא כבר כתב הרמב"ם (פ"י שמו"י) שהקבלה והמעשה עמודים גדולים בהוראה ובהם ראוי להתלות ואם נהגו כך לפני רבותינו אטו נכשלו רבותינו באיסור, ח"ו לומר כן, בא וראה מ"ש הפליתי (סו"ס ס"ד) ע"ד החלב ריש מעיא באמתא שעוררו בזמנו גדולי ההוראה לאסור חלב דטבחא, וכתב, באמת רע המעשה להוציא לעז על אבותינו שנהגו כך שאכלו חלב גמור וכי כך המדה כל רבותינו נו"נ טרחו ויגעו ליישב מנהג אבותינו לכל יהי' כם פיקפוק וזה טרח ועמל ויגע בסברות רעות לומר אבותינו חטאו מי יתן ושתק והי' לו לחכמה עכ"ל. וכיון שראינו שכמה מנקרים זקנים ששימשו בקהילות שונות בחו"ל באופן שא"א לומר בשום פנים שאחד למד הטעות מחבירו וכמה מגדולי הדורות הקודמים אכלו מניקור זה, ולפימ"ש לקמן רפ"ג נתברר שגם לפני רבה"ק זי"ע ניקרו כן האיך ירהיבו להוציא לעז ע"ז, וקול הרעש הולך וחזק קלא דלא פסיק אי משום דאויכים אפיקו לקלא אי משום ישראל קדושים המה והם מתרחקים מצ"ט שערי היתר שלא לבוא לשער אחד של איסור. וניחזי אן מה שעלתה מצודתי בנידון זה בס"ד.

וחילקנו דברינו לשלשה פרקים: **פרק א'**, בו יבואר באריכות עיקר הדברים שנשתנו בו המנהגים במקורם ובטעמיהם, לפעמים בא בארוכה ולפעמים בא בקצרה, ובו יבואר שיטות הראשונים בעינים אלו, בדברים חדשים גם ישנים, **פרק ב'**, בו יבואר אם תושבי ירושלים מותרים לאכול בחו"ל שאין מחמירים בדברים הללו. **פרק ג'**, בו יבואר אם מותר לשנות המנהג שהונהג מדורות להחמיר משום שהוציאו לעז על מנהג זה, בעזרת השי"ת החונן לאדם דעת והשי"ת יושיעינו עכד"ש שלא יצא מידנו מכשול ח"ו.

פרק א

ועכשיו נדון על גוף הענין. הנה בכמה דברים נחלקו תושבי ירושלים עם תושבי חו"ל, (א) אודות הקרום הדק שעל הויפלע והשומן שמתחתיו (ונבאר הענין לפי"מ שקורין אותם כאן בירושתי' שלמעלה בצידו הצלעות משני הצדדים יורד

קרום דק היורד על כל הפסלים ויש שם שלשה שכבות בשר מה שכפנים למעלה נקרא ריפאלע ושכבה זו אינה הולכת עד סוף הצדדים למטה ממנו הוא נקרא שפאנדרע ושכבה הג' הוא בשר החצוני. ותחת הריפאלע בסופו יש שם גיד המפסיק ויוצא שם קרום עב ותחתיו יש חלב ובשר אדום. ופה בירושת"ו זורקים כל הבשר האדום משום שקשה לנקרו משני צדדיו וע"ז אין אנו דנים כי גם כאן לא נתפשט המנהג בכל מקום והעידו כולם שאינו רק מנהג אבל מ"מ בכל המקומות באר"י ובכמ"ק בחו"ל מנקרים הבשר האדום מהשומן שעליו ויש שמנקרים משני הצדדים. עוד יש פלוגת מנהגים שזה ברור שבכל המקומות מסירים הקרום הדק (ויש קורים אותו קרום העב) החופה בכל הכסלים רק תחת הקרום הדק הזה נשאר כמו קרום על הריפאלע ובכמה שמנה יש עליו שומן וע"ז צועקים מנקרים אר"י שהוא חלב איסור ומנקרי חו"ל אינם נוהגים ברובם להסיר אלא הקרום הדק מלמעלה ונתברר גם לפני שכעודו חם אם מסירין הקרום הזה מעל החזה יורד גם הקרום הדקדק הזה יחד עם הקרום והוא קרום אחד ממש רק כשמסירין מלמטה או כשמסירין כשהוא קר (לפעמים) נשאר הכעין קרום הזה.

והנה ביום ב' וירא ניקר המנקר המפורסם הר"ר יוסף לייב ווייס נ"י שהי' ראש המנקרים בסאטמאר בימי מרן זי"ע ועוד כמה שנים לפני הרבנים הקודמים לפני הרהגה"צ הראב"ד שליט"א, ונתברר בכירור גמור שגם לפני רבה"ק זי"ע לא ניקרו רק הקרום הדק מלמעלה ולא יותר והעיד מה שאכתוב לקמן ששמעתי מאדמו"ר שליט"א ונתברר שמרן זי"ע הי' מעורב בכל סדר הניקור הזה וגם זכיתי לראות ספר גבעת פנחס שהי' שייך למרן זי"ע וניכר מכל הספר שהרבה משמש בו ידי מרן זי"ע ויסכר פי דוברי שקר בענין זה. וכ"כ בספר ניצני ניסן (שנראה מספרו שהי' מעורב עם המנקרים מכל המדינות) אבל בחו"ל נהגו הכשר בבשר הראפלה ואף לא הי' מפרידין אותו מבשר הכסלים והורידו ממנו הקרום הפרוש בלבד כשיטת הרמ"א סי' ס"ד עכ"ל. ובפרט מה שהתחצף מנקר מפורסם בארה"ק להלציג על מנהגי הקהילות מי שם אותו לשופט על הקהילות שבחו"ל וגם על גדול בדורו מוהר"מ אלשקר שהי' יושב בירושלים כתב לו מוהר"ם פאדווה (סי' כ"ט) וז"ל אם אתה אומר להרוס אני אומר לבנות ולא אחוש שמעלתך יושב בירושת"ו כי אין המקום גורם כעת בעו"ה עכ"ל יעו"ש דבריו החריפים והסבירה הח"ס (י"ד סי' רגל) שאין בני אר"י נגזרים אחרי בני אר"י בגזירותיהם ואדרבא אפשר ככל עדיף מאר"י שהוא מקום ישיבה טפי יעו"ש. ואמר הנ"ל שלא הי' מסירין הקרום העב שעל הבשר האדום ואוכלים אותו עם שומן שמתחתיו משא"כ באר"י. (ב) על אודות הבשר שבין צלע י"ב ל"ג שכמה קהילות אין אוכלים אותו ובירושלים מנקרים אותו מכל השומן שעליו ובחו"ל אין מסירים רק הקרום הדק שעליו מלמעלה עם קצת שומן והמנקר הנ"ל קרא אותו שלי"ם שבח"ס (סי' ס"ח) והעיד המנקר הנ"ל. וכן שמעתי מפי אדמו"ר שליט"א כי מרן זי"ע בהיותו באורשיווא ובקראלי נהגו להסיר הבשר הזה לחלק האחוריים ובכואו לסאטמאר שאל המנקר הנ"ל אם יסיר הבשר הזה. והשיב לו מרן זי"ע אחרי כמה ימים שכיון שהגר"י גרינוואלד צ"ל הנהיג בעיר מנהג הניקור עפי"ד הח"ס אינו רוצה לשנות

וכשכלה למטה אותו בשר יוצא ממנו קרום עב ולכן לבד קרום דק וקלוש המתפשט בכל הכסלים שאסור משום חלב כדלקמן ותחת אותו קרום עב יש חלב ויש שנוהגים איסור באותו חלב לפי שאותו קרום אינו חשוב חיפוי בשר שדק הוא אבל בארץ אשכנז נוהגים בו היתר וגם בעיני נראה דחיפוי גמור הוא עכ"ל. והנה מ"ש דקרום הדק המתפשט בכל הכסלים אסור כדלקמן הוא מ"ש לקמן דברמי דכפלי אסור משום תרבא. דכפלי היינו עוקץ שקורין פלנקין והיינו מה שהוא למעלה בחלק האחוריים המתפשט על כל הבטן שהוא הוא הכסלים ולא נתבאר למה אסרינו התם הקרומים משום תרבא ולהלן יתבאר בעז"ה.

והיוצא מכ"ז דכסלים הוא חלב הפקוקלות שהוא תחת הכליות למעלה בחיבור הירכיים בסוף חלק האחוריים ומרבינן דגם תרבא דקלבוסתא שהוא מחובר להאלי' מלמטה על העצם הנקא הוא חלב הכסלים כיון שהוא על הכליות וכמ"ש.

ובתו"כ (פי"ד ה"ג) כי כל אוכל חלב ונכרתה יכול אף חלב דפנות בכלל ת"ל את החלב המכסה את הקרב ופי' התוס' והסמ"ג והרא"ש שגם אם היא חותב קרום ונקלף ויש לו כל סימני חלב מ"מ מיעטתה תורה, והיוצא מזה שאין שום חלב מה"ת על הדפנות, וכסלים הוא דוקא מצדדי האחוריים בחיבורי ירכיים וסמוך לו, ועי' שבת (ל"א ע"ב) יודעים רשעים שדרכם למיתה ויש להם חלב על כסלם ופירש"י כליותיהם מחופים בחלבם וכ"כ הערוך (ערך כסל) והביאו הערוך והרי"ף מבכורות (מ') כסל שרגלו אחת נכנס בתוך הכסלים וכן הוא דרך השמנים שעיקר שמנם הוא על הכסלים במתניים וזהו החלב שאסרה תורה ויעש פימה עלי כסל (איוב טו כז) פירש"י שחלבו כפול על כסליו וכן פירש"י (דברים לב, טו) שמנת עבית כשית כאדם ששמן מבפנים וכסליו נכפלין מבחוץ. ומכ"ז יוצא ברור שזהו פי' כפלי דאיתמר בש"ס דהיינו מקום שכסליו נכפלים מחמת שומנו וזהו שאסרה תורה אבל למעלה על הצלעות לא קרוי כפלי כלל ולא אסרה תורה.

ב) אבל לכאורה לא מצינו כן בחוטי דכפלא שכתב רש"י אהא דקאמר דבעי לחטוטי בתרייהו עד שימצא כמספר הזה שראשן אחד מחובר בשדרה וראשי הפיצולים נדבקים תחת החזה בראשי הצלעות, וכתבו התוס' והרא"ש ע"ז שאותם הקונים חלק הפנים צריכים להזהר לחטט אחריהם עד החזה, ואינו רק מדרבנן, חדא דהא חלב אמר רחמנא ולא חוטים, ועוד שעל הכסלים ולא שבתוך הכסלים, ומ"מ צריך לחטט דבהמה בחי' פרוקי מיפרק ונמשכין החוטים בהליכתה ומתגלים, או שמשום שרובם גלויים אף מה שבתוך הבשר אסור מדרבנן עכ"ד, ולא כתבו שהחוטין הנמשכין בצד החזה הוא חלק הפנימי שמיעטה רחמנא, ומזה יוצא דס"ל לתוס' והרא"ש שכל שיש לה המשך אחד אינו שייך לחלב הדפנות דהא אם מושכים החוטים מצד הכסלים בעודו חם הוא נמשך עמו כמ"ש בש"ס. וא"א לומר דחציו אסור וחציו מותר כחוט אחד. רק מ"מ א"א משום סברא זו לאסור מה"ת דהא קי"ל כל שהבשר חופה מותר ולא איכפת לן שהבשר חופה על חציו הגם שהוא המשך אחד, וצ"ל ג"כ דהחוטין שהם בנקבי הצלעות בבשר הגם שבצלעות אינו נפרק כיון שהחוטין נמשכים מצידי הכפלי שהוא המתניים להכי נמשכין החוטין בכח עד שם כשהבהמה הולכת דכיון שהחוטין נמתחין בצד המותניים ע"כ

המנהג. ג) בח"ל אין מסירין האצבע הטריפה הנהוג באר"י בצלע י"ב ושם אין יודעים מזה מאומה וכן שורש הצלע הי"ב. ד) בח"ל אין נוהגין להסיר רק הסחוס מצלע י"ג, ואילו באר"י נוהגים להסיר גם מצלע י" ולהלאה.

ונבאר דין חלב הכסלים ממקורו בקצרה בעז"ה

א) תניא בתו"כ (פי"ד ה"ז) אשר על הכסלים זה החלב שבין הפקוקלות דברי ר"ע, ר"י הגלילי אומר להביא את החלב שעל העוקץ. ע"כ. ופי' הראב"ד בתו"כ מקוקלות מורכב משני מלות פקוק לריות כל דבר שהוא מחובר ומפוצל לשני מקומות קרוי פקוקלות והוא כמו שפי' רב אחא בשאלות היכי דילפי אטמתא דהיינו חלב שתחת האלי' ומשם הירכים יוצאים לכמה מקומות (ובצ"ע שבשאלות שלפנינו פ' ויקרא קאמר דהיכא דילפי אטמתא הוא תרבא דקלבוסתא וד"ל) חלב שתחת העוקץ הוא תרבא דקלבוסתא עצם שסמוך על הכסלים וחלב הכליות מחובר שם. והראב"ד והגר"א מהפכים הגירסא מר"י לר"ע וכתב הראב"ד שר"ע מרבה חלב הפקוקלות מחלב האלי' כדאיתא לקמן (פי"ט ה"א) ולפי"ז יוצא שנחלקו ר"י הגלילי ור"ע אי תרבא דקלבוסתא אסור אם לאו ונראה שזהו דקאמר בש"ס (חולין צ"ג ע"א) תרבא דקלבוסתא אסור וענוש עליו כרת וזהו חלב שעל הכסלים ופי' הר"ן לא שיהא זה עיקר חלב הכסלים רק שאף זה מחלב שעל הכסלים. אבל להראב"ד א"צ לדחוק כלל בזה רק ר"י א"ש קמ"ל דהלכה כר"ע שזהו חלב הכסלים דהא היכא דילפי אטמתא הוא חלב האלי' לר"ע. אבל הר"ן נגרר אחרי הר"י שם שכתב דהיכא דילפי אטמתא הוא חלב שעל הכסלים ולפיכך נקרא מי שרגלו גבוהה מחברתה כסול עכ"ל. ולפי"ז צ"ל דהם גרסי כגירסתינו, ור"י הגלילי דקאמר להביא את החלב שעל העוקץ פירושו דמרבה לי' מיתורא דקרא דקאמר שעל הכליות ע"כ פי' הכתוב שגם תרבא דקלבוסתא שמחובר אליו חלב הכליות הוא ג"כ אסור אבל אינו עיקר חלב הכסלים כי חלב הכסלים הוא במקום שהירכיים יוצאים כנ"ל ברור בהכנת דבריהם, והרמב"ם (פ"ז מאכ"ס ה"ו) כתב וחלב שבעקרי הירכות מבפנים חייבים עליו כרת והוא החלב שעל הכסלים ולא הביא כלל האי תרבא דקלבוסתא, ולכאורה נראה דלא ס"ל כר"י וס"ל כהשאלות שלפנינו שהוא דבר אחד וכ"כ בהגמ"י סק"ג בשם השאלות ובה"ג דלא כהראב"ד. ומדברי הטור נראה שהבין שרש"י ס"ל דחלב הכסלים הוא תרבא דעצם הקטן שמונח על האלי' והוא תרבא דקלבוסתא משא"כ להרמב"ם תרבא דקלבוסתא הוא חלב הירכיים וצ"ע דהא זה ודאי שלכו"ע אינו עיקר חלב הכסלים כמ"ש גם הר"ן, ורש"י גופי' בחומש פי' פלאנקין כלע"ז שהחלב שעל הכליות כשהבהמה חי' היא בגובה הכסלים והם מלמטה וזהו החלב שתחת המתנים שקורין לונביש לוכן הנראה למעלה בגובה הכסלים ובתחתיתו הבשר חופהו עכ"ל, וז"פ שהכונה כמ"ש הפרישה סק"א שהיא החלב שבין הצלעות הקטנות ובין הטריפה קאלנר (בלשונו לדויץ), וז"ש רש"י (חולין צ"ג) אהא דקאמר כל חלב שהבשר חופה אותו מותר, חלב שעל הכסלים שתחת הכליות ונראה בגובה הכסלים ואח"כ נכלע תחת הבשר דק אדום דק ומתפשט תחת אותו בשר ככל הכסלים ומשהבשר חופהו מותר, ולהלן כתב רש"י

הוא יוצא קצת מהבשר וא"א לדייק בזה לכן אסרו חכמים הכל. כנ"ל בזה (ובב"י הביא מרשב"א בשם אחרים שא"צ לחטט רק למצוא מספרם ונלענ"ד שהבינו כן מפרש"י שכתב דבעי לחטוטי עד שימצא במספר הזה אבל התוס' והרא"ש לא הבינו כן כיון שנתן סימן בסו"ד שטמון בצלעות כנלענ"ד בזה).

ומצאתי כחוס' הרא"ש שכתב אהא דקרמא דכפלי שלכך מסירים הקרום מחצי הבהמה שלפנים סמוך לחזה שהוא על גבי חלב שעל הכסלים וכן היותרת צריך לקלוף לצד הקרב שהחלב המכסה הקרב שוכב עלי' עכ"ל, הרי שחלקם לתרתי שהקרום שעל הכסלים הוא משום חלב הכסלים וקרום היותרת הוא משום חלב הקרב והנה ז"ב שעל הדפנות אינו קרוי חלב הכסלים כמו שהוכחנו לעיל ועכצ"ל הביאור שכיון שהקרום הזה בתחתיתו שוכב על הכסלים והוא נמשך אם תחתיתו אין לחלקו באמצע ולהחיר מקצתו וכל המשך הקרום אסור משום חלב מדרבנן כנ"ל בביאור שיטה זו. (ועי' בזה בטו"ז יו"ד סי' ק"י סק"ה ובנה"כ שם וכבר האריכו האחרונים שם בכה"ג ונראה דהכא יודו כו"ע והבן). והנה לא ביאר הרא"ש מהיכן לקח איסור קרום שעל היותרת כיון שאינו חלב הכסלים, ולא מוזכר בגמ' ומצאתי באו"ז (ח"א סי' תמ"ח ד"ה המנקר) וז"ל, ויטול הקרומים שנים שעל הכליות והקרום שעל חצר הכבד מצד הכבד מפני שהחלב המכסה שוכן עליו אעפ"י שאינו מוזכר בתלמוד בכלל חמשה קרמי ואותו הקרום של חצר הכבד כלפי הריאה אין בו איסור ונהגו ליטול כולו דלא ליחי למטעי עכ"ל, והרי שהוא דבר שהוסיפו בדורות שאחרי התלמוד כי הוא מלא מחלב הקרב וקשה ליבשו ולנקרו.

והיוצא מכ"ז בקצרה שדעת התוס' והא"ז והרא"ש שקרום שעל כל הכסלים אסור משום שנמשך מחלב הכסלים והוא בכלל חמשי קרמי שנקרא קרמי דכפלי כיון שצידו האחת שוכב שם וקרום היותרת אסור שלא מדין התלמוד רק משום שהוא בלוע מחלב הקרב והבן. ומה מאוד שמחתי שמצאתי ברא"ם (סי' רפ"א) וז"ל קרמא דכפלי וכו' קרמא מפסיק בין החלב שע"י הכליות בין בשר שתחת הכליות ואגב שצריך לקלוף אותו צד שתחת החלב צריך לקלף כל הקרום שעל הכסלים עכ"ל, והוא שיטת התוס' והרא"ש והא"ז כמ"ש ואולי הוא דרבנן וצ"ע).

ומ"ש הש"ג על הרי"ף שתחת חלב הכסלים צריך להסיר גם הקרום מד"ס, כונתו פשוט שאחר החלב שלמעלה צריך להסיר הקרום הנמשך לחלק הפנימי (והיינו מ"ש בשו"ת מוהדו"ג ח"א סי' קצ"ח שציין לו בגבעת פנחס שיש שני מנהגים אם לנקר החלב שבין שני הקרומים שעל הכסלים והוא כמ"ש שחלב זה שאין לו שום המשך לחלב הכסלים אינו ברור אם הוא אסור, (ומ"מ לענ"ד נראה טפי שצ"ל שגם החלב שתחת שני הקרומים טוען שמותר והוא פלוגתת הפוסקים בזה כהנ"ל) ומ"מ מ"ש שכזב"ש משמע דאסור אינו רא"י שבכ"מ נהגו כן) אבל אין כונתו לחלב שתחת הקרום שלמעלה וז"פ לענ"ד שלא כמו שראיתי שלא הבינו כונתו בזה, ונתקשו בדבריו).

ג) אבל בסמ"ג (מצוה קל"ח) כתב וז"ל קרום שבכסלים סמוך לחזה עם קרום הבשר שסביב לדפנות שחוחכים כדי לתחוב שם ידו כדי לבדוק הריאה אסור משום

חלב מד"ס נמצאו הקרומים האסורים משום חלב שלשה קרום שעל הכסלים וכו' עכ"ל. (וז"ב שקרום היותרת אינו אסור משום חלב הכסלים שאין לו שייכות לזה וכבר נחלקו הפוסקים בחלב שתחתיו וד"ל. וכה"ג כתב בשה"ת (סי' מ"ה) וז"ל הלכך צריך להסיר קרום מעל הבהמה לצד שלפנים סמוך לדפנות והחזה וזהו קרום שעל הכסלים וכן היותרת צריך לקלוף מבחוץ והכל משום שחלב הגדול המכסה הקרב הוא שוכן שם אבל היותרת מבפנים לצד הריאה א"צ להסיר הקרום שמאותו צד שאין שם חלב עכ"ל. וכ"כ בהגמ"י (פ"ז מאכ"ס אות י') קרום שעל הכסלים הוא שבכסלים סמוך לחזה עד קרום הבשר שסביב הדפנות שחוטכים (וכנתו עד ועד בכלל דאל"כ הו"ל לפרש קרום היותרת בפ"ע שכוודאי אינו חולק על איסור קרום היותרת והבן) כדי שיכניס שם יד בודק הריאה עכ"ל. והוא שדעתם הוא דקרום היותרת וקרום הכסלים הוא דבר אחד ולא נאסר משום חלב הכסלים שבזה יודו כו"ע שאין לו המשך עם חלב הכסלים ולא ס"ל שקרום היותרת נתקנה בזמן מאוחר וע"כ הוא בכלל חמשי קרמי דאיתא בגמ' וליכא שית משום שהכל אחד הוא וע"כ אין חשש משום חלב הכסלים רק משום חלב הקרב השוכן עליו. (ובזה א"ש שהסמ"ג וסה"ת כתבו בפשיטות דחוטי כפלא הוא דרבנן משום דחלב אמר רחמנא ולא חוטין ולא העתיקו דברי התוס' והרא"ש שהבשר חופה עליו (והוא כמ"ש באות ב' במוסגר) ולולי דמסתפינא הו"א שדעת הסמ"ג וסה"ת כדעת המתירין שברשב"א שהחוטין הנכנסין בחזה מותרין וז"ל וצריך לחטט אחריהם עד שימצאם כמספר הזה עכ"ל. ולא כתבו שצריך לחטט אחריהם עד אמצע החזה וגם קרום הכסלים האיסור הוא עד קרום היותרת בהמשך עם קרום היותרת משא"כ מה שהוא על החזה אין איסור כלל כי הוא חלב הדפנות שהתירה תורה כנ"ל ביאור שיטתם.

וזוהו שיטת הרוקח (סי' תי"א) והאור"ה בשמו (כלל כ' ד"ב) שהוא דבר אחד עם קרום היותרת והוא יוצא מן הכסלים שהחלב נתון עליו ופי' האור"ה שיוצא מן הכסלים וז"ש רש"י (חולין ח' ע"ב ד"ה מפסיק) קרמא מפסיק בין חלב לבשר. והוא אותו קרום שאנו נוטלין מהכסלים שקורין פלאנקיש ועב וחזק הוא לכך אסור שחלב נבלע בו. אבל אינו נבלע כ"כ שיהא זה לבשר שתחתיו עכ"ל. וברור מזה שטעם הקרום שאסור הוא אינו אלא מטעם ששוכב עליו ונבלע בו. וא"כ עכצ"ל שאינו רק מטעם חלב הקרב שהוא שוכב על כולו ולכן נוטלים כולו. והגם של"ש בליעה מחיים עי' פמ"ג (אור"ח סי' תמ"ז) וח"ס (סיע"ד) צ"ל דהכא דבוק בו ביותר או שנכנס בו לאחר שחיטה בעודו חם מבליע בו כ"ק ועי' בספרי הניקור בזה). אבל נראה יותר שהבשר האדום שכתב רש"י שהתפשט בכל הכסלים, קאי על הטריפה קלנו שהזכירו האחרונים שנהגו לאוסרו (וראינו בחוש שהוא רטוב מעבר לעבר בחלב) ולמטה ממנו יש חלב הכליות והכסלים (ועליו למעלה שוכב חלב הקרב ששם הוא במקום צר ודחוק יותר משא"כ בהמשיכו תוך הצלעות ששם יש חלל יותר לכן לא נהגו לזורקו אלא תוך הכסלים למעלה מצלע הי"ג (כן שמעתי ממנוקד אחד והראני בחוש דלא כמו שרצו איזה מחברים בזמנינו לדמות הריפאלע לטריפה קאלנר) ומדינא שרי כיון שהבשר חופהו וקרום הכסלים המתפשט שאסור משום חלב צ"ל שהוא בכסלים דוקא ואסור משום חלב הכליות הנבלע בו

מלמעלה. והיוצא מזה לשיטת רש"י שכל הקרום שעל הכסלים אינו אסור אלא משום חלבו שלמעלה אבל חלבו שלמטה אינו אסור כלל. ומה ששינה רש"י לשונו שכאן קראו עב וכאן קראו דק שמעתי שאפשר שלמעלה יותר עב וחזק הוא, ולמטה הוא קרום דק וקלוש ושם יש חלב הנבלע בו משא"כ למטה שאין חלב כו"כ אין חשש כו"כ שיעבור דרך קרום הדק להבשר אבל יותר נראה שלגבי קרום שבסוף נקרא דק ולגבי קרום החלק עב וחזק הוא כיון שאינו ממרס בידים כמ"ש בש"ס. והיינו דרש"י לשיטתו דקרום הוי חיפוי וא"צ בשר דוקא כמ"ש לקמן.

והיוצא מכ"ז ששיטת סה"ת והרוקח והסמ"ג והגמ"י והאור"ה הוא דברים שעל הכסלים וקרום היותר טעם אחד לשניהם משום חלב הקרב השוכן עליו והוא על הקרום שנבלע בו אבל אינו מבליע למטה מהקרום ואין לדמות הריפאלע לטריפה קאלנער שנבלע בחלב מעבר לעבר ודו"ק.

(ד) **והנה** הרשב"א כתשובה (סי' ש"ח) כתב בענין אותו החלב שתחת אותו קרום שנוטלין מנקרי הבשר בכסלים וכו' אותו חלב שתחת הקרום הסמוך למתנים ודאי אסור, ואין זה נקרא שבתוך הכסלים אלא אותו שהבשר ממש חופה אותו והוא אותו שעומד בין כפלי בשר הכסלים אבל אותו שהקרום לבדו חופה אותו נראה הוא על הבשר ולא בתוך הבשר ואין לך מי שמתירו עכ"ל. והנה מלשונו שכתב הסמוך למתנים נראה דלא איירי בקרום הדק המתפשט בכל הכסלים שאינו סמוך למתנים דהא מקום המתנים הוא מ"ש חז"ל דפרוקי מפרקי הוא למעלה ממש, וע"כ דקאי על אותו קרום הדק המונח על בשר הכסלים שהוא דק וקלוש בחלק האחוריים והוא דק וקלוש ממש ושם נראה הוא על הבשר ולא כתב הרשב"א שהוא על הבשר רק שנראה על הבשר כי אותו קרום הוא נראה מעברו השני עד שאינו נראה כמעט שיש שם קרום ולא איירי בקרום העב דאיירי רש"י דבו אינו שייך לומר שאין לך מי שמתירו דהא רש"י ובכל ארץ אשכנז אוכלים אותו (ומה שראיתי בשם סה"י שהרשב"א הי' לו הגירסא כמ"ש בהגמ"י (אות ד') שרש"י כתב ויש נוהגים איסור באותו חלב וכו' ולא סיים ע"ז מ"ש רש"י שלדידי' נראה היתר גמור, זה אינו דהא סו"ס כתב רש"י ויש נוהגים, משמע שהרכה נוהגין היתר בו וא"כ ודאי יש מי שמתירו והבן) והי' אפ"ל שהרשב"א איירי באותו קרום עב היוצא למטה שכתב רש"י שנוהגין היתר בו רק לא הי' בגירסתו ברש"י כל הפיסקא דהא הגמ"י כתב ובפירושים ישנים של רש"י נמצא כתוב משמע דאינו כן בכל הגירסאות ולא הי' כתוב כן לפני הרשב"א וס"ל דקרום אינו חיפוי והגם דחזינן שרוב הראשונים גרסי כן ברש"י הנה גם הר"ן לא העתיק כל הפיסקא זו מרש"י ונראה של"ה לפניו גירסא זו והוא נגרר דרך כלל אחרי הרשב"א כידוע.

אבל בב"ע שיהי' נראה ברור שאין לאסור חלב שתחת הקרום הזה לכו"ע דהא כבר הוכחנו ששני טעמים יש לאסור הקרום הזה, (א) משום שיש לו המשך אחד והוא אחד עם מה שלמעלה, (ב) משום שחלב הקרב שוכב עליו וא"כ לא מיבעיא לדעת הרוקח והסמ"ג וסה"ת והגמ"י והאור"ה דס"ל כטעם ב' שאין לאסור רק הקרום משא"כ שומן שמתחתיו הא קרמא מפסיק ושרי (כמ"ש בחולין ח' סוע"ב) רק אפילו להראב"ן והתוס' ורא"ש ואו"ז דס"ל כטעם א' הוא רק בקרום שיש לו

המשך אחד אבל החלב שהוא חתיכות קטנות שאין לו שום שייכות לחלב הכסלים שלמעלה אין שום סכרא לאסרו דמ"ש מחלב הדפנות דשרי, וא"כ ע"כ מה שדן עליו הרשב"א הוא הסמוך לחלב המתנים שאיסורו מה"ת משום חלב הכסלים ושם ליכא מאן דמתירו לדעת הרשב"א. והיוצא מזה דהרשב"א או דאיירי בחלב המתנים שהוא בחלק האחוריים או דאיירי בקרום עב דתחת הקרום המתפשט שרי לכל הדיעות כמ"ש.

(ה) וא"ש מ"ש הרמ"א (סי' ס"ד) שבצד הפנים א"צ להסיר אלא קצת מהקרום שעל חלב הכסלים הנשאר בראש הדפנות על הכסלים הנשאר שם בראשה וצריך להסיר הקרום משם עכ"ל, ולא כתב חלב שתחתיו וכבר הקשה כן בד"ח על הרא"ש (אות י"ג) (ומה שתמה גם אלבוש שלא העתיקו הנה הלבוש העתיקו במק"א בהט"ו וז"ל גם בראש הכסלים סמוך לדפנות במקום שתולין בו הפנים של הבהמה צריך לקלוף שם קרום שהחלב המכסה הקרב שוכב ונוגע שם, והנה בחגורת שמואל תמה דהא הרמ"א כתב שקצת חלב הכסלים נשאר בראש הדפנות ולמה הביא הלבוש טעם אחר, וכבר הוכיח בקונטרס ששלח אחד שדברי הלבוש נובע מהסה"ת, אבל באמת הרמ"א לא כתב כאן טעמא כלל באיסור קרום זה ולסה"ת גם קרום הכסלים אסור משום חלב הקרב וז"פ ולא ידעתי למה הוצרך להאריך בכ"ז ולק"מ) ולפימ"ש לק"מ דבחלק הפנים לא איירי הרשב"א כלל דחלב הצלעות התיירה תורה.

וראיתי שבמשיב דבר (סי' כ"א) האריך ג"כ להוכיח ששומן שעל הצלעות אינו חלב הכסלים. וכתב וז"ל, וע"ז כתב הרמ"א שקצת קרום שעל חלב הכסלים פי' שנמשך מחלב הכסלים שעל הירכים הנשאר בראשי הדפנות וצריך להסיר וכו' אבל השומן שתחת אותו הקרום לא נזכר בשום פוסק שאסור, ותדע שכשנשאל הרשב"א וכו' דקדק לפרש הסמוך למתנים משום שככל הכסלים אין שום חלב תחת הקרום הדק, כמו שהעיד המנקר בעל לחם שערים משו"ה פי' דמ"מ נמצא תחת הקרום סמוך למתנים ואם איתא דעל הדפנות ג"כ בכלל מתנים, יותר היז"ל להביא זה החלב שהוא הרבה יותר מהחלב שעל מתנים אלא פשיטא שאין בו שמץ כסלים כי אם דפנות. ומה שהקשה המעי"ט על הרמ"א לק"מ שהרי אין שום חלב תחת הקרום אלא סמוך למתנים והוא בחלק האחוריים והוא סבור שאפשר שימצא ולהכי הקשה וכו' עכ"ד, הנה הקשה בכפלים חדא שהשומן שתחת אותו הקרום לא נזכר בשום מקום שאסור, שנית שרק על המתנים אסור, ושוב הוסיף דלק"מ קושית המעי"ט שאינו נמצא שם שומן אלא תחת המתנים, וע"ז השיגו כמה מנקרים בספריהם שגם תחת המתנים לא נמצא שומן כלל, והנה אנן בדידן ראינו שלבהמה שמנה יש שומן גם תחת אותו קרום על חלק הפנים וגם סמוך למתנים ובאמת המשיב דבר סמך על המנקר הנ"ל שהי' רגילים בבהמות כחושות בליטא כמ"ש בדרכ"ת כה"ג אבל אי לא"ה הי' סומך עמ"ש בראשית דבריו שהשומן שתחת אותו קרום לא נזכר בשום פוסק שאסור אלא סמוך למתנים ולא חזר בו מתירוצו כלל וכלל כמו שיראה המעיין, וז"פ שאם כונת הרשב"א לאסור גם מה שעל הריפאלע הא שם יש הרבה שומן יותר בבהמה שמינה כמו שראינו בחוש ולמה דייק סמוך למתנים דוקא, ועכ"פ ברור שכיון שהרמ"א והלבוש שהי' בקיאין בטיב ניקור

השמיטו זאת ברור שכצד הזה אין שום זכר לאסור והם דייקו בלשון המשיב דבר כמו שמפרשים במקרא ומשנה כמ"ש המשיב דבר גופי' על הלחם שערים אבל פשטות דבריו הוא כמ"ש. ואל תקשה על דברינו שאם אין חלב הכסלים בחלק הפנימי א"כ במה נחלקו רש"י ושכנגדו הא הוא ע"כ בחלק הפנימי כמ"ש הרמ"א והלבוש, אבל לק"מ דז"ל רש"י ואח"כ נבלע תחת אותו כשר דק וכשכלה למטה אותו כשר יוצא ממנו קרום עב ולבן וכו' ותחת אותו קרום עב יש חלב וכו' והרי שפתי ברור מללו כמו שאנו רואין בחוש שהחלב הזה יש לו המשך אחד מלמעלה וכל החלב הזה יונק מחלבא דפקוקלות שהוא חלב הכסלים. והגם שמה שמחופה כבשר מותר אבל החלב המגולה הוא המשך אחד וא"א לחלקו באמצע כי אין כאן דבר המפסיק להכי נחלקו בו אם הקרום העב הוא חיפוי אם לאו. אבל החלב שעל הריפאלע שאין לו שום המשך רק מהקרום ודאי שאין שום איסור דהא כסלים מבואר בתו"כ ובש"ס מהו בעצם ומה מרכיבין מקרא ואם גם שם הוא חלב היו"ל לרבות או לכאר בהדיא, ובכ"מ קראוהו כפלי וע"כ הוא כמ"ש באות א'.

ובדרכ"ת (סקל"ז) כתב בשם טהרת אהרן וכל הנגרר עמו דהיינו כל חלב אשר תחתיו וממשיך עם הקרום הכל אסור. ונראה שבזה נחלקו המנהגים שיש שגוררין אותו בעודו חם ואז נמשך ונדבק כל השומן עמו וס"ל דהכל שייך לקרום והוא אסור מדרכנו, והוא בכלל מ"ש בגמ' גבי חוטין דאי חמימי משתלפי ופי' הראשונים עד תוך הצלעות כיון שכולם אחד הוא כמו שפירשנו לעיל, ולהכי אם גררו אותו מהצד צריך לגרור כל מה ששייך לקרום, אבל הגוררין אותו מלמטה או כשהוא צונן כדאי נשאר שם שומן, ואין לו שייכות עם הקרום, ולא מצינו בש"ס שבקרומים צריך חטיטה ורק בחוטין בעינן חטיטה וע"כ שא"צ להסיר קרמא דכפלא רק מלמעלה וסגי, ובה א"ש טובא כל מנהגינו בזה וברוך שבחר בהם ובמשנתם וכבר סיים שם המשיב דבר שראוי לגעור על המנקר כנוזפה שהוציא לעז על ישראל שאוכלים חלב ח"ו כדבריו המרכיבים הבל לקהות שיני אבותינו (וכ"ד שם הם רק ליישב המנהג וד"ל).

והיוצא מכ"ז דהרמ"א והלבוש שהי' בקיאים בטיב ניקור ס"ל שא"צ להסיר מחלק פנים רק הקרום הגדול ושאינו מה שתחת קרום העב דזהו המשך אחד מחלב הפקוקלות וכן ס"ל להמשיב דבר ומנהג אר"י ס"ל דכיון שנגרר החלב שתחת הקרום עם הקרום בעודו חם הוא בכלל מ"ש בש"ס אי חמימי משתלפי משא"כ למנהג חו"ל אינו מוכרח כמ"ש.

רק לכאורה עומד נגדינו מ"ש בדרכ"ת (סקל"ה) בשם שו"ג ככונת רש"י שבצידי הכהמה יש מקום פנוי מצלעות שאין שם אלא עור וכשר והוא מסוף החזה עד עיקר הירכים וזהו הנקרא בלשון המקרא כסלים ויש לה לצד פנים קרום דק לבן המתפשט בכל הכסלים והוא אסור משום חלב לכו"ע ותחת אותו קרום דק יש חלב נקלף וגם זה אסור לכו"ע וכו' עכ"ל, אבל באמת לא ידעתי שיהי' שם חלב נקלף כלל וצריך לגררו. ומ"ש סוף החזה צ"ל שהוא לצד מעלה משא"כ משם עד תחלת החזה אינו כסלים כלל כיון שהוא בצידי הצלעות וכמו שהוכחנו לעיל, וא"כ צריך לחפש למעלה בחלק האחוריים חלב נקלף תחת הקרום ולזה כוונת השו"ג. ועכ"פ

דבריו סתומים, והדברים ברורים שמסוף החזה עד למעלה אין חלב הכסלים ואין שום חשש כלל לענ"ד.

שוב שלחו לידי ספר צינה לדוד (שנדפס שנת ק"י להר"ד דייטש מנקה ראשי בק"ק נ"ש תלמידו של הזבח שמואל מק"ק ליסא כמ"ש בהקדמתו וקראו שם גדול הדור בעסק זה וכתב שבא להחזיק הספר טהרת אהרן להעמידם על מכוונם והסכים עליו הגר"י אייבשיץ, וז"ל בהסכמתו וביקש להסכים על ידי להיותי בקי באומנות זה, וראיתי מה שכתב וכו' וראיתי כי אין בו שכולה, והגר"ש הילמאן כתב כי אנכי איני מאומנות הזה אך בינתי כספרים ראשונים ואחרונים ומצאתי דבריו מכוונים וכו' ומדבריו שם נראה שסיבב בכמה מדינות, ושם במקום דוד אות ב' כתב שזה החומרות מב"י (בשם הרשב"א) הנ"ל קאי הכל על הכסלים נגד הכליות המחובר לו מהמתנים ששם שייך תרבה תותי מתני והמחמירין סברו שתחת העור הי' לו יניקה מחלב המתנים, והראי' לדברי לפעמים נקרא כסלים, ולפעמים נקרא מתנים כמו שתראה בב"י סי' ס"ה בד"ה בסדור הניקור לבעל העיטור (לא העתקתי מפני האורך) וכו', ע"כ קאי הכל על הכסל וקרא אותו מתנים אע"כ מאחר שדבק במתנים נקרא לפעמים כסל ולפעמים למתנים כסל כי לונביש שנזכר (ברש"י) הוא ג"כ בשר אדום בקושליץ (הוא הסינטא וטריפה ברעטל — בחלק האחוריים) וכ"כ הפר"ח (סקר"ב) וז"ל חלב שתחת המתנים לשון ראב"ן סי' ר"פ וחלב שהבשר חופה אותו הוא חלב שבתוך הכסלים שתחת בשר אדום והוא מתפשט מן הכליות והולך וכו', אבל תרבה דתותי מתני אסור הוא חלב שתחת המתנים וכו' וקרום דק מפריד בין אותו חלב ובין בשר שומן שתחתיו העליון חלב והתחתון שומן וכו' עכ"ל פר"ח רק בארצות (פולין) אלו אוסרין. ולפי"ד פר"ח שפיר אנו בני אשכנז מקילין כי הוא כתב העליון חלב הוא נגד המתנים והתחתון שומן תחתון הוא הכסל הסמוך לארץ לכך אין פותחים הבשר בכסל אפילו שנמצא שם בשר בין שומן לשומן, ועי' בנחלת שבעה (סי' מ"ח) והמחמירין גרסי הכל על הכסלים כי הקרום הדק אינו נחשב חיפוי כלל לכך נקראים תחת העור ג"כ עליון רק מה שבתוך הבשר ממש נקרא תחתון ומותר עכ"ל. העתקתיו כי הוא ספר יקר אינו מצוי.

ועכ"פ גם הוא למד בדברי הרב"א כמ"ש בעז"ה שמזה נובע מנהג אשכנז ורק בליסא ששייך לפולין גדול אסרוהו משא"כ בג' ארצות גאליצ'י האדומה ואלין אוקריינא (שהי' שייך לד' ארצות כידוע) נהגו להחיר כמ"ש לקמן סוף אות ז' בשם הגר"ש קאהניוור ושם בלשון אשכנז כתב וז"ל הכסלים הייסט די פלאנקן אדר נאפלשטיק ווען מען וויל רעכט די הויט ארינטער ציען אין ארשט דעם זויס ארינטר שניידן דערנאך ציהט די פלום (הוא מה שקרא בח"ס סי' ס"ח שלי"ם שהוא קרום דק) ארינטער אינד אלעס וואס אין פלויס הענגן בלייבט אסור דער מנהג איז אין אשכנז אבער אין פולין אין הינטער דעם פלויס דאס פעט פין פלייש אבקראצין זי האלטן עס פאר אסור ווי איך דעם דין אין לשון הקודש געשריבן עכ"ל. וכבר הבאנו שם מהברה"ז שגם מנהג פולין הוא לחומרא בעלמא והבן. והוא והוא רבו הזכ"ש אות ג' וז"ל ששני קרומים הם למעלה זמ"ז ואחד עב ואחד דק והחלב נבלע בין שני הקרומים וכו' הקרום הדק מפסיק בין הבשר ובין החלב שתחת הקרום העב

לכן מה שלמטה מאותו הקרום הדק הרי חיפוי בשר וכשר אבל הקרום הדק עצמו אסור משום שהוא נוגע בחלב שתחת הקרום העב, ומ"מ במקום שהמנהג לנקר אין להקל מאחר שכבר קיבלו עליהם מכ"ש שיוכל להיות שהדין עם האוסרים וכ"כ ב"י בשם הרשב"א וכו' עכ"ל, ובזה מוכן מ"ש השו"מ (שאביא להלן סוף אות ז') הגם שבעל זבח שמואל אסר ובלבו"ב הקילו ובכראד החמירו כי לכוב ה"י שייך לשאר ארצות שהקילו בדבר משא"כ בכראד שה"י המנהג בפולין גדול וא"ש טובא, ויעו"ש שהאריך לומר שהבשר שבין צלע י"ב ל"ג שייך לחלק האחוריים וכה"ג האריך תלמידו בהקדמתו שלא מצא רק בק"ק ליסא שה"י מנקרים בחלק האחוריים לכן למד שם זאת, וכן מבואר שם מהקבלות שלקח לניקור שלו, וא"כ שפיר החמירו שם בכמה דברים משא"כ היכא שלא השתמשו בחלק האחוריים ולא השתמשו אלא בחלק הפנים לכן סמכו על הטבחים ולכן הקילו בכ"ז והדברים ברורים, א"כ ברור ופשוט שמה שהחמירו בפולין גדול הוא רק מטעם חומרא בעלמא שה"י מנקרים מצויים להו בנקל וז"ב.

(ו) **אמנם** גם אם נימא שיש שם חלב הכסלים, פשוט שלשיטת רש"י הקרום הזה הוא כמו חיפוי בשר כיון שאין הקרומים אסורים רק מדרכנן שפיר הוי בתוך הכסלים ובפרט מה שראיתי שיש שומן בין הקרומים שקרום הדק שעל הריפאלע עם הקרום שעליו הוא כמו כיס ובתוך הכיס יש שומן ששם הוא באמצע העור ממש והו"ל הקרום חיפוי גמור כיון שהוא נמשך יחד עם הקרום הוי כמו שטמון בתוך הקרום והוי בתוך הכסלים, ואין לומר דהאי קרום דק הוא דמאי שנא ובדף ח' קראו רש"י קרום עב כיון שאינו ממרטט בידים כמ"ש לעיל, וכ"כ מוהר"י סורדינא (הוא תלמיד מוהר"ץ (שה"י שו"ב קראקא בזמן הרמ"א והובא בש"ך בכמ"ק) ותשובתו נדפסה בסוף תשובת הרא"ש משנת שס"ז ולהלאה) ראי' לדעת רש"י שקרום הדק נקרא חיפוי דהא שמה סמוך לזנב יש שומן האלי' ועלי' יש חלב קולבוסתא שחייב כרת ואין ביניהם רק קרום דק ומראהו לבן כמין שומן שעליו חייב כרת ומה שלמטה שרי הגם שרכים טועים כזה מ"מ מותר, ק"ו כאן שהעור הדק מתפשט בכל הכסל וחופה מכל צד ובנ"א אינם באים לידי מכשול כ"ש שמותר אפילו הוא קלוש מאוד ויתפרק שרי ק"ו בקרום זה יעו"ש.

והנה דברי מוהרי"ט שם צ"ב ועיקר דבריו שם הוא להתיר השומן שבה' אצבעות. (ולפי"מ שבדקתי בבית המטבחים ראיתי שהוא בחלק האחוריים על וסמוך לירך ששם נמשכים ה' אצבעות בשר ארוכים באורך בדיק וביניהם שומן ומזה ראי' דמוהרי"ס ס"ל דכל הני הוא בחלק האחוריים דוקא) שחשבו שהוא פלוגתת רש"י והרמב"ם אי חיפוי קרום חיפוי הוא, והוא חלק עליהם וכתב שיש בכסלים ב' עורות עור עב ולבן ותחתיו יש חלב שחלב גמור הוא ותחתיו יש קרום דק וקלוש ותחתיו יש עוד חלב ובחלב זה נחלקו, ותחת חלב זה יש עוד עור בשר אדום ותחתיו יש ה' אצבעות והם מחופים בג' עורות ועל השומן הזה לא אמרו פרוקי מפרקא שהוא חזק מאוד והלוא ג' מיני חלבים המה תותב קרום ונקלף קרום ונקלף נקלף לבד והשומן הזה אינו אחר משלשה אלו רק הוא קשה שקורין צעך ואינו מתפרר יעו"ש באורך. וצ"ל שהכל איירי בחלק האחוריים שבחלק הקדמי אין

חמש אצבעות ואין קרום עב על קרום דק ובשר דק על ה' אצבעות רק שם הוא חלב הכסלים ממש והוא חתיכות חלב כמו שיראה הכודק שמה, והנה מ"ש שאינו נקלף צ"ל דהנה נחלקו רבינו אפרים ורבינו יואל כחלב הפריסה (עי' או"ז ח"א סי' תי"ג תשובותיהם. באורך) ולדעת רבינו אפרים ורוב הפוסקים שחלב הפריסה אסור מפרשין שחלב שתחת הקרום נקלף יחד עם הקרום שעליו כידוע וצ"ל דהכא הוא דבוק בתוך האצבעות ואינו נקלף כלל וא"כ אין ענינו גם לנידוד. אבל באמת מ"ש שהוא צעך הוא מ"ש בספרי הניקור עפ"י רש"י (כריתות י"ז ע"ב) שהבקי יוכל להכיר בחתיכה אם הוא חלב או שומן שחלב הוא רך ומתמעך ביד לא כן השומן שהוא קשה ואינו מתמעך. ובדקתי בידי מחלב הכליות ומשומן שתחת הקרום הזה וראיתי החילוק ביניהם שבעוד שהשומן מתגלגל בין האצבעות ומתקשה כמו שומן החלב מתמעך ומתמסס והי' לשמן ממש, ועפ"י סימן זה שהמנקרים מכירים נראה ששומן זה שומן הוא ועכ"פ חלב מדאורייתא אינו לכו"ע והבן.

והיוצא מכ"ז שהשומן שתחת הקרום שעל הריפאלע אפי' נימא שיש שם חשש חלב מ"מ הקרום הדק שעליו שפיר הוה חיפוי לשיטת רש"י כמ"ש מוהרי"ס ועוד ראי' שלפי הסימן שקיבלו המנקרים השומן הזה דומה לשומן ולא לחלב כמו שראיתי בחוש.

ובאמת כביאור הגר"א (סקי"ג) תלה שיטת רבינו יואל בפירוש"י דקרום חיפוי כשר הוא. אבל מצאתי באו"ז (שם) שרבינו יואל הביא רא' מפירש"י אלו והשיב לו רבינו אפרים וז"ל ואשר נחלית ברש"י דחלב שעל הכסלים חיפוי גמור הוא, הוא דוקא חלב שבכסלים כמ"ש בגמ' ולא שבתוך הכסלים וכו' וכשהוא מונה — ולא שבתוך הכסלים — הי"ל לומר ולא שבתוך הכרס עכ"ל והרי שבכסלים מהני חיפוי קרום, ומ"ש ברמ"א (סי' ס"ד ס"ז) להפריד הבשר כונתו לקרום עב כמ"ש הגר"א כמ"ש כבר בזה, והיוצא מזה דגם משום חיפוי קרום מותר ומ"ש הרשב"א הוא בקרום הדק דסמוך למתנים ששם הוא נראה מתחתיו שהוא זהרורי ואינו חיפוי כלל וגם אם הרשב"א לא יסבור כפירש"י משום של"ה בגירסתו כמ"ש לעיל (והבנתי מדברי הראשונים שהוא מתלמידי רש"י והי' כתוב וגם לרבינו נראה ואח"ז הכניסו זאת בפנים בפרש"י) מ"מ הא אגן קי"ל כרש"י כמ"ש בזה והדין עמם דהא כבר כתב רלב"ח (סי' קמ"ה) ובמדינה שחלקם נהגו כר"י וחלקם כר"א ע"כ דס"ל העיקר כר"י ולא קיבלו כר"א רק לחומרא בעלמא וה"ק בזה.

(ומ"ש בכנה"ג (סקכ"ח) אין כונתו להחמיר בזה יותר מבחלב הפריסה רק האמת קאמר שלהדרישה לא העתיק יפה מהאגודה אבל לדינא קילא טפי דהא גם רבינו אפרים מתיר בהא ובדרכ"ת (סקנ"א) כשם השו"ג לא הבין כן להכי השיג עליו רד"ל).

וחיפשתי ברוב הראשונים דהיינו הרא"ש והמרדכי והאו"ז והטור והסמ"ג והרי"ו והאו"ה ועוד, שכולם הביאו דעת רש"י משמע דס"ל כרש"י בהדיא ולא מצאתי בהדיא בראשונים מי שיחלוק ע"ז רק האגור כתב שרבו האוסרים וכאשכנז מתירים כמ"ש בעל הטורים. ולא ציין כלל מי הם האוסרים וכן במוהריב"ל (סי'

י"ג) כתב שסכרת רוב הפוסקים לאוסרו וכל הקהילות ששמענו שמענו נהגו להחמיר זולתי האשכנזים וגם הוא לא ציין מי הם והוא פלא, ובכ"י כתב שנהגו רוב המנקרים בני ספרד שלא לנקר בשור אלא בכבש ומוהריב"ל כתב שבספרד עצמו נהגו לנקר בכולם וכתבו הב"י והריב"ל שכיון שנהגו לנקר בכבש ע"כ שלא נהגו כרש"י וא"כ מכשילים את הרבים. וכ"ז לא זכיתי להבין שהב"י שהוא עצמו מיוצאי ספרד לא ידע מנהג ספרד עצמו האריך הי' והריב"ל שהי' צעיר ממנו מנ"ל הא, ואולי ס"ל כולו כרש"י רק בכבש שאין בו הפסד נהגו לנקר מהיות טוב, וכ"כ היש"ש (סי' ה') שבמקומו נהגו להסיר החלב שתחת קרום העב בחלק הפנים רק אינם מנקרים אלא דרך העברה (ומ"ש היש"ש שם בשם האגור העתיקו מהב"י ולא הרגיש שרוב הדברים אינו מהאגור רק מהב"י גופי' שו"ר שכבר השיגו בכנה"ג. ומ"ש היש"ש מהסמ"ג קאי אתרבא דקלוסתא עיי"ש בפנים) ועכ"פ מקור האגור והריב"ל לא ידענא ונראה עיקר לדידן כהמתירין בזה בלי שום פקוק. ומדברי הרשב"א (ח"ג סי' רכ"א) משמע ג"כ קצת דס"ל דגם קרום הוי חיפוי ומ"ש בסי' ש"ח צ"ל כמ"ש לעיל.

והיוצא מכ"ז שמה שנהגו להתיר הקרום העב וחלב שתחתיו וקרום הדק שעל הריפאלע הוא בנוי על אדני פז ואין שום צורך לשנות מהמנהג לענ"ד.

שו"ר בנחלת שבעה (סי' מ"ח) ששאל להגאון בעל כרה"ז על אנשי פולין שנהגין לסמוך ע"ד רש"י דהוי חיפוי בשור כדמשמע מדברי רמ"א, אבל בק"ק מעזריטש נהגו לאיסור ומסתמא נהגו כן בכל מדינת פולין גדול, וכתב וגם עיקר החלב מונח תחת המתנים הנשאר בחלק האחוריים אלא שבני פולין אין אוסרים רק מצד החומרא ולא מדינא, ולכן שרי להו לאכול באשכנז בלי ניקור שסמכו על המדרכי שאין אנו בקיאים בחומרי המקום שיצא משם אלא שלא משמע כן מדברי רמ"א וכו', והברה"ז השיב לו (שם סי' נ"א) שאם הי' בזה שינוי בפולין גדול הי' הלבוש מביאו שהי' רב בפוזנא (שהוא עיר הראשית שבפולין גדול כידוע משא"כ קראקא מקום הרמ"א, והאמת שהלבוש השמיט המנהג שכתב ברמ"א והרי שהוא ששימש ברבנות בהרבה מקומות ידע משינוי מנהגים בזה, והעתיק זאת בלשון יש אוסרים ויש מתירים וכ"כ בשד"ח כללי הפוסקים (סי' י"ד אות י"ב) בשם משאת בנימין דכה"ג לא הכריע הלבוש והוא משום שראה שינוי מנהגים בזה וראי' מרמ"א גופי' שכתב באשכנז ועירינו ולא כתב בפולין משום שבפולין הי' שינוי מנהגים וכ"ז דלא כברה"ז), ומעלתו הי' צריך להחמיר בזה משום חומרי מקום שיצא משם, ויותר נראה שגם לדעת האוסרים אינו אסור אלא משום קרומים וגוזרים משום חלבים גמורים אבל לא שיהא ממש חלב וגם אם נוהגים לגרר החלב ממש לא הוי אלא חומרא יעו"ש, ובאמת גם בלא"ה כל שהי' מנהגים שונים בפולין גופה אמרינן שגם במקומות האוסרים אינו רק חומרא כמ"ש לעיל בשם הרלב"ח לגבי חלב הפריסה וזה דלא כמו שראיתי בזה, ועכ"פ פוק חזי מאן גברא רבה המעיד לנו שאינו רק חומרא כמו קרומים וא"צ היוצא משם להחמיר גם כשדעתו לחזור והוא ראי' גם למ"ש לעיל בפ"ב אות ג'.

וכ"נ שהי' המנהג מעולם שכ"ה המנהג גם במצרים כמ"ש כנה"ג ורק באיזה מקומות בספרד ואיטלי' שנהגו להחמיר וגם שם לא הי' המנהג ברור ודברי הריב"ל צע"ג וכ"נ מדברי הח"ס (שהובאו בפ"ת סק"ג) וע"כ צ"ל לפי"ד שקרום זה יכולים להסיר גם אם אין מנקרים שאם הי' צריך להסיר שם חלב וכיו"ב והלא צריך לכ"ז מנקר מומחה שיוכל לקלוף הריפאלע מה שתחתיו ומה שעליו ועל השפאנדדע ועכצ"ל שסגי בהסרת הקרום לחודה וזה גם הקצב יכול לעשות וז"פ וברור.

ז) והנה כל מה שכתבנו הוא ליישב מנהגינו בחו"ל שיהי' נכון עפ"י דעת כל הפוסקים. מיהו האמת אגיד, שאחר שראינו שהמנקר הנ"ל כשהסיר הקרום שעל הכסלים אמר במסלפ"ת שקיבל שהטעם הוא משום שחלב הקרב שוכב עליו, נראה שאמת בפיו, ובחו"ל נהגו עפ"י"ד הלבוש שהוא דעת הסה"ת וסמ"ג והרוקח והגמ"י והאר"ה כמו שהוכחנו לעיל. והמעין בלשונות הפוסקים כמדומה שיראה שרוב פוסקים ס"ל הכי. ובה נבין מה שלא הסירו הקרום העב כלל, והלא בכנה"ג (הגב"י סקמ"ד) שכתב שמלשון רש"י והטור משמע דס"ל שא"צ להסירו משא"כ מדברי הב"י, והגם שהוכחנו מלשון הב"י שכתב שרוב המנקרים הקרום לבן לבד ואין מנקרין שום חלב מתחתיו, לא זכיתי להבין דלכאורה הב"י קאי על הקרום העליון ולא על הקרום העב הקטן, ובאמת גם מה שהוכיח מדברי הש"ס דלא חשיב אלא תלתא משום תרבא ולא משום ארבעה, אינו ראי' שהמשך אחד הוא, והא כבר הוכחנו שהסמ"ג ודעימ"י חשבי גם קרום היותר לקרום אחד, וא"כ יתכן לכו"ע דאותו קרום עב הוא אחד עם הקרום שמלמעלה, אבל פשוט לשון הטור משמע כמנהגינו וקשה לומר שכאו דבריו שלא בדקדוק, ומ"מ הלוא הביא שם בשם גדול אחד שאם נהגו לאכול הקרום אינו מנהג, אבל נראה פשוט דכ"ז אינו רק אי ס"ל כראב"ן ותוס' ורא"ש דס"ל שכיון שיש לו המשך אחד אסור, אבל אם הטעם כהפוסקים הנ"ל משום חלב השוכן על הקרב פשוט דהקרום העב שרי, וא"כ מנהגינו בנוי על אדני פז ואין שום מקום לחוש בזה.

ח) והנה על אודות הבשר שבין צלע י"ב לי"ג קשה להאריך כי באמת כל זה אינו מדינא רק ממנהגא כמ"ש המשאית בנימין שהובא בש"ך (סק"י) בקצרה שאין איסור בצלע הסמוך לאחוריים יותר משאר הצלעות ומרמ"א מבואר שסגי בקרום וא"צ להסיר צלע, ומ"ש מוהרי"ל שמצא י"ג צלעות וציוה להניחה לחלק האחוריים הוא בצלע יתירה ואולי משום שלפעמים יש צלע יתירה והוא קרובה לחלב הכליות לכן החמיר חומרא יתירה להניח תמיד צלע י"ג יעו"ש, אבל מוהר"י סורדינא צווח על המלעיגים על מנהג זה וכתב דצלע זה הוא דבוק הרבה בבשר הכסלים ויוכלו ליקחו כשהוא רחב הרבה ויכשלו כתרבא דתותי מתנא ועוד שיש טירחא גדולה לנקרו שצריך להסיר העצם מהבשר ומסירים החלב האדוק בצידה ואצלה ותחתיו יש חוטי מכפלא להכי עשו קדמונינו פרישות זו עכ"ד, אבל באמת נראה שלא הותקן תקנה זו קודם זמנו הרבה ולמדו כן ממוהרי"ל שנתפשט בזמנם, אבל המנהג מקודם הי' שהניחו הצלע הי"ג בצמצום כאופן שלא ישאר עליו רק הקרום שא"א בלא"ה וחוטי דכפלא הוציאו בעודו חס או אח"כ וזה צריך להוציא גם מג' צלעות המתפשט בהם ואין מקום להחמיר בצלע י"ג יותר, ומ"ש בדרכ"ת (סקמ"ז) בשם

הכנפ"י שהשיג על המ"ב והש"ך דמוהרי"ל גדול בדורו והיה לו קבלה מאבותיו לענ"ד הא מוהרא"י הי' תלמיד מובהק למוהרי"ל כמ"ש החכ"צ (סי' קכ"ד ועי' שבו"י ח"ב אה"ע סי' א') ומ"מ בטה"ד (סי' קע"ז) לא ידע מקבלה זו כלל רק בצלע יתירה שיש נוהגין בזה וא"כ ע"כ שלא הי' זה קבלה בידי מוהרי"ל אלא כמ"ש המ"ב ומ"מ בודאי דבר זה נתפשט בכל ישראל אח"כ אבל בבשר שכן צלע י"ב ליי"ג נחלקו בה רבוותא כמ"ש בפ"ת ובדרכ"ת. ומ"ש הפליתי (סי' ס"ד סק"ט) שהחמירו בצלע י"ג משום דאולי בחיי' איפרוקי מיפרקא. צ"ל דכונתו כמ"ש מוהרי" סוראזינא הנ"ל שהוא תחת הצלע שהוא אחר הצלע השני' לאחוריים. והבן. ומ"ש הנ"ב שיש בה חלב הן לצד הגב הן לצד הבטן אין כונתו משני צדדי הצלע רק כונתו לכל אורך הבשר הזה וכמ"ש גם מדברי בנו בשיבת ציון שלא כמו שטעו בזה וז"ב.

והוא הוא שכתב הח"ס שהבשר הזה צריך קצת ניקור ומפשיטים השליים העור הדק מעליו שהוא קרוב לחלב הכסלים ומכ"ש בשר הסמוך לבטן שהוא קרוב לחלק הפריסה וצריך השגחה להפשיט משם השליים ההוא והקצבים הישראלים בקיאים ואומנים בזה, אך במקומות שמנקרים חלק האחוריים וממונים מנקרים בקיאים בזה אז מניחים אפילו הצלע הי"ב לאחוריים ומוסרים אותם להמנקרים ואין להקצבים לנקר שום ניקור. משא"כ במקומינו שאין אוכלים אחוריים א"כ הבשר הזה שניקורו קל ואין בו טורח ואינו חמור כ"כ והקצבים מנקרים אותו ונאמנים עליו יאכלו עננים וישבעו ותמה שם על הנ"ב מ"ש לק"ק פאקש ששם אין אוכלים אחוריים עכתי'ד, ומדבריו יוצא: א) שקל לנקרו ואין שם רק שליים דק על הבשר הזה והוא קרום דקדק שהראה המנקר הנ"ל והוא קיבל בן מבעל זכרון יודא צ"ל שהנהיג בן המנהג בסאטמאר והוא הי' תלמיד הכת"ס ובעל נכדת החת"ס וקראו לזה שליים, (ב) שהקצבים נאמנים ע"ז כיון שקל הוא ואין בו טורח והגם שבככור שור (ע"ז ל"ט) כתב דבכ"מ בעי מוחזק בכשרות דוקא והמנהג להקל הוא שלא ברצון חכמים כאשר אנו רואים גם עתה שאעפ"י שיש חקנות קדמונים במדינתנו בחרם שאין לקנות יינות וגבינות אלא כשיש כתב הכשר מידו ממורה הוראה עלה הפורץ עליו זה לא כביר ומקילין לקנות מכל אדם וכל אשר נגע יר"ש בלבו יש ליזהר בפרט באיסור תורה כי זה מדינא אסור וכו', אבל בנידו"ד כבר כתב בדרכ"ת (סי' ס"ה סקע"ה) שבמקומותינו שאין אוכלים בשר אחוריים אין מדקדקים שיהי' להמנקר קבלה כמו השו"ב ומ"מ נהגו במונקאטש שלא יניחוהו לנקר עד שיעיד עליו המומחה ועכ"ז יש לנו נאמנים המשגיחים וכו' יעו"ש, והוא לחומרא בעלמא כמ"ש מדבריו בהדיא וכמ"ש סקצ"ב שבחלק הפנימי גם נשים נאמנות וכ"כ סקצ"ג דלהכי אין מחמירים שניקרו בפומבי שיוכלו לתפסם ולהכי א"צ להעמיד בודק שיבדוק אחר שניקר המנקר אם נשאר חלב ושם סקצ"ה בשם טוטו"ד שהקצבים אסורים לנקר חלק האחוריים ושם סקצ"ו בשם הר"ק שהגם שחלק הפנים קיל מחלק האחוריים מ"מ נכון לחוש שיהי' לו להקצב חזקת כשרות. הארכתי בזה לסתום פה המלעיוזים על מדינתנו שבהרבה מקומות נהגו לסמוך על הקצבים בניקור חלק הפנימי לפעמים שאין בזה שום חשש ובפרט אם הוא מוחזק בכשרות

וזהו כונת הח"ס. ג) שאינו חמור כ"כ וכונתו שאינו חלב גמור וא"כ ברור ופשוט שאין שום חלב גמור לנקרו וגם מהקדומים וחלב שתחתיו אינו חמור שיהי' חלב דאורייתא לכו"ע וכ"ז הוא מנקר עיני המנקרים החדשים שרוצים להכריח להנהיג חומרותיהם בכל המדינות וכ"ז ברור ופשוט. ובכית שלמה (סי' ק"ז) כתב שהמנהג בכל תפוצות ישראל בגלילותינו לדון הבשר הזה כבשר אחוריים והוא פלא שבמדינתו גופא העיד הטור"ד (תליתאי סי' ק"א) שנוהגין להקל שהקצבים ינקרו אותו וכתב שם מרורות על הזקן האשמאי שהוציא לעז ע"ז וכתב ג"כ כהח"ס שא"צ לזה שום מומחיות מיוחדת לנקר אותו ועכ"פ מכ"ז למדנו שגם המסירים אותו אינו רק חומרא בעלמא והוא נובע ממקומות שניקרו האחוריים ששם לא הי' כדאי להם לטרוח אף במקצת ע"ז כי מסרו כ"ז להמנקרים משא"כ במדינת הגר וגאליצי' במקומות שלא ניקרו האחוריים הקילו בזה רק ברוב מדינה זיבנברג ובכמה קהילות חסידיות בהגר ופולין נהגו להחמיר מהיות טוב ובכמ"ק הסירו גם צלע י"ב לחוש ללשון הנו"ב בזה. רק מ"מ י"ל כמ"ש מרן אדמו"ר שליט"א שכדאי להחמיר משום שיוכל להיות מכשול שיניחו הטבור לחלק הפנים, והגם שבדב"מ שהובא בדרכ"ת וגם מנהג מונקאטש שלא להקפיד ע"ז מ"מ כתבו שצריך להזהר לנקר כל הלובן שם, ועוד שכיון שיש מקום לומר שגם הח"ס יודה כה"ג להחמיר יש להחמיר מהיות טוב אבל אין זה מדינא וממנהגא כלל והבן. ומ"ש בזבח שמואל שהובא בדרכ"ת שם וכן בשם בית יצחק, כי הטבור שייך לאחוריים כי יש להסתפק בהצדדים עד היכן מגיע הכסלים עי' בדרכ"ת בשם דברי מלכיאל בזה. ולכאורה נראה שגם לתקנת הסמ"ע אין לחוש בדיעבד, ועיי"ש בדברי מלכיאל בפנים מה שהאריך במ"ש בין צלע י"א לי"ב. ובדברי הלכו"ש בזה, לענ"ד כמדומה שהוא ט"ס בדברי הנו"ב וצ"ל בין צלע י"ב לי"ג, וכן משמע מדברי הח"ס וא"צ לדחוק כמ"ש השיבת ציון בזה. ובעיקר דברי הלכו"ש עי' ביד יהודה (סי' נ"ד) שהאריך לתמוה עליו טובא, והיות שאינו מעניננו לא ראיתי להאריך בזה ואכמ"ל.

והיוצא מכ"ז שדין כשר שבין צלע י"ב לי"ג הוא חומרא על חומרא וגם ניקור השליים שעליו אינו חלב גמור והקצבים נאמנים עליו גם בלי משגיה כלל וח"ו להוציא לעז ע"ז ומ"מ זה תלוי במנהגי הקהילות והכל לפי המקום בזה.

ובספר צינה דוד (אות ה') האריך בראיות רבות שהבשר שבין צלע י"ב לי"ג שייך לחלק האחוריים דוקא וכ"כ בשו"ת חינוך בית יהודה וכ"כ שם (באות ט"ו) שלזה כיון הסמ"ע בתקנותיו להניח חלק הטבור לחלק האחוריים וכ"כ שם הבי"ד דק"ק נ"ש בהסכמתם, וכתב שם שכואב לו שהמנקרים לא נהגו כן, ובאמת כל ראיותיו שם דחויים מאליהם לפימ"ש החת"ס הנ"ל כמו שיראה המעיין שם ובכל המקומות שציין ניקרו חלק האחור כמו שיראה המעיין, ודבריו ברורים, ויסוד דבריו שם לחדש ששם הוא פרוקי מפרקי, ונראה ברור שלדבריו כיון גם בפליתי הנ"ל שהוא עבר על כל ספרו מרישא לסיפא כמ"ש לעיל, ונראה שגם הפליתי לא הסכים לדבריו אלו בהחלט.

ט) אודות אצבע הטריפה (וכן שורש צלע הי"ב) הנה לא ראיתי להאריך בזה שכבר קדמוני בזה בדברים נכונים שאינו מדינא כלל וכלל, ואבאר בקצרה הנלענ"ד.

דאמרינן (חולין צ"ג ע"א) תרבא דתותי מתני אסור דבהמה בחי' פרוקי מפרקא ולשיטת רש"י הוא למעלה ממש, וכ"ה שיטת הרמב"ם (פ"ז מאכ"ס ה"ח) שהוא כמו שני פתילות חלב בעיקרי המתנים סמוך לראש כשהבהמה חי' חלב זה נראה במעים, וכשתמות ידבק בשר בבשר ואינו נראה עד שיתפרק הבשר מהבשר עכ"ל, והוא נראה בחלק האחוריים למעלה שכשמפרידן ופותחין את החלק הזה ומתפרד בשר מהבשר יש כמו שני חתיכות חלב שנכסה קודם בבשר והוא תחת ראשי המתנים לשיטת רש"י הוא מן הצד למעלה מהטריפה קאלנר למטה מהצלעות הקטנות, ובדרכ"ת (סקל"ח) הביא מהשו"ג שיטה שלישית שגם לצד המתנים מלמטה לצד השדרה צריך לנקר יעו"ש, והוא הכל בצד האחוריים, אבל שיטת הרי"ף נבוכו בו הפוסקים וז"ל שהחלב שתחת השומן שבראש הכסלים הוא חורתא דתותי מתני וקרום מפסיק בין זה החורתא ובין השומן שתחת החורתא העליון אסור והתחתון מותר וכתב הב"י שזהו חלב שלמטה אחרי גמר הצלעות אצל חוט השדרה בין אותו בשר ובין פני הבשר הסמוכים להעור יש כמין שומן והוא נקלף בסכין כמו שהחלב נקפף ובשר זה בראש הכסלים הוא וכו', והנה גם לפי הב"י פשוט הוא שהוא דוקא אחרי צלע הי"ג דאין לומר שכונתו באיזה צלע בו בפנים או בשורש הצלעות דא"כ ע"כ שככל שורשי הצלעות הוא נמשך דהא לא פסיקא מילתא באיזה צלעות איירי כלל, ואם כונתו לאיזה צלעות היו"ל לפרש כהדיא וא"כ הא לא שמענו מעולם לנקר כל שורשי הצלעות וע"כ כונתו אחרי שגמרו הצלעות שמשם הוא חלק האחוריים והיינו בסוף צלע י"ג ששם הוא מחובר בחלב הכסלים והוא סמוך להטריפה קאלנר, ומ"ש העליון אסור והתחתון מותר היינו מה שהוא בצד בשר החצוני שמכוסה בבשר הפנימי, ושם שייך לומר מ"ש הב"י להלן דהבהמה פרוקי מפרקא משא"כ בתוך הצלעות לא שייך למימר כלל פרוקי מפרקא כמובן, וכ"כ הד"מ (שהחלב הזה הוא לצד חוץ הצלעות קטנות שנשאר באחוריים והוא בין השומן שנראה בחוץ ובין הבשר המונח על הצלעות אצל השדרה ונראה בראש אחוריים וכשמפרידן השומן מבחוץ מעל אותו בשר נראה אותו חלב עכ"ל, והרי כמ"ש הוא בחלק האחוריים שלא כמו שרצו להשיא דברי הב"י לאצבע הטריפה שבצלע י"ב וכפיה"נ שאין לפי' זה שום מקור, ועכ"פ כיון שפי' כזה לא הובא בפוסקים כלל וכלל אין לנו לחדש דברים חדשים ומסתמא הוא מקור אחד עם אלו שנהגו לגרר שומן שעל הצלעות דס"ל שזה שייך לקרום הכסלים משום דס"ל שיש לו המשך אחד עם השומן למעלה וכמ"ש באות ב' כה"ג.

ונראה שזהו כוונת הב"י (סי' ס"ד) בשם המנהיג (שלא נתבאר מה כוונתו) דמהא דא"ר יודא חמשא חוטי הוה דצריך לחטוטי בתרייהו ש"מ שרק החוטים צריכים חטיטה אבל הקרומים א"צ חטיטה כלל וא"כ ברור שא"צ לנקר שומן שעל הצלעות שלא כנשי ארגון נאברא קשטילי' המנקרים כ"ז להוציא מידי ספק שלדידן אין כאן ספק כלל כיון דשומן החזה הוא כמו שהאריך ג"כ המשיב דבר סי' כ"א וגז"ה הוא דשרי, ונראה שמה שנהגו באר"י להסיר הוא משום חומרא בעלמא להוציא מידי כל ספק כהנ"ל אבל אינו מנהג מדינא כלל וכלל, וראי' ברורה דהא

הרמ"א לא קאמר רק הקרום וכן הנר"ב והח"ס לא חששו רק לשומן שעל בשר שבין צלע י"ב ל"ג, ש"מ שלא ידעו ממנהגים אלו כלל וכלל.

והיוצא מכ"ז שמנהג אר"י נובע מספר המנהג דס"ל שקרומים בעי חטיטה ותיקנו לצאת מכל ספק וא"כ דבר פשוט שאין לנו לחוש להנהיג מנהג אר"י בחו"ל לא בשומן שעל הצלעות ולא באצבע הטריפה וכל מקום עפ"י מנהגו ולא ישנה אדם מפני המחלוקת.

וכן ראיתי בספר צינה דוד (אות י"ז) שפי' דברי הרי"ף עפ"י הב"י דקאי על שין כרעטל (הוא ידוע להמנקרים חלק האחוריים כמו שראיתי בעיני) וע"ז האריך הב"י במנהג בני בודין יעו"ש באורך.

(י) ומה שנהגו להסיר ג' סחוסים ובכל המקומות בחו"ל לא נהגו להסיר רק הסחוס השייך לצלע הי"ג ומקורו מספר טהרת אהרן (מר"א פרליש המנקר שנדפס בשנת תס"ט) הובא בדרכ"ת (סק"ג) שקיבל מרבנותיו המנקרים בקבלה לחתוך ראשי העצמות משני קצות הכסלים והם רכים ולבנים ומשם מתחילים לקלוף הקרום העב שעל הכסלים והוא משום חלב שעל הכסלים עכ"ל. וז"פ שהוא בסוף הצלע הי"ג שמשם מתחיל חלב הכסלים וקרום העב שעליו ובאמת גם מה שמנקרים בחו"ל הסחוס שהוא בתוך הבשר שבין צלע י"ב ל"ג, איני יודע מקורו. ונראה שכ"ז הוא משמרת למשמרת והוא כהמנהג שנהגו בכמ"ק ליקח גם הצלע הי"ב לאחוריים. וכתב בדרכ"ת (סקמ"ז) שהוא חומרא בעלמא משמרת למשמרת וגם במקומות שלא החמירו כו"כ מ"מ הסחוס הזה הסירו משום שנקלף יחד עם הצלע הי"ג, אבל באמת נראה שגם אם לא הסירו הסחוס הזה בדיעבד כשר דהא גם בצלע הי"ג כתב המ"ב שאינו רק חומרא בעלמא ק"ו בזה. אבל שו"ר מה שהעתיקו מהטהרת אהרן שצריך להסיר ווייס ביינדיל שהוא מלא חלב ומשם מבואר שדי בסחוס אחד וגם שהוא מלא חלב, וצ"ע דלכאורה לא כתב הח"ס אלא להפשיט השליים ולא יותר. ולכאורה זה קאי אאחר צלע הי"ג ששם הסחוס מלא חלב וצ"ע. ועכ"פ ז"כ שיותר מסחוס הזה אין לו שום יסוד לנקרו. ונראה שהם ס"ל דכמו שהחוטין צריך חטיטה והוא ג' צלעות ולהכי ס"ל שגם הקרומים צריכים חטיטה עד שם שנמשך מהכסלים, אבל כל הפוסקים ס"ל שא"צ חטיטה כמו שהוכחנו. א"כ פשוט שאין צורך להנהיג לנקר, ואין שום חשש בזה.

ובזה באו דברי הפוסקים שבעתים מזוקקים, כוזהר החמה מבהקים, ולהם נוגה וזוהר כבדקים, חיך אוכל יטעם אלה הדברים, ובזה באו כל המנהגים, בניקור חלב הכסלים, על אדני פז חקוקים, ולא נכשלו בני ישראל, ממרק פיגולים להתגאל, ואלוקים נצב על יד מנהיגי הדורות, שלא להכשיל ח"ו במאכלות אסורות, וסייעתא דשמיא וזכות הרבים, עומד לימין הרבנים, גדולי ישראל בהתאספם לתקן תקנות, ימין ה' רוממה, כי לה' המלחמה, במלחמתה של תורה, עוטה כשלמה אורה, יושב וחוצב מפיו תלמוד תורה, הופיע רוח הקודש בבית מדרשינו, מימי מרן רבינו (זי"ע) שלא ימוש תורתו מפי בנינו, ומה שהנחיל לנו מורשה, מפי רבותינו הקדושים מסורה, ולא נירא ולא ניחת מן המלעיגים, שקנאה מדברת מתוך גרום, ושנאה מקלקלת את השורה, שבקא לרריא דמנפשי' נפיל, שקר אין לו רגלים.

פרק ב

(א) ע"ד מה ששאלו אם תושבי ירושלים הבאים לארה"ב מותרים לאכול שם כיון שאינם מנקרים כמו שמנקרים פה כבר ציינו למה שהאריך בזה המג"א (סי' תס"ח סק"ב) בדברי מוהרי"ל יעו"ש, ודבריו צ"ב והנה מה שנלענ"ד בדברי מוהרי"ל הוא של"ש חומרי מקום שנהגו אלא בדבר המפורסם וידוע לכל כמו מלאכה בע"פ ששייך לכאו"א בפ"ע וידוע לכל המנהג אם מותר לעשות או אסור, אבל בדבר שאינו ידוע לכל כמו ניקור שאין רק צוות מצומצם של מנקרים ובודקים היודעים הענין ויודעים האיך המנהג וכה"ג אטו שייך לומר בזה ולא ישנה אדם מפני המחלוקת או שקיבל עליו חומרי המקום שיצא משם, אטו ידוע חומרות המקום, שיהי' מוטל עליו משום שקיבל עליו לעשות כן, והלוא כתב הר"ן (פ"ד דפסחים) טעמא שהרי הן כאלו קיבלו עליהם לנהוג איסור עליהם ועל כל הנלוים עליהם ודינו כמו רבם שתלמידיו ואנשי מקומו נוהגים כמותו בין לקולא בין לחומרא יעו"ש, וכ"ז לא שייך אלא בדבר ידוע ומפורסם לכל.

ואין להקשות ממ"ש (חולין י"ח) ר"ז אכיל מגרומתא דרב ושמואל ופריך ממקום שנהגו פשוט שבזמן חז"ל הי' שחיטה מסורה לכל שהראה סכיני לחכם כידוע משא"כ בזמנים המאוחרים ובפרט אחר שתיקן מוהר"מ הלוי הסמיכה למורה וקבלה לשוחט (עי' ריב"ש (סי' רע"א) ורמ"א (יר"ד סי' רמ"ב) והאברבנאל (בספרו נחלת אבות) ובתבו"ש (סי' א') ואכמ"ל) שוב אין השחיטה והבדיקות מסורות לכל כידוע, אבל הניקור הי' מסור מאז לכל הנשים בביתן כמ"ש המעיין בר' הפוסקים, להכי פסק מוהרי"ל שהבחורים הזרים הבאים למאגנצא מותרים לאכול מבדיקת הקולות שנהגים להקל במאגנצא, משא"כ חלב הפריסה (פאנצין) שהי' ידוע לכל והי' ניכר לכל אסר לאכול גם בביתו משום שמתקבצים שם אנשים ממקומות שונים ואינם מיעוט הקובעים מקומם שם שבטלה דעתם וכה"ג צריך להחמיר אי שלא יולדו אנשי מקומות אחרים במה שנהגו לאיסור במקומם אי משום המחלוקת והבן, וא"ש מה שנתקשו הפוסקים בזה.

והיוצא מכ"ז שבזה"ז שגם הניקור הוא דבר המסור ליחידים ל"ש בי' מנהג והיינו שכתב בשם המרדכי שא"א בקיאין בחומרי המקום פי' שא"א יודעים חומרי המקומות להכי ל"ש בי' חומרי המקום, כיון שאינו ברור לכל, והנה דברי המרדכי שהביא במוהרי"ל אינו לפנינו וכפיה"נ שתלמיד מוהרי"ל שמע ממוהרי"ל שבמרדכי הנדז בדבר זה והוא במרדכי (ריש יבמות) שהביא המג"א והקיל מוהרי"ל בזה כי דין מקום שנהגו הוא רק חומרא בעלמא לומר דהוי כמו שקיבל עליו.

(ב) **ונראה** עוד דהנה דברי המרדכי הם כך, שמי שבא ממאגנצא לוירמייזא צריכים בני וירמייזא להודיע להם, ואם דעתם נוטה אחריהם מותר לנהוג כמותם אע"פ שאסור במקומם (וחשב שם שבמאגנצא אוסרים מוכן ביוטש"ג וכן בועא בשיפולי הריאה והוא דבר תורה) וצ"ע ממקום שנהגו וכו' ובמק"א הארכתי בזה והאמת שכפר"ח (סי' תצ"ו) תירץ היטב קושית המרדכי דמתני' איירי במנהג שנהגו מחמת סייג או מחמת הדין עפ"י רבם שכולם חייבים לנהוג כמותם וזלתי אם הוא

ת"ח הדר במקום ההוא שחולק עם רב מקומו כל שיצא משם מותר לנהוג היתר בדבר הגם שדעתו לחזור ובמקומו אסור גם בצינעא משום כבוד עכ"ד. (וצ"ע שברש"י (ביצה ע"ד סוע"ב) משמע שבורמייזא הי' נוהגים לאיסור וצ"ע, ועוד ק"ק שרגמ"ה רבה של מגנצא הוא מהמתירין כמ"ש רש"י שם, וקשה להחליף הגירסא כי כבועא בשיפולי ריאה מבואר במדרכי (פ"ג דחולין) כמ"ש כאן וצ"ע) אבל מוהרי"ל הבין שגם בדורות המאוחרים אחר שהונהג המנהג ג"כ הדין כן דהא המדרכי הי' כמה דורות אחר שהונהג המנהג ואז ודאי שאינו שייך לומר שחולק על רבותיו, ומ"מ אם נראה לו עיקר כהמקילים ומה שמחמירים במקומו הוא לדעתו חומרא בעלמא מותר לו לאכול שמה, וא"כ א"ש גם בלא"ה קושית תלמיד מוהרי"ל מהפאנצא, דהתם ברור שלא הי' נראה עיקר למוהרי"ל כרבינו יואל במקום שרוב הפוסקים עושים עליו כרת, רק הוא נהג כמנהג מקומו, אבל על התלמידים ודאי שייך לומר מקום חומרי מקום שיצא משם והבן, וכ"נ דעת הש"ך (סי' קי"ט סק"כ) יעו"ש שגם בזה"ז תלוי עפ"י דעתו, ועכ"פ ז"ב דכל היכא שהמנהג נראה שנובע מחומרא בעלמא ואינו נראה כן לדינא ודאי אין חשש להקל בדבר, וכ"ז הי' נלענ"ד כשלעצמי בגוף הענין.

אבל באמת בכ"ע שיהיה הא כבר תירץ תלמיד מוהרי"ל שדוקא באיסור כרת יש להחמיר וכן המג"א תירץ בדביקה שאינה נעשית רק בצינעא שרק הבודק יודע אין מקום להחמיר וביא"פ תמה על המג"א יעו"ש, ולפימ"ש לעיל א"ש וביאור הדבר להמג"א דכה"ג ל"ש למימר חומרי המקום שיצא משם והבן.

אבל יותר נראה בביאור הדבר והוא נוגע גם לענינינו שכונת המג"א הוא עפימ"ש הפוסקים (עי' בראשונים וכיו"ד סי' ס"ד) שבני קהילות אחרות הבאים לריינוס מותרים לאכול מתבשיליהם והוא גם בבני קהילות הסוכרים שענוש כרת ע"ז מ"מ מותר, חדא דמעט חלב הכרס הוא בטל בששים בדרך כלל בכרס במרק ולפתן, שנית שאין אנו חוששים שעכשיו ממש כישל חלק הכרס, שיוכל לעבור חדשים שלא יהי' בתבשיל הבעה"ב הזה כרס חלב הכרס כלל ואכמ"ל בדבריהם כי הדברים ברורים גם לנידו"ד, וגם בנידון המג"א ממוהרי"ל, י"ל כן דבשלמא חומרי הבדיקות מי יודע אם קרה שם כדבר הזה שבמגנצא מקילים אולי לא קרה דבר זה כלל כעת ואין מחזקת איסור כלל, משא"כ חלב הכרס שניכר ויודע אם אוכל כעת אסור להתירה בפניהם והדבר ברור בכונת המג"א.

וא"כ נראה ברור שגם בנידו"ד הבא לארה"ב אין לו לחוש שבישלו דוקא קרומים אלו ואם בישלו ודאי שנתבטל בקדירה ואין לחוש כלל לאכול שם לכו"ע והיינו גם אם יש מקום לחוש שיש בזה איסור תורה מה שאינו לענ"ד כמו שנתבאר בעז"ה.

ג) והנה גם תירץ תלמיד מוהרי"ל לחלק בין איסור כרת למק"א שהסכים עמו ביא"פ צל"ע דהנה פשוט שחומרות הבדיקות הוא המנהגים בטרופות שהאוסרים באיסור לאו קאי, והלא קי"ל (יבמות קי"ט ע"א) מ"ש בין איסור לאו לאיסור כרת ועפימ"ש רש"י שם לחלק בין הרחקה בדבר המותר בין לאו לכרת רק בספק איסור

לאו לא מחלקינן בין איסור כרת י"ל דס"ל שגם במקומות האוסרים ס"ל שמעיקר הדין מתירים והגם שברוב המדינות ס"ל שענוש כרת צ"ל כמ"ש הרלב"ח (סי' קכ"א) שמה שאנו מקילים לבאים לריינוס הוא דוקא במדינת אשכנז שיש נוהגים להיתר אמרינן שגם האוסרים אינו רק חומרא בעלמא אבל אנשי פולין הנוהגים כולם איסור אסור שע"כ נוהגים כן מדינא (יעו"ש ובמק"א הארכתי אבל באמת מדברי הרמ"א (סי' ס"ד) משמע דלא ס"ל כהרלב"ח בזה) וצ"ל דנותנים עליו חומרי המקום אינו רק חומרא מדרבנן כמו הרחקה דהוי כמו שקיבל עליו להכי לא החמירו רק באיסור כרת ומ"ש מקום שנהגו היינו שכל אנשי המקום קיבלו עליהם כצ"ל לדיעה זו (ועי' בתה"ד סי' ר"נ ובהגהת מל"מ פ"א יו"ט בזה) ובמוהר"ם שיק (חאו"ח סי' רכ"ג) האריך בזה ואכמ"ל.

ועכ"פ אפ"ל לנידו"ד שכבר כתב הרמב"ם (פ"ו מאכ"ס הט"ז) שכל הקרומים הם מדרבנן וגם אם יש בהם איסור תורה אין בהם איסור כרת יעו"ש ועכ"פ הני קרומים אין כאן דין מקום שנהגו וכפרט שאין אתנו יודע עד מה אם קיבלו עליהם כאן מדינא או מטעם חומרא וכיון שא"א בקיאים בזה בלשון מוהרי"ל אין כאן דין מקום שנהגו וז"ב לדינא.

ד **עו"ל** דהנה הפר"ח (סי' תצ"ו וביו"ד סי' ס"ד) האריך דלדין דקיי"ל טע"כ מה"ת וקיי"ל דלא כבני ריינוס אסור לאכול גם מתבשיליהם יעו"ש שהאריך, ולענ"ד נראה דגם אם נימא הכי מ"מ נוכל לאכול מתבשיליהם דהא קיי"ל שבשר שמן וחלב הוא מב"מ כמ"ש הש"ך (ר"ס צ"ח) וא"כ כל שיש מינו ואינו מינו ויש ספק אם יש ס' אמרינן סלק את שא"מ ובטל ברובא וא"כ כל כה"ג דלא ידעינן אם נתן בתוכו או כמה נתן בתוכו שפיר בטל ברובא, רק הפר"ח לשיטתו (סי' צ"ח סק"ח) אזיל שס"ל דלא אמרינן רואים משא"כ לדין, רק באמת ביד"י וקדמו בפר"ת שם שדי ב"י נרגא דשומן יש לו טעם אחר מבשר והכל לפי הענין (ועי' באו"ז (פ"ה דע"ז הביאו בב"י) דחלב דאורייתא הוא שני מינים משא"כ שומן הירך שהוא דרבנן ויש לדון לנידו"ד, אבל האו"ז לשיטתו דבתר שמא אזלינן וכ"ד הרמ"א והחור"ד אבל אנן קיי"ל אזלינן בתר טעמא וכבר האריכו האחרונים בזה). אבל נראה דבנידו"ד פשוט שאם הבשר שמן מינו הוה, ואם אינו שמן אנו רואים בחוש שאין שם שומן כמעט, וא"כ פשוט דכה"ג אזלינן בתר רובא ומה שנמלח בחנות הכל יחד כבר כתב בשפ"ד (סי' ס"ט סקמ"ג) שכה"ג אמרינן רואים ובפרט אם ספק אם נמלח הכל ביחד, ועי' בדרכ"ת (סי' צ"ח סקל"ו) שגם במליחה אמרינן רואים ואכמ"ל.

והיוצא מכ"ז בקצרה בנידו"ד הדבר פשוט שמותר לתושבי ירושלים לאכול בארה"ב, א) אי משום שאין לו דין מקום שנהגו כיון שכל אנשי המקום אין יודעים מזה, ב) אי משום שאינו איסור כרת לכו"ע, ג) אי משום שהדבר בצינעא, ד) אי משום שאינו ידוע כלל אם ה"י בקדירה זו איסור מקרומים אלו, ה) אי משום דבטל בס' דאמרינן רואים, ויש להאריך בזה בדברי הש"ך והפמ"ג (סי' ס"ד) בחלב דריינוס וד"ל. ולא רציתי להאריך.

ובעיקר הסכרא שכתבנו באות א' הסכים עמדי מו"ר הרהגה"צ רמ"א פריינד שליט"א ואמר דאטו קיבלנו עלינו מנהג זה ברצונינו, וכן אמר לי אדמו"ר שליט"א שכיון שהנהגה זה מעדת הספרדים בלי רצונינו אין זה מנהג, ומ"מ היות שפקפקו בזה חפשי ומצאתי בעז"ה מבואר בדברינו כרשד"ם (סי' מ' ד"ה מכאן) נראה בעיני שכב"מ שאנו אומרים מנהג צריך דוקא שבכונת המכוון קיבלו עליהם כן ודעתם הי' לנהוג כן לעולם לא שנהגו כן במקרה או לסיבת מה באופן זה אינו נקרא מנהג שנהגו שמה שאחם אומרים שנהגתם כמנהג האינגריש (אשכנזים) לא שקיבלתם כך מעצמכם להניח מנהגכם וליקח מנהג האינגריש אלא שלהיות שלא נמצא שוחטים וכודקים ביניכם והי' בשר בשובע לא חששתם לבטל מנהג האינגריש ונמשכתם אחרי מנהגם במקרה, וא"כ א"צ אפילו היתר עכ"ל, והמעין יראה שהי' השאלה ממשי הנידון פה ולא רציתי להלאות המעין, (ומ"מ כ"ז ברור שהוא דוקא אם יש סיבה לייסד קהילה נפרדת ואינו מזיק להקהילה הישנה אבל אם יש להם אותם תקנות ומנהגים ואין להם סיבה להתפרד ורגלים לדבר שהוא משום מחלוקת כבר בירר באורך הגאון בעל תשורת ש"י זצ"ל בספרו עין משפט שכה"ג אסור מדינא לייסד קהילה נפרדת והקהילה אסורה ומזה יש לדון לזמננו וד"ל).

וידוע שלפני עשרים שנים כשנתיסד אצלינו השחיטה מחדש לא הניחו למנקרי אונגריין להתערב בזה ואמרו שאין לשנות ממנהג הישן והגם שאולי דבריהם נכונים עפ"י האב"ד ועי"מ שספ"ג בזה מ"מ בודאי לא נוכל לומר דהוה כקיבלו עליהם שלא ברצונם ומותרים לאכול בחו"ל כמנהגם הישן וכן ילידי ירושלים כמנהג אבותיהם בחו"ל. וז"ב לדינא.

ה) ואדמו"ר שליט"א ציין לי מ"ש במוהר"ם שיק (סי' רמ"ט) לענין השטאף גענץ והמעין שם (בד"ה ועתה) יראה מה שתירץ היטב קושית הפמ"ג על הרא"ש, שכתב שלא ישנה אדם מפני המחלוקת אפילו דעתו לחזור משום דחומרת מקום שנהגו הוא רק דרבנן ובדברבנן יש להקל, והקשה הפמ"ג דהא כל שקיבל עליו דיעה זו הוה כמו נדר, (כמ"ש ביו"ד סי' רי"ד) ותירץ מוהר"ם שיק עפ"י המג"א (סי' תקפ"א סק"ב) והדגמ"ר (ביו"ד שם) שהנהגה להתענות כימים מסויימים אם א"צ התרה כיון שעדיין רוצה בהנדר ההוא, וזהו כוונת הרא"ש שבמקום שיש לחוש למחלוקת כל זמן שהוא שם אינו רוצה בקיום נדרו שוב מותר לו לאכול שמה (ומה שנסתפק שם אי קיי"ל כהמג"א עי' בשעה"צ (שם סקל"ג) שהאחרונים העתיקו כהמג"א וד"ל) וא"כ פשוט שכל שיש חשש מחלוקת ודאי לא קיבלו עליהם כה"ג ובפרט בני אר"י שמחמת דוחקם הם סמוכים תמיד על שלחן אחרים בודאי לא ישנה אדם מפני המחלוקת אפילו דעתו לחזור. וז"ב לדינא.

וידוע שכשהתחיל ישוב האשכנזים בארה"ק לא הניחו הספרדים לייסד שחיטה נפרדת כי הי' ס"ל שהם בטילים להמתיישבים הראשונים וכשהתחילו לייסד צוות הגה"ק מוהר"א גנין הראשון לציון דאז בספרו ישרי לב וכן הגר"ב נכון זצ"ל, ולא שמעו לו הגר"מ אוערבאך והגר"ש סאלנט זצ"ל מיסדי הישוב, ונתקלו בקשיי רבים מפני שהערכים לא רצו לקנות מהם הטריפות כי לא החזיקום לזרע אברהם, וכפיה"נ שלבסוף הוכרחו לנהוג בהרכה דברים כמנהג הספרדים וכשעלה

מרן מוהריל"ד, שלחם בכל עוז נגד המשכילים היראים כודאי לא רצה בשום פנים לייסד מנהגים חדשים מפני תרעומת המינים, לכן לא שינה ממנהג הספרדים מימים ראשונים והחזיקו כמנהג ירושלים שלא לתת פתחון פה לצדוקים ואכמ"ל, (ובאמת גם בקושטנטניא מתחלת התיסדותו ה' מהאשכנזים ולא חשו לזה גדולי ספרד אחרי גירוש ספרד וכן עשו האשכנזים (מתישבי ירושלים (ועי' בפאה"ש סי' ג' סקכ"א) והמעייין בספר תבוה"א יראה שבתחלת אלף הששי רבו האשכנזים על הספרדים ואח"כ ה' להם ביהכ"נ אחד והנהגה הנוסחאות בעירוב ובמק"א הארכתי בעז"ה) וא"כ האיך אפ"ל דהוה כקיבלו עליהם.

והיוצא לדינא שאין זה מקום שנהגו דלא קיבלו עליהם כלל מנהגי המקום ברצונם, ועוד שלא קיבלו עליהם כשהם שוהים במק"א לנהוג כמנהג זה מפני המחלוקת וז"ב ודו"ק.

פרק ג

(א) **הנה** מה שיש אומרים שאין לחוש להוצאת לעז על אבותינו בזה והביאו מדברי הראנ"ח (סי' י"ב) ומוהריב"ל (ח"ג סי' י"ד) לענ"ד לא דקו בהאי מילתא והמעייין במוהריב"ל שם יראה שנשאל על הקרום העב שנחלקו בו רש"י והראשונים והמנקרים מחלקים בין כבשים לשורים, אם יכולים לבטל מנהג זה ולקבל המנהג להחמיר שלא כסברת רש"י, האם יש בזה לעז זילזול בראשונים. והביא בזה פלוגתת הרא"ש והרשב"א שכל שמינכר מילתא שהללו צווחים, לדעת הרשב"א יש לחוש ללעז ולדעת הרא"ש אין לחוש ללעז, רק בסו"ד סיים שמנהג זה שנהגו לחלק בין שור לשם אין לו שום יסוד, ואין לומר בזה שנהגו כדברי רש"י כמ"ש הרשב"א שאין הבדל, ואין לומר שמנהג זה הונהג עפ"י הרבנים הגדולים רק שה' המנהג להקל ונהגו קצת להקל בשורים ולא נודע אל הרבנים המוכהקים והמנקרים באו ממקום אחר יעו"ש (ועימ"ש לעיל פ"א אות ו') ועי' בדרכ"ת ס"ק ק"ה שהעתיקו לדבר אחר וצע"ק. והרי שאם ה' המנהג פשוט כדברי רש"י לא ה' משנה המנהג בזה לחוש לדברי הרשב"א לחוש ללעז כה"ג וכבר צווח מרן הכ"י (סי' ס"ד סוד"ה חלב) על מנהג זה לבטלו (ועי' בד"מ שם סק"ב טעם המנהג וכבר הוזכר במוהריב"ל טעם זה כה"ג ולא חש לו יעו"ש), משא"כ בנידו"ד שלא חילקו בין כהמה לבהמה, וכיון דמינכר מילתא והללו צווחים דאכלינן חלב דאורייתא לשיטת הרשב"א איכא לעז וא"כ אין להנהיג כעת מנהג חדש בזה.

ועוד תמיהני שלא הזכירו דברי הכנה"ג (סי' ס"ד הגהב"י סקל"ט-מ') שנחלקו בזה כמה גדולים בזמן מוהריב"ל וכמה גדולים אסרו אז לשנות מנהג זה, וכפיה"ג שגם מוהריב"ל לא היה מתיר אי לאו מטעם הנ"ל יעו"ש. ומ"ש מדברי הראנ"ח לא הזכירו דברי השד"ח (מערכת הלמד כללים כלל ע"ג) שהפוסקים נחלקו על הראנ"ח וס"ל שגם בלא מידי דאישות יש לחוש ללעז, רק שוב הביא מספר כנסי' לש"ש שהאריך שמה שהביא בכנה"ג הני זוגי דרבנן דס"ל דאיכא לעז אינם מהפוסקים המפורסמים ולעומת זה הפוסקים המפורסמים שמימיהם אנו שותים לא ס"ל לחוש ללעז, ושוכ חילק שם ליישב קושית מוהריב"ל מהרא"ש להרשב"א דהרשב"א איירי

שנהגו היתר במקום הרי"ף שהי' מקומו שאין לבטל המנהג, משא"כ הרא"ש איירי במקומות הרחוקים שנהגו כהרמב"ם שלא עשו כשורת הדין שכיון שאינו מקום הרמב"ם לא היו"ל למיעבד כוותי' כיון שפליגי עלי' רכוותא מבטלינן מנהגייהו וא"א חוששים ללעז הראשונים עכ"ד, והנה גם לפי"ד המעיין ברא"ש יראה שלא הונהג מנהג זה עפ"י גדולי ישראל כלל וכיון שלא הי' מנהג עפ"י ותיקים אינו מנהג כמ"ש במ"ס (שהובא במג"א סי' תר"צ סקכ"ה) משא"כ בנידון הרשב"א שהונהג עפ"י ותיקין, ומ"ש שהפוסקים המפורסמים חולקים כבר האנו דברי הריב"ל שאין שום הכרח שיחלוק ע"ז וא"כ אדרבא מצינו רבים מהמפורסמים שחלקו על הראנ"ח בזה וחששו ללעז כמו שחשבם בשד"ח שם, ולכאורה נראה כתשובת הרא"ש שם דלא איירי במנהג קבוע כלל והכל תלוי לפי המציאות ודבר שאינו שכיח לא שייך בו מנהג כלל כמ"ש מוהרי"ק שהאריכו בה השי"ך והתומים (סי' ל"ז) כידוע ולא כתב הרא"ש אלא שאם נהגו כמעשה זה שנשאל עליו כדברי הרמב"ם מה שעשו עכשיו אבל אם יארע שנית לא יעשו כדברי הרמב"ם שנחלקו עליו ר"ת ור"י.

ושוב נזכרתי שהרא"ש ביאר זאת היטב כתשובה אחרת שהביאה הב"י (אה"ע סי' ע"ז דקט"ז ע"א) שאין מנהג זה מדינא רק תקנת הגאונים שקיבלוה עליהם ואם הי' הדבר ידוע עפ"י הקבלה דור אחר דור לא היתה עומדת להשכח מפי דורות הבאים וע"כ שאלו מקומות שלא נהגו וכו' ועוד שתיקנו ולפי הדור ההוא וכו' והאידנא נראה הענין בהיפוך וכו' עכ"ד, וא"כ אינו ענין לדברי הרשב"א שנחלקו הפוסקים בעיקר הדין ומקום אחד נהגו עפ"י הרי"ף שע"ז כתב שהגם שהפוסקים חולקים עליו אין להם לשנות מנהגם וכפיה"נ שלא היתה תשובה זו לפני מוהריב"ל בעת כתבו תשובה זו והיוצא מכ"ז והדברים ברורים ופשוטים שהיכן שהנהיגו גדולי הדורות, מנהג ותיקין הוא ואין לשנות המנהג מפני לעז.

(ב) **וממקומו** אתה למד, וחזינו שרכינו אפרים בהתווכחו עם רבינו יואל ע"ד חלב שעל הפריסה והובא העתק תשובותיהם באורך באו"ז (ח"א סי' תי"ג) צווח מרה על המתירין והביא ראיות רבות שהוא אסור וז"ל ועתה אתה רואה בעיניך מה מנהג קדמוניך אם טוב אם רע ואני העמדתי ר"י הלוי על הכרס וכו' והודו לדברי ותהו על הראשונות וכו' ואשר אמרת אדם דן גז"ש להעמיד תלמודו, זה תלמודו, דוקא ולא מנהגו והמנהג אינה רופפת אלא לכם, באו וראו האיך נוהגים בצרפת ובלומברד' ובמלכותינו עונשים עליו כרת וטוב להודות לה' ועל האמת, וכתשובתו השני' סיים ואיני יודע מה ראית אתה ואכותיך להתירו ואין לך ראי' אחת להתיר אלא אתה סותר ראיותי בדברים שאין בהם ממש "ואכותיך יצאו לקראתיך ויאמרו לך נחנו פשענו בשוגג ואתה מותרת ועומד" עכ"ל, והמעין שם ימצא עוד לשונות כאלו ומ"מ לא שמעו לו בארץ ריינוס הגם שככל המדינות נהגו מעולם לאסור (ורבינו אפרים לשיטתו שכארי שאג לא ירא ולא יחת מכל דבר שראה אינו נכון לפי דעתו, עי' במרדכי (פ"ג דמגילה) ומה שהגי' בשטמ"ק (זכחים י"ח ע"ב) בדברי התוס' שם ששלח לר"ת תשובות מליאות שערות הזקן שחלש מרוב צער על מנהג העולם ועי' תוס' (ע"ז ל"ד סוע"א) וכבר צווח עליו ר"ת בסה"י בכמ"ק שאין לשנות

ממנהג הקדמונים), כמ"ש כל הפוסקים, ומהר"ל לא החמיר גם לעצמו כידוע. עמג"א סי' תס"ח.

וכבר האריך בזה המאירי בספרו מגן אבות שנתייחד על שכאו לעירו תלמידי הרמב"ן וערערו על כמה ממנהגי עירו שנתייחד מרחמי דרום צרפת חכמי גרונזה ולונל וכדרש, ורצו לשנות, שלפי דעתם שקיבלו מרבם הרמב"ן והוא מנהג ספרד, הי' בהם כמה איסורים דאורייתא ודרבנן וכיו"ב, והם כ"ד דברים שרצו להנהיג שם נגד מנהגיהם, וע"ז יסד המאירי את ספרו וימצא שם המעיין דברי חכמים כדרכונות שאין לבטל מנהגי מקום אחד שנתייחד עפ"י גדולי הארץ משום שלדעת חכמים גדולים אחרים הוא איסור, וז"ל, וראוי לכל הבא לערער להתבונן כי לא נעלם מן האבות הקדומים והחכמים הראשונים אשר צפרנס טובה מכריסנו טעם במנהגם וטוב לו שיתלה הענין בחסרון ידיעתו משיתלהו בחסרון האבות והחכמים הקדומים אשר יד תבונתם רחבה ונסכה למעלה ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים, וע"ש זה קרא ספרו מגן אבות ושם בענין הששי שאל להם האריך אתם אוכלים אונא הסרוכה לאומה שכתב ר"ת שכל המאכילה מאכיל טריפות לישראל אלא ע"כ אין לדרות תורה בשיחה חזקה של תלמיד חכם עבד צורבא דרבנן דגזים ואורייתא מרתחא לי' והאמת אינו נרתע לאחוריו אלא עומד לו במקומו כרע שכב כארי ולביא מי יקימנו עכ"ל. ויש ללמוד שם הרבה לענינינו, והיוצא שאין לשנות מנהג המקום מפני מקומות אחרים שהונהג לאיסור.

ג) **ובעיקר** הדבר נלענ"ד ליישב שהכל עפ"י הענין שבדבר ידוע ומפורסם שנחלקו בו המנהגות ויש מחלוקת בדבר שכמה מוציאים לעז על מנהגי אבותינו ורוצים להנהיג מנהגים חדשים יש לחוש ללעז שבזה יחזיקו הלעז ויש לחוש בזה לכבוד חכמים הראשונים ואין להנהיג מנהגים חדשים, אבל אם אין כאן מחלוקת רק כל הקהל פה אחד רוצים לחוש לחומרות חדשות שלא חששו לה הראשונים כי חוששים כי בהמשך הזמן יפקפקו עליהם שאינם מהדרים במצוות או כדי שיצא על העסק שם טוב שהם כשרים עצהיו"ט בזה וכה"ג שפיר כתב הפר"ח (סי' תצ"ו סק"ב) שיש לנו לחוש טפי שלא יוציאו עלינו לעז בדורות המאחרים משנחוש ללעז הראשונים יעו"ש בפנים. ובה א"ש קושית מוהריב"ל שלגבי צרת ערוה שמחלוקת ב"ש וב"ה הי' מפורסם לכל כמו שיראה המעיין (בפ"ק דיבמות) הי' חוששים להנהיג להחמיר שע"ז יצא לעז עליהם כיון שהמחלוקת בעיצומה מפורסמת לכל, אבל מה שהתקין רבא לכתוב מיומא דנא ולעלם — בגט — שלא הי' מחלוקת בזה והי' מפורסם לכל כתי דינים שאין צורך בזה רק עצהיו"ט שפיר חשש להנהיג שיהי' אליבא דכו"ע. ומזה נובע כל החומרות החדשות שהנהיגו הראשונים והאחרונים שלא חששו לזה בזמן חז"ל שהכל מודים שבזמן חז"ל לא היה צורך בזה וכן במקומות שנהגו לאסור מה שהתירו לפנים והננו רואים שא"א יודעים בדיוק מתי הונהג מחדש לאסור משום שגדולי הדור במקומותיהם הנהיגו מחדש בלי פוצה פה ומצפצף עד שלא הגיע לידיעתנו מתי הונהג, אבל בדבר שכאו אנשים להתריע על מנהג הקדום מעולם לא שמעו להם כדי שלא להוציא לעז על אבותינו חוץ אם ידעו בכירור שלא היה מנהג ותיקין כלל.

והמעייין יראה שבזה א"ש כל מה שנתקשו בזה ולא רציתי להאריך בזה כי הדברים נכונים מצד עצמם, וכמדומני שמכבר ראיתי בזה להגרצ"ה חיות ז"ל שהאריך בספרו תורת המנהגות באופן שכתבתי ואינו תח"י לעיין בו וכה"ג כתב בשד"ח (מערכת המ"ם) באורך יעו"ש והוא כמ"ש. ועכ"פ קשה להנהיג מנהג חדש גם להחמיר שצ"י יתחזקו מוציאי הלעז שח"י אכלו אבותינו חלב דאורייתא בדבר שרוב מנקרי אנגריין נהגו כך. ולא נוכל לומר כמ"ש הריב"ל שם שלא הגיע לידיעת החכמים והועד כעת מהמנקר המפורסם הר"ר יוסף לייב ווייס נ"י וכן שמעתי מאדמו"ר שליט"א בשם מרן זי"ע שהגם שנהגו באורשווא ובקראלי לפניו להחמיר בבשר שבין צלע י"ב ל"ג מ"מ בהגיעו לסאטמאר שאלו המנקר הנ"ל אם ישנה המנהג ויסיר הבשר הזה והשיב מרן זי"ע שכיון שהונהג מהרבנים ששימשו לפניו עפ"י ד"הח"ס להקל אין לשנות המנהג וע"ז אמרו לא ישנה אדם מפני המחלוקת והוא כחכם ירדע פשע מתי להחמיר ומתי להקל (עי' סוטה י"ג). וז"ב לדינא.

ד) והיוצא שבמקום מוציאי לעז אין לשנות המנהג שלא להחזיק ידיהם, רק מה שיש לחוש בנידוד הוא עפ"י ד"החוס' (פסחים י"ד ע"א ד"ה שתי) דירושלים כיון שמתקבצין לשם אף ממקומות שנהגו איסור באיזה דברים יש לנהוג גם שם דברים, יש לנהוג גם שם לאיסור, וא"כ ה"ה בעיר ניו יארק יש לומר כן. והנה ז"ב שבקהילות שלימות מסודרות בפ"ע כמו שהי' הקהילות בטקיי אחרי גירוש ספרד שכל קהילה הי' בפ"ע בחומרותי' וקהילותי' כבר האריכו הריב"ל שם והרשד"ם (סי' מ') ועוד. שדונם כשני בי"ד בעיר אחת ואין להם לזוז ממנהגיהם בין להקל בין להחמיר. רק דא עקא שאם יש שם יוצאי מדינה אחרת שלא נתערבו בקהילותיהם הם צריכים לנהוג כחומרי מדינותיהם וא"כ כיון שיוצאי פולין לא נתערבו בקהילותינו ומאידך גיסא הם קונים הבשר הזה אולי יש לחוש לדברי החוס' שם וא"כ כל מה שיש לחוש בו מצד איסור גמור לכאורה יש להחמיר בכ"ז.

מיהו נראה שכ"ז הוא דוקא כשיש להם בי"ד בפ"ע משא"כ כשאין להם בי"ד ושוחטים וכודקים בפ"ע הם בטילים גם כשהם נתרכו עד שיש להם קהל בפ"ע כיון שהי' המיעוט מקודם בטילים ברובא. כמ"ש הגו"ר (כלל ג' סי' ה') לחלק בזה בין האשכנזים במצרים להאשכנזים בירושלים ששם יש להם בי"ד בפ"ע (ושם בכלל ט') כתב בזה דברים חריפים בזה העתיקו כפאה"ש כלל ג' סקכ"א) ונראה דלא פליג עמ"ש מרן הב"י באבב"ר (סי' רי"ב) שהיכא שקדמה קביעות כת אחת לחברתה אעפ"י שהכת האחרונה מרובה הקודמים בטילים לגבי הראשונים ואף אם הבאים הם קהל גדול יחד בטילים הם לגבי הראשונים הדריס בעיר אעפ"י שהם מועטים דאל"כ כשיעלה קהל גדול ינהגו וכו' ואם אח"כ יחזרו וכו' יחזרו בני אר"י למנהגם אין לך חוכא ואטלולא גדולה מזה עכ"ל. אבל כ"ז שייך רק בקהל שמתערבים עם הקהל האחר אבל אם יש להם בי"ד וקהל מיוחד ודאי שלא שייך בזה חוכא ואטלולא ולא שינוי מנהגים דהא קי"ל ששני בי"ד בעיר אחת ל"ש לא תתגודדו והוא כמו בי"ד של בי"ש ובי"ד של ב"ה הגם שבי"ד הלל קדם כדמשמע בכמ"ק בש"ס ואכמ"ל.

ובאמת המעיין ברשד"ם (סי' מ') וכמוהריב"ל (ח"ג סי' י"ד) יראה דפליגי אמרן הב"י באבק"ר, ואם נשווה אותם לומר דלא פליגי י"ל שהב"י איירי בקהל שבאו דרך ארעי ולא נתיישבו בקביעות כלל והוא כנידון הגור"ר כמו שיראה המעיין בלשונם בפנים להכי ל"ש לומר שכל שבאו הרבה בנ"א יתבטלו הראשונים נגדם כיון שנעשו בקהל אחד. אבל הרשד"ם והריב"ל איירי שבאו קהל גדול להתיישב בקביעות על זמן רב והי' ידוע שיבואו יום יום להכי כל שקבעו להם קהל בפ"ע הוי כשני בי"ד בעיר אחת, ויותר נראה שהכל עפ"י הנידון שהרשד"ם והריב"ל איירי במנהגי הקהילות שהי' לאל ידם להתנהג תומ"י כמנהגיהם בפ"ע שרשאים הם לייסד קהילות נפרדות בפ"ע כיון שבאו קהל גדול משא"כ הב"י באבק"ר איירי שרצו להחמיר לעצמם שלא לאכול מה שהי' נהוג מקדמת דנא משום מנהג אבותיהם וע"ז קאמר שם שלא ישנה אדם מפני המחלוקת אפילו דעתו לחזור כמ"ש הב"י שם (וע"ע בפר"ח סי' תצ"ו בזה).

והיוצא לדינא מכ"ז, שכל כה"ג שאין להם בי"ד ושוחטים מיוחדים יודו כו"ע שקמא קמא בטל ועכ"פ אזלינן בחר רובא וז"ב גם בנידו"ד.

ו) ובענין דברי התוס' (בפסחים י"ד) הנה המג"א (סי' תצ"ג) הביא מדברי התוס' פסחים אלו שלמסקנא שייך בכל דבר לא תתגודדו גם כדבר משום מנהג וגם בדבר ששייך בו איסור, מיהו בח"ס (חאו"ח סי' ס"ו ובח"ו סי' פ"ו) ביאר שמסקנת המג"א דאזלינן בחר רובא ומנהג שנתפשט בעיר אחד דינו כמנהג שנתפשט בכל ישראל ומ"ש התוס' פסחים אין ראי' מירושלים בזמן הרגל דקרא כתיב כל הקהל כאחד חבירים (מכ"ש בחגיגה כ"ו) יעו"ש, ודברי המג"א הוא מדברי הכנה"ג שהביא כ"ד הפוסקים הנ"ל והאריך במג"א שם שבדבר איסור שמחולקים בדבר כחלב הכרס צריך לעשות מנהג אחד בעיר משום לא תתגודדו (וע"ע מה שהאריך הגאון מייסד הישוב האשכנזי מחדש בירושת"ו בפאה"ש סי' ג' סקכ"א בדברים נכונים), ומ"ש הישועי"ק שם להשיג על המג"א דכה"ג גם אם הוא מהמיעוט הלא אינו מוכרח לאכול נעלם ממנו מקור דברי המג"א מהאבק"ר ומכל הפוסקים הנ"ל ופשוט במ"ש הרא"ש (פ"ד פסחים) שהביאו הפוסקים הנ"ל שכל שמונע עצמו מלאכול יש בזה לא ישנה אדם מפני המחלוקת, וגם האלשיך (סי' נ"ט) האריך להשיג על הרד"ך (בית י"ד) וס"ל שאפילו בשני קהילות איכא לא תתגודדו ומדייק שכל דבר השייך לכללות הציבור יחד אזלינן בחר רובא ודבר שאינו שייך רק להקהילות תלוי אם יש להם בי"ד בפ"ע, ונראה פשוט שגם הישועי"ק מירי רק באופן שאין מחלוקת אבל במקום מחלוקת אסור להחמיר וז"ב להמעין בדבריו בפנים.

וכשלעצמינו ביארנו במק"א שהעיקר בזה (וכ"כ הגרי"מ טוקצינסקי) שהוא דוקא בירושלים בזמן המקדש שלא הי' יכולים בכל שנה לברר בבירור מי הם הרוב ויש כאן מחלוקת והוצרכו לתקן מנהג אחד לכולם הא כל שידענו מי הם הרוב או במנהג קדום א"צ גם להחדשים שנתערבו בהקהילה להחמיר, (ועי' בספר אר"י להנ"ל שדוקא בדבר שסייג שייך לומר שמקום המקובץ נוהגים להחמיר אבל בדבר

(המשך בדף קס)

כל הטובל מים תצטרך להחמיר

שלמה יוחא הירש

כולל יטב לב ירושלים עה"ק

סימן רמג

בענין ניקור של חלק הפנים

הרמ"א כיו"ד סי' ס"ד סעיף ו' כותב וז"ל: וכל אלו החלבים אין לחוש להם אלא באחוריים של בהמה אבל בחצי הבהמה של פנים אין בהם מחלבים אלו רק קצת מן הקרום שעל חלב הכסלים הנשאר בראש הדפנות על הכסלים הנשאר שם בראשה, וצריך להסיר אותו הקרום משם (ד"ע) ויש נוהגין להפריד ג"כ הבשר הנדבק שם זה על גב זה ולגרור החלב שביניהם ויש מתירין משום דמחשב חיפוי בשר וכן המנהג באשכנז (הכל בטור) עכ"ל.

ועיין בש"ך ס"ק י' דמביא שם מהמ"ב ונוהגין בכל בהמה להניח צלע א' מכאן ומכאן לחלק האחוריים. ולא מצאתי בכל החיבורים כן ואיני יודע למה נהגו כן וכר' ע"ש.

והנה למעשה נוהגים להסיר מחלק הפנים יותר ממה שכתוב כאן ברמ"א וש"ך. ויש בזה חילוקי מנהגים בין א"י לחו"ל וגם בחו"ל ג"כ לא לגמרי שוה בכל המקומות. ראשית נביא כאן מה המנהג בחו"ל.

ואעתיק כאן מה שרשמתי בראותי את ניקור חלק הפנים כמנהג חו"ל ע"י הרה"ח ר' יוסף לייב ורייס שליט"א שהיה ממונה על הניקור בעי"ת סאטמאר יצ"ו משנת תרפ"ג עד שנת תש"י לפ"ק והוא ניקר את חלק הפנים של הבהמה בכוללנו כולל יטב לב דסאטמאר בעיה"ק ירושלים בנוכחות כ"ק הגה"צ הר"מ הראב"ד שליט"א ובנוכחות אברכי הכולל הי"ו וזאת אשר עשה:

(א) **הוריד** את הקרום שעל הראפ"ע. ותחת הקרום הזה יש עוד קרום דק. והוריד שניהם ביחד מעל הראפ"ע ומעל הקרום העב והלבן שיוצא מהראפ"ע ושוכב על השפאנדרע. דכידוע השפאנדרע ארוכה מהראפ"ע. והסביר שאת הקרומים מורידים מטעם שחלב הקרב מונח עליהם. ונשאר שמנונית על הראפ"ע לאחר שהסירה הקרומים הנ"ל. ואמר שזה היו משאירים. וכן נשאר שומן בקצה הראפ"ע. וכן נשאר הקרום העב והלבן המונח על השפאנדרע. ואמר שרק את הקרומים הנ"ל היו מורידים מטעם הנ"ל.

(ב) **אמר** שהיו מקפידים שלא ישאר כלום מהטבור ולמטה לצד האחוריים. ואם לפעמים היה נשאר. היו חותכים זאת אח"כ משום שזה שייך לחלק האחוריים.

(ג) **אח"כ** הוריד הקרום מהבשר שבין הצלע י"ב ל"ג לכל אורך הצלע. ואמר שזה השליים הנזכר בשו"ת חת"ס חיו"ד סימן ס"ח. והסיר השומן שתחת השליים. ואמר שהיו מניחים הבשר הזה לחלק הפנים. וסיפר שכאשר דיבר עם כ"ק מרן רבינו זי"ע בעניני ניקור כשהופיע אורו של רבינו זי"ע בעיר סאטמאר. ביקש מרבינו זי"ע לתקן שיחתכו בין צלע י"א לי"ב. דהיינו דצלע י"ב יהיה כבר שייך

לחלק האחורי ומרן זי"ע השיב לו שיתיישב בדבר. ולמחרת אמר לו מרן זי"ע בזה"ל: איך וויל נישט אָנרירן אין די מנהגים וואָס דער שבט מיהודה (הגה"ק מהר"י גרינוואלד זצ"ל) האָט איינגעפירט, שהיה נכד החת"ס והם המנהגים של החת"ס. (וכ"ה בשו"ת שכט סופר יו"ד סימן ז').

(ד) אח"כ הוציא את הג' גידים שנקראים חוטי העוקץ. א' סמוך לצלע י"ב לצד צלע י"ג, וא' סמוך לצלע י"א, וא' סמוך לצלע י'. וניקר אותם היטב מהשדרה. ומחטט היטב את עצם הצלע במקום הגידין. וגם בשדרה עד לצד השני של הצלעות.

(ה) אח"כ חתך את ראש עצם החזה, דהיינו הסחוס הלבן שעומד בראש העצם. אבל שאר ראשי הצלעות הרכים והלבנים, דהיינו של צלע י' יא, יב, בתוכם לא ניקר. וכן היה שומן רב ע"י ראשי הצלעות. ואמר שהיו מניחים שומן זה. (ו) אח"כ ניקר חוטי הדם כנהוג בחו"ל. ואמר שביחוד צריך להזהר כשמוציא החוט הכפול מהחזה שאחד אדום ואחד לבן. ועל הלבן י"א שהוא משום חלב (דהיינו שיונק מחלב הכסלים עיין בספר בית יצחק סימן ס"ה ס"ק ט"ו). (ז) אודות הבשר העגול שקורין כאן אצבע טריפה הנמצא בהבשר שביין צלע י"ב ליי"ג, אמר שלא היו מוציאים את זה.

(ח) כן לא גרר את המראה כסף שעל הבשר שביין צלע י"ב ליי"ג מבחוץ לצד העור החיצוני של הבהמה. מה שכאן (בירושלים) נוהגין לגרר. ואמר שלא היו נוהגין לגרר.

(ט) אח"כ ניקר את טרפש הכבד. והנה הבשר העבה ניקר לגמרי מכל שמנונית. אבל למטה את הבשר האדום שמכוסה בקרום דהיינו החלק התחתון של היותרת הכבד, [דינע טענדער לייך]. הוריד רק את הקרום ומה שנמשך עמו. אבל השאיר את החתיכות הקטנות של השומן. ואמר שלא היו מקפידים ע"ז.

(י) אודות הקרום של צד הריאה אמר שמורידין זאת רק כשלא ניכר כבר איזה צד היה של צד הריאה משום שלא יטעו וכמ"ש הרמ"א.

ועכשיו אעתיק כאן מנהג א"י כפי המובא בתורת נקור הירושלמי ונכרר עד כמה שידינו מגעת את ההסבר והטעם בהלכה. של מנהג חו"ל:

חו"ל תורת הנקור הירושלמי בחלק ב' דף י"ב: טאבאן שנקרא שפאנדרעס (ונקרא ג"כ פרידיק או זייט) מפרידים את הבשר העליון (ומסביר בביאורים ומקורים שם חו"ל והוא בשר הכסלים שלמעלה מן הטבור ונמשך מהטריפה קאלנער שלמטה מן הטבור שהיא בשר אדום דק שנזכר ברש"י חולין דף צ"ג. ותחת אותו בשר מונח הדעק כי הכשירה קאלנער אינו הולך למעלה מן הטבור. והכסלים שלמעלה מן הטבור הוא רק מב' חתיכות הדעק ואותו הבשר עכ"ל. ותמיהני עליו שהרי המציאות שגם שם יש שלש שכבות בשר, והגם שהכשירה קאלנער אינו מגיע שם אבל גם שם יש ג' שכבות בשר וזה שלמעלה דהיינו הבשר האדום קורין ראפאלע ואת השכבה השניה קורין שפאנדרא ואת השכבה הג' קורין דעק. יהיה איך שיהיה עכ"פ הבשר האדום שאנו קורין ראפאלע עליו הוא כותב

שמשליכין אותה ובאמת כן נוהגין היום אצל השחיטה של העדה החרדית אבל בשאר מקומות כגון בני ברק וכו' רק קולפין את זה היטב מב' צדדיו מכל שומן שעליו ומשליכין אותו לטריפה וחותרין את ראשי העצמות הרכין שבקצות הכסלים שנקרא לעפיל ומשליכים. והבשר התחתון שנקרא דעק קולפין אותו בארכו מהחזה עד סופו. וברחבו מהגיד עד סופו. וקולפין את הבשר שנמצא בין העצמות עד היותרת ומנקרים את העצמות מהשמנונית שעליו וחוטטים אחרי החוטין שנמצאים בצלע י"א וי"ב. והבשר שבין צלע י"ב לצלע י"ג חותרים את הבשר העליון של צד פנים. והאצבע הטריפה שנמצא שם ומשליכים לטריפה. וקולפים את הבשר התחתון. ומנקרים את הצלע הי"ב בצד שמונח עליו החוט. ובצד של העור סמוך לחוליות השדרה במקום שמתחבר עם הסינטע גוררים את המ"ב (המראה כסף) וקולפים את בשר האדום עד צלע הי"ב עכ"ל.

ועכשיו נתחיל לברר כל פרט ופרט לפי סדר דבריו:

(א) מש"כ מפרידים את הבשר העליון ומשליכים אותו לטריפה הנה עיי"ש בכיארורים ומקורים שכתב וז"ל וכן נהגו מימי הרבנים הגאונים מהרי"ל דיסקין ומהר"ש סאלאנט וצ"ל לזרוק אותה חתיכה לטריפה. ולא רצו לשנות ממנהג "הספרדים" דפה שנהגו כן מקבלה שבידם. "ובחו"ל" נוהגים שלא להפריד אותו בשר מהדעק ורק נוטלים את הקרום הדק שעל הכסלים שהוא על אותו בשר. כמש"כ הרמ"א בסי' ס"ד סעיף ז' וז"ל אבל בחצי בהמה של צד פנים אין בהם מחלבים אלו רק קצת מן הקרום שעל חלב הכסלים הנשאר בראש הדפנות על הכסלים הנשאר שם בראשה וצריך להסיר אותו הקרום משם עכ"ל הרמ"א. ותחת הקרום הדק אין שם חלב כלל כמש"כ בשו"ת משיב דבר סי' כ"א. ומש"כ הרמ"א קצת מן הקרום שעל חלב הכסלים כונתו שנמשך מחלב שעל הירכים וכו' ע"ש. והנה כותב שם ג' טעמים למה נוהגים עפ"י מנהג הספרדים להשליך הבשר הזה. א' עפ"י מש"כ בשו"ת הרשב"א ח"ג סי' רכ"א והובא בב"י סי' ס"ד דיש אוסרים בחלב שבתוך הכסלים אטו חלב שעל הכסלים משום דבגמ' השוו אותו עם חלב שבכליות. וסיים הרשב"א דבמקומות שנהגו איסור בחלב שבתוך הכסלים אסור להתיר להם דשם לא טעו וכו' ע"ש. ועוד כותב שם בתורת נה"י בכיארורים שם ויותר תמוה שנוהגים עכשיו וכו' לקלוף אותה חתיכה משני צדדים. א"כ סוברים דגם החלב שתחת אותו בשר אסור ומשו"ה צריכים לקלוף אותה חתיכה. וא"כ כמו דאסרינן בהטריפה קאלנער שלמטה מטבור ואין מחירין בקליפה מטעם דקשה לקולפו וכו' א"כ גם כאן צריך לאסור אותה לגמרי מחמת שקשה לקולפה. ב. משום הטעם ב' שכתבנו בטריפה קאלנער דמה שנוהגים לזרוק אותו משום דאם נשים אותו נגד השמש נראה בו לבנונית, לפי טעם זה צריך גם החתיכה זו שלמעלה מהטבור שגם שם נראה בה לבנונית נגד השמש. הנה ב' טעמים אלו נדחים לדירדן לפי מה שנבאר לקמן אות ד' ה' דלדידן אין להשומן שעל חתיכה זו דין חלב. והטעם ג' שכותב שם הוא משום דהחמשה חוטין דכפלי הם נמצאים גם באותו בשר אדום ובב"י בשם ר"י שהיה נזהר לא לאכול אותה חתיכה לפי שאין הטבחוס נזהרים להסיר אותם חמימי. וכיש"ש פגה"נ סי' ק' הביא בשם

האגודה דצריך להזהר בהם מאד לשולפן חמין ומי שאינו עושה כן לא יכול לחטט הכל והם נשארים בצד שלפנים וכו' וכ"כ באו"ה הארוך סי' כ' סעיף ז' דכשנתקרה הבשר א"א לעוקרו כולו וכו' וכיון שאנו מנקרים אותה חתיכה בזמן שהיא קרה וא"א לחטט כולו, א"כ יסוד נכון הוא על המנהג דפה שנוהגין לזרוק אותה חתיכה, ואף שכתב היש"ש בסי' הנ"ל הוא חומרא יתירה להתמיר שלא לאכול אותה חתיכה אבל במקום שנוהגין כן אין לשנות וכו' ע"ש, הנה על המנהג הזה מעיד היש"ש שזה חומרא יתירה וביחוד לפי מש"כ הרמ"א סי' ס"ד סוף סעיף י"ג דיש מקילין באלו החוטין במקום שהם בלועים בבשר ע"ש, וכש"כ כאן שזה רק חשש שנשאר שם ודו"ק, והנה בזה לא רק בחו"ל מקילין אלא אפילו בא"י כגון בבני ברק וכו' למשל אין משליכין אותה וכנ"ל.

(ב) ועכשיו נדבר אודות מה שמקילין שלא רק שאין משליכין את החתיכה הזו שקורין ראפאלע אלא אפילו אין מורידין את השומן מעליו וכמ"ש לעיל שבחו"ל היו רק מורידין הקרומים אבל את השומן שתחתיו השאירו, וכן העיד לי הרה"ח ר' געציל פינקלשטיין שליט"א שהי' מנקר תריסר שנים בעיר פעסט שגם שם עשו כן. הנה המחבר כותב בסי' ס"ד סעיף ו' חלב הכסלים וקרום שעליהם אסור ע"ש בש"ך ס"ק ט'. אבל חלב דפנות הוא גזירת הכתוב שמותר כמש"כ בחורת כהנים פ' ויקרא פסקא קס"ו וז"ל את החלב המכסה את הקרב ואת כל החלב אשר על הקרב מה ח"ל, לפי שנאמר כל חלב לה' כל חלב וכל דם לא תאכלו. כל חלב שור ועז לא תאכלו. כי כל אוכל חלב מן הבהמה ונכרתה. יכול אף חלב דפנות בכלל ח"ל את החלב המכסה את הקרב וכו' ע"ש, וכתב שם בהתורה והמצוה (מהמלבי"ם ז"ל) וז"ל אחר שאמר את כל החלב אשר על הקרב הלא נכלל בזה גם החלב המכסה את הקרב שהוא החלב שקורין טילא שהיא ג"כ על הקרב ולמה כפל דבריו, אך שהייתי טועה שגם חלב הדפנות בכלל האיסור (שהוא ג"כ תותב קרום ונקלף כמש"כ התוס' והרא"ש פג"ה דף צ"ג) והסמ"ג (לאוין קל"ח) והגמ"י (פ"ו מהל' מ"א) בשם סה"מ (דלא כרא"ם סי' קמ"ד) וכו' לכן אמר אך המכסה את הקרב. לא אשר עליו ולמעלה ממנו על הדפנות וכו' ע"ש.

וז"ל הסמ"ע מצות לא תעשה סי' קל"ח דף מ"ט. אחרי שמביא שם את התורת כהנים הנ"ל כתב וז"ל ונראה שמה שהוצרך למעט חלב שעל גבי דפנות וזהו לפי שהוא דומה לשאר חלב גמור שהוא כשמלה פרושה וקרום דק יש עליו ונקלף החלב מעל הבשר בקל שאלו הם סימני חלב בחלב המכסה את הקרב. אבל שומן אליה ושומן יותרת אין צריכין מיעוט אע"פ שכמותו כשר ליקרב לפי שהם אינן דומין כלל לשאר חלב האסור וכו' ע"ש, ועיין גם בפרק גיד הנשה דף צ"ב צ"ג בתוס' סוד"ה אמר אב"י וכו' ע"ש.

(ג) ועכשיו יש לחקור היכן נקרא כסלים והיכן נקרא דפנות. הנה בפשטות הבשר שבחלק האחורי עד הצלעות נקרא כסלים והצלעות כבר נקראים דפנות ולא רק אחרי טרפס הכבד אלא מיד מהתחלת הצלעות כבר נקרא דפנות, וראיתי בחורת ניקור הירושלמי דף נ"ג, כותב וז"ל ובהעמק שאלה על השאלות פ'

ויקרא אות ד' תמה דלמה איצטריך תרי דרשי למעט חלב הדפנות. ועוד הקשה דבתו"כ פ' צו מבואר דפשיטא דחלב הדפנות אינו קרב. ולא אצטריך למעט אלא מאיסור אכילה דכתיב כל חלב. ובתו"כ פ' ויקרא איפכא תנא דלאחר שמיטע חלב דפנות מעונש ואזהרה מרבה את החלב המכסה את הקרב. תנא דעוד איצטריך למעט מהקרבה. והמפרשים הקשו כבר קושיות אלו ותיירץ שם וז"ל והנראה לי דודאי לא אצטריך לן למעט מהקרבה חלב הדפנות של כל הבהמה שהרי הכתוב מפרש והולך את העולה לגבוה. והברייתא דפ' ויקרא לא אמר למעט אלא חלב הדפנות שכנגד הקרב ואי לא כתב אלא את כל החלב אשר על הקרב הו"א דכל שלמעלה מן הקרב קרב אפי' בדפנות. להכי כתוב את החלב המכסה את הקרב למעט מה שלמעלה מהמכסה "מעונש ואזהרה והקרבה". אבל שאר חלב הדפנות אימעיט מעונש ואזהרה מאשר יקריב לה' עכ"ל. מבואר בדבריו דחלב הדפנות כולו מותר אפי' מה שכנגד לקרב עכ"ל התורת נה"י. ועיין מש"כ בזה בשו"ת משיב דבר סי' כ"א דהקונטרס הנקרא לחם שערים מגבב דברים לאסור שומן שעל הצלעות אחורי חצר הכבד וכו' וכל דבריו במח"כ אינו אלא שטות ודברי הבל וכו' ומאריך וכותב הא מיהא ברור דשומן שעל הצלעות אין בו זכר לאיסור ואינו ראוי להקרבה כדתינא בתו"כ למעט חלב דפנות ואין שום חילוק לפנים מחצר הכבד או לאחוריו (וקצת צ"ע שלא הביא את ההכרח לזה כמ"ש בהעמק שאלה ואולי תשובה זו כתב לפני כן) וכן דחה שם מה שרצה בלחם שערים הנ"ל להביא ראיה לאסור מהא דחוטי העוקץ אסורין ופרש"י דאסורין בראשי הצלעות והוא לפנים של בהמה. ומאריך בזה ומסיק אבל לכו"ע ראש חוטי עוקץ המה באחוריים ובשביל שמשם מתפשט למעלה אסורים גם שמה כמו הקרום הדק וכו' ע"ש. עיין גם בתורת נה"י דף קי"ז ע"ש (ועיין בתורת נקור השלם דף י"ב: שכותב שם הטעם של חוטי העוקץ למה הם אסורים ומפרש משום שיונקים מחלב הכליות ועפ"י מיושב למה בצד ימין אסור תלתא ובצד שמאל רק תרתי משום שהכליות אינן מונחות בשוה אלא הכוליא הימנית משוכה יותר כלפי מעלה ומעורה להכבד. ולכך בצד ימין מגעת היניקה ממנה אל צלע יותר, ולכך נוטלים בצד ימין שלשה גידים ובצד שמאל רק שנים ע"ש). ולפי הסברו שכותב שאיסורם משום שיונק מחלב הכליות צ"ל דמה שקורא להם חוטי דכפלי משום שהם במקום הכסלים אבל האמת דאיסורם הוא משום שיונק מחלב הכליות (אבל למעשה נוהגים ליטול מכל צד שלשה כדי דלא ליתוי למטעי כמשי"כ הספרי ניקור עיין גם בבית יצחק סי' ס"ה סעיף ד').

(ד) **ברם** יש לעיין מה דין הבשר שלמטה מהצלעות האם יש לזה דין כסלים או דין דפנות. הנה בשלחן גבוה סי' ס"ד ס"ק ט"ו כתב: שבצדי הבהמה מזה ומזה יש שם מקום פנוי מצלעות שאין שם אלא עור ובשר. והיא מסוף החזה עד עיקרי הירכים הוא נקרא כסלים. מקום הכסלים לאורך מתחיל מהבוקא דאטמא ונמשך והולך עד החזה. ורחבו נמשך על כל הבטן עד השש צלעות קטנות (שנקרא אצלינו חוליות המתניים) מימין ומשמאל הבהמה וכו' מובא גם בדרכ"ת ס"ק ל"ה הרי מפורש בדבריו דהבשר שתחת הצלעות עד החזה נקרא כסלים וכנראה שעפ"י

זה מיוסד המנהג של הספרדים שמנקרים היטב המקום הזה. אבל ראיתי בספר תורת הנקוד השלם (מאת הרב שמחה מאלין מורה הוראה בביאליסטוק. נדפס שנת תרפ"ו לפ"ק) דף ר' כותב שם וז"ל, הכסלים, נכנים משלש גזרי בשר שטחים ומונחים כמו לוחות או עלים זה על זה ובשביל זה נקראו בחז"ל כפלי. ר"ל כפולים. סובבים כל שטחי הכרס ונאחזים בראשי הצלעות הרכות. למטה נכח הירכים יגיעו "עד הטבור לעומת צלע י"ב ומשם יפרדו לשני ראשים כורעות איש וכל חוד וחוד מגיע עד פרק שבירך. והולכים ע"י הירכים למעלה נגד העצה. ויצמדו בעוקצי חמש הצלעות הקטנות" עכ"ל, הרי מפורש בדבריו דהכסלים מסתיימים אצל הטבור. וכן ראיתי בספר בית יצחק (מהרה"ג ר' יצחק מונקאטש ז"ל בעהמ"ח ספר אהל יצחק) שכותב בסי' ס"ה ס"ק כ"ב וז"ל ומפני שיש להסתפק בצדדין עד היכן מגיע הכסלים הנוצר וכדי שלא יבואו לידי איסור נוהגין לחתוך כל הכסלים אשר לבן מבחוץ עד הטיבור לחלק האחור ואז יוצא מידי כל ספק וכו' ע"ש הרי דגם הוא כותב דאחר הטבור כבר לא נקרא כסלים וכן הביא לשונו בשו"ת בית שלמה סי' צ"ו ע"ש.

וכן ראיתי בספר זכרון (מר' משה יודא ב"ר שמשון אליעזר נדפס בווארשא שנת תרמ"ו) דף י"א שכותב שם וז"ל גם צריך לזוהר כשחותך חלק הפנים וכשמגיע בסוף הצלע חותך בשיפוע הכסלים צריך לחתוך בשיפוע למעלה עד הטיבור בסופו וכל הטיבור יניח לחלק האחור "כי הכסלים למטה מהטיבור" והטיבור שייך ג"כ לחלק האחור עכ"ל הרי שגם הוא כותב כי הכסלים למטה מהטיבור (אבל צ"ע לשיטתי למה הוא מחמיר כ"כ לפני זה באותו עמוד שכותב שם בספר הזכרון שהחלב שתחת הקרום העב אסור ובכלל לשונו שם צ"ע, ועיין בבית יצחק סי' ס"ה ס"ק ט"ז י"ז וכןראה שבספר הזכרון נשמט קטע מהדברים ודו"ק). ובאמת יש לזה הסבר טוב גם לפי טבעיות הבהמה א' ששם היא תחילת הצלעות ממילא גם הבשר שתחת זה יש לו כבר דין דפנות וב' ששם מסתיימת כפל א' של בשר הכסלים (שע"ש כן נקרא כפלי וכו"ל). ששם מסתיים הכשירה קאלנער וכמש"כ בתורת ניקור הירושלמי בח"ב דף י"ב בביאורים ומקורים ס"ק א' שהכשירה קאלנער אינו הולך למעלה מן הטבור ע"ש.

ולפי הנראה כך היתה קבלת המנקרים באשכנז ממילא יוצא שודאי אין לאסור השומן שם רק הקרום אוסרים מטעם שנבאר לקמן.

(ה) **ברם** מסתער עלינו תיובתא חזקה, מדברי הרמ"א שהבאנו בתחילת דברינו דהרמ"א כותב בסי' ס"ד סעיף ד' וז"ל, וכל אלו החלבים אין לחוש להם אלא באחוריים וכו' אבל בחצי כהמה של פנים אין בהם מחלבים אלו רק קצת מן הקרום שעל חלב הכסלים הנשאר בראש הדפנות על הכסלים הנשאר שם בראשה וצריך להסיר אותו הקרום משם (ד"ע), ויש נוהגין להפריד ג"כ הבשר וכו' ולגרור החלב שביניהם ויש מתירין דמחשב חיפוי בשר וכן נוהגין באשכנז (ובדרכ"ת מובא הגירסא באשכנז ובעירנו עיין גם דרכי משה) עכ"ל. והנה אי משום שכותב שיש שם קרום שעל חלב הכסלים אי משום הא לא אריא דזה י"ל כמש"כ בשו"ת משיב דבר הנ"ל שהכוונה שנמשך מחלב הכסלים שעל הירכים ע"ש בסוגריים.

אבל מה שמביא את ב' השיטות בענין אי קרום עב חשוב כחיפוי בשר (עיין בטור ובכ"י אריכות דברים בזה). ולכאורה אי נאמר דכאן כבר לא חשיב כסלים א"כ לכו"ע שרי השומן הזה. ומחלוקת רש"י עם המחמירין היא בחלק האחוריים ולמה מביא הרמ"א את מחלקותם לענין חלק הפנים אלא מאי ס"ל להרמ"א דגם כאן נקרא הבשר כסלים וכמ"ש בשולחן גבוה (ואע"פ ששמעתי הרוצים להשקוט הסער הזה ולתרוץ את דברי הרמ"א בכמה אנפי אבל לא נתקבל לי כי פשטות דברי הרמ"א מורים שגם במקום הזה הוה המחלוקת רש"י והאוסרים אי חשוב כחיפוי בשר). והנה ראיתי קונטרס בענין זה מהרב ר' אברהם בראנדער שליט"א שר"ל דרך הבשר האדום דהיינו הראפלע אינו מהכסלים אלא מהדפנות אבל זה עדיין צ"ע איך אפשר לומר דחתיכת בשר הראפלע הוא מהדפנות והשפונדרע שתחתיו היא מהכסלים.

אבל מה שנראה בזה הוא דהנה הראפלע הוא מונחת על הצלעות והשפונדרע היא תחת הצלעות א"כ אפשר לומר דשפיר יש לחלק ביניהם דמה שתחת הצלעות היא המשך הכסלים אבל מה שמונח על הצלעות היא המשך הדפנות דהיינו הצלעות. דהרי הצלעות הם הדפנות כמ"ש לעיל אות ג' א"כ י"ל דכל מה שמונח עליהם ומה שנמשך למטה מהם הרי הם דפנות ונכללו בכלל המיעוט של חלב שעל הדפנות ואעפ"י שזה לא נקרא דופן ממש מ"מ כך קיבלו דגם הסמוך לדופן שנמשך מהדופן יש לו דין דופן וכך ה' בהרבה מאד מקומות להקל בזה וכך קבלו דור אחר דור ממילא ודאי אין לנו אלא ליישב, וזה כוונת הבית יצחק ושר"ת בית שלמה וספר הזכרון ותורת הנקור השלם ששם כבר לא הוי כסלים וזאת ועוד דכך מוכח מלשונות הפוסקים דאין איסור בשומן הזה כמו שנביא לקמן. עכ"פ בדרך זו כבר מיושב על שהיו מתירים השומן שתחת הקרום שעל הבשר האדום וכן מיושב לפי"ז ג"כ על מה שהיו מתירים הקרום העב היוצא מהראפלע דגם זה המשך הראפלע ורק בחלק האחוריים יש לדון בזה (כמ"ש הכנה"ג בהגהות ב"י סי' ס"ד סעיף מ"ד חלדע"ת רש"י איסור קרום זה רק משום חומרא ועי' בתורת נה"י דף קל"ה אות ו' מה שכתב בזה עכ"פ י"ל דכל זה בחלק האחוריים) אבל בחלק הפנים הוי זה עדיין המשך הדפנות. ורק על השומן שתחת זה הקרום העב הזה דהיינו השומן המונח על השפאנדרא שיש לו דין כסלים וכנ"ל צריך להתיר מכח דמחשיב חיפוי בשר וכמ"ש ברמ"א ודו"ק (ומה שפירש מהר"י סרזונא בדברי רש"י קשים מאד להולמם וכן דברי הטהרת אהרן והזבח שמואל הם כדבריו אבל הפירוש הפשוט ברש"י הוא הכוונה על הקרום העב הזה היוצא מהבשר האדום שקורין רפאלע וכבר הקשה עליהם בתורת נה"י דף קל"ה אות ח' ע"ש, וכן מביא שהקשה כבר ברש"א (ר' שלמה אלטמן מו"ץ מווארשא) בספר הניקור שלו ועיין מה שפירש בתורת נה"י דף נ"ט ד"ה והנה וכו' שדברי רש"י אפשר ליישב בפשיטות דמ"ש"כ בדרך ח' דקרום הכסלים הוי עב וחזק הוא לגבי זה דהוי הפסק שלא יבלע החלב בבשר ובדף צ"ג לענין אי הוי כחיפוי בשר הוי דק ודו"ק. והנה אפשר לומר עוד כב' אנפי למה לא אסור השומן הזה. או דאין זה תוחב ר"ל השומן שתחת ב' הקרומין שיש שם רק חתיכות קטנות של שומן זעיר פה זעיר שם

וגם בחלב הכסלים בעי תותב, עיין תורת נח"י דף י' אות ה' והגם דעל הראפאלע במקום ראשי הצלעות יש הרבה שומן שם ודאי הוי דפנות ורק מה שיותר למטה אנו צריכים לישובים הנ"ל. אבל על המקילין שלא הורידו רק קרום א' והשומן שתחת זה מחירין כמו שנביא לקמן מהשואל ומשיב נראה דלא נוכל לתרץ כן. וחשבתי עוד אופן דכפי ששמעתי בבהמות כחושות מאד אין במקום הזה שומן רק קרום א"כ מסתבר דהתורה אסרה רק חלב שמצוי בכל הבהמות אבל חלב שלא נמצא בכל בהמה אולי לא אסרה התורה וצ"ע.

ד) ועתה נתחיל להוכיח מלשונות הפוסקים דלא היו מורידים השומן שתחת הקרום והיו מחזיקים זאת לשומן ולא לחלב הנה בעל העיטור בסדר ניקור שלו מוכח בטור סוף סי' ס"ה כותב וז"ל בא"ד ואח"כ מתחיל ממקום סיום הגיד שמוציא מן החזה ומקלף בידו אותו קרום שעל הכסל וכשמקלף נראים ראשי החוטין שהן בכסל (ואם כוונתו לאלו החוטין שאנו קוראים חוטי דכפלי קצת קשה דהרי הם נראים רק תחת הראפאלע ונראה כונתו דע"י שמסירים הקרומים אפשר להפריד את הראפאלע מהשפונדרע ונראים ראשי החוטין או י"ל דבראשי הצלעות תחת הקרום יש שומן וזה כבר נקרא מגולה אבל שם לא הוי הראש של החוטין רק קרוב לזה אבל שם ודאי לא נקרא כסל וצריך לתרץ כדלקמן). והם ג' מימין וכו' משמאל וכו' וגורר אותו חלב שתחת בשר המתניים וכו' ע"ש. ואינו מזכיר כלל שיצטרכו לקלוף איזה חלב ע"י הצלעות סמוך לחזה. (והגם דלכאורה קורא להבשר הזה ר"ל הראפאלע קורא לזה כסל כי לכאורה נראה שמדבר מזה. זה יש ליישב בכ' אנפי א' כמו שכתב בשו"ת המשיב דבר על דברי הרמ"א שכתב דקצת מן הקרום שעל חלב הכסלים הנשאר בראש הדפנות וכו' כותב ע"ז דפירושו שנמשך מחלב הכסלים שעל הירכים. כמו כן י"ל דמש"כ דקרום שעל הכסל הכוונה שנמשך מהכסל וכן מש"כ כשמקלף נראים ראשי החוטין שהן הכסל ר"ל שכשמקלף נראה הראש של החוטין שהן בכסל שנמשכים מהכסל או י"ל דאע"פ שקורא לזה המקום כסל אין כוונתו שיש לזה דין כסלים אלא שהכל נקרא כסל בלשונינו אבל דין כסלים אין כאן. יהיה איך שיהיה אם זה כוונתו או לא עכ"פ מוכח מדבריו דאין במקום הזה איסור חלב תחת הקרום מדאינו מזכירו. (ויכול להיות שיש לו טעמים אחרים למה אין בזה השומן איסור חלב וכנ"ל אות ה' ודו"ק). ועיין גם בראב"ן על חולין סי' רפ"א כתב וז"ל ה' מקומות יש של קרומין ג' מהן אסורין משום חלב. דכפלי הוא אותו קרום שזכרנו למעלה וכו'. ואגב שצריך לקלוף אותו צד שתחת החלב צריך לקלוף את כל הקרום שעל הכסלים ע"ש. ועיין בתורת נח"י דף קל"ד ד"ה ובראב"ן וכו' מה שפלפל בזה. עכ"פ מהראב"ן נראה בפשטות דרק משום אגב שצריך להסיר הצד א' צריך להסיר גם צד הב' אבל אין שום חשש מדינא ואם איתא דהשומן שתחתיו ה' אסור פשוט שגם הצד הזה מונח על חלב. (והגם דלפי מה שכתבתי לעיל דכבהמה כחושה מאד אין שומן שם אבל בפשטות נראה מלשונו דאף פעם אין חשש רק משום צד השני).

ועיין גם בספר התרומה סי' מ"ה כותב וז"ל אמר רב כהנא חמשה קרמי הוו וכו' קרום של הכסלים וכו' הלכך צריך להסיר קרום מעל הבהמה לצד של פנים סמוך לדפנות ולחזה וזהו קרום שעל הכסלים, וכן הותרת צריך לקלוף מבחוץ והכל משום שחלב הגדול המכסה הקרב הוא שוכב שם וכו' ע"ש, ולמה אינו אומר משום שהקרום הזה בעצמו יש תחתיו חלב, ודברי סה"ת מובא ג"כ באורחות חיים הל' מאכלות אסורות אות ק"ה ד"ה ושני קרומות יש וכו' וכן מובאים דברי סה"ת במרדכי פרק גיד הנשה סי' תר"ס, ואין לומר דמשום הכי נקטו הטעם מפני שחלב הקרב שוכב עליו היות שזה תמיד משא"כ בבהמה כחושא אין שם שומן, הנה עפ"י רובא דרובא תמיד יש קצת שומן שם וכמו שהעידו לי כמה מנקרים, אבל חוץ מזה היו צריכים לנקוט ב' טעמים לאיסור ומסחימת דבריהם משמע דאין שם איסור אחר רק מפני שחלב הקרב שוכב שם.

ז) זאת ועוד דהנה המרדכי הנ"ל כשמפרט שם כל מיני חלבים האסורים שצריך להסירם כותב שם וז"ל, ובס"ה כתב שצריך לקלוף היתורת מבחוץ הכל לפי שחלב המכסה את הקרב שוכב ונוגע שם אבל ביותרת לצד פנים לצד הריאה א"צ להסיר וכו' ואם אינו יודע איזה היה לצד פנים וכו' צריך להסיר מב' צדדין, וכן צריך להסיר הקרום מן הבהמה מצד פנים סמוך לדופן החזה וזה קרום שעל הכסלים עכ"ל (וכבר הבאנו לעיל אות ו' מהמשיב דבר שהכונה שנמשך מחלב הכסלים שעל הירכים) ודברי המרדכי מובאים ג"כ בבית יוסף סי' ס"ד דף צ"ט, ועכשיו אי נמא דהשומן שתחתיו ג"כ אסור למה אין המרדכי מזכיר שצריך ג"כ להסיר השומן שתחתיו (וכמו שמביא מחלוקת בזה לפני כן לענין השומן שתחת הקרום של יותרת הכבד ע"ש) וכמו כן כאן יאמר דלכו"ע צריך להסיר וכן הרמ"א בס' ס"ד סעיף ז' כותב וז"ל, אבל בחצי בהמה של פנים אין בהם מחלבים אלו רק קצת מן הקרום שעל חלב הכסלים הנשאר בראש הדפנות על הכסלים הנשאר שם בראשה וצריך להסיר אותו הקרום משם עכ"ל, למה לא כותב ג"כ שצריך להסיר השמנונית שתחתיו, הרי מוכח מדבריו דאין שם שום חשש של חלב רק הקרומים צריך להסיר.

(ועיין בלבוש שכתב הטעם מפני שחלב המכסה את הקרב שוכב עליו, והקשה עליו בחגורת שמואל שם ס"ק כ"ה למה לא כתב טעם הרמ"א והאמת הוא ששני הטעמים מובאים בראשונים דהסה"ת כתב הטעם מפני שחלב המכסה את הקרב מונח עליו והרובא דכריי באו"ח והמרדכי וכו"ל, והראב"ן כתב דאגב שצריך אותו צד שתחת החלב צריך לקלוף כל הקרום שעל הכסלים וזה לכאורה כטעם הרמ"א, ועיין בתורת נה"י דף ס"א ד"ה והנה הלבוש וכו' מש"כ בזה למה הלבוש לא נקט טעם הראב"ן ועיין גם מש"כ שם בסוגריים דלא קשה קושית הדברי חמודות על הלבוש ע"ש).

ח) והנה בדברי חמודות פרק גיד הנשה ס"ק י"ג מביא דברי הרמ"א וכותב עליו וז"ל ובתשובה להרשב"א סי' ס"ח כתב וז"ל אותו חלב שתחת קרום דק הסמוך למתנים ודאי אסור ואין זה נקרא שבתוך הכסלים וכו' ואין לך מי שמתירו עכ"ל, וכתבה הב"י וגם רמ"א בד"מ שלו ותמיהני עליו שלא פירש כן בהג"ה זו

שכתבתי שצריך ג"כ לקלוף החלב שתחת אותו הקרום וכו' ע"ש, והנה בשו"ת משיב דבר סי' כ"א האריך לחלוק על הקונטרס לחם שעדים בענין השומן שעל הצלעות אחורי חצר הכבד וכותב שם שכל דבריו שטות והבל ומביא ראיה מהרשב"א שכותב שאותו חלב שתחת קרום דק הסמוך למתניים ודאי אסור וכו' וכתב ע"ז המשיב דבר דהרשב"א דקדק לפרש הסמוך למתניים, משום דבכל הכסלים אין שום חלב תחת הקרום הדק וכו' ואי איתא דעל הדפנות ג"כ בכלל הכסלים יותר הי' לו להביא זה החלב שהוא הרבה משעל מתנים. אלא פשיטא שאין בו שמץ כסלים כי אם דפנות וכו' ואח"כ מביא שם את קושית הדברי חמודות הנ"ל על הרמ"א וכתב עליו דלק"מ שהרי אין שום חלב תחת הקרום אלא סמוך למתניים והוא כחלק האחוריים וכו' לא דיבר הרמ"א. והגאון הנ"ל לא ידע מזה וכסבור שאפשר שימצא בכסלים חלב תחת הקרום מש"ה יפה הקשה אבל באמת לשון הרמ"א צדקו יחדיו עם לשון הרשב"א הנ"ל. הא מיהא ברור דשומן שעל הצלעות אין בו זכר לאיסור וכו' ע"ש.

והנראה מדבריו דשומן שעל הצלעות ודאי מותר ועל הבשר הסמוך לדפנות דהיינו המקום שאנו קורין ראפאלע אין בכלל שומן. ואילו הי', אז באמת יפה הקשה הד"ח דהרמ"א הו"ל לפרושי שצריך ג"כ לקלוף החלב שתחת אותו קרום. ולא הבנתי דבריו דהלא הראיה שמביא מהרשב"א הוא ראיה גם על המקום הזה דרק תחת המתניים יש חלב האסור וצ"ע. אבל מש"כ שהמציאות היא שאין שם שומן. הנה עיין בתורת נה"י דף נ"ז ס"ק ד' שכותב שם דו"ל והנה בשלחן גבוה סי' ס"ד ס"ק ט"ו ביאר דברי רש"י בד"ה חלב שהבשר חופה דו"ל ויש לה לצד פנים קרום דק לכן המתפשט על כל פני הכסלים והוא אסור משום חלב לכו"ע ותחת אותו קרום דק יש חלב בקלף וגם זה אסור לכו"ע ותחת אותו חלב יש עוד קרום עב ולכן ואינו מתפשט על כל הכסלים אלא בקצת מקומות ותחת אותו קרום העב יש חלב. והוא החלב שנחלקו בו בני אשכנז ושאר ארצות עכ"ד. נמצא לפי דבריו בפרש"י שיש חלב גם תחת הקרום הדק וכ"כ בזב"ש וכו' ומקשה עליו שם בתורת הנה"י דברש"י לא מבואר שיש שם חלב וגם המציאות מורה שאין שם חלב שהקרום הדק מהודק מאד וקרום העב ואין נכנס שם חלב וע"ש בדף נ"ט שמביא לדברי המשיב דבר הנ"ל שגם הוא סבר שאין שם חלב. הנה אשתומם כשעה חזא איך אפשר כ"כ לחלוק במציאות, הנה אני ראיחיו כמה פעמים וכל פעם הי' תחת הקרום הדק שומן (אולי בקצה איפה שיוצא כבר הקרום העב אין כ"כ) אבל על הבשר שתחת הקרום הדק דהיינו על הבשר הראפאלע תמיד הי' פחות ופעם יותר. וכוונתי אפילו אחר שהסירו ב' הקרומים מהראפאלע תמיד הי' קצת שומן וכמ"ש המציאות בד"ח ובשולחן גבוה. וכן אמרו לי כמה מנקרים רק כמובן בבהמה כחושה יש פחות ואולי בכחושה לגמרי אין כלום עכ"פ ברובא דרובא יש שם שומן. וגם אמרו לי המנקרים שיש מקומות שהאקלים גורם שיהי' לבהמה יותר שומן עכ"פ קצת שומן יש כמעט תמיד, א"כ הדרא ההכרח לדוכתי' דלמה לא כתב הרמ"א ולמה לא כתבו הראשונים שיש שם שומן האסור ע"כ דס"ל דהשומן הזה שרי.

והנה בתורת נח"י דף נ"ז נ"ח מביא ראי' לשיטתי' דאין חלב תחת הקרום וכמ"ש המשיך דבר וכותב שם בסוף דבריו וז"ל ואי נימא כשיטת הרב שלחן גבוה דגם תחת קרום דק של הכסלים יש חלב ואסור וכו' א"כ מאי מפרש רש"י (בחולין דף ל:) קרמא מפסיק בין חלב והבשר והיינו הקרום הדק של הכסלים (ולגבי זה הוי עב דיפסיק ורק לגבי זה הוי דק דלא מחשב חיפוי בשר, עיין בתורת נה"י שם דף נ"ט) דאכתי קשה דהחלב שתחת הקרום יאסר את הטריפה קאלנער ע"ש. ואני אומר דראי' זו באמת יש להביא לשיטתנו דאנו רואין שיש שם שומן תחת הקרום ולמה הוא אינו אוסר את הבשר אלא ע"כ דשומן הוא ולא חלב ודו"ק.

ט) וכן מוכח משו"ת חת"ס סי' ס"ח דכותב שם לענין בשר שבין צלע י"ב ל"ג וז"ל אך באמת כי הבשר ההוא צריך קצת ניקור ומפשיטים השליים העור דק מעליו שהוא קרוב לחלב הכסלים ומכ"ש בשר שסמוך לבטן בטבור שקרוב מאד לחלב הפריסה וצריך השגחה להפשיט משם השליים ההוא והקצבים הישראלים בקיאים ואומנים בזה וכן מנקרים איזה גיד דם בין צלע לצלע וכו' ע"ש עכ"פ אינו מזכיר כלל שיהיה צריך להסיר השומן שם ורק כותב שצריך להשגיח להפשיט השליים משם ודו"ק. ומה שכותב החת"ס כי הבשר הזה צריך קצת ניקור כוונתו להסיר היטב את הקרום הדק שדבוק מאוד שם עד העצם וכן להוציא את גיד הדם (זה לשיטתי' אבל הרבה פירשו משום חלב עיין בתורת נה"י דף ק"ו ק"ח) וכפי עדות הרה"ח ר' יוסף לייב ווייס שליט"א בעי"ת סאטמאר יצ"ו דקדקו מאד גם להסיר השומן שתחת השליים, שו"ר בתורת נה"י סוף דף קמ"ח מביא מס' פני אריה החי סי' כ"ב שכתב שם דלהחת"ס צריך לנקר קצת תחת הקרום ובהגהות שם כתב דפשוט דברי החת"ס אין מורים כן. ומש"כ החת"ס שהקצבים הישראלים בקיאים ואומנים בזה, הכוונה שלא ישאר כלום מהקרום בין על בשר הצלע בין לצד הבטן שמי שאינו בקי בקל יוכל להשאיר חתיכת קרום באיזה מקום וכפי עדות הרה"ח הנ"ל היו מקפידים על הרפלא שיוורידו כ' הקרומים אז ודאי יכול להיות שמי שאינו בקי ישאר מהקרום הדק התחתון. אבל אפילו אם כוונת החת"ס רק על הקרום העליון גם כן יכול להיות בקל שישאר חתיכות קטנות קרום ע"י הצלע או למטה על הבשר באיזה פינה אבל האומן מורידו בפעם אחת ומדקדק היטב שלא ישאר ודו"ק. ומש"כ בחת"ס שאם יחתכו רק י"א צלעות אז אין לנקר שום ניקור כ"ש ע"ש, ולכאורה הרי צריך לנקר את הקרום שעל הבשר שתחת הצלעות. וצ"ל דהיו חותכים בשיפוע משא"כ אם השאירו י"ב צלעות אז גם חלק מהבשר נשאר עד לטבור ואז צריך לנקר השליים (ר"ל הקרום) משם. אבל זה דוחק גדול שיחתכו כ"כ בשיפוע שלא ישאר שום קרום ונראה שר"ל שאז על הצלעות עכ"פ אין צריך להסיר שום קרום ועל הבשר כו"ע בקיאים ואמנים להוריד. ועיין לקמן אות י"ז מש"כ שם בשם הגהות פני אריה הח'.

והנה בספר בית יצחק סי' ס"ה ס"ק ט"ז כותב וז"ל ומקליף בידו אותו הקרום שעל הכסלים. והוא עב ולכן וצריך לקלוף אותו הקרום עם כל החלב אשר תחתיו הנגרר עמו וכל הממשיך עם הקרום הכל אסור משום שיונק מחלב הכסלים עכ"ל. וכן בספר תורת הובח (מר' שלמה גאנצפריד בעל הקיצור שו"ע) כסי' מ"ו

ביסוד המזבח ס"ק ד' כותב אותו הלשון רק במקום וכל הממשיך עם הקרום כתוב שם וכל הנמשך עם הקרום ע"ש, עכ"פ נראה דהכוונה בזה הוא דכל החלב אשר נדבק להקרום זה שייך אליו אבל מה שנשאר על הבשר אינו אסור דאל"כ למה כתבו אכל הממשיך עם הקרום הו"ל למימר כל החלב שתחתיו צריך לקלוף מעל הבשר ודו"ק, ולמה מה שנמשך עמו היה אסור אפשר לומר דכל מה שנדבק בו נבלע בו ג"כ מהחלב שעל הקרב או אפשר לומר דרק חומרא הוא דכיון שנגרר עמו לא התירו לקלפו משם.

וכן ראיתי בספר שלחן הטהור (מר' בנימין אליהו הולנדר ע"ה מפרשבורג נדפס תרע"ג) דף ר' ס"ק ה' שכותב שם וז"ל ואח"כ חתך את החזית לב' צדדים ומאותו בשר אדום הסמוך להחזה מוציא חוט כפול ואח"כ מתחיל ממקום סיום הגיד ומקליף מידו הקרום שעל הכסלים וכו' ע"ש, הרי שכותב רק שמקליף הקרום ואינו מזכיר כלל מהשומן שיש תחתיו.

(י) ועיין בשואל ומשיב מהדורא תליתאי סי' קצ"ח (בדעת תורה על סי' ס"ד סעיף ר' שציין לדברי השו"ת וגם בתורת נה"י דף נ"ז ס"ק ד' מציין בענין זה את השו"מ) באמצע התשובה כותב וז"ל: ומ"ש בענין שנהגו המנקרים דשם להסיר מחלב הפסלים (צ"ל הכסלים) קרום העב ומקרי חלב הכסלים ואמרים שבקרום הזה נכלל ב' קרומין בעוביו וחלק (צ"ל וחלב) בנתיים ובא מנקר אחד ואומר שאינו רק קרום א' ומכשיר החלב שבין הקרומין וגם החלב שתחת ב' קרומין טוען שאסור (נ"ל דצ"ל שמוחר דאי ה"ר"ל שאסור ה"ר צריך לכתוב "אבל" החלב וכו') ולמה כותב "וגם". וכ"ג מלשונו להלן שכותב שמשכו שני הקרומין והחלב שתחת הקרומין אמרו לי כי פה נהגו להקל וכו') תמהני שיש סברות מבוארים בספר זבח שמואל מהשו"ב המומחה והמובהק שה"ר הק' ליסא ושם מבואר דיש להחמיר ויכול להיות שהדין עם האוסרים וחלוי במנהג יעו"ש ואח"כ שאלתי לראשי מנקרים דפה קהילתנו ואמרו לי ששניהם צדקו יחדיו והביאו לפני הכסלים והראו לי בחוש הראות שמשכו שני הקרומין והחלב שתחת הקרומין אמרו לי כי פה נהגו להקל ובכבראד מחמירין ואתם כטוב בעיניכם עשו עכ"ל, ובפשטות נראה שכוונתו על המקום הזה שאנו דנין בו וכותב ואתם כטוב בעיניכם עשו. [שוב מצאתי שהשואל ומשיב לא מיירי מהריפעלע אלא מהשפאנדרע] ובפשטות נראה שכוונתו על המקום הזה שאנו דנין בו וכותב ואתם כטוב בעיניכם, עשו, אבל יותר מפורש

מצאתי בספר תורת הנקור השלם (לר' שמחה מאלין מו"צ בביאליסטוק) ע"ש בדף ט"ז שעושה ציור מחלק הפנים וכותב וז"ל מקלפים את הקרום מעל הכסלים (אע"פ שכתבתי בשמו באות ד' שאין נקרא כסלים רק עד הטבור נראה שהכוונה לענין שאין לו דין כסלים אבל בלשון בני אדם קורים לזה כסלים) וגם החלב שתחתיו עד מקום הגיד אבל הקרום מסירים כולו ע"ש, ושוב כתב שם בדף י"ח באידיש וז"ל, די פלאנקן (פאפאווינע) ווערט אַראָפּגענומען די בלאם (קרום) און די חלב אונטן ביז צום גיד און דער קרום ווערט נאָך אַראָפּגענומען ביז... אָבער די פעטס איז כשר עכ"ל. הרי דמפורש דהשומן שאחרי הגיד כשר ורק הקרום מורידים. ונראה שחששו לשיטת החולקים על רש"י דקרום עב לא חשוב חיפוי משא"כ על הראפאלע שרי וכו"ל. יהיה איך שיהיה עכ"פ מפורש שהיו מניחים

השומן על הראפלה תחת הקרום וכ"כ בספר רב טבחיא דף כ"ב ס"ק ט"ו ע"ש שרק מהגיד אדום ולמטה גררו את כל השומן ע"ש. ובלוטא כנראה חששו לשיטת החולקים על רש"י אבל אצלינו אפילו המחמירין להסיר הקרום היוצא מהראפאלע אבל השומן שתחתיו התירו וכמ"ש הרמ"א. וכן ראיתי בספר ניצני ניסן (שהי' ראש המנקרים בביאליסטוק) כותב שם בדף 240 וז"ל אבל בחו"ל נהגו היתר בבשר הרפלה: ואף לא היו מפרידין אותו מבשר הכסלים הורידו ממנו את הקרום הפרוש עליו כלבד. כשיטת הרמ"א בסי' ס"ד סעיף ז' ע"ש, וכן ראיתי בגבעת פנחס דף כ"ה: שמפרש שם סדר ניקור החזה בלשון אשכנז כותב שם בא"ד זא אויך דאס ראָטעה פלייש וועלכע די גאַנצע ווייכע ברוסט אומפ'אסט פאן ביידען זייטען איינע הויט זאמט פעטטע אָפגעצאגען ע"ש, ולא כותב שיצטרכו להוריד השומן מהבשר האדום ורק הקרום היו מורידים. וכן מעיד בתורת נה"י ח"ב דף י"ב בביאורים ומקורים ס"ק ב' וז"ל וכן נהגו מימי הרבנים הגאונים מהר"ל דיסקין ומהר"ש סלנט וצ"ל לזרוק אותה חתיכה לטריפה. ולא רצו לשנות "מנהג הספרדים" דפה שנהגו כן מקבלה שבידם "ובחו"ל" נהגים שלא להפריד אותו כשר מהדעק (זה מה שאנו קורין שפאנדרע קורא הוא דעק ע"ש) ורק נוטלים את קרום הדק שעל הכסלים שהוא על אותו בשר כמוש"כ הרמ"א בסי' ס"ד סעיף ז' וכו' ע"ש (ומש"כ שם שתחת הקרום הדק אין שם חלב כלל עיין מש"כ בזה באות ח').

יא) ומש"כ בתורת נה"י שחותכין את ראשי העצמות שבקצות הכסלים וכו' ומשליכים. ומביא כן בח"ב בביאורים ומקורים ס"ק ג' בשם טהרת אהרן שכן קיבל מרבותיו וכ"כ בעקרת הבית סי' ג' סעיף ה' ע"ש ודברי הטהרות אהרן מובאים ג"כ בדרכ"ת סי' ס"ד ס"ק ג' והנה אין שם שום הכרח לזה והכוונה של ראשי הצלעות ר"ל שני הסחוסיים של צלע י"ג של ב' הצדדים אבל שאר הסחוסיים של הדופן אין לזה שום מקור וכן בגבעת פנחס דף כ"ה: בהסבירו בלשון אשכנז את סדר הניקור כותב שם וויא אויך דאָס עקפינינדל פאן דער 13טען ריפּע אַגעשניטן ע"ש. ועיין גם בספר בית יצחק סי' ס"ה סוף סעיף ו' שכותב הטעם משום שיונק מחלב הכסלים ע"ש, וזה שייך בצלע י"ג משא"כ בשאר הצלעות ודו"ק.

ומה שנהגים לחתוך הסחוס שעומד בראש עצם החזה. וכנראה שזה כוונת הספר זכרון בדף י"א שכותב שם וז"ל ומתחילה צריך לחתוך ראשי הצלעות משני קצות הכסלים והם רכים ולבנים ומשם מתחיל לקלוף הקרום וכו' גם צריך לחתוך במקום הזה עצם לכן ורך ואסור משום חלב ע"ש. ושמעתי הטעם למה אסור הסחוס הזה משום ששם מסתיים הקרום הנמשך מחלב הכסלים.

ומש"כ עוד בתורת נה"י שנהגים לקלוף את הבשר שבין העצמות עד היותר (הכוונה מאחורי חצר הכבד לצד הקרב ומנקים את העצמות מן השמנונית שעליו הנה המנהג הזה כחומר הלחם שערים שבשו"ת משיב דבר סי' כ"א הרבה להשיג עליו ולדירן סגי רק הקרום העליון אבל בשמנונית שנשאר על צלעות שרי. הנה בתורת נה"י בעצמו מודה שזה רק חומרא בעלמא ע"ש בדף נ"ג נ"ד וכדאי

להעתיק כאן קיום תשובת המשיב דבר שכתב וז"ל אבל חלילה לנו לחוש לדבריו המרבים הבל בלי שום סמיכה ולקחות שיני אבותינו ח"ו ע"ש.

(יב) ואודות האצבע הטריפה. הנה בתורת נה"י במקורות וביאורים ס"ק י' כותב וז"ל הוא חתיכת בשר דק שצורתו כאצבע והולך לאורך כל הצלעות. ואותה חתיכה מהאצבע שבין צלע י"ב ל"ג כיון שצריך לקלוף אותה מכל הצדדים וקשה לקולפה שהיא חתיכה דקה לכן משליכים אותה לטריפה עכ"ל. הנה אינו כותב למה צריך לקלוף אותה ז"א למה השומן שעליו אינו כשר וגם לא מביא שום מקור לזה משום ספר ובנצני ניסן דף 235 כותב שם באות ג' שהיא נמשכת מנתח הסינטע וחודרת גם לצלע הראשונה וכו' נראה שר"ל מפני שהיא המשך מהאחוריים ובספר ניקור המעשי (מר"י אדלר) דף ס"ח למטה אות 2 כותב אותה הלשון האצבע הטריפה נמשך מחלק המותניים (סינטע) שהמנקרים עוקרים אותה וזורקים לטריפה (ספ"נ) עכ"ל. ולא ידעתי לאיזה ספרי ניקור כוונתו האם כוונתו לניצני ניסן. עכ"פ אינו מוכח לא בספרי ניקור שלנו ולא בפוסקים וכנראה שזה רק ממנהגי הספרדים או אולי בעוד כמה מקומות נהגו כן. עיין בתורת נה"י דף קנ"א בשם שו"ת ברכת חיים ולדידן הוי זה חלב שהבשר חופה ואין ע"ז שום חשש (עיין במעדני יו"ט פרק גיד הנשה דף צ"ג ס"ק ל' שכותב על דברי התוס' לענין חוטי דכפלי בדף צ"ג תוד"ה בעי לחטוטי וכו' א"נ כיון דבלאו הכי רובן גלויים אף מה שבתוך הבשר אסור מדרכנן ע"ש. וכתב ע"ז במעדני יו"ט הנ"ל וז"ל וקצת קשה דלעיל סי' ה' פירש בשם רש"י דחלב שהבשר חופה אותו מותר דמירי בחלב הנראה ואסור. ואח"כ נבלע תחת בשר אדם דק ומותר מפני שחופהו עכ"ל. ונ"ל ד"ל דחוטי או קרמי הוי יותר חתיכה אחת מחלב אפילו מחלב הפרוש כשמלה ע"כ אם אסרו חלק אסרו הכל משא"כ חלב ודו"ק. יהיה איך שיהיה עכ"פ חלב שהבשר חופהו מותר) וחץ מזה כל זה הוי כבר במקום הדפנות ושם אין חשש חלב כמ"ש במשיב דבר.

(יג) ומש"כ עוד בתורת נה"י שם בח"ב דף י"ח דכצד של העור סמוך לחוליות השדרה במקום שמתחבר עם הסינטא גוררים את המ"כ (המראה כסף) וקולפים את בשר האדום עד צלע הי"ב וע"ש בביאורים ומקורים ס"ק י"ג דכתב וז"ל היינו שצריך לפתוח העור מהרוק בראטין והמ"כ ששם צריך גרירה (ט"א סי' ז' דנל"ד סי' ה' זב"ש דף ו' ושאר ספ"נ) וכתבו דמש"כ הבעה"ט וגורר את החלב שתחת המתניים וכו' כוונתו על אותו חלב שאסור משום תרכא דתוהי מתני'. ועיין בש"ג סי' ס"ד ס"ק י"ז מש"כ כזה עכ"ל. ועיין בספרו ח"א דף קנ"א קנ"ב ד"ה והנה בטהרת אהרן וכו' מביא דבריהם יותר באריכות ומביא מהטהרות אהרן סי' כ"ד דהבשר שבין צלע י"ב ל"ג יניחו לחלק אחוריים וכותב שם בשמו כי הבשר שבין צלע י"ב לצלע י"ג שייך להקושליץ וכו' ולכן מכ"ש שצריך לנקר הבשר שבין צלע י"ב לצלע י"ג דחלק הפנים והוא מחלק האחוריים. וצריך ניקור מן מנקר מומחה כמו שאר בשר מחלק אחוריים. וכ"כ בצנל"ד סי' ט"ו ובסי' ה' סעיף ב' וכו' ובזבח שמואל דף כ"א צווח ג"כ ע"ז וכו' (וראיתי בפנים בזבח שמואל שכותב שם בדף כ"א וז"ל ולא יזיו ידם לחתוך למעלה אפילו בכל דהו

מבשר שבין צלע י"ב לצלע י"ג ששייך לקושליץ עצמו שצריך לנקר אותו היטב וסיוע לדבריו מדברי בעל העיטור שכ' וגורר אותו חלב המתניים שאמר שמואל אלא צ"ל שטעמו משום שנחתוך לה"כ מעט מהקושליץ וזהו בשר המתניים לכן צריך לנקר מכ"ש הבשר שבין צלע י"ב לצלע י"ג ששייך לקושליץ עצמו שצריך לנקר אותו היטב עכ"ל) וכן בעק"ה (בעקרת הבית) סי' ג' סעיף ז' כתב שהבשר בין צלע י"ב לצלע י"ג שייך לחלק האחוריים וכו' ע"ש.

ולפני שנתחיל לפלפל בדבריו נקדים איך נראה המקום ההוא, הנה תחת העור החיצוני של הבהמה יש קרום עב מאד ושמן שנקרא כאן קרום הכשר ותחתיו יש שומן כמראה כסף על הבשר שתחתיו ואח"כ בפנים באמצע הבשר יש כמו צורת אצבע וסביביו יש שומן ואח"כ לצד הפנימי של הבשר דהיינו הצד של חלל הבהמה יש שומן וקרום והנה הקרום בפנים הכל מורידים והרבה מורידים גם השומן שתחתיו ועוד נדבר מזה להלן. עכ"פ מספרי ניקור הנ"ל נראה שיש להבשר הזה דין אחוריים וכמו בחלק הנקרא קושליץ שצריך לקלוף את המראה כסף של צד העור כמו כן כאן. ובאמת הקושליץ היו נוהגין כן (עיין זבח שמואל דף כ"ז מש"כ בזה) וכמש"כ גם בתורת הנקור השלם דף כ"ב כ"ג שכותב שם וז"ל משונה דין הקושליץ בנקורו מכל חלקי אחוריים אחרים שמלבד הנקור הנהוג מפרידים בקושליץ "את צד העור" עד הגבשושית (סימן להמנקרים) ומקלפין משם את החלב והטעם דבהמה פירוקי מיפרקי וכו' ע"ש (אבל מש"כ שם בלשון אשכנזי (שהוא תרגום כל מש"כ לל"א שכל אחד יבין) וז"ל ממוז אויפשפאלטן דעם צד העור ליינג אויס בין גבשושית נראה מלשונו שהיה בוקע בתוך הבשר ולא הכנתי כוונתו ואולי באמת אין זה כוונתו שיורידו את המראה כסף שמבחוץ) וכן בספר הזכרון דף י"ב כתב וז"ל קושליץ וכו' צריך לקלוף אותה חתיכה למעלה מתחילה עד סוף ברוחב כל הבשר עד הלובן כסף ותגרור הלובן כסף יפה מכל חלב וכו' לכאורה נראה מלשונו שעל המקום הזה כוונתו אבל אינו מוכרח וכ"נ בטהרת אהרן דף ר' ס"ק ז' דעל המקום הזה כוונתו עכ"פ אם כך הוא בקושליץ והספרי ניקור הנ"ל כותבים שדין הצלע י"ב כדין הקושליץ אז גם שם צריך לגרור.

(ד) ברם נראה מקור דין זה מהראשונים. הנה בתורת נה"י דף ס"ט עד דף ע"ה ביאר שיטת הראשונים בזה הנה מקור דין זה בגמ' חולין דף צ"ג. אמר רבי אבא אמר רב יהודה אמר שמואל האי תרבא דתותי מתני אסור אמר אב"י כהמה בחייה איפרוקי מיפרקי וכו' ועכשיו השאלה איפה הוא המקום הזה. והנה רש"י כתב שזהו עליונו וגובהו של אותו חלב שפרשתי קודם שמכסהו הבשר, ועיין בפרישה סי' ס"ד ס"ק י"א עכ"פ זה בפנים לצד חלל הבהמה. והרמב"ם בפ"ז מהל' מאכלות אסורות הל' ח' כתב וז"ל יש כמו שתי פתילות של חלב בעיקרי המתניים סמוך לראש הירך. כשהבהמה חיה חלב זה נראה במעיים וכו' ע"ש. הרי מפורש שגם לדידי' זה סמוך לחלל הבהמה ולא לצד העור ובשיטת הרי"ף רבו הפירושים הנה המרדכי פג"ה סי' תר"ס פירש שכוונתו על חלב דקליכוסתא שהוא ע"י החלב שסמוך לזנב. והב"י פירש בדברי הרי"ף וז"ל חלב שלמטה אחר גמר הצלעות אצל חוט השדרה בין אותו בשר ובין פני הבשר "הסמוכים לעור" יש

כמין שמן וכו' וזה שכתב שהחלב שתחת הבשר שבראש הכסלים שהרי בשר זה בראש הכסלים הוא וכו' ע"ש, וכתב ע"ז בתורת נה"י שם דף ע"כ מבואר שהב"י מפרש שכוונת הרי"ף הוא על החלב שעל הקושליץ. והשומן שעל הקושליץ חופה אותו ובחיי הבהמה פירוקי מיפרקי, ועוד יותר מפורש הוא בדרכי משה ס"ק ב' שכתב וז"ל כי חלב זה הוא לצד חוץ הצלעות הקטנות שנשארות באחוריים והוא בין השומן שנראה בחוץ ובין הבשר המונח על הצלעות אצל השדרה וכו' וכשמפרידין השומן מבחוץ מעל אותו בשר נראה אותו חלב עכ"ל, ומסיים ע"ז בתורת נה"י ומפורש בדבריו בהדיא שכוונת הרי"ף היא על החלב שבקושליץ, וע"ש עוד מה שפירש בדברי הראב"ן. עכ"פ היוצא מכל הנ"ל הוא כך דלרש"י והרמב"ם אין חשש ולפי' הרי"ף לפי המרדכי ג"כ אין חשש ורק לפי פירוש הב"י והד"מ בדברי הרי"ף אסור חלב זה. הנה אפי' נימא שזה ברור שזה כוונת הב"י והד"מ. וא"כ לכאורה צריך לפסוק כן דגם הד"מ נראה שסובר כן (הגם שקצת קשה להבין ששמה יתפרק משהו בחייה. בין הקרום שתחת לעור ובין הבשר וזה יהיה כוונת הב"י והד"מ) אבל כחלק הפנים נראה מהרמ"א במפורש שאין לחוש לזה דהרי כתב בס' ס"ד סעיף ד' וז"ל, אבל בחצי הבהמה של פנים אין בהם מחלבים אלו רק קצת מן הקרום שעל חלב הכסלים וכו' ולא הזכיר משום חלב. מצד החיצון לצד העור ולא מסתבר דמיירי רק מאחרי צלע י"ב דהוי ליה לפרש. וזאת ועוד אפי' נימא ששייך באחורי הבהמה פירוקי מיפרקי לצד העור אבל כאן במקום הצלעות נראה שכל השטח היא יותר חזק וכמשי"כ כל ספרי הניקור (עיין בתורת נה"י ח"ב דף י"ג בביאורים ומקורים ד"ה ועכשיו וכו') עכ"פ כל ספרי הפוסקים לא הזכירו מזה, ועיין בספר בית יצחק סי' ס"ה סעיף ח' בחיקון הבית שמביא שם תשובת הכנפי יונה לענין מקום שלקחו גם צלע י"ג לחלק הפנים, וכתב שם בא"ד ואני אומר דכלים שלהם צריכין הכשר. דאני אומר שמנהגן של ישראל תורה היא למה שנהגו להניח צלע אחת לחלק אחוריים אפי' במקום שאין שם צלע יתירה. משום שמיד לאחריו אותו הצלע מתחילין לנקר הבשר ואם יקחו לחלק הפנים אולי יטו ויחתכו מעט מאותו הבשר עמו שצריך ניקור מן החלב שבו והטעם שלא חששו כלל לנקר מעבר לצלעות משום שאותו החלב שמשם הוא מכוסה בין הבשרים אלא משום שחשו דבהמה בחייה פירוקי מיפרק וכל שהוא מעבר לצלעות הא ודאי א"א לפרק כי כל עצם הוא מונח כמו סגור בביתו מבטחו כמו שיראה לעינים וכתב בחיקון הבית ע"ז ואפשר מהאי טעמא גופא אין אוסרין הבשר שבין צלע י"ב לצלע י"ג וברוב מקומות לוקחין אותו לחלק הפנים. ואף דלכתחילה יש למנוע מלאכול אותו הבשר משום חלב שיש שם בתוך הבשר שצריך לנקר (וזה עיקר הטעם בנוב"י מהד"ת סי' ל"א דמצריך ניקור ממנקר מומחה ע"ש) מ"מ כיון דיש שם חיפוי בשר כראוי אלא דיש לחוש דבהמה בחייה פירוקי מיפרקי וכיון דהבשר הזה הוא מונח בין העצמות א"א לפרק. והוא דבר הנראה לעינים וכמ"ש הרב הכנפי יונה. אכן בדיעבד אין אוסרין אפי' הבשר עצמו משא"כ צלע י"ג גופא דיש לחוש אולי יחתוך גם מהבשר שאצלו דזה ודאי אסור עכ"ל.

והגם שאולי י"ל דמה שעל הצלעות לצד העור יכול להתפרק אבל גם זה לא
מסתבר עכ"פ ודאי אין לערער על המנהג הזה שלא קיבלו בכלל לנקר שם היות
דרש"י והרמב"ם ולהרי"ף לפי המרדכי אין שום חשש ולפי הב"י והד"מ לשיטת
הרי"ף ג"כ אין ברור שזה כוונתם ואפי' נימא שבודאי ע"ז כווננו אבל כל זה רק
בצד האחוריים משא"כ כאן תחת הצלעות ועוד אפי' נימא שגם כאן מתפרק אבל
המקום הזה כבר ודאי נקרא דופן ויש לנו ע"ז מיעוט מפורש בהתורת כהנים דחלב
הדפנות אפילו עם כל הסימנים של חלב כשר הם וכמ"ש במשיב דבר ורק את
הקרום שנמשך מחלב הכסלים מסירים (ועיין מש"כ סוף אות י"ב על המעדני
י"ט) או מפני שחלב הקרב מונח עליו מורידים את הקרום וכל זה ברור. ועיין עוד
לקמן אות ח"י.

טו) עכשיו נראה בענין המנהג שחותכין לחלק הפנים גם את הבשר שבין
הצלע י"ב ל"ג ולכאורה קשה בענין זה לשונות הפוסקים: (א) הנה הש"ך בסי'
ס"ד ס"ק י' כתב וז"ל ואם נמצא בכהמה צלעות יתירות כגון י"ג או י"ד בכל צד
וכולן דומות זו לזו נמצא כתוב בשם מה"ר שכנא שכולן מותרים רק אותן הסמוך
לאחוריים ומביאו הב"ח בס"ס נ"ד וכו' וכ"כ בתשובת מ"ב (משאת בנימין) סי'
ס"ז וכתב שם דנהגין בכל בהמה להניח צלע א' מכאן ומכאן לחלק האחוריים,
ולא מצאתי בכל החיבורים כן ולא ידעתי למה נהגו כן וכו' ע"ש. ולכאורה קשה
מש"כ דאם נמצאו צלעות יתירות כגון י"ג וכו' הלא י"ג תמיד יש ואם כוונתו בלי
צלעות החזה א"כ ביי"ב כבר הוי צלע יתירה. עיין בהגהות אמרי ברוך. (ב) מש"כ
בנודע ביהודה מהר"ת סי' ל"א שכותב וז"ל על דבר הבשר שבין צלע י"א לי"ב.
בודאי יש שם חלב ופה המנקרים כשר אחוריים הם מנקרים זה ולא הקצב וידוע
שיש שם חלב הן לצד הגב והן לצד מטה לצד הבטן. ואם אין בעיר שם מנקרים
היודעים לנקר אחוריים יעשו הצלע רק י"א צלעות עכ"ל גם תשובה זו קשה
להבין הלא אפילו המחמירים לחתוך צלע י"ב לצד האחוריים כמ"ש בשו"ת שתי
לחם עיין דרכ"ת ס"ק מ"ז סוד"ה ומ"ש הפת"ש מהנו"ב וכו' אבל לאסור הבשר
שבין צלע י"א וי"ב לא שמענו, ועיין בתשובת שיבת ציון מבנו של הנו"ב שרצה
ליישב דברי אביו ז"ל שהכוונה על הבשר שלאחר צלע י"ג דהנו"ב מונה י"א חוץ
מב' צלעות החזה. וגם זה קשה להבין דכוונתו על הבשר שלאחר צלע י"ג. דהרי
גם הצלע י"ג בעצמו נוהגין ליתן לחלק האחוריים כמ"ש הש"ך ואולי בנו"ב לא
הקפיד כ"כ ע"ז כיון שהש"ך הביא שהמ"ב כותב שאינו יודע למה נהגו כן. שו"ר
שבשו"ת בית שלמה סוף סי' מ"ה כותב על השיבת ציון דלדעתו אין נראה כן
ע"ש. (ג) מש"כ בשו"ת חת"ס יו"ד סי' ס"ח כותב ע"ד הבשר שבין צלע י"ב לי"ג
שהזהיר עלי' בעל זבח שמואל וכן הרב הגאון מו"ה שמואל לנדוי בס' נוב"י ח"ב
וכו' (ועיין בשו"ת בית שלמה יו"ד סי' ק"ז שהחת"ס חשב שתשובה זו היא מבנו
הג' מהר"ש וז"א אלא הוא מדברי הגאון נו"ב עצמו ז"ל) וזה ג"כ קשה דהלא
הנו"ב כתב ע"ד הבשר שבין צלע י"א לי"ב ולא מי"ב לי"ג, יעיין גם בשו"ת שבט
סופר חיר"ד סי' ז' שתמה על זה ע"ש. והנה בבית שלמה הנ"ל ר"ל דהחת"ס דן
דט"ס נפל בדברי הנו"ב וגם זה דוחק דא"כ הו"ל להחת"ס לפרש זאת שט"ס היא.

ועיין בשו"ת דרכי שלום (מהמהרש"ם נדפסו בסוף הדע"ת על יו"ד) שרוצה לתרץ דהנו"ב מיירי בלי צלע החזה ובחת"ס מיירי עם צלע החזה ושניהם מדברים אחר כלות הצלעות הגדולות אבל הוא דוחה את זה וכמ"ש בשו"ת בית שלמה הנ"ל שיש ב' צלעות אצל החזה ואח"כ עוד י"א ולא כמ"ש בפמ"ג סי' נ"ד והלבושי שרד ע"ש (ועיין בתורת נה"י דף ק"נ מה שמקשה על המהרש"ם הנ"ל במה שר"ל בכוונת החת"ס אבל האמת היא שגם המהרש"ם לא נשאר בזה וכמו שמסיק בשם החת"ס ע"ש). (ד) מש"כ בשו"ת טוב טעם ודעת מהדורא תליתאי סי' קי"א בנידון הבשר שבין צלע י"א לי"ב וכותב שם דודאי מותר ואינו שייך לאחוריים, ומביא את החת"ס ומוכיח מן הש"ך מדכתב צלע י"ב מניחין לאחוריים ואי נימא דגם הבשר שלפני זה שייך לאחוריים א"כ יש בכלל מאתיים מנה ולמה לי דנקט הצלע ע"ש, וקשה הלא בש"ך כותב שמניחין רק א' לצד האחוריים ולפי"ז מיירי מצלע הי"ג ולא מצלע הי"ב ומהש"ך מוכח דגם הבשר שבין צלע י"ב לי"ג שרי. (ה) ראיתי בתורת נה"י דף קמ"ח שרוצה להשוות כולם ומפרש דמשמע מהשפ"ד דהש"ך חושב צלע החזה לצלע אחת וכו' והחת"ס מונה צלעות החזה לשנים ולא הבנתי דהלא המציאות היא שיש י"ג צלעות וצלעות גדולות מונה הגמ' י"א א"כ ע"כ צלעות החזה הם ב' וכמ"ש בבית שלמה סי' מ"ה ואיך אפשר לחשב אותם לא' (ועיין בגמ' חולין דף מ"ה ת"ר איזהו חזה וכו' חותך שתי צלעות משתי דפנות אילך ואילך וזהו חזה הניתן לכהנים ופרש"י ב' צלעות מב' דפנות א' מכאן וא' מכאן וכו' ע"ש, ותוד"ה חותך וכו' כתב פירש ר"ח שתיים מכאן ושתיים מכאן וכו' ע"ש, ולכאורה א"כ זה יהיה תלוי במחלוקת רש"י ור"ח אבל עיין ביד יהודה סי' נ"ד בפיה"א ס"ק ב' בא"ד דאין משם ראיה דקבלה היתה בידם דהחזה הניתן לכהנים שהתורה אמרה חזה הוא גם ב' צלעות אלו בכלל, וידוע שלשון תורה לחד ולשון חכמים לחד ע"ש, ור"ל לגבי טריפות לענין נשברו רוב צלעות גדולות מתחילין למנות י"א מהתחלה דהיינו גם צלעות החזה ע"ש, ועיין בבית שלמה סי' מ"ה שרוצה למנות רק אחר הב' צלעות לענין טריפות, וכותב שאם יסכימו עמו עוד שני חכמים מובהקים יסכים להקל בזה ע"ש, ועיין שו"ת פני אריה החי סי' כ"ג עכ"פ זה לענין טריפות ולא עת האסף פה).

טז) והנה ביד יהודה סי' נ"ד בפיה"א ס"ק א' עמד בזה באריכות ובאמת כמש"כ בלשון הש"ך אצלינו כן כתוב גם בט"ז שם סי' נ"ד סוס"ק ג' בשם הב"ח בשם האו"ה וכו' ע"ש, והיד יהודה כתב עליהם דנראה כונתו חוץ מהצלע העליונה (ועיין עוד מה שהאריך ונתקשה בזה ע"ש), ולכאורה למה היו מונים חוץ מהצלע העליונה. ואולי י"ל היות דלרש"י זה היה החזה הניתן לכהנים היו מתחילין למנות אחר זה או אולי לא היו מחשיבים למנות את העצם הזה שהוא קטן ואח"כ מתחילין הגדולות יותר) עכ"פ אם נלך בדרך זה יתיישב הכל דהש"ך והט"ז בשם האו"ה מיירי חוץ מהצלע הראשון והפוסקים נמשכו אחריהם ע"כ כתב הנו"ב ג"כ כן וכן הטוטר"ד וכנ"ל. והחת"ס פשיטא לי' דבנו"ב מונה כמו שמנה הש"ך אבל החת"ס בעצמו נקט י"ב כלשוניו שאנו מונין הכל. (וראיתי בשו"מ במהדורא תליתאי סי' שי"ז בא"ד וז"ל לענין צלע י"ב לצלע י"ג שהביא בחתם סופר סי'

ס"ח שצריך ניקור קצת זה דוקא אם מונה י"ב צלעות עם שתי צלעות שנחתכים עם החזה אז צריך קצת ניקור שזה צלע י"ג שכתב המשאית בנימין דצריך ניקור מצד חומרא בלי טעם וצריך להניחו לחלק אחוריים אבל אם אין מונין הי"ב צלעות רק לכד משתי צלעות קטנות הנחתכים עם החזה אז א"צ ניקור כלל. ועיין בשיבת ציון סי' ס"ו. ועיין פרי מגדים בשפ"ד סי' ס"ד ס"ק י' דוק ותשכח עכ"ל. ולכאורה צ"ע מה כוונתו במש"כ אבל אם אין מונין הי"ב צלעות רק לכד מב' צלעות קטנות אז א"צ ניקור כלל. אדרבה אם אין מונין ב' הראשונים א"כ י"ב הוא י"ד והוא כבר חלק אחוריים. ונראה כוונתו שאם נאמר שהחת"ס קאי על צלע י"ד אז לדין בצלע י"ב א"צ כלום ואולי איזה ט"ס יש שם).

(י) יהיה איך שיהיה בין אם זהו כוונתם במש"כ י"ב במקום י"ג בין אם יש תירוץ אחר אבל זה ודאי לכו"ע דהש"ך קאי על הצלע האחרון ומביא מהמ"ב דאינו יודע טעם למה מניחים את זה לאחוריים. וכ"כ בחת"ס בסי' ס"ח דע כי אין לנו אלא דברי האחרונים אשר מפיהם אנו חיים והסכמת ש"ך סי' ס"ד כדברי מ"ב שאפי' צלע י"ג גופי' אינו אלא חומרא. אך האמת כי הבשר הזה צריך קצת ניקור וכו' ע"ש. וכ"ה בחכמת אדם כלל כ"ח סעיף ג' שכתב נ"ל דאם לא הניח אינו אוסר דאינו אלא מנהג ובלבד שיזהר מאד שלא ישאר חלב ע"ש.

אבל במהר"י סרוזנא הנדפס סוף תשובת הרא"ש וכן בכנפי יונה ובשולחן גבוה החמירו מאוד בזה. עיין בדרכ"ת סי' ס"ז ס"ק מ"ז שמביא כל זה וכן מביא מהבית יצחק סי' ס"ה סעיף ח' שכותב ג"כ דהכלים צריכים הכשר ע"ש. עכ"פ כל זה לענין הצלע י"ג גופי' אבל לענין הבשר שבין צלע י"ב ל"ג הנה הנו"ב לכאורה מחמיר בזה אבל בנו בשיבת ציון רצה לומר דכוונת אביו ז"ל קאי על הבשר שאחר צלע י"ג וכנ"ל. עכ"פ החת"ס למד בדברי הנו"ב דכן קאי על לפני צלע י"ג, וכדאי להעתיק כאן תשובתו וז"ל ע"ד הבשר שבין צלע י"ב ל"ג שהזהיר עליו בעל זבח שמואל והרב הגאון מו"ה שמואל לאנדוי בס' נוב"י ח"ב והעתיק דבריהם בעל אהל יצחק דע כי אין לנו אלא דברי האחרונים אשר מפיהם אנו חיים והסכמת ש"ך סי' ס"ד כדברי מ"ב שאפי' צלע י"ג גופי' אינו אלא חומרא אך האמת כי הבשר הזה צריך קצת ניקור ומפשיטים השליים העור דק מעליו שהוא קרוב לחלב הכסלים ומכ"ש בשר שסמוך לבטן בטבור שקרוב מאד לחלב הפריסה וצריך השגחה להפשיט משם השליים ההוא והקצבים הישראלים בקיאים ואומנים בזה וכו' אמנם במקומות שישראלים אוכלים חלק האחוריים וממנים מנקרים בקיאים ע"ז או מניחים אפי' הצלע י"ב לאחוריים וכו' ואין להקצבים אלא י"א צלעות וכו' ואין עליהם לנקר שום ניקור כ"ש ומשו"ה צווח בעל זבח שמואל שהי' בק"ק ליסא ששם מנקרים האחוריים אם יעזבו הצלע י"ב עם הבשר שבינה לבין הי"ג להקצבים והם אינם מנקרים שום דבר יבואו לידי איסור אך במקומינו שהאחוריים אוכלים רק הא"נ מפני טורח הניקור א"כ הבשר שבין הצלעות הנ"ל שניקורו קל ואין בו טורח וגם אינו חמור כ"כ והקצבים מנקרים אותו ונאמנים עליו יאכלו ענוים וישבעו וכו' ע"ש עכ"ל. וכן העתיק את פסק החת"ס בתורת הזבח (מבעל הקיצור שו"ע) בסי' מ"ו אות ה' ע"ש. וכבר הבאתי למעלה אות ט'

שבס' פני ארי' החי כתב דצריך לנקר קצת תחת הקרום ובהגהות כתב דפשטות דברי החת"ס אין מורים כן (וכ"נ מתשובת המהרש"ם שנביא לקמן) ומשו"ת בית שלמה סי' ק"ז דלהחת"ס סגי בהסרת הקרום. ובבית שלמה הנ"ל אע"פ שכותב שהמנהג בכל תפוצות ישראל בגלילותינו לדון הבשר הזה כמו אחוריים וכמ"ש בבית יצחק ובלחם הפנים ובל"י ע"כ הוא מחמיר שם בדין קצב שמכר הבשר הזה מ"מ הוא כותב דלדינא אין להחמיר לומר שיש חלב בבשר שקודם צלע הי"ג, כי דברי המ"ב מכריעים שאף הצלע גופיה אינו רק חומרא בעלמא ואף להכנפי יונה שהחמיר בצלע גופי' אבל לענין הבשר אין להחמיר ואפי' הבית יצחק המחמיר כותב שבדיעבד אין להחמיר ע"ש. וכן במהרש"ם (הנדפס בסוף הדע"ת על יו"ד) מסיק וז"ל סוף דבר כי המעיין בכל דברי המחברים שהבאתי ימצא כי מדינא הבשר שבין צלע י"ב ליי"ג (היינו בצירוף ב' צלעות הקטנות הסמוכים לצואר) הוא מותר אלא שצריך לנקר מעליו קרום דק כמ"ש הח"ס ומ"מ במקומות שנהגו איסור כזה אין להתיר וכו' אבל הוא רק חומרא בעלמא, ובספר בית יצחק להשר"ב מפעסט העיד דברוב מקומות מקילין ואוכלין הבשר שבין צלע י"ב ליי"ג וכו' ע"ש. ובאמת גם הבית יצחק המחמיר מעיד בתיקון הבית על סי' ס"ה סעיף ח' שברוב מקומות לוקחין אותו לחלק הפנים ע"ש. וכן העיד בשו"ת עט סופר חיו"ד סוף סי' ז' ואפילו על עצם ניקורו כותב השו"מ במהדורא תליתאי סי' עולם עשו כך הלא כבר בקיאים הם. מה לי מנקר זה או זה. וכן המנהג במקומינו ע"ש ולפני זה באותו תשובה כותב וז"ל ועתה מנהגינו עפ"י מרן חת"ס ובלי ספק כי סומכים עליו ואליו ינהרו מכל תפוצות ישראל על פיו יצאו ויבאו ע"ש.

וז"ל הטוטר"ד מהדורא תליתאי תשובה קי"א לק"ק טארנאפל להרב מו"ה יעקב נ"י הנה פוטר מים ראשית מדון. מה ששאל בנידון הבשר שאחר צלע י"א עד צלע י"ב אם מותרין הקצבים לחברו אל חלק הפנים או לחלק האחוריים. מחמת שהזקן אשמאי ראה בנוב"י מה"ת סי' ל"א דראוי להניחו לאחוריים והמה ראו בחת"ס שמותר להניחו לפנים במקום שיש מנקרים. הנה ודאי שמותר להניחו לפנים אם הקצבין אומרים שבקיאין לנקרו. ואם נותנים להם נאמנות על הכל נאמנים גם על זה. ובפרט אם יש להם קבלה. ואם לא היה נאמר בחת"ס הי' ראוי להיות נאמר ומסבא הייתי אומר כן מדעתי ובפרט הלשון של הנוב"י בעצמו מורה כן. וכן יהיה מוכח מן הש"ך מדכתב דצלע הי"ב מניחין לאחוריים ואם איתא מאי אריא צלע י"ב הרי אף הבשר שקודם הצלע נמי שייך לאחוריים א"כ יש בכלל מאתיים מנה ולמה לי דנקט הצלע. ובע"כ דבזמנו היו נותנים הבשר לחלק הפנים ומיירי במקום שיש מנקרים. וכן פ"ק עושים כן ומניחים הבשר לחלק הפנים. והאשמאי טח עיניו מראות וידוע דרכו כי אומר לטוב רע ולרע טוב כדי ליטול את השם ונהפוך הוא. ולכן לא ישמעו לו ויפה אומר רו"מ שלא ישנו המנהג שלא להוציא לעז על הראשונים שאכלו חלב וז"ב ופשוט, עכ"ל. וזה ברור דהוא קאי על הבשר שבין י"ב ליי"ג דהרי מביא את החת"ס ואת הש"ך וכמ"ש כ' לעיל אות ט"ז וכן למד בכוונתו בתורת נה"י דף קמ"ט ע"ש.

שוב בא לידי השו"ת פני אריה החי וראיתי מה שהאריך בענין הבשר שבין צלע י"ב ל"ג ורוצה לומר דגם להחת"ס הבשר הזה צריך קצת ניקור לבד הפשטת השלי"ם הזה כמו שבאמת יש שם חלב בין כפלי הבשר וכו' ואין להקשות דהא הצלע י"ג גופי' חומרא ואין נוסף לאסור הבשר ומתוך דהא הכו"פ כתב דהאוסרים צלע י"ג חששו להא דאמרו בש"ס בהמה בחייה פירוקי מיפרקא ע"ש, וא"כ ה"ה להבשר שבין צלע י"ב ל"ג שנמצא שם החלב בין כפלי הבשר וכמו שהזהיר בעל זבח שמואל ראש המנקרים בדורו ושוב מביא מהבית יצחק בשם מעיל צדקה בספרו כנפי יונה דמעבר לצלעות לא חששו דבהמה בחייה פירוקי מיפרקא ומסיק ע"כ נראה דנהי דבאתרא דנהיגי לאסור הבשר הזה ע"פ דברי בעל זבח שמואל והגאון נר"ב ז"ל דודאי יחזיקו במנהגם אולם באתרא דלא נהיגי לאסור הבשר הזה אין למחות בידם כי יש להם על מה שיסמוכו ע"ש באריכות ואחר תשובה זו יש הג"ה מתלמידיו הרה"ג ר' יהודה ליב זצ"ל בן גיסו של המחבר שכותב שם ח"ל שם בא"ד ונוכל לידע מזה שלא היה דעת מהרי"ל לאסור עליהם רק הבשר שאחר צלע י"ג לצד האחוריים. ומשו"ה גבול גבול להם וגדר שיחנו גם העצם לחלק האחוריים. אבל מעולם לא היה דעתו לאסור גם הבשר שקודם צלע הי"ג לצד פנים כהרב בעל ז"ש. אכן מש"כ בדברי הח"ס (חיו"ד סי' ס"ח) ורוצה להעמיס בדבריו שגם הוא מודה שהבשר הזה צריך קצת ניקור מחלב שבה, הנה המעיין בפנים יראה להדיא שאין פשטות דברי הח"ס מורין כן. רק שמצריך להפשיט השלי"ם הנמשך עליה מן הרויט פלייש (היינו חצר הכבד) ותו לא. ומה שתמה עליו הלא הקרום הזה פרוס על כל החצר הכבד וסוף סוף מוכרחים הקצבים להטריח להפשיט את השלי"ם ההוא מעליו ומה יועיל להם כמה שמניחין הבשר הזה להבקיאים. הנה זאת אינה שאלה. שידוע דהחצר הכבד (הנקרא רויט פלייש, וברעטיל) נחתך ונמכר תיכף עם הדראב להנשים והסוחרים הדראב והמה מנקרים זאת לעצמם כי בקיאים בזה או המנקרים הממונים לנקר הדראב ינקרו להם, ואין טורח זה על הקצבים כלל. אבל מעולם לא היה דעת הח"ס לנקר מבשר צלע י"ב יותר מהשלי"ם. וכמו שנהוג בהרבה קהלות קדושות קודם שיבואו המעוררים לצרער. ושוב מביא תשובת המהר"י סירזון הנדפס בסוף תשובות הרא"ש שמיישב המנהג למה אין לוקחים הצלע הי"ג לחלק הפנים וכותב ע"ז הרה"ג הנ"ל וז"ל עינינו הרואות שכל זהירות הזהירים היה הצלע הי"ג. וזה היה גבולם למי שאינו בקי במלאכת הניקור. וגם ע"ז היו רבים מלעיגים, והוא גער על המלעיגים, ונתן טעם להפרישות הזאת לכל יבואו לאיסור חלב דתותי מתני'. אבל אין קול ואין קשב להיות חשש חלב ומלאכת ניקור שאחר הצלע לצד הפנים. דא"כ אין זה הגבול לאינו בקי. א"ו שלא על החלב שבין הכסלים אלו נאמר פרוקי מיפרק. וכמו שבעיני ראיתי החלב ההוא המחפה וטמון בין הבשר היטב אשר אין הדעת נותנת בשו"א שיוכל זאת להתפרק בחייה עד אשר יראה מתחת הבשר. ובפירוש ראיתי כב"י סי' ס"ד בעניינא דחלב שתחת המתנים שכ' "וממש"כ הרי"ף בחיורא דתותי מתני' נר' דהיינו חלב שלמטה אחר גמר הצלעות" כו' יעו"ש. וגם הרמ"א בסי' זה כתב בסעיף ז' "וכל אלו החלבים אין לחוש להם אלא באחוריים של

בהמה אבל בחצי בהמה של פנים אין כהם חלבים אלו רק קצת מן הקרום שעל חלב הכסלים הנשאר בראש הדפנות כו' עכ"ל. וזה ממש כדברי הח"ס. ע"כ אין אני רואה מקום להוציא לעז על ישראל קדושים שנכשלו ח"ו בלי דעת באיסור חלב דאורייתא. ואף גם דרבנן. והוא ית' רגלי חסידיו ועמו ישמור ולא יתן מכשול להולכים בתמים. (ודלא כמורה אחד שהורה להטריף הכלים מבשר זה. וכ"נ לשון כנפי הטעתו ולא ידע כונתו על מה ירמוזן מליו) וע"כ אין לזוז מפסק רבינו הח"ס אשר מימיו אנו שותין. כנ"ל לדון לפני רבותי בקרקע. ולהם משפט הבחירה. עכ"ל. ויש להוסיף על דבריו דאפי' אם כן היה שייך שם פירוקי מפרקא הרי שם כבר נקרא דפנות ויש ע"ז מיעוט מיוחד בתורת כהנים וכמ"ש לעיל אות בשם הראשונים ובמיוחד האריך בזה בשו"ת משיב דבר הנ"ל.

יח) היוצא לנו מזה הוא דלענין הבשר שבין צלע י"ב ל"ג היו הרבה מקומות בארצות אשכנז שהחמירו בזה אבל רוב גדולי הפוסקים כתבו דאין בו שום חשש וכמו שנראה מדברי תרומת הדשן סי' קע"ז שכותב שאם נמצא צלע יתירה יש נמנעים מלאכול מפני שקרובה לחלב הכליות וכו' משמע דאם אין צלע יתירה אין חשש ובפשטות מדברי מהרי"ל שכתב רק להניח הצל"ע י"ג משמע דהבשר שאח"כ שרי (ואעפ"י שבעל פני ארי' החי ר"ל דאין ארי' ממהרי"ל דשם מיירי בכבש. וכבש אין כ"כ בשר בין צלע לצלע זה דוחק) וכן פסק במשאת בנימין והש"ך בשמו וכ"כ בחת"ס כי אין לנו אלא דברי האחרונים אשר מפיהם אנו חיים והסכמת הש"ך כדברי מ"ב וכו' ומה שמחמיר החת"ס לעשות קצת ניקור הנה כל האחרונים למדו בדבריו דדי בהסרת הקרום (ובעיר סאטמאר החמירו גם על השומן שתחת הקרום אבל לא יותר מזה) וכמשי"כ תלמידו של הפני ארי' החי כ"ה בבית שלמה ובתשובת מהרש"ם הנ"ל וגם הסרת הקרום הוא רק חומרא וכמשי"כ בחת"ס דהבשר שבין צלעות ניקורו קל ואין בו טורח וגם אינו חמור כ"כ וכו' וכן הוא בבית שלמה אע"פ שכתב שבגלילותיו להחמיר בבשר הזה כחלק אחרים מ"מ אינו מדינא רק חומרא ע"ש. ובהרבה מקומות לא החמירו בזה וכנ"ל בהגהות פני ארי' החי ובשבת סופר ובלבושי מרדכי. ועוד.

ואודות השומן שעל השפונדרע כנראה בהרבה מקומות החמירו בזה וכמ"ש בדרכי משה בזמנו וכ"נ שנהגו כן גם בזמנינו בבאליסטוק וכמו שכתב בתורת ניקור השלם ובעוד מקומות כמו שנראה מכמה ספרי ניקור אבל בהרבה מקומות נהגו בזה להיתר כרש"י וכמו שמעיד הרמ"א על מקומו דהקרום נחשב לחיפוי בשר ואפי' במקומות שנהגו להסיר לא רק את הקרום שעל הראפאלע אלא גם את הקרום היוצא מן הראפאלע על השפונדרע וכמו שנהגו גם בפעסט (וכמו שמביא בכנה"ג דאפי' המתירים את השומן שתחתיו אבל על הקרום גופא החמירו) אבל את השומן שתחתיו התיירו וכמשי"כ הרמ"א. ולענין השומן שעל הראפאלע גם בתורת ניקור השלם הנ"ל כותב שנהגו בו היתר. אבל היו איזה מקומות שהחמירו כמו שנראה מהשו"מ. אבל השומן שתחת הראפאלע ושעל ראשי הצלעות והשומן שעל הצלעות מאחורי חצר הכבד לצד הקרב ר"ל השומן שתחת הקרום היורד

מהיותרת נראה שבכל ארצות אשכנז החירו ורק מנהג הספרדים היה להחמיר בזה ונעתיק כאן את השתלשלות השחיטה בירושלים ועי"ז נבין. למה בארץ ישראל מחמירין בזה. הנה בתורת הנה"י דף ל"ב ל"ג האריך בזה ואביא כאן רק חלק מדבריו וכן הוא כותב שם בראשונה היו הספרדים רוב מנין ובנין הישוב. ומנהגיהם שררו בארץ ישוב. האשכנזים הנוכחי הוא אשר החל עם עלייתם של תלמידי הגר"א בשנת תקע"ב וכו' בעשרות השנים הראשונות לישוב האשכנזי בירושלים לא יכלו להיות עצמאיים בעניני השחיטה והכשר. בכלל הקצבים היו מבין הגוים ומסורת היתה ביד הגוים כי אסור גם להם לאכול בשר אלא אם נשחט כדין ע"י שוחט ישראל שהוא מזרע אברהם וכו' והיהודים היו קונים מאתם את החלקים הקדמיים של הבהמה הדקה שאינם טעונים ביקור רב ושהניקור אינו מוציא הרכה ואת החלק האחורי וכן כל הבהמות שנמצאו טריפות היו משאירים לקצב הגוי שהי' מוכרם לנכרים וכו' כן היה בדבר השחיטה בראשית ישוב ימי האשכנזים בירושלים לא חשבו הגוים (את היהודים האשכנזים) מזרע אברהם כיהודי הספרדים ולא סמכו על שחיטתם. ולא יכלו האשכנזים לשחוט לעצמם כי הגוים לא היו רוצים לאכול בשר שנשחט ע"י יהודי האשכנזי. כי כן אמרו להם היהודים הספרדים. בחפצם לשמור על זכויותיהם וכו' כחששם שמא ישיגו היהודים האשכנזים את גבולם. וככן היו היהודים האשכנזים מוכרחים להיות כפופים ליהודים הספרדים ולאכול בשר שנשחט ע"י שוחט ספרדי. אלא שמשגיח אשכנזי עומד על גבו. ורק בירח שבט שנת תרל"ד בימי של הגאון מאיר אויערבאך זצ"ל הרב מקאליש עלה הדבר בידיהם והשיגו את זכות השחיטה מטעם השלטונות. ומטעם החכם ראשי הראשון לציון וכו' החליטו אז הרכבים האשכנזים שלא לשנות מסדר הנקור שנהגו הספרדים וכו' וסיפר לי השו"ב ר' יעקב שפירא (שליט"א) ע"ה שעבד במלאכת השו"ב בנוכחות מרן הגאון מוה"ר רש"ס (ר' שמואל סלנט זצ"ל) שזה האחרון אמר אז בעת שנפתחה השחיטה האשכנזית שאין ברצונו לשנות ממנהגים שנהג הפר"ח שכינה פה בירושלים. בתור רב וכן כתב שם בתורת נה"י כמבוא דף כ"ו. ונשתנו מנהגי ניקור חלב הקרב וניקור חלק הפנים של ירושלים עיה"ק ממנהגי הניקור של האשכנזים בחו"ל. הסיבה לזה הוא לפי שהישוב הראשון בירושלים היה מהספרדים ונהגו כמנהג הניקור שלהם. ואח"כ כשנתיסדה השחיטה האשכנזית בשנת תרל"ד החליטו הרכבים הגדולים האשכנזים בעת ההוא שלא לשנות ממנהג הניקור הספרדים שנהגו עד הזמן הזה וכו' ע"ש באריכות.

(המשך מעמ' רכג)

חשש לשיטה זו, לפ"ז מוכן למה שיש לאסור מטעם זה. אמנם לפי דברי השב יעקב, וכ"כ הגר"ח על הרמב"ם בפ"ב מהל' שבת, דבנ"ח אין השיעור בשמן רק שידלק חצי שעה, א"כ אף להטעם דכשרוף דמי אין לאסור כיון דסוכ"ס הרי הוא דולק חצי שעה. ומה בכך שהשמן כשרוף. והא חסרון זה לא שייך רק אם השמן צריך שיעור משא"כ הכא שאין השמן צריך שיעור. אין בכך כלום.

עזריאל מאיר קאהן

מו"צ מטעם התאחדות הרבנים

כולל תו"י דרבי וומ"ב

סימן רמד

בירור בענייני ניקור. להבא ממקום שמחמירין למקום שמקילין

כידוע ישנם כמה חילוקי מנהגים בענייני ניקור מחלב כבהמה כגון בא"י נוהגין לנקר כמה דברים שלא נהגו כלל בחו"ל, וגם בחו"ל עצמו יש חילוקי מנהגים ממקום למקום דבכמה מקומות לא נטלו כלל הבשר שאחר צלע הי"ב כמבואר בשו"ת בית שלמה וכן בחלב שתחת הקרום המובא ביו"ד סי' ס"ד בהג"ה ס"ו וכן בשומן שתחת הקרום ביותרת הכבד ובכל אלו ישנם מקומות שנהגו להחמיר ויש מקומות שנהגו להקל, ומעתה יש לשאול כיצד הדין באותן שהולכין ממקום למקום דהיינו ממקום שמחמירין למקום שמקילין אם מותרין לאכול בשר שם או לא.

(א) והנה אותן שהולכין למקום שמקילין ואין דעתם לחזור למקום שמחמירין הדין מבואר דא"צ לנהוג בחומרי מקום שיצא משם, עי' או"ח סי' תס"ח ס"ד דההולך ממקום שאין עושין (מלאכה ע"פ לפני חצות) למקום שעושין נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם, וכ' במ"א סק"ט דהיינו שדעתו לחזור אבל אין דעתו לחזור נוהג אף קולי מקום שהלך לשם וכ"ה בח"י שם וכ"ה ביו"ד סוס"י רי"ד עכ"ל, וכ"ה דעת הש"ך יו"ד סוס"י רי"ד סק"ח לדינא אף דכ' דהרמב"ם לסל"כ מ"מ כתב לדינא דמותר ושכ"כ הפוסקים רובם ככולם ראשונים ואחרונים דא"צ להחמיר עיי"ש, וכ"ה להדיא בטוש"ע סי' תקע"ד דההולך ממקום שמתענין למקום שאין מתענין ודעתו לחזור צריך להתענות מבואר דבאין דעתו לחזור א"צ להתענות, ולפי"ז הבאים מא"י להתיישב כאן א"צ לנהוג החומרות דשם וכן כל אותן שבאים בחו"ל ממקומות שנהגו להחמיר ובאו לכאן בערינו ניו יארק להתיישב כאן כיון שאין דעתם לחזור א"צ לנהוג בחומרי מקום שיצאו משם וכאן הלא כידוע אין כאן מנהג המקום דיש כאן הרבה מנהגים ואין כאן שום מנהג קבוע דיש כאן כל מיני סוגין וכאו"א נוהג כמו שרוצה כידוע לכל א"כ ל"ש שצריך לנהוג חומרי מקום שבכאן.

אמנם שוב מצאתי בפר"ח תס"ח דין ד' ד"ה כתב בס' כנה"ג בשם מהר"ט דחומרי מקום שיצא משם לא פקעי רק אם בא למקום שנוהגין בו היתר אבל לא בעיר שאין בה מנהג קבוע, ולכני א"י הבאים להתיישב נכונים דברינו היינו דלגבי חומרת בני א"י לקלוף הבשר תחת יותרת הכבד עד הצלעות בזה הוי כאן אצלנו מנהג קבוע וידוע שאין נוהגין כן אבל לגבי שאר חומרות שלהם כמו שומן על היותרת והחלב תחת הקרום דפליגי רש"י ושאר ראשונים אין כ"כ מנהג כאן דיש מחמירין בזה, ומסבירא ה"י אפ"ל דכיון דסוכ"ס יש כאן מנהג בזה להחמיר חשוב לענין זה כעיר שיש בה מנהג שיפקע חומרי מקום שיצא ממנו וכוונת המהרי"ט הוא רק בעיר שאין שם מנהג ידוע וקבוע כלל ומ"מ לא ברירא סברא זו כ"כ.

ועיינתי ככנה"ג סי' תס"ח והובא ג"כ בשע"ה חס"ח סט"ו ולא הביא שם מקור לדברים אלו ואפשר דמקורו הוא מהא דב"מ ריש פ' הפועלים פ"ג: דאר"ל פועל בכניסתו משלו וביציאתו משל בעה"ב ופרש"י בכניסתו לעיר צריך לותר משלו ליכנס משהחשיך ולהחשיך אצל בעה"ב וביציאתו למלאכתו משל בעה"ב היינו עם הנה"ח יצא ומקשי הש"ס ולחזי היכי נהיגי ופירש"י בעיר והכל כמנהג המדינה ודר"ל מאי הוא ומשני בעיר חדשה (ואין כאן מנהג) ומקשי הש"ס שוב ולחזי מהיכא קא אתי ומשני בנקוטאי פירש"י שנתלקטו ממקומות הרבה ויש מקדמין ויש מחשכין וליכא למסמך אלא דאורייתא ע"כ, והנה מקושי הגמרא ולחזי מהיכא קא אתי מבוואר דין של הכנה"ג דאזלינן בחר מקום שבא ממנו אם המקום שדר עכשיו אין כאן מנהג ומחויבים להחזיר כפי מנהג מקום שיצאו ממנו (וקשה לחלק בין ד"מ לאיסור והיתר) אמנם ג"ז מבוואר דאם נתלקטו מכמה מקומות אז לא אזלינן בחר מנהג מקום הראשון וטעה"ד לכאורה דכיון דקצתן ממקום זה וקצתן ממק"א ל"ש לילך בחר מקומות הראשון דזה ילך בחר מקומו וזה בחר מקומו, ולא אמרו כן רק אם יש השתוות ומוכח ג"כ דל"א באיש זה שילך בחר מקומו הראשון דאל"כ מאי משני בנקוטאי אכתי לחזי האיך נהג איש הזה במקומו הראשון אע"כ כיון שישנם שם כמה כנ"א על מקום א' בשינוי מנהגים שוב ל"ש שיוצטרך הוא לילך בחר מנהג שנהג במקומו הראשון, ומעתה מבוואר שאלחינו דכל אלו שבאו כאן למדינתנו ממקומות שונות מאירופא ופולין גאליציע ל"ש שיוצטרכו לילך בחר מנהגם שמשם בא כיון שאין דעתם לחזור.

ובשו"ע סי' תצ"ו ס"ג דבני א"י שבאו לחו"ל אעפ"י שאין דעתם לחזור מותר במלאכה כל זמן שלא הגיע ליישוב לפי שעדיין לא הוקבע להיות כמותן אבל בהגיע ליישוב ואין דעתו לחזור אסור וכתב במג"א סק"א דאפילו ישוב עכ"ס כיון שאין דעתו לחזור עכ"ל, ולכאורה זה דלא כמ"ש בפר"ח וכנה"ג הנ"ל דכ"ז שלא בא לעיר שיש בה מנהג קבוע לא פקע חומרי מקום שיצא וכאן חזינו דפקע גם כשאין שם ישראל גם בשע"ה הביא כן בס"י תצ"ו דין חו"ל וא"י גבי יוט"ב ש"ג לגבי שאר מנהגי מקומות (ושו"מ כמ"כ תצ"ו שם הביא מבגדי ישע שחולק דצריך רק שיגיע ליישוב של ישראל), וי"ל דרק שיפקיע החומרא בעינן שיגיע למקום שקבוע מנהג אבל חומרי חו"ל שיוצרך להתנהג אמרינן בכ"ע.

ועדיין נשאר לעיין לפימ"ש"כ התוס' פסחים יד. ד"ה שתי לגבי איסור מלאכה בע"פ קודם חצות דתליא במנהג ודייקו מירושלמי דכירושלים יש לנהוג איסור כיון שמתקבצים שם אף ממקומות שנהגו בהן איסור ע"כ, ופירוש המ"א סי' תצ"ג דבריהם דכיון שאחרים נוהגין איסור והם ינהגו היתר הוי כמו לא תתגודדו, וביאר במחה"ש דשאני רבים מיחיד דיחיד אינו מחייב לרבים אבל בנתקצו רבים שנהגים לחומרא אז יש משום ל"ת, וכתב עו"ש דמשמע מפר"ח תס"ח ס"ג ותצ"ו סכ"ב דס"ל בדברי התוס' שהוא כטעם מחלוקת לא משום לא תתגודדו וע"י א"א תצ"ג ג"כ העיר דלכאורה מטעם מחלוקת דמטעם לא תתגודדו אינו שייך באקראי דמה"ט מותר להקל בצנעה בדעתו לחזור ורק בפרהסיא מפני מחלוקת אסור בס"י תס"ח, דלמש"כ המחמה"ש לחלק בין יחיד לרבים אין הוכחה

משם ולהלן שם כתב המ"א בדבר שמחולקים כגון שאלו אוכלין חלב בני רינוס ואלו אין אוכלין אם נתקבצו למקום אחד צריכים לעשות מנהג שוה משום לא תתגודדו.

וכ"ה במג"א סי' תס"ח סק"ב בשם ס' מהרי"ל דמה"ט נהג המהרי"ל שלא לאכול פאנצן של בני רינוס שהיו נוהגין היתר (ומהרי"ל דר ברינוס מחה"ש שם) כיון שמתקבצין שם בחורים ממקומות אחרים שנוהגין איסור ומביא מהרי"ל מדברי התוס' אלו.

וא"כ במדינתנו כיון דיש מחמירים ג"כ בחומרא דפליגי רש"י וש"ר בחלב שתחת הקרום העב וכן יש מחמירים בשומן תחת הקרום שעל היתרת הכבד ולפי הנ"ל היה צריך לעשות מנהג שוה מטעם לא תתגודדו ובמהרי"ל שם רצה לחלק דרך דבר שיש בו משום איסור דאורייתא וכרת החמיר מהרי"ל עיי"ש (ושאני לעצמי לא זכיתי להבין חילוק זה הלא התוס' בפסחים יד. מירי ממלאכה בע"פ לפני חצות דזה וודאי אינו מה"ת כלל ומוכח דאף בדרכנן שייך כן. ויל"י). מ"מ אף לדבריו הלא פלוגתא זו של רש"י וש"ר הוא בדאורייתא דפליגי אי הוי חיפוי בשר או לא עי' חולין צ"ג. חלב שהבשר חופה אותו מותר עיי"ש.

וכן שומן שעל יתרת הכבד מוכח שם בתוס' צב: ד"ה אמר בתוה"ד בפשטות דפליגי בדאורייתא וא"כ היה צריך מה"ט במדינתנו לסדר מנהג שוה.

[עוד יש לחקור כמה דנהגו עכשיו באיזה מטבחים להחמיר בקצת מדברים אלו ומבואר בפר"ח סי' תצ"ו ס"כ דמסתברא דכל קהל י"ל דין עיר ומי שהולך להתפלל בקביעות באותו קהל צריך לנהוג כחומרי מקום שהלך לשם וכ"כ הרא"ם בתשובה ח"א סימן י"ז ע"כ א"כ לפי"ז אם א' מתפלל בקביעות שם שוב יהא אסור לאכול מדבר אחר.]

והנה מצאתי בדע"ת אר"ח סי' קצ"ג הביא שם משו"ת מע"צ סי' מ"ט דהמג"א מיירי רק לענין המורים הוראות שצריכים לבחור במנהג אחד מחשש לא תתגודדו אבל יחיד הרוצה להחמיר רשאי.

עו"ש בשם פנ"מ ח"ב סי' קל"ב דב' קהילות וב' ב"ד בעיר א' יכולין לנהוג כאו"א כמנהגם ע"כ ואין הספר לפני, אבל לכאורה זהו פלוגתא אביי ורבא ביבמות יד. ואביי ס"ל דשייך בזה ג"כ ל"ת ורבא ס"ל דרק בב"ד א' מקצתן מורין כן ומקצתן כן והרמב"ם סוף הל' ע"ז פסק כאביי ויש ס"ל כרבא ועי' בב"י יו"ד סי' רמ"ב דבדה"כ דף קמ"ג הביא שם דעת רבינו ירוחם דפסק כרבא.

ומביא שם בב"י עוד מר"י בשם הרמ"ה דדוקא כשמורין מקצתן להיתר ומקצתן לאיסור אבל אם אינם מורים מותר לנהוג אלו כדברי ב"ש ואלו כדברי ב"ה ואפילו אלו בפני אלו וי"ל דכאן במדינתנו ג"כ ל"ש מה"ט הענין דלא תתגודדו דלא פסקו להם לנהוג כן או כך ואפילו למה דהונהג עכשיו קצתן להחמיר עפי"מ שהורו להן ג"כ י"ל דכיון דמאידיך גיסא לא הורו להם להקל בתורת הוראה לאלו שמקילין ממילא לא נאסרו משום ל"ת.

וקשה קצת לפי מג"א בתוס' פסחים י"ד דבירושלים אטו הי"ש שני ב"ד להורות כך ולהורות כך רק באו אנשים שם מכמה מקומות לפני פסח וצ"כ.

ויל"ע למש"כ הפר"ח ופמ"ג (ומובא לעיל) בד' התוס' פסחים י"ד דהוא מחמת מחלוקת לא משום ל"ת אי שייך לחלק ואפשר דשייך לומר כן גם לענין מחלוקת ומובן בסברא.

עוד יל"ע באנשי פולין שבאו משם שנהגו שם להחמיר בכמה דברים וכגון בש"ר שאחר צלע הי"ב ועכשיו מתפללים יחד בפני עצמם בקביעות, ולכאורה צריכים לנהוג חומרת מקום שיצאו משם לפימשינ"ת לעיל דבכה"ג שנעשו קהל מבואר ברפ"ח סי"ט דצריכים לנהוג כחומרי מקום שיצאו אף שכאן הי' המנהג להקל, ויש להסתפק עוד אם התפלל קודם במקום אחר ואחר זמן נצטרפו לעצמם אי חוזרים ג"כ לאיסורם ומנהגם והגם שבפרט זה בבשר שבין צלע י"ב ל"ג לא הוי דרבנן דזה רק מנהג בעלמא לא פלוגתא, וכוז' כבר מבואר במהרי"ל שבמ"א דכיון שאין אנו בקיאים אין למחות מ"מ נ"מ בשאר הדברים שהיו מחמירין (וכמדומה) שהיו מסירין החלב על היתרת תחת הקרום).

ובמ"א סי' תקנ"א סק"ז בענין דממעטין במשא ומתן משנכנס אב דיש ב' דיעות אי ממעטין בכל מו"מ או רק במו"מ של שמחה עז"כ המ"א דבמקום שנהגו למעט בכל מו"מ לא מהני התרה כיון דיש פוסקים ס"ל הכי כבר קבלו אבותיהם כדיעה ההוא ובשו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' תמ"ט ד"ה ונ"ל הביא שאמר כן מדעתו להח"ס ואמר לו הח"ס שהדין עמו. (אח"כ מביא שמצא כן במ"א).

ויל"ע בטעם הדבר למה לא מהני התרה וצ"ל דסתם נדר שאוסר עליו איזה דבר בזה אמרינן דמהני התרה אבל כאן כיון שס"ל כפוסקים דאוסרים וס"ל דאסור ובאיסור ל"ש התרה אבל סוכ"ס צ"ב דהא דנהג כאוסרים הוא ג"כ רק מטעם מנהג שרוצה כן דהא הי' יכול לנהוג כמתירין וצ"ע, ואפ"ל הטעם דהוא משום שויה אנפשי' חתיכה דאיסורא דמבאר בר"ן פ"ק דע"ז בשם הראב"ד ורשב"א דדינא דחכם שאסר אין חבירו רשאי להתיר לאו משום כבודו של חכם נגעו בה אלא משום דכיון שאסרה הראשון שוי' חתיכה דאיסורא ושוב אין לה היתר, וכ' הרדב"ז בתשובה סי' שס"ב שכ"ד רזה"פ וכ"כ הש"ך יו"ד סי' רמ"ב סק"ג נ"ט ובויואל משה מאמר ב' דף שס"ד ביאר מרן זי"ע דשויה אנפשי' בדבר זה הוא רק מדרבנן לא כשאר מקומות דקימ"ל דהוי דאורייתא כמ"ש פמ"ג יו"ד סק"א ש"ד סקל"ח מהר"ן (והוי מטעם נדר או מטעם הודאת בע"ד כמאה עדים עי' קצוה"ח חו"מ סי' ל"ד). אבל כאן נתנו חכמים ע"ז דין שויה אנפשי' וכמ"ש הריב"ש סי' שע"ט שהרי קבלו דעתו, וכ"ה לשון רדב"ז סי' שס"ב וז"ל דכיון דסמך מעיקרא אחכם הראשון שויה אנפשי' חתיכה דאיסורא משום אין חכם שני יכול להתירה וא"כ הוי הטעם דכיון לחכם לשאול קבל עליו הוראתו והי' כאומר בעצמו דקבל עליו.

והגם דפסקינן ביו"ד סי' רמ"ב בהג"ה סל"א דמותר לשאול לחכם אחר אם מודיע שחבירו אסור ויפלו בו החכמים זע"ז א"כ חזינן דאינו מוכרח שקיבל דעתו של חכם זה דהא רשאי לשאול עוד באופנים המותרים וביאר שם מרן דו"ל דכיון שאינו שכיח כ"כ שיטעה חכם שהגיע להוראה באופן שהשני יוכל להחזירו ממילא סתמא דמילתא כשבא לחכם לשאול קבל עליו הוראתו וע"כ נתנו חכמים לזה דין שויה אנפשי' מדרבנן.

וההכרח שאילצו למרן ז"ל שהוא מדרבנן היא מכח מעשה דסוף ברכות סג. להתחיל הוא מטמא והן מטהרין והי' למגדר מילתא ואיך אפשר לעוקר בקום ועשה אדאורייתא למגדר דזהו רק בנביא וע"כ הכריח דזה רק מדרבנן עיי"ש בביאור.

וזה י"ל גם כאן בענינינו דכיון שקבלו עליהם כפוסקים הללו איכא ב"י משום שו"א אנפשי' חתיכה דאיסורא כמו בשאול לחכם דחשוב כקבל דעתו ושו"א אנפשי' והנה בשו"א אנפשי' כתב בקצוה"ח סי' ל"ד ממהרי"ט להקשות על מאן דס"ל הטעם משום נדר דא"כ הו"ל למצי לשאול עליו ולהתירו, ומבואר דפשוט הדבר דל"מ בזה התרה ועי' עוד בס' ארעא דרבנן אות תרכ"ג הביא משב"ז סי' צ"ג דאמרין שו"א אנפשי' חתיכה דאיסורא בין באיסור דאורייתא בין באיסור דרבנן, וא"כ ניחא שפיר דברי המג"א דאף דמיירי באיסור דרבנן למעט כמו"ש מר"ח אב מ"מ שייך בזה הענין דשו"א אנפשי'.

ומ"מ יל"ע לפי"ז במה דאמרין לעיל דכשיצא ממקום שמחמירין למקום שמקילין ואין דעתו לחזור דא"צ לנהוג כמקום שמחמירין ולכאורה לפמשנ"ת כאן במ"א הא הוי כמו נדר ועוד יותר דל"מ התרה וא"כ כיצד יהא מותר לנהוג קולא בחומרות שנחלקו הפוסקים וככל הני דאיידין בהו לעיל כמו שומן שתחת הקרום ביותרת הכבד וכיו"ב וכנ"ל, ובמ"א עצמו בס"י תס"ח מבואר דגם בכה"ג שייך לנהוג קולא במקום שהלך אם אין דעתו לחזור עיי"ש בתוה"ב ד"ה ומ"ש להתיר וכו'. משמע דס"ל דבחורים מקרי דעתן לחזור ומש"ה הוצרך בס"י מהרי"ל לתרץ דהקילו דאין אנו בקיאים ומוכח מיני' דאי ה"י אין דעתן להחזיר ה"י פשוט לי' למ"א הדבר להקל ושם מיירי מפלוגתת הפוסקים עיי"ש במחה"ש שפי' כן על בדיקת הקולות דמיירי במהרי"ל שם דיש בזה פלוגתא בפוסקים, ועו"ש במ"א דאם נראה לו ע"פ הדין שהוא מותר לאכול אע"פ שבמקומו מחמירין ודעתו לחזור מותר לאכול וכמו"כ במרדכי ובמרמ"ט הקשה ע"ז דהאי צריך לנהוג כחומרי מקום שיצא משם דמשמע אף שדעתו לקולא מ"מ צריך לנהוג כחומרי מקום כלומר דבלא"ה ה"י נהג קולא וע"כ דדעתו שמותר ומ"מ צריך להחמיר ומבורר שמיירי בחומרת הפוסקים ואעפ"כ יש היתר אם דעתו כהמקילין ואף מה שהק' מהרי"ט הוא רק ממה דצריך לנהוג כחומרי מקום שיצא משם ולא קשה ליה רק בדעתו לחזור אבל באין דעתו לחזור לכאורה ל"ק ליה כלל, וצ"ע לפי"ד מ"א בתקנ"א דנהגו כפוסקים דמחמירין אף התרה ל"מ והוא כנדר עליו.

ולכאורה היה נראה לחלק דמי שקיבל עליו כהמחמירין אה"נ דאסור אפילו במקום שמקילין ואפילו אין דעתו לחזור אבל כל אלו שלא קבלו החומרא ורק מחמת חומרי המקום כגון מיעוט דנמשכין אחר הרוב הם מותרים במקום אחר שמקילין שם אם אין דעתו לחזור, והגם שבמ"א סי' תקנ"א כ' דכבר קבלו אבותיהם כדיעה זו ומבואר דבניהם הנמשכין אחר אבותיהם ג"כ צריכין להחמיר ול"מ התרה ולפי הנ"ל הלא הם לא קבלו החומרא רק נמשכו אחר אבותיהם, וכמו שאמרנו כמיעוט הנמשכים אל הרוב שא"צ לנהוג במקום אחר משום דל"ה כקבלו כמו נדר כמו"כ הי"צ להיות אצל בניהם בסגנון שוה למיעוט שנמשכין אחר הרוב, אמנם הדבר נכון לפימש"כ בפ"ת יו"ד סי' רי"ד בשם זכרון יוסף דהא דקבלת

אבות נמשך וחל על זרעם הוא רק כשכבר הנהיגו כן מעצמם כשהגדילו אז נשאר עליהם כחוב גמור וכנדר והוי כנדר גם לזרעם אבל בסתמא אין הבן מחויב לנהוג בפרישות אביו עכ"ד, ומצינו כן בש"ס חולי פ' כל הבשר אנא כחלא בר חמרא לגבי אביו דלא נהג בפרישות של אביו, ומצאתי כן בפר"ח סי' תצ"ו דין שביעי.

א"כ לפי הנ"ל י"ל דכיון שנהגו כן מעצמם חשוכ שפיר קבלו הנדר כמו אביהם ומש"ה שוין הם לאביהם.

ויוצא לפי"ז דא"א להקל למי שהולך ממקום שמחמירין למקום שמקילין רק כשיודע שהוא מאותן שרק נמשכו אחר הרוב ולא שהוא או אבותיו קבלו אמנם נראה דכשמונהג המקום הוא להחמיר מחמת רוב דאז הבנים ממילא מחויבין להחמיר מכח חומרי מקום מחמת רוב אז מסתבר דאין עליהם דין הנ"ל להיות קבלו חומרת אבותם כמו נדר גמור רק מצד חיוב המקום ולא נאמרו הדברים שבפ"ת הנ"ל רק בלא חומרי מקום רק כסתם בן אי מחויב לנהוג בפרישות אביו ואז חייב כשהתחיל מעצמו לנהוג כאביו דבזה קיבל חומרת ומנהג אבותיו להיות מתנהג כמותם, משא"כ כשמכח מנהג המקום חל עליו להתנהג כן אין במנהגו שום הוכחה שקיבל חומרת אבותיו (ולקמן יתבאר משו"ת מהר"ם שיק יסוד זה).

ולפי"ז בכל הני דעסקינן עכשיו דיוצאין ממקום שמחמירין לא הם קבלו חומרות הנ"ל כמוכן רק נהגו כן מלפנים וכל מה שמחמירין אח"כ הכל רק מכח מנהג שהונהג מלפניהם וכל אלו יש להם רק דין חומרי מקום וכיון שיצאו שלא ע"ד לחזור א"צ לנהוג בחומרות הנ"ל וכמו שנתבאר לעיל בריש הדברים. והא דכ' המ"א דל"מ התרה כיון שאבותיהם קבלו כדיעה ההוא מוכן דבמקומותיהם א"א לשנות וא"א להתיר חומרי מקום שלהם שהוא מקום אבותם.

אך לגבי בני א"י שבאים לכאן ע"ד לחזור בזה יש לדון אי מותרין כאן לאכול בשר. מכח חומרי מקום שיצאו משם, ע"ז י"ל דבספר תורת ניקור הירושלמי כתב דהשתלשלות הניקור בירושלים ה' כן דמתחילה ה' כל סדרי השחיטה בירי הספרדים ולא הניחו להאשכנזים לעשות שחיטה ולאחר זמן הניחום בתנאי שיקבלו סדר ניקור של הספרדים דאולי יאכלו הספרדים ג"כ מהם וכן שמעתי זה ממנקר מא"י ר' שמחה לאנדא נ"י, ונמצא לפי"ז דזה אינו מנהג מצד גדר וסייג ופרישות ולא בשביל זה נהגו בזה וכמו דלא נהגו באמת בזה בני אשכנז כלל בכל תפוצות ישראל וכדיעידון ויגידון כל המנקרים ורק מטעם דרצו לייסד בית השחיטה לעצמם ול"ה אפשר להם רק אם יסכימו ע"ז הספרדים, וכיו"ד סי' רי"ד ס"א דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור דהוי כקבלת נדר כ' שם בש"ך ד"ה נהגו בהם איסור דהיינו מחמת סייג וגדר ופרישות אבל בעניינינו אינו כן.

ומ"מ זה לא שייך רק בחומרא דנהגו הספרדים בדרך יוצא מן הכלל כמו לקלוף עד העצם במשך יותרת הכבד מתחתיו דזה לא נהגו באמת בשום מקום בכל בני אשכנז מיהו לגבי שאר דברים שמחמירין שם כמו בשומן שעל יותרת וכיו"ב תלוי קצת כיצד ה' מנהגם מלפנים בארצות מושבותיהם שיצאו משם דבזה ה' מקומות בבני אשכנז ג"כ שנהגו להחמיר, אמנם שייך בזה מש"כ לעיל בריש

דברינו דכל שנחלקטו ממקומות הרבה לא אמרינן שצריך לאחוז במנהגם שהו"ל במקומותם ופקעי מהם חומרי מקום שיצאו משם כשאין דעתם לחזור וכמו"כ בזה דל"ש לילך בחר מקומות מושבותיהם ומה שקבלו מנהג זה אין ראי' ואינו מחייב אותם דלא קבלו זה בתור חיוב רק באין ברירה כדלעיל.

גם לא שייך חומרי מקום שבאו לשם היינו כיון שבירושלים נהגו כן ממילא נגררין בע"כ אחריהם דכבר נתבאר לעיל מהפ"ח דכל קהל בעיר י"ל דין עיר ואין נגררין זה בחר זה ולמעשה מתפללין בביהמ"ד מופרדים מהספרדים ואין להו ולהם כלום, ובאנו לפי"ז דבני א"י כשבאים לכאן א"צ לפרוש מלאכול בשר בהמה מחמת חומרות בני א"י אף שדעתו לחזור כיון שביסוד הדבר לא חל עליהם חומרות שנוהגין שם.

ומיושב לפי"ז למה מעולם לא שמענו שבני א"י שיצאו לחר"ל לאירופא וכו' שלא אכלו בשר ולא הזהירו אותן, שכחו"ל לא יאכלו בשר אף ששימשו שם גדולי עולם.

ועוד י"ל דגבי פרט זה שנוהגין בא"י לקלוף הבשר מתחת יותרת הכבד דפשוט דהוי חומרא גדולה ולא נזכר בשום ספרי ניקור שלפנינו ודי והותר לומר דהוי בסוג דרבנן ופשיטא דאין בו דררא דאורייתא וכלל גדול היא לאפוקי פלוגתא לא מפשינן לומר דכו"ע נהגו לכתחילה ולדידהו יהא איסור תורה דבר שאין זכר למו בפוסקים ובספרי ניקור, ובדרבנן כתב במ"א תס"ח בשם ס' מהר"ל דאין למחות בנהגין להקל שיצאו ממקום שמחמירין למקום שמקילין ודעתם לחזור מטעם שאין אנו בקיין והיינו משום דמוכח במרדכי (כ"ה במ"א שם סק"ב בסוף דבריו וע"פ פ"י המח"ש) דלפעמים א"צ לנהוג בחומרי מקום שיצא משם ואנחנו אין יודעין בדיוק ע"כ אין למחות ומחלק מהר"ל בין דאורייתא לדרבנן בדרבנן א"צ למחות ע"כ, מיהו בשאר הפרטים בנידון שלנו לא שייך זה דהם נוגעים בדאורייתא.

מיהו לגבי הספרדים עצמם עדיין לא יצאנו ידי חובתנו כשבאים לכאן ע"ד לחזור דהם נהגו בחומרות אלו במדינתם וגם בא"י מאז ומקודם ובפרט הנ"ל לא איכפת כ"כ כנ"ל אבל בשאר הדברים צ"ע והתמיהה קיימת שלא שמענו שיהירו לכל היוצאים לחו"ל כגון משולחים וכיוב"ז שהי' בכל הזמנים ובכל השנים שיצאו ע"ד לחזור שימנעו לאכול.

ואפשר דשייך כמ"פ ענין של איבה ומבואר בשו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' רמ"ט סוד"ה וצריך דאף בדברים שקיבל על עצמו לא רק מה שהוא מכח מנהג המקום מ"מ במקום שיש מחלוקת או איבה מותר להקל וברא"ש ס"ד דפסחים כ' גבי מנהג המקום כיון שהוא רק מדרבנן היכא דיש לחוש למחלוקת שרי אפילו הוא ממקום שנהגו איסור ודעתו לחזור משום דאדעתא דהכי לא קבלו והוסיף במהר"ם שיק דאף מה שקיבל על עצמו שהוא כמו נדר דאיתא באו"ח סי' קס"ח וכיו"ד סי' קי"ד דמי שנוהר מפת עכ"ם וסועד אצל מי שאינו נוהר מותר לאכול משום איבה אם הפת יפה, והוא עפ"י דמ"א הל' ר"ה תקפ"א וכפ"י הדג"מ שם דאם רוצה לאכול רק פעם ההוא א"צ התרה ורק אם אינו רוצה בנדר כלל זה בעי התרה, והגם דענין איבה שייך רק בפת דהוא עיקר הסעודה לא בשאר מאכלים

דיכול להשתמט שאינו אוכלו כלל מטע"א מ"מ מדחק שם במהר"ם שיק די"ל
דכיון שגם הכלים נאסרים א"א ליהדר שלא לאכול בכלים שלו וע"כ שייך בזה
איבה עיי"ש

ובעצם יסוד מנהגים בניקור יל"ע אי חשוב קבלו עליהם להחמיר לפימ"ש כ
בשו"ת מהר"ם שיק הנ"ל סימן רמ"ט בבחורים שבבית אבותיהם לא אכלו
שטאפשמאלטץ והולכין לשיבה ודעתם לחזור אי מותרין לאכול שם וכתב שם
לבאר דבן הסומך על שלחן אביו לא מקרי כלל כנדר ותו"ד שם בקיצור דלכאורה
נדר צריך להוציא בשפתיו כמ"ש יו"ד סי' ר"י ודוקא בתענית יש דיעות דהוי
כקרבן וסגי בלב ואמאי אמרין דמנהג הוי כנדר דמשמע אף בלא הוציא בשפתיו
וה"ל דמעשיו מוכיחין ממחשבתו והוי כהוציא בשפתיו, וכ"ז בדבר שעושה מעצמו
אבל בן אצל אביו שאביו אינו אוכל אוזות פטומות אין הבן עושה כלום ומה
שאביו נוהג לא חל אבן בסתם רק כשמעצמו התחיל לנהוג כן כמשנ"ת לעיל בפ"ת
יו"ד סי' ר"ד והבחורים מעצמם לא קבלו עליהם וממילא אינם חייבין לנהוג
איסור כלומר כיון דחלב דרוב ל"ה כלום והמעשה אינה מוכחת, וכ"ז כשאין כאן
מנהג מקום דאם יש מנהג המקום אז אסור לשנות ואפילו שלא במקומו.
ומעתה יש להסתפק כשהרב נותן צו להמגקרים כיצד ינקרו דזה לא נחשב
לכאורה לקבלה במה שכל העיר אינן אוכלין בשר אחר דהם לא עבדי שום מעשה
רק שאינן אוכלין ודומה להני בחורים שאינן אוכלין בבית אבותיהם בשר פטומות
דל"ה קבלה ועיקר חומרי מקום י"ל הוא שככל העיר או רובן קבלו עליהם או
עכ"פ נהגו כן מעצמם להחמיר באיזה דבר.

ואם כנים אנו בזה אז אפילו נימא דיש ספק בזה אי קבלו כן מעצמם
להחמיר או רק המנהיגים ציוו כן מה דלא שייך עוד לברר כהיום כמוכחן אז יש
להחיר לנהוג כקולי מקום שבאים לשם אף בדעתו לחזור עפמ"ש"כ הפמ"ג יו"ד
סי' פ"ב לבאר דברי הש"ך דההולך ממקום שמקילין במין עוף למקום שמחמירין
דיותר לנהוג קולא אף באין דעתו לחזור וכ' הפמ"ג דכיון דחומרי מקום שהלך
לשם הוא רק מדרבנן ע"כ מותר בספק אי קבלו להחמיר מטעם דל"ה רק מדרבנן
והוי סד"ר דאנן לא ידעינן אי נהגו להחמיר מטעם דאין להם מסורת ומסופקים או
שמה מחמירין מטעם סייג למינים טמאים דאין איסור וכיון שהוא סד"ר יש להקל
לההולך לשם (והא אסורים אפ"ל דהוא מטעם נדר עי' חת"ס אר"ח ע"ט) וכמו"כ
י"ל בענייניו דהולכין ממקום שמחמירין שמקילין דג"כ הוי רק מדרבנן כמ"ש
ברא"ש פ"ד דפסחים.

עוד נלענ"ד צירוף גדול מש"כ ביו"ד סי' רי"א סי"ב דמהני מה שמתנה על
נדרו כמו שאומרים כל נדרי וזה דיעה קמייתא שם בהגה שם שבס"א שייך לס"ב
כמ"ש בנקה"ב ועיי"ש בברכ"י דהב"י באבקת רוכל פסק כדיעה הנ"ל ועכ"פ
בצורך גדול בפרט אם לא היה נדר ממש, והמנהג לומר כל נדרי מוזכר עוד
בזוה"ק, ועדיין יש לישאול ולמטרי הרבה בעניינים אלו שכתבנו והמדפיסים אצים
עלינו לומר כלו מעשיכם ואי"ה עוד חזון למועד.

בדבר משכ"נ בתחילת דברינו מש"ס ב"מ פ"ג, מצאתי כעת בשו"ת דברי יואל
ס"י שמשמע משם דיש להחמיר בכה"ג.

סימן רמה

בעניני ניקור

הנה מבואר ברמ"א סי' ס"ד סי' ז' וסדר ניקור וכו' אבל בחצי הבהמה של פנים אין בהם מחלבים אלו רק קצת מן הקרום שעל חלב הכסלים הנשאר בראש הדפנות על הכסלים הנשאר שם בראשה וצריך להסיר הקרום משם, והקשה עליו הד"ח שצריך ג"כ לקלוף החלב שתחת אותו קרום ע"כ הגם שיש לומר שהוא בכלל מה שכתב הרמ"א לקמן המחלוקת שקרום העב הוי חיפוי בשר וכן המנהג באשכנז א"כ זהו נמי בחיפוי קרום העב וכן הוא בתשובת פני ארי' הח', ומאי שהביא הד"ח הרשב"א בתשובותיו דקרום לא הוי חיפוי ואין לך מי שמתירו. הנה מבואר ברשב"א שדיבר בחלב סמוך למתניים ומן הסתם שם המדובר מקרום דק מאד מפני כך כתב ואין לך מי שמתירו דבקרום עב כתב רש"י דהוי חיפוי אבל מ"מ אין נראה כך מלשון הרמ"א.

ע"כ נבאר הנה איתא בת"כ פ' צו אשר יקריב ממנו אשה לד' חלב שכמותו כשר לקרב אמרתי יצא חלב דפנות שאין כשר לקרב, הנה מזה למד הרא"ם ששומן על היותרת הכבד צריך לקלוף כיון שהוא קרב על גבי המזבח עם היותרת הרי הוא אסור והנה תוס' פגיה"נ דף צ"ג הקשה עליו דלפי"ז ליחסר שומן האלי' שקרב עם האלי' ואע"ג דאמר בפ' כ"ה דחלב האלי' מקרי חלב סתמא לא איקרי מ"מ ליחסר מטעם שקרב, לכך כתבו דת"כ בא למעט רק חלב דפנות שהוא דומה לשאר חלבים שהוא תותב שנקלף וקרום מ"מ כיון שלא קרב מותר אבל שומן היותרת ושומן האלי' אינו דומה ולא צריך למעט וכן הוא בהגהות מיימוני ובסמ"ג לארין קל"ח שחלב הדפנות היא תותב נקלף וקרום והקשה בד"ח על התוס' דאמאי הקשו על רא"מ מרב אשי' הא בלא"ה אדחי' שם אלא מחוורתא כדרכי זכיד ואמעט חלב האלי' דבענין דבר השוה בשלשתן נ"ל דהנה דרש שם בת"כ כל חלב שור ושה ועז לא תאכלו פרט לבהמה טמאה וחי' ועוף, והנה קשה לרב זכיד דדרש משור ושה ועז דבענין דבר השוה בשלשתן למעט חלב אלי' מנלן פרט בהמה טמאה וחי' ועוף, כן הקשה באו"ח הקדוש וכדברי חמודות ותירץ האו"ח דיליף מאשר יקרכו ממנה אשה לד' פרט אלו שאין ראוי להקרבה כמבואר ברש"י זבחים והנה קשה ע"ז א"כ מנלן לרב זכיד למעט חלב דפנות עיי"ש באו"ח.

ונ"ל דהנה הבי"י סי' ס"ד הביא בשם בעל התרומה תו"כ אחרת בפ' ויקרא וז"ל יכול אפי' חלב דפנות וה"ה לכל שומן בהמה יהא קרוי חלב ואסור לאכול ת"ל חלב המכסה את הקרב וחלב הכליות אשר על הכסלים, ופי' בה"ח כוונתו שצריך שיהא קרוי חלב לגבי הקרבה, אותו אסור לאכול בחולין, משא"כ שומן היותרת אינו קרוי חלב מותר אעפ"י שקרב לגבי מזבח ע"ש, דלא כרא"מ א"כ לרב

זכיד דדרש מאשר יקריבו פרט בהמה טמאה חי' ועוף ממעט חלב דפנות מחלב המכסה את הקרב דאינו קרוי חלב לגבי הקרבה משא"כ חלב האלי' ס"ל לר"ז דקרי חלב דלא ס"ל כרב אשי דחלב האלי' נקרא צריך קרא שור ושה ועז למעט דדבר השוה בשלשתן (הגם דבס"ת איתא דחלב האלי' נקרא חלב סתמא לא איקרא היינו דאפי' לרב אשי אמעט) א"כ לר"ז דדרש מחלב המכסה את הקרב למעט חלב דפנות וממילא אמעט שומן היותרת דאינו קרוי חלב א"כ רא"מ דאוסר שומן היותרת דלומד מת"כ שכפ' צו מאשר יקריבו ממנו אינו יכול לסבור כרב זכיד א"כ אינו קשה קושית ד"ח על התוס' דאדחי' רב אשי אלא מחוורתא כרב זכיד דאמעט משור ושה ועז דרא"מ ממילא אינו יכול לסבור כר"ז וכל שיטתו הולך רק לרב אשי וע"ז הקשו עליו אפי' מרב אשי.

ועי"ז מובן מה שפסק הרמ"א בס"ד בס"י י"ב יש מצריכים לנקר הקרום העליון שלצד הכבד משום חלב הקרב שמונח עליו ויש מחמירין עוד לנקר השומן שתחת הקרום ההוא, עיין בש"ך סי' ל"ט ס"ק ח' מ"ש לזה דקדק הרב בצחות לשונו ויש מחמירין ולא כתב ויש אוסרים אלא רצה לומר דהאוסרים לאו מדינא אוסרים אלא ההחמירו עיי"ש, הנה כאן היש מחמירין הוא רא"מ ור"ת דאוסרים מדינא. אמנם איתא בהלכות קטנות ח"א סי' רצ"ג וכן הוא בשו"ת חות יאיר סי' קפ"ה עוד אודיעך דרך כלל שקבלתי מרבותי בידיעת דעת הפוסק כשכותב דין אחד שיש מקילין ומחמירין והוא כותב דעת המחמירין בלשון זה ויש מחמירין וכו' מדלא כתב ויש אוסרין נראה שדעת הפוסק ההוא נוטה עם המחמירין ושים עיניך להפרש הזה כי הוא אמיתי עכ"ל, הנה מסקנת הגמ' בחולין דף ק"ז אלא מחוורתא כדרכ' זכיד ובכריתות ד' ד' חולק ר' ישמעאל עם רבנן אם אכל חלב שור ושה ועז ר"י סובר לוקה שלש ורבנן סברו לוקה אחת וקאמרי שם כל"ב דרבנן סברי כרב זכיד דבעי שור ושה ועז דבעינן דבר השוה בשלשתן לאמעט חלב האלי' א"כ הלכה כרבנן ובררנו דר"ז דרש למעט חלב הדפנות מחלב המכסה את הקרב א"כ אמעט שומן היותרת.

ועפ"ז יוכן הרמ"א שנוטה לדעת המחמירין עיין בכה"ג על ב"י אות צ"ט שפירש במ"ש הרמ"א אבל המנהג לנקר ולהסיר שני קרומים וכו' שהמנהג לאפוקי מהיש מחמירין ועפ"ז חירץ מאי שהקשו הל"ח על הלבוש שמביא רק זה המנהג ולא סברת יש מחמירין וז"ל ולדעתי אינה תמי' דכיון שהמנהג שלא כדבריהם לא חש להביא סברתם עכ"ל וכן פירש בהרמ"א היד יוסף וז"ב.

ועפ"ז יוכן על נכון הרמ"א בס"ד ו' שהתחלנו שצריכין לנקר רק הקרום ולא לקלוף השומן דלפי מאי שבארנו דר"ז מוכרח לדרש למעט חלב הדפנות מהחלב המכסה הקרב וכו' אותו הקרוי חלב לגבי הקרבה הנה זה מבואר בקרא דהקרבה היתה בחלב הכסלים שתחת הכליות כמבואר ברש"י הכסלים (פלאננין בלע"ז) שהחלב שעל הכליות כשהבהמה חי' הוא כגובה הכסלים והם מלמטן וזהו החלב שתחת המתנים שקורין בלע"ז לונפלו"ש לובן הנראה למעלה כגובה הכסלים ובתחתיתו הבשר חופהו עכ"ל, וזהו החלב שאחר צלע י"ג כגובה בין צווארון טריפה (הנקרא טריפה קאלנער) שהוא הבשר האדום שחופה החלב לכוון הגר הצלעות הקטנות שנתפשט תחת המתנים כמבואר בפרישה סי' ס"ד ככוונת רש"י

א"כ השמנונית בבשר הראפלא שמיידי הרמ"א אינו בכלל חלב הכסלים שנקרב ואינו מחובר לזה, לכן כתב הרמ"א רק שצריכים להסיר הקרום, ובאמת אפי' לדעת רא"מ דכל שומן נקרא חלב ולא אמצעית רק חלב הדפנות שאינו קרב וכן לדעת התוס' דרק תותב קרום ונקלף נקרא חלב וחלב הדפנות אפי' תותב קרום ונקלף אמצעית מקרא לפי שאינו קרב, א"ל שהשמנונית בבשר הראפאלא היא בכלל חלב הדפנות כיון דמוכת מרש"י שאינו חלב הכסלים הקרב על המזבח הוי בכלל חלב הדפנות ומותר לאכלו.

וכן מוכח מרש"י דף ח' ע"ב ד"ה לא ליסחוף וז"ל כל הכסלים שחלב הכליות רבוק שם עכ"ל, וכן מוכח מרש"י דף צ"ג ע"א ד"ה בעי לחטוטי וז"ל וראשן אחד מחובר שדרה וראשי הפצולים נדבקין תחת החזה בראשי הצלעות וכן כתוס' שמחברים בראשי הצלעות שתחת החזה עכ"ל, והוא בבשר הראפאלא הרי שאינו קורא אותו כסלים רק תחת החזה וכן מה שכתב בשלחן גובה הובא כדרכ"ת דכוונת רש"י הוא שבצירי הבהמה מזה ומזה יש מקום פנוי מצלעות שאין שם אלא עור ובשר והוא מסוף החזה עד עקרי הירכים וזה הנקרא כלשון המקרא כסלים כונתו מסוף החזה מסוף הבשר ראפאלא כי בבשר הראפאלא יש סחוסים מהצלעות ואין מקום פנוי וברמב"ן עה"ת ויקרא ו' ט' משמע כן קצת, וז"ל וכן ידעו הרופאים כטבעיהם שאין החלב נעשה לעולם סמוך לעור ולא כאבר שינוע תמיד ואמרו כי טבע שאינו נפרד מן הבשר בצלעות ובצדדין ובאלי' וכו' עכ"ל משמע קצת שהצדדין קאי על זה הבשר וקאמר כיון שאינו נקלף היא שומן (ונראה שהיא סוכר כהת"כ של פ' ויקרא שאמעט מהחלב המכסה הקרב דאי מאשר יקריבו אפי' אינו נקלף כיון שלא קרב על גבי מזבח מותר) וכן מבואר בשו"ת משיב דבר עכ"פ מבואר מה שכתב רק מן הקרום, הנה בקרום יש שני טעמים שאסור כמבואר בפוסקים אי משום שנמשך מחלב הכסלים אי משום חלב הכרס המונח עליו ובאמת י"ל שניהם צדקו כי מבואר שהקרום הדק בצוארון הטריפה עובר מתחת הקרום העב ונמשך על הבשר ראפאלי ועליו הקרום העב, כן מבואר בניצני ניסן א"כ מסירין שני הקרומים הקרום הדק המתפשט בכל הכסלים משום המשך חלב הכסלים הגם שהוא ככאן בחופי א"ל כמ"ש התוס' בחטין שברוב גליון ה"נ כאן וקרום העב שאינו מתפשט בכל הכסלים אסור משום חלב הקרב המונח עליו וחלב שתחת הקרום העב בקצה הבשר הראפאלא מזה מיידי הרמ"א לקמן והמנהג באשכנז להתיר כמ"ש שמציין הגר"א הרש"י בחולין עכ"פ הכל מבואר.

ומנהגינו כנויים על אדני פז וכל המשנה ידו על התחתונה כמבואר בשואל ומשיב ח"ג סי' קצ"ח שאע"פ שנטה מקודם להחמיר על החלב תחת הקרום שאל לראשי המנקרים ואומרים לו שבכראד מחמירין וכאן מקילין ואעפ"כ לא שינה וכתב כטוב בעיניכם עשו, וכן בשו"ת טוטר"ד ח"ב סי' קי"א שלא ישנו המנהג שלא להוציא לעז על הראשונים שאכלו חלב, עיין בשו"ת דברי חיים ח"ב יו"ד סי' צ"ד גבי מקוה אך מחמת שהמערערים הוציאו לעז על המקוה שעשה מעכ"ת שלא כדת שכן נעשין כל המקואות שברוב תפוצות הגולה כודאי ראויים לעונש וראוי להרוס מעשיהם כדי שלא יוציאו לעז ולכן נכון לסתור המקוה וכו' עכ"ל.

סימן רמו

בירור בעיני מנהגי הניקור והמסתעף

הגני בזה לבאר כעוה"י דיני ניקור חלק הפנים, וגם לבאר חילוקי המנהגים בעינים אלו שכן מדינה למדינה ועיר לעיר, ולהראות בעליל שורש כל המנהגים בדברי הפוסקים, ונבאר גם הדינים של חומרי מקום שיצאו משם בעינים אלו, וגם קצת מדיני טבח שנמצא חלב תחת ידו, ובאיזה אופן יכולין לפוסלו ובאיזה אופן לא, ולא באחי לקבוע הלכה למעשה, רק ללקט מדברי הפוסקים, וההכרעה בידי מורי הוראה, והשי"ת יצילנו משגיאות, ויראינו מתוה"ק נפלאות.

פרק א'

שומן שע"ג יותרת הכבד (הנקרא טענדער ליין)

(א) הנה ברמ"א סי' ס"ד סי"ב כתב יותרת הכבד יש מצריכין לנקר הקרום העליון שלצד הכבד משום חלב הקרב שמונח עליו, ויש מחמירין עוד לנקר השומן שתחת הקרום ההוא (רא"מ ור"ת), אבל צד פנים של צד הריאה א"צ ניקור כלל, אבל המנהג לנקר ולהסיר שני הקרומים דילמא אתי למטעי (ס"ה וא"ז) עכ"ל. והנה המחמירים הן הרא"ם ור"ת המוכבא בתוס' חולין דף צ"ב ע"ב ד"ה אמר אביי דס"ל דשומן זה אסור מה"ת משום דהוא נקרב ע"ג המזבח, אבל התוס' והרא"ש וסה"ת וסמ"ג וא"ו ורובא דרובא מהראשונים פליגי עליהו וס"ל דשומן זה מותר, וכי רבינו ירוחם דכן עמא דבר כמוכבא בב"י ובד"מ הארוך, והספרדים נוהגין להחמיר בזה, והוא ע"פ מ"ש הרב"י וז"ל ומ"מ עכשיו נוהגות הנשים שלנו כרא"ם, ויש מהן שכדי שלא להטריח עצמן בניקורו אין אוכלין הטרפש כלל ע"ש, ומזה נובע מנהג א"י להחמיר בזה. ובס' ניקור המעשי עמוד פ"ב כ' שגם בא"י אין מנקרים רק השומן שבבשר העבה של היותרת ולא בצד הדק ע"ש (וע"ע להלן בזה).

(ב) אכן בהכרעת רבינו הרמ"א בזה יש להסתפק, אי הא דכתב אבל המנהג לנקר ולהסיר שני הקרומים וכו', הוא הכרעה להקל גם נגד היש מחמירין להסיר גם השומן וע"ז אמר דנוהגים רק להסיר הקרומין, או י"ל דלא הכריע רק לענין להסיר הקרומין מב' הצדדים דע"ז קאי התם, אבל לענין השומן לא הכריע כלל, וממילא יש מקום להחמיר בזה, אמנם בכנסת הגדולה בהגהות הב"י סקצ"ט כ' להדיא וז"ל, בס' המפה כתב יש מחמירין לנקר השומן שתחת הקרום ההוא אבל המנהג לנקר ולהסיר שני הקרומין דלמא אתי למטעי ע"כ, וכ"כ רש"ל פג"ה אות ד' שכן המנהג, גם הלבוש כ' זה המנהג, ותמה עליו ל"ח למה לא כ' סברת היש מחמירין שכתב המפה, שהוא סברת רא"מ ור"ת, ולדעתי אינה תמיה דכיון שהמנהג שלא כדבריהם לא חש להביא סברתם וכו' עכ"ל, הרי להדיא דס"ל דהרמ"א הכריע להקל בזה, ונ' שהי"ל גירסא דמ"ש הרמ"א אבל המנהג קאי תיכף על היש מחמירין וכ' דהמנהג שלא כדבריהם, והרי הלבוש תלמיד הרמ"א ז"ל ולא הביא כלל סברת היש מחמירין וע"כ דהי' ברירא לי' שהרמ"א כ' דהמנהג דלא כדבריהם, וגם הל"ח לא כ' בדרך תמיה על הלבוש רק בדרך הערה, דהלבוש לא העתיק אותו שיטה ולא בדרך תמי' יעו"ש, ועכ"פ מבואר מנהג פולין להקל דהרי

הרמ"א והרש"ל והלבוש שהיו בקראקא ופוזנא ולובלין הקילו בזה, וע' גם בס' דברי יוסף על יו"ד סי' ס"ד (מהגר"י רז"ב ז"ל אבדק"פ לאדאני) שכ' ג"כ בפשיטות שהרמ"א הכריע המנהג דלא כהמחמירין להסיר השומן, אלא שהוא כ' דאי יישר חילי' יחמיר בזה לפי שיש לו קו' על שי' התוס' ע"ש, אבל מ"מ גם לפי דבריו הרמ"א הכריע המנהג להקל, וכנראה גם הדברי יוסף ידע מהמנהג להקל בזה, ובשביל קושיא לא נסתר דין, ובני ישראל יוצאין ביד רמ"א, וכ"נ כביאור הגר"א סקכ"ד שהכריע להקל כד' התוס' ע"ש, ועוד ראי' ברורה שכ"ה הכרעת הרמ"א, ממ"ש הרמ"א בס"ז דכל אלו החלבים אין מהם בחלק הפנים רק הקרום שעל הכסלים, ואי הי' ס"ל דשומן זה אסור א"כ יש עוד חלב דאורייתא בחלק הפנים דזהו שומן היותרת, ומוכח דהרמ"א הכריע דהמנהג להקל בזה, וזה ראי' שאין לה תשובה.

ג) והנה הגאון בתשרי מהרש"ם ח"ג סי' קנ"ט נראה דלא נחית למ"ש הכנה"ג דהרמ"א מכריע בפירוש להקל בזה, ואעפ"כ כ' וז"ל דמדנקט הרמ"א ויש מחמירין עוד לנקר גם השומן שתחת הקרום וכו' מוכח דס"ל להרמ"א דהעיקר כדעת המקילין, וכמו"ש בשו"ת שער אפרים סי' ק"ד כעיי' בהא באה"ע סי' י"ז סי"ד ע"ש, וגם בשו"ת הלק"ט סי' רצ"ה מבואר דקבלה בידי מרבתי דככל מקום דנקט בלשון ויש מחמירין ש"מ דס"ל דהעיקר כדעת המקילין ע"ש, וא"כ בנ"ד העיקר כהמקילין וכו' יעו"ש, הרי דגם הוא ס"ל מלשון הרמ"א שמקיל בזה, אכן בספרו דעת תורה על יו"ד נראה שעכ"פ לחומרא בעלמא מחמיר הרמ"א בזה ע"ש, וכ"ז לפי שלא ראה ד' הכנה"ג והדברי יוסף הנ"ל דלפי"ד מבואר שהרמ"א כותב דהמנהג להקל וכ"נ מהלבוש, וכ"נ מד' הטו"ז סק"י"א שלא פלפל רק מדין נתבשל עם הקרום דבעי ס' נגד הקרום ולא מהני מה שהוא כחוש, ולא דיבר כלום מהשומן, ובס"י ק"ה סק"י"ח כ' הטו"ז בשם הת"ח דאם נמלח עם הקרום א"צ אלא קליפה במקום הפסד ע"ש, ולא כ' כלל מהשומן דליבעי ס' נגדו דזה בוודאי שמן, וכ"ה בשאר אחרונים וע' בדרכ"ת כאן סקע"ד, וא"כ מוכח דהמנהג הי' שלא הסירו השומן כלל, וכ"נ מספרי הניקור הקדמונים שלא הסירו רק הקרום, ע' בטהרת אהרן אות כ"ב (משנת תצ"א) וכן מבואר להדיא בזבח שמואל מהשו"ב המובהק מק' ליסא, וכ"כ להדיא בצינה לדוד (משנת תק"ח) שכן המנהג, וכ"ה בסדר הניקור לר"י יפה (שנת תרכ"ז) ובסדר הלכה ברורה (תרמ"א), ובס' זכור לאברהם ובס' תורת הניקור השלם, ועוד בשאר ספרי מנקרים, ומזה נובע מנהגינו מנהג בני אשכנז ההולכים לאור פסקי רבינו הרמ"א להקל בזה, וכן מעיד הרי"ל ווייס נ"י שהי' מראשי המנקרים בק"ק סאטמאר עוד מימי הקרן לדוד ז"ל שנהגו שם להקל בזה וכן נהג שם המנקר שהי' עוד מנקר בק"ק גארליץ, וצ"ע על בעל קיצור שו"ע בספרו מזבח העולה סי' מ"ו ס"ט שהחמיר בזה, ולא ראה כל הנ"ל.

ואף להספרדים המחמירים בזה כמו"ש הב"י, מ"מ כ' בס' שלחן גבוה סקל"ט שהמנהג בסאלוניקי לנקר השומן הזה שנשאר ע"ג בשר בלבד, ואין מחטטין אחריו כשאר חלבים וכן עיקר, כיון שרכו המתירין אפי' מה שע"ג הבשר ע"ש, ומזה נראה שגם הספרדים לא נקטו לדינא כהרא"מ רק לחומרא בעלמא.

(ד) והנה ביותרת הכבד בחלק העב שקורין "דיקע טענדערליין" רבים נהגו להחמיר להסיר השומן שעליו, אף שבחלק הדק מקילין בזה, והטעם מפני שהוא קרוב לחלב הכליות שאסור מה"ת, והנה בשו"ע ובשום פוסק אין שום רמז מזה לחלק בין חלק העב להדק, ופשטות משמעות כל הראשונים והאחרונים הוא שכל השומן של היותרת שרי אף הקרוב ממש להכבד, ע' במרדכי פג"ה מה שביאר מה נקרא יותרת, והוא בשר המחליק מן הריאה לכבד וע"ז הביא שי' המתירין, וא"כ זה קאי על היותרת אף בחלק העב, וכ"נ מד' הרמ"א הנ"ל שבחלק הפנים אין שום חלב האסור מה"ת.

(ה) אמנם בספר זבח שמואל נזכר מזה בדבר אחר וז"ל, אין צריכין לנקר הכבד, ומ"מ אותה החתיכה הדבוקה בחלב הכליות כגון חתיכה יותרת שיש בכבד היינו אצבע הכבד שקורין בל"א דאמו"ן, וגם מעט מן הכבד הדבוקה שם, לפי שהחלב הכליות מונח באמצע בין הכבד והחתיכה יותרת צריך לנקר מן החלב הדבוקה, כי לרוב פעמים נמצא שם חלב מן הכליות, אבל מ"מ קשה למה צריכין לנקר חצר הכבד, אם הכבד גופא א"צ לנקר מכ"ש חצר הכבד, וי"ל שצריכין לנקר חצר הכבד בצד ימין גזירה אטו ח"ה בצד שמאל, כי שם מונח הפדר דהיינו חלב שעל הקרב, וא"ת והלאו הטחול מונח בצד שמאל ומכסה את ח"ה וכו', וא"כ לימא כשם שהטחול אינו אסור משום חלב ה"נ החצר הכבד, וגם הטחול מכסה את ח"ה, וי"ל שהטחול אינו מכסה אלא הקרום הלבן שיש בח"ה, אבל הבשר האדום שיש בח"ה אינו מכסה, ולכן צריכין לנקר ח"ה משום ששם הוא חלב המכסה את הקרב, ומשו"ה צריכין לנקר ח"ה בצד ימין גזירה אטו צד שמאל, ועוד לפי שאין הכל בקיין איזה ח"ה של צד ימין ואיזה של צד שמאל, ומשום ספק צריך לנקר השני צדין עכ"ל. המורם מדבריו שגם אותו אצבע הכבד שקרוב לחלב הכליות אינו אסור משום חלב הכליות, דהרי א"צ לנקר הכבד, וא"צ לנקרו אלא אטו חצר הכבד שבצד שמאל, וגם זה לא אמר רק באצבע הכבד, ולא בכל היותרת שבחלק העב, ומוכח דזה א"צ לנקר כלל.

וגם במש"כ הזב"ש מענין אצבע הכבד כ' בדעת תורה מהמהרש"ם ע"ד הרמ"א בסי"ב וז"ל, ובגוף דין יותרת הכבד כב"י הביא בשם הערוך דיותרת הכבד היינו אצבע הכבד, ובמרדכי הביאו ג"כ בשם ר"א ותוס' ושהוא חתיכה כבד קטנה הנופלת על הכבד ונקרא כלשונינו דאמו"ן, וכיון שלא הובאה דעה זו בשו"ע, ש"מ דלא קיי"ל כן, ובזב"ש כ' דיש לנקרו והוא נגד השו"ע עכ"ל, ודבריו ברורין דהרי גם למ"ש הזב"ש הוא רק גזירה אטו ח"ה שבצד שמאל, ולא משום חלב הכליות צריכין לנקרו כמו שאין מנקרים את הכבד, ומוכח דזה אינו חשש חלב הכליות כלל, והוא רק גזירה בעלמא, וכל כי האי מילתא הו"ל להשו"ע והפוסקים להשמיענו, ומוכח דלא קיי"ל כן, וא"כ מכ"ש ביותרת הכבד בצד העב שלא נזכר אף בזב"ש ובשום פוסק וודאי דאין שום איסור, וגם הוא רחוק מחלב הכליות דהקרום מפסיק ביניהם, ואסור רק לשי' הרא"מ שאוסר שומן היותרת, דלא קיי"ל כותי' כנ"ל. וכל המנקרים שאחרי הזב"ש לא הביאו ענין זה כלל, וברור שמה שמסירין השומן שבחלק העב הוא רק לתוספת זהירות וחומרא בעלמא, ומי שאינו נוהג כן אין לתופסו ע"ז, ורק במקום שנוגע ממש בחלב הכליות בוודאי שצריכין לנקר כמוכח.

ולענין מ"ש הרמ"א שהמנהג להסיר הקרומים משני הצדדים דלמא אתי למטעי, כ' ע"ז בדרכי תשובה סקע"ו בשם ס' בית אברהם דפשוט הוא דאם השאיר מחובר להחתיכות כבד לצד חוץ דלא שייך לחוש לדלמא אתי למטעי א"צ לנקר צד פנימי ע"ש, וכן מבואר גם בס' צנה לדוד שכן נוהגין, וכן נוהגין הרבה מנקרים שאין מסירין ב' הקרומין רק אם נחתך היותרת הכבד מב' צדדים דאז איכא למיחש דלמא אתי למטעי, ולא כשנשאר מחובר דליכא למיחש למידי, אבל הספרדים מקילין בזה בכל אופן, כאשר הביא בשולחן גבוה סקל"ח וסק"מ דלעולם אין מנקרים אלא קרום העליון בלבד רק כשנחתך להחתיכות דלא מינכרא איזה צד חוץ ואיזה צד פנים אז מנקר שניהם מספק, אבל כשהוא שלם אם תתכו אותו מן הבהמה מינכרי טפי, והרמ"א לא קאמר זאת רק על מדינות אשכנז ע"ש והובא בדרכי, ומזה נובע מנהג א"י שנוהגין כהספרדים, ואנן נוהגין כהרמ"א, ונהרא נהרא ופשטי.

פרק ב'

בענין חלב שתחת הקרום העב התחתון של הכסלים (שפאנדער)

(א) **הנה ז"ל הרמ"א ס"ז**, וכל אלו החלבים אין לחוש להם אלא באחוריים של בהמה, אבל בחצי הבהמה של פנים אין בהם מחלבים אלו רק קצת מן הקרום שעל חלב הכסלים הנשאר שם בראשה וצריך להסיר אותו הקרום משם, ויש נוהגין להפריד ג"כ הבשר הנדבק שם זה ע"ג זה ולגרוור החלב שכיניהם, ויש מתירין משום דמחשב חיפוי בשר וכן המנהג באשכנז ובעירנו עכ"ל, ומקור דין זה ברש"י חולין ריש דף צ"ג שהביא שם פלוגתא זו. [והפלוגתא היא רק על החלב שתחת הקרום עב ולכן היוצא מהבשר האדום, דבזה ס"ל להמחמירים דהקרום הוא דק ואינו חשוב חיפוי בשר, אבל החלק שבחוץ הבשר שרי לכו"ע, כמבואר שם ברש"י, וכ"כ הרשב"א בתשו' ח"ג סי' רכ"א, והרמ"א שמביא הפלוגתא קאי על החלב שתחת הקרום עב דמיירי ב' רש"י, וכמו שציין הגר"א את דברי רש"י על הרמ"א, וכן מבואר בטור ובב"י ובד"מ הארוך דבזה חלוקין המנהגים, וכן מבואר בב"צ סי' ס"ה סק"ז, וז"פ ולא כתבתי אלא להוציא מלבן של המערער].

(ב) **והנה רש"י מביא מנהג בני אשכנז להקל, והרמב"ם מחמיר וכן דעת הרבה ראשונים כמובא בב"י**, וכן נוהגין הספרדים ולדידהו הר"ז חלב גמור, ומזה נובע מנהג א"י להחמיר בזה, ובב"י בשם האגור ערער על אלו הנוהגין להחמיר בזה בכבש ומקילין בזה בשור ולא מצאו ידיהם ורגליהם, וכן בתשו' מהריב"ל ח"ג סי' י"ד עורר ע"ז וכ' קצת ללמד זכות עליהם, והביא ג"כ מנהג הספרדים כהפוסקים המחמירים, אכן בשולחן גבוה כ' דהספרדים במצרים נוהגין להקל בזה, ודבר פלא מצאתי ברשד"ם חיו"ד סי' נ"ב (השני) וז"ל חלב שתחת הקרום הנקרא ה' אצבעות בספרד נהגו בו איסור כחלב גמור שחייבים עליו כרת ואשכנז נהגו בו היתר ע"ש, וצ"ע דבסוף תשו' הרא"ש מבואר דאותו ה' אצבעות לכו"ע מותר וצ"ע ג. וע' בשו"ת כפי אהרן חיו"ד סי' א' (מהראב"ד לעדת הספרדיים בירושלים

בשנות תר"ט-תרל"ט) דנראה מדבריו דנוהגין בא"י להחמיר בזה, אכן מש"כ דזה החלב הוא החלב שע"ג הצלע הי"ג, זה צע"ג דהרי מבואר בכל הפוסקים דזהו החלב הוא תחת הקרום עב ולבן וצ"ע.

אכן מנהג האשכנזים הי' להקל בזה כמו"ש רש"י והטור, וכן מבואר במהריב"ל שהאשכנזים שדרו בקושטאנדינא הקילו בחלב שתחת העור הזה כמנהגם, והעיד הרמ"א שבעירו ק"ק קראקא מקילין בזה, ואף שבקצת דפוסי שו"ע לא נדפס תיבת ובעירינו מ"מ בהרמ"א הנדפס בבית לחם יהודה ובדרכ"ת ובבשאר האחרונים נדפס תיבת ובעירנו, וכן מבואר להדיא בד"מ הארוך וז"ל ובמקומינו נוהגין בו היתר, אבל ראיתי מקומות שנוהגין בו איסור ע"ש, וכן מבואר בהתשו' ממהר"י סוראזינה ז"ל הנדפס בסוף תשובות הרא"ש שהמנהג במדינותינו להקל בזה וחזק דעת רש"י במסמרות, והוא הי' ממנקרי ק"ק קראקא מזמן הרמ"א וקיבל מגדולי המנקרים בדורו יעו"ש באריכות דבריו בזה, וכן מבואר בספר זבח שמואל (מהשו"ב המובהק מק' ליסא) שהביא שיטות המקילין דמיחשב חיפוי בשר ומפלפל בטעמם, וכ' ומ"מ במקום שהמנהג לנקר אותו חלב שתחת הקרום אין להקל מאחר שכבר קבלו עליהם איסור ובפרט בדבר שיכול להיות שהדין עם האוסרים וכו' עכ"ל, ומלשון זה מוכח שמנהג מקומו הי' להקל בזה, וכמו שסיים שם בשם הרשב"א דאנו נוהגין בו היתר, [אמנם, דבריו צ"ע מה שהביא מהרשב"א דהרשב"א מיירי מחלב שכתוך הבשר לא כמה שהוא תחת הקרום], וכן בס' בית יצחק (מהשו"ב מפעסט) סי' ס"ה סק"י כ' שהמנהג להקל ומ"מ במקום שנהגו לנקר החלב מתחת אותו הקרום אין להקל מאחר שכבר קבלו עליהם איסור ע"ש, וכפי הנראה הי' המנהג ברוח מדינות בני אשכנז להקל בחלב זה כי כולנו בני אשכנז אנן מגולי תתנ"ר כידוע.

ג) אמנם כפי הנראה הי' מקומות בפולין שהחמירו בזה, וכמו"ש הרמ"א בד"מ הארוך, שראה מקומות שהחמירו בזה, והוא הי' במדינת פולין, וכ"כ הצנה לדוד שבפולין ופיה"ם ומעלהרין מחמירים בזה, וכ"כ להדיא הרש"ל כיש"ש פג"ה סי"ה דבגבול שלו נהגו הטבחים להסיר אותו חלב שתחת הקרום העב אף בחלק שלפנים אלא שאין מנקרים אותו לגמרי אלא דרך העברה עכ"ל, ומדבריו מבואר שגם הם לא החמירו רק לחומרא בעלמא מדלא ניקרו אותו לגמרי, ומלשונות הראשונים וגם כב"י ובמהריב"ל נראה שהמחמירין לא מיחשבי אותו קרום לחיפוי בשר ואוסרים אותו חלב מדינא וכנראה גם מלשון רש"י והרמ"א, אמנם כפי הנראה גם המחמירין בפולין לא נהגו בזה רק לחומרא בעלמא כמבואר בדברי הרש"ל, שאין מנקרים לגמרי רק בדרך העברה, וכ"כ בשו"ת נחלת שבעה סי' מ"ח וסי' נ"א שהמחמירים בפולין לא מדינא נהגו בזה אלא מחומרא, משום דאנן בחר בני אשכנז גרירי, ע"ש.

ד) וכתב בשו"ת פני האר"י החי (מהגר"ל מסטאוויסק ז"ל) חיו"ד סי' כ"ג שלפי הנראה מד' הח"ס בחיו"ד סי' ס"ח הי' המנהג במקומו להקל בחלב זה (והוא דר כפ"ב שבאונגארן), וע"כ כ' שאין צריך לנקר בחלק ההוא רק השלי"ם דהיינו הקרום יעו"ש, אבל הפני אר"י החי כ' שמנהג מקומו בפולין הוא להחמיר בזה

עש"ה, ומה שתמה שם על הגאון בעל בה"ז ז"ל בשו"ת נחלת שבעה סי' נ"א שכ' דאנן בטר בני אשכנז גרירי, והקשה דאילו ה"י איזה שינוי מנהג בפולין ה"י הלבוש מביאו, דהלבוש השמיט לשון הרמ"א וכן המנהג באשכנז וכעירנו והביא רק שני הדיעות, וממילא אזלינן להחמיר בשל תורה עכ"ד, ודבריו תמוהין דוודאי היו שינוי מנהגים בזה בפולין דהרי הרמ"א שה"י בקראקא שכפולין כ' שבעירו נוהגין להקל, וכן מבואר מד' מהר"י סוראזינה שה"י בפולין וכן הזכ"ש בליסא שכפולין, ואף הרש"ל שכ' שבמקומו מחמירין הוא רק לחומרא בעלמא ולא מן הדין, דהרי כ' שאין מנקרים אותו רק בדרך העברה, ונמצא דלא ה"י כלל מנהג מוסכם בפולין להחמיר בזה, וכן מבואר בשו"ת שואל ומשיב מהדורא תליתאה ח"א סי' קצ"ח שהביא מחלוקת מנקרים בענין החלב שתחת הקרומים, וכ' וז"ל תמהני שיש סברות מבוארים בספר זבח שמואל מהשו"ת מומחה והמובהק שה"י בעיר ליסא, ושם מבואר דיש להחמיר ויוכל להיות שהדין עם האוסרים ותלוי במנהג עיי"ש, (וזה קאי על החלב הזה וכנ"ל מד' הזבח שמואל, ובאמת לא כ' דיש להחמיר רק במקום שנהגו כן), ואח"כ שאלתי לראשי המנקרים דפה קהלתינו ואמרו ששניהם צדקו יחדיו והביאו לפני הכסלים וכו', והחלב שתחת הקרומים אמרו לי כי פה נהגו להקל ובבראד מחמירין ואתם כטוב בעיניכם עשו עכ"ל, הרי מבואר כי גם בעיירות שבמדינות פולין היו חילוקי מנהגים בזה, ובלעמבערג הקילו בזה, ולפי עדות המנקר הרי"ל ווייס נ"י גם המנקר מק"ק גארליץ הניח זה החלב, וגם המחמירין בזה היה רק לחומרא בעלמא כנ"ל, (וזה נ"מ לדינא לענין חומרי מקום שיצאו משם וכמושי"ת אי"ה להלן) וכרוב מדינות בני אשכנז ה"י המנהג בזה להקל כמושנ"ת, ונהרא נהרא ופשוט'.

ה) ומה שמחמירין בא"י לנקר החלב שכתוך הבשר האדום (ראפעלע) דזה לכו"ע ה"י חיפוי בשר, צ"ל דטעמם כמו"ש הרשב"א בתשו' ח"ג סי' רכ"א דמן הדין אין שום איסור משום דהוי חיפוי בשר, ואנו נוהגין בו היתר, ויש מקומות שנהגו בו איסור, ואפשר שבאותן מקומות אסור להתיר להם דשמא לא טעו בו באיסור, אלא נהגו איסור בזה אטו חלב הכסלים, לפי שגם אותו שכתוך הכסלים תותב קרום ונקלף, והוי כדברים המותרים ואחרים נהגו בהן איסור, דאמרי' נשאל ואין מתירין לו עכ"ל. וע' בשואל ומשיב תליתאי ח"א סי' שי"ז שתמה מאד על המחמירים בזה שהוא נגד הש"ס, עש"ה. ובאתרא דנהוג נהוג.

פרק ג

בענין הקרום העב התחתון של הכסלים

א) הנה סדר הקרומים כך הוא, ע"ג הבשר האדום הדק שע"ג ראשי הצלעות הנקרא ראפאלע יש כ' קרומים זעג"ז, והקרום שלמעלה הוא עב והב' הוא דק וביניהם יש קצת חלב, וגם תחת הקרום הדק יש קצת חלב ע"ג הבשר האדום כפרט בבהמה שמינה, ואח"כ נמשך מסיום הבשר קרום עב ולבן החופה את החלב, שבחלב זה יש מחלוקת מנהג אשכנז וספרד הנ"ל בפרק הקרום ומנהגינו להקל.

וע"ג הקרום העב הזה נמשכים ג"כ הב' הקרומים הנ"ל שהיו ע"ג הבשר עם קצת חלב כיניהם ותחתיהם, ויש כזה כמה חילוקי מנהגים, יש נוהגין שמסירין אף את הקרום העב התחתון, אפי' להמתירין את החלב שתחתיו, וכן יש שמסירין הקרומים שע"ג הבשר האדום עם השומן שביניהם ותחתיהם, ויש שנוהגין שלא הסירו הקרום העב התחתון והסירו רק הקרומים העליונים ולא הקפידו על קצת חלב שנשאר ע"ג הבשר והקרום העב התחתון, וכן הוא מנהג רוב המנקרים וכן נהגו בק"ק סאטמאר כפי עדות הררי"ל ווייס הנ"ל, ויש שמקילים עוד שמסירים רק הקרום העב העליון ולא הקרום הדק השני, וע' בס' הטריפות בהלכה (ע' 113) ממכתב המנקר הירושלמי הרא"כ דבכל תפוצות הגולה מורידים רק את הקרום העליון הנמשך מהכסל שכראש הדפנות על הצלעות ולא יותר, וחלב שלתחת הקרום הוא שומן כשר, וכאן גם הספרדים אוסרים אותו ומפרידים בין חתיכות הכסל ומנקרים את הכל עכ"ל. ויש כזה כמה עקולי ופשוטי ואינו מבואר כ"כ בפוסקים.

(ב) **ונבאר** תחלה דין הקרום העב התחתון החופה את החלב, והנה ז"ל רש"י בחולין כדף צ"ג חלב שעל הכסלים שתחת הכליות ונראה בגובה הכסלים, ואח"כ נבלע תחת הבשר אדום דק ומתפשט תחת אותו בשר בכל הכסלים וכשהבשר חופה מותר, וכשכלה למטה מאותו בשר יוצא ממנו קרום עב ולבן, לבד קרום דק וקלוש המתפשט בכל הכסלים שאסור משום חלב, ותחת אותו קרום עב יש חלב ויש נוהגין איסור באותו חלב, לפי שאותו קרום אינו חשוב להם חיפוי בשר שדק הוא, אבל בארץ אשכנז נוהגין בו היתר וגם בעיני נראה דחיפוי גמור הוא עכ"ל, ופשטות לשונו מוכח דאותו קרום עב התחתון ודאי דאינו אסור דרך הקרום דק העליון קאמר שאסור משום חלב, ואפי' האוסרין את חלב התחתון לא אסרו רק את החלב ולא הקרום, ומ"ש ברשד"ם חיו"ד סי' נ"ב דהקרום לכו"ע חלב הוא, צ"ל דכונתו לקרום העליון, או דמיירי בחלק אחוריים דשם אפשר שמונח עליו חלב גמור ואסור, משא"כ בחלק הפנים שאין עליו שום חלב אסור כמו שית' להלן.

(ג) **אכן** ככנה"ג בהגב"י אות מ"ד כ' וז"ל, אמר המאסף יש לחקור אם מה שנהגו היתר הוא כחלב דוקא ולא בקרום, דומיא דחלב שנחלקו בו ר"א ור"י שכ' רבינו המחבר שלד"ה צריך להסיר קרום שאחר המכסה, א"ד דנוהגין היתר אף בקרום, ואם באנו לדקדק לשון ר' בעה"ט נראה שנוהגין היתר בשניהם מדכתב נוהגין בהם היתר בלשון רבים, וכן יש להוכיח מד' התלמוד בפג"ה אר"י א"ר ה' קרמי הוי תלתא משום תרבא וכו', ואי הקרום נמי אסור ארבעה נינהו משום תרבא ולא תלתא, דל"ל כזה הקרום נכלל כמה שאמר דכפלי, דליתא אלא הקרום הדק שעל הכסלים ולא הקרום עב ולבן וכדמוכח בפירוש מד' רש"י וכו' (הנ"ל), הנה בביאור נראה מדבריו דלא אסר ר"י משום חלב אלא הקרום הדק ולא העב ולבן, אבל מדברי ר' המחבר הבי"ז ז"ל שכתב אכל בשור ראיתי רוב המנקרים שמסירין הקרום לבן לבד ואין מנקרין שום חלב מתחתיו כו', מוכח דאפי' הנוהגין היתר בחלב שתחתיו, בקרום נוהגין בו איסור, ולפ"ז צ"ל שלא אמר ר"י ד' חוטי אסורי

משום תרבא, משום דלא חשיב אלא חוטים שאסורים משום חלב מדינא, אבל הקרום הזה עב ולכן לא מדינא אסור אלא חומרא בעלמא שהחמירו משום חלב אטו שאר קרומין, וד' ריב"ה שכתב נוהגין בהם היתר לא באו בדקדוק שדבריו לקוחים מד' רש"י וכו', ומצאתי בתשו' כ"י למוהר"ר אביגדור ציידאל ז"ל ומוהר"ר ברוך בן ברוך שהיו קוראים תגר על מנהג קנדיא שנוהגין היתר בקרום ג"כ, וכ' עוד נהגו לאכול אף הקרום אין מנהגם מנהג, הר"ר ברוך בן ברוך כו' עכ"ל.

ד) ולפע"ד דבריו מרפסין איגרא דאיך הביא רא"י ממ"ש הב"י והוא בשם האגור מאותן מקומות שנהגו היתר בשור כהחלב ולא בקרום, שהרי בפירוש כתוב באגור והובא בד"מ הארוך דיש נוהגין ליטול משם הקרום העב ומניחין לחלב אשר תחתיו, ולא מצאו ידיהם ורגליהם עכ"ל, הרי דכ' דזה דבר שא"א לומר כן שהקרום יהא אסור והחלב מותר, ומבואר להדיא דלהמתירין גם הקרום מותר, וכן מוכח בהדיא מלשון הרמ"א בשו"ע ס"ז שכ' ויש נוהגין להפריד ג"כ הבשר הנדבק שם ועג"ז ולגרור החלב שביניהם, ויש מתירין משום דמחשב חיפוי בשור וכן המנהג באשכנז ובעירנו, ומוכח דלהמתירין א"צ להפריד הבשר שזהו הקרום העב שע"ג דג"ז שרי לאכול, ולא עוד אלא שלשונו מוכח שגם להאוסרים אין הקרום העב אסור מדכתב שמפרידין הבשר וגורדין החלב שביניהם, ולא כ' שלוקחין הקרום עם החלב, ומוכח דהקרום לכו"ע שרי, וכ"נ מד' ספרי המנקרים כגון בטהרת אהרן הו"ד בדרכ"ת סקל"ז שכ' דהקרום שעל הכסלים הוא עב ולכן וטעם האיסור משום שיונק מחלב של הכסלים וכל הנגרר עמו דהיינו חלב אשר תחתיו וממשיך עם הקרום הכל אסור וכו' ע"ש, וכ"ה בבית יצחק סי' ס"ה סקט"ז, ובסקי"ז כ' שנוהגין שאין מנקרים אלא אותו הקרום שלמעלה עם כל הנגרר עמו ותו לא ע"ש, וכן מבואר בס' מזבח העולה לבעל קיצוש"ע סי' מ"ו ביסוד המזבח סק"ד ע"ש, ומבואר להדיא דהמנהג הוא רק להסיר קרום העליון ולא התחתון, וגם לפי"ד הכנה"ג הוא רק חומרא בעלמא אטו שאר קרומים ולא מדינא כמו"ש בהדיא, ועכ"פ המנהג להניח הקרום התחתון הוא מיוסד על אדני פז עפי"ד הרמ"א ז"ל (וע"ע להלן מזה). אמנם היו מקומות שהחמירו כהכנה"ג, וכן ה"י המנהג בק"ק פעסט כפי עדות הר"ג פינקעלשטיין נ"י אף שבחלב התחתון הקילו כמנהג אשכנז, וכבר ביארנו דגם להכנה"ג הוא חומרא בעלמא, ונהרא נהרא ופשטי'.

פרק ד

בענין קרומים העליונים שע"ג הכסלים והחלב שביניהם ושע"ג הבשר האדום (ראפעלע)

א) ועתה נבאר דיני הקרומים שלמעלה עם החלב שביניהם ותחתיהם, הנה הקרום העב העליון וודאי דצריך להסיר כמו"ש הרמ"א ז"ל, אבל בחצי הבהמה של פנים אין בהם מחלבים אלו רק קצת מן הקרום שעל חלב הכסלים הנשאר בראש הדפנות על הכסלים הנשאר שם בראשה וצריך להסיר אותו הקרום משם

עכ"ל, אמנם בחלב שביניהם וגם הקרום הדק וחלב שתחתיו לא נתבאר בשו"ע דינו, אם הוי חלב הכסלים דאסור מה"ת וא"כ גם הקרום הדק יש לאסרו, או דשניהם מותרין לגמרי, והנה פשוט לשון הרמ"א משמע שכאן בחלק הפנים אין בזה שום חלב, ורק הקרום שע"ג חלב הכסלים שבחלק האחור נמשך לכאן ואותו צריך להסיר לא זולת, ובדברי חמודות על הרא"ש פג"ה אות י"ג הקשה על הרמ"א למה לא כ' שצריך לקלוף החלב שתחת אותו הקרום, והביא מתשו' הרשב"א סי' ש"ח דאיתו חלב שתחת קרום דק הסמוך למתנים ודאי אסור וכו' ע"ש.

ובתשו' משיב דבר ח"ב סי' כ"א האריך להוכיח שאין שום חלב הכסלים בחלק שלפנים דעיקר חלב הכסלים הוא סמוך לכליות כמפורש בתורה ואת החלב אשר עליהם אשר על הכסלים, ובירר מד' הראשונים דרך מה שהוא אצל הירכיים הוא חלב הכסלים, ומה שאצל הדפנות יש מיעוט בפירוש שאינו אסור משום חלב כמבואר בת"כ, ומ"ש הרמ"א דבחלק הפנים יש קצת קרום של חלב הכסלים, פי' שנמשך מחלב הכסלים שעל הירכיים הנשאר בראשי הדפנות שצריך להסיר, אבל השומן שתחת אותו הקרום לא נזכר בשום פוסק שאסור, וגם הרשב"א לא כ' רק בחלב הכסלים הסמוך למתנים שזה בחלק האחור, אבל השומן שבצלעות שבחלק הפנים אינו חלב כלל, וכ' עוד לתמוה על הד"ח הנ"ל שתמה על הרמ"א למה לא כ' להסיר החלב שתחת הקרום, ועז"כ שאין שום חלב תחת הקרום אלא סמוך למתנים והוא בחלק אחוריים, והוא סבור שאפשר שימצא וע"כ הקשה וכו' ע"ש, ורבים תמהו עליו שבאמת יש כאן קצת חלב אף תחת הקרום הדק ואין כ' דאין כאן חלב, ונ' דעיקר כוונתו הוא דזה אינו חלב הכסלים כלל רק שומן, דחלב הכסלים הוא רק בחלק אחוריים וכמו שכירר שם מקודם באריכות, וחלב הדפנות אימעות מקרא, ולפי"ז מוכן שפיר המנהג להתיר אותו החלב.

(ב) **וראיתי** מה שהאריך לבאר בזה הה"ג רמ"ז זארגער שליט"א מו"צ בעיה"ק ירושת"ו משיטת הראשונים והאחרונים, דהנה שיטת תוס' והא"ז ותוס' הרא"ש דהקרום הזה נאסר משום שנמשך מחלב הכסלים והוא קרמי דכפלי (וכ"נ מפרש"י בדף צ"ג), והוא כמו"ש בראב"ן עמ"ס חולין סי' רפ"א דאגב שצריך לקלוף אותו צד שתחת החלב צריך לקלוף כל הקרום שעל הכסלים עכ"ל, ומבואר להדיא דכאן אין דין חלב הכסלים, ומ"מ נאסר הקרום משום שנמשך מקרום שתחת החלב שבאחוריים, ונמצא שכוודאי אין דין חלב הכסלים על החלב הזה שאינו בהמשך אחד מחלב הכסלים שסמוך לכליות, דחלב זה הוא חתיכות קטנות שמנונית, ורק הקרום נאסר כשכיל שנמשך משם, (ולפע"ד הטעם בשכיל שיונק מחלב האסור שבאחוריים וכ"ה בבי"צ כמשי"ת להלן). וכן להאוסרים החלב התחתון שתחת הקרום העב השני הוא כשכיל שי"ל המשך אחד עם החלב שבחלק אחוריים, משא"כ חלב זה וע"כ נוהגין בו היתר, והם דברים נכונים וברורים.

(ג) **והנה** יש עוד שיטה בראשונים המבואר בסה"ת סי' מ"ה דקרום שעל הכסלים אסור משום חלב הקרב ששוכן עליו, וכבר ביאר הרמ"ז זארגער הנ"ל דכ"ה דעת הרוקח והסמ"ג והגמ"י וכ"נ באו"ה דמדמי לה לקרום שבחצר הכבד

שאסור משום חלב הקרב, וכ"כ גם הלבוש להדיא דזהו טעם האיסור, ולפי"ז בוודאי דאינו אסור רק הקרום העליון שנכלע בו מחלב הקרב, אבל אינו מבליע למטה מהקרום כמו"ש רש"י בדף ח', וע"כ החלב והקרום שתחתיו והבשר הכל מותר ואינו נאסר ואפי' הקרום הדק השני שרי, (ורצה להעמיס כן גם בד' רש"י בדף ח', ומ"ש מדין בליעה מחיים, ע' מזה בזב"ש בדיני הניקור הכבד מ"ש בשם מהרי"ו והרמ"א, ומוכח דבכה"ג יש בליעה, וע' בדע"ת סי' נ"ג סק"א בסופו).

(ד) (ובזה ארווח לן מ"ש בתשרי שואל ומשיב תליתאה ח"א סי' קצ"ח וז"ל, ומ"ש בענין שנהגו המנקרים דשם להסיר מחלב הכסלים קרוב עב ומקרי חלב הכסלים ואומרים שבקרום הזה נכלל ב' קרומים בעוביו וחלב בינתיים, ובא מנקר אחד ואומר שאינו רק קרום אחד ומכשיר החלב שבין הקרומים, וגם החלב שתחת ב' הקרומים טוען שאסור, תמהני שיש סברות מבוארות בס' זבח שמואל וכו' ושם מבואר דיש להחמיר ויוכל להיות שהדין עם האוסרים ותלוי במנהג יעו"ש, ואח"כ שאלתי לראשי המנקרים דפ"ק וא"ל ששניהם צדקו יחדיו, והביאו לפני הכסלים והראו בחוש הראות שמשכו שני הקרומים, והחלב שתחת הקרומים א"ל כי פה נהגו להקל וכבראד מחמירין ואתם כטוב בעיניכם עשו עכ"ל, והנה מ"ש מדין החלב שתחת הקרומים, זה דין המבואר ברמ"א ס"ז דבני אשכנז נהגין להקל ומזה איירי גם בזבח שמואל, אמנם מ"ש מהחלב שבינתיים שאמר המנקר שכשר, (ובזה אוסר הזב"ש בהחלט כמושי"ת להלן) בזה ד' המנקר הזה לכאורה תמורה, דהחלב התחתון דלי"א הוי חיפוי בשר אוסר, והחלב שבנתיים זה מכשיר, כלפי לייא, ואיך כ' השו"מ ששניהם צדקו יחדיו, ולהנ"ל מובן שפיר דהחלב שתחת הקרומים נהג כש' האוסרין דלא מיחשב חיפוי בשר, והחלב הזה נמשך לאחריים לחלב הכסלים וע"כ הוא אסור, משא"כ החלב שבין הקרומים שאינו נמשך בהמשך אחד עם חלב הכסלים ואינו יונק ממנו כנ"ל זה שפיר מכשיר, והקרום העליון אינו אסור אלא משום שחלב הקרב מונח עליו, או משום שנמשך מהקרום שתחת חלב הכסלים באחוריים, משא"כ הקרום הדק השני שאינו מונח תחת החלב שפיר שרי).

(ה) וזה נראה שהוא שיטת הטהרת אהרן הו"ד בדרכ"ת סקל"ז וז"ל, הקרום שעל הכסלים הוא עב ולכן וטעם האיסור משום שיונק מחלב הכסלים, וכל הנגרר עמו דהיינו חלב אשר תחתיו וממשיך עם הקרום הכל אסור עכ"ל, דהיינו דהקרום יונק מחלב הכסלים שבאחוריים, וע"כ צריך לגרור גם החלב הנמשך עמו שג"כ יונק עמו מחלב הכסלים, משא"כ השומן הנשאר א"צ לגרור שאין זה חלב הכסלים, וכיון שלא נמשך עם הקרום מוכח דאינו יונק עמו מחלב הכסלים, וכן מבואר להדיא בס' בית יצחק סי' ס"ה סקט"ז וז"ל, ומקליף בידו אותו הקרום שעל הכסלים והוא עב ולכן, וצריך לקלוף אותו הקרום עם כל החלב אשר תחתיו הנגרר עמו, וכל הממשיך עם הקרום הכל אסור משום שיונק מחלב הכסלים עכ"ל, וכן מבואר להדיא במזבח העולה סי' מ"ו כיסוד המזבח סק"ד וז"ל עיקר הקרום שעל חלב הכסלים הוא כחלק האחוריים, רק קצת מהקרום נשאר כחלק הפנים למעלה מהטבור והוא עב ולכן, וצריך לקלוף אותו עם כל החלב אשר תחתיו הנגרר עמו וכל הנמשך עם הקרום הכל אסור משום שיונק מחלב הכסלים עכ"ל, ומבואר

להדיא שהקרום וגם החלב הנמשך עמו אינו אסור רק משום שיונק מחלב הכסלים שבאחוריים וכשי' אלו הראשונים הנ"ל, אבל בחלב זה גופי' אין שום סרך אסור, וע"כ החלב שנשארו מונח ואינו נמשך עמו באמת מותר שזה אינו יונק מחלב האסור, וא"כ גם הקרום הדק השני וכ"ש החלב שתחתיו שאינם יונקים מחלב הכסלים דבוודאי שרי.

(ו) **ובזה** מובן מה שביארנו בפרק הקדום מד' הפוסקים דקרום העב התחתון מותר וא"צ להסירו, וגם לפי"ד הכנה"ג אינו אסור רק מחומרא בעלמא אטו שאר קרומים, ואי' הדין שהחלב שעליו חלב הכסלים א"כ הי' נאסר הקרום מהחלב שעליו יהי' צריך עכ"פ קליפה כמנהג א"י, וכן הבשר האדום (הראפעלע) הי' נאסר קצת, וכונ"ע מודים שמנהג כל בני חו"ל שהיו מתירים הבשר בלי קליפה כלל כמו שהעיד גם בתורת הניקור הירושלמי, ולהנ"ל הדברים מובנים לפי שאין על חלב זה דין חלב כלל וכלל, ומה שמקשים מד' רש"י בחולין דף ח' ע"ב גבי קו' הש"ס א"ה כי תריצי נמי דאיב תרבא ובלע בשרא, ומשני קרמא מפסיק מתתאי, ופרש"י מפסיק בין חלב לבשר והוא אותו קרום שאנו נוטלים מהכסלים שקורין פלנקיש ועב וחזק הוא, לכך אסור שחלב נבלע בו אבל אין נבלע כ"כ שיהא זב לבשר שתחתיו עכ"ל, ויש שמפרשין דקאי על קרום העב התחתון שבחלק הפנים שמונח עליו חלב ונאסר משום שנבלע בו, והקרום העליון אסור משום קרמי דכסלי כמבואר בפרש"י בדף צ"ג, וע' בס' תורת הניקור הירושלמי, אמנם באמת א"א לומר כן, דהרי מד' רש"י בדף צ"ג נראה מבואר שרק קרום העליון אסור ולא הקרום העב התחתון וכמו"ש גם הכנה"ג בדעת רש"י כנ"ל, וגם איהו שכ' להחמיר כ' שהוא רק חומרא בעלמא אטו שאר קרומים ולא מדינא כנ"ל.

ועכצ"ל בכוונת רש"י בא' משני פנים, או דכוונתו לקרום הכסלים שבחלק האחוריים ששם יש באמת חלב הכסלים ולא בחלק הפנים וכמו"ש במשיב דבר כנ"ל, וצ"ל לפי"ז דהחלב שוכב עליו שם ונאסר, ומ"ש קרום עב וחזק, היינו הקרום העליון שע"ג קרום הב' הדק, וזה גם כוונת הרכינו ירוחם המובא בב"י בבדק הבית סו"ס ס"ד דנהגו מנקרי הבשר לקלוף ולהסיר הקרום שעל הבשר ששוכב עליו חלב הכסלים, ויפה הם עושים כי אותו קרום הוא אסור מחמת חלב ששוכב עליו עכ"ל, וכ"כ גם בשלט"ג על הרי"ף בשם ריא"ז וז"ל, ואחר שמסיר החלב שעל הכסלים שאיסורו מה"ת וענוש עליו כרת צריך להסיר קרום דק העומד על הכסלים תחת החלב ואיסורו מד"ס עכ"ל, ולפי"ד המשיב דבר עכצ"ל דזה מיירי בחלק אחוריים אצל המתנים כמו"ש הרשב"א, ושם נמצא שהחלב שוכב עליו ונאסר, (א"נ י"ל דבאמת החלב מונח שם תחת הקרום ולא להיפך, וכנראה מלשון הרמ"א שכ' הקרום שעל חלב הכסלים, ומ"ש רש"י בדף ח' שהקרום העב הוא תחת החלב, התם איירי לאחר שחיטה כשהבהמה מונחת ורגלי' למעלה, דבזה איירי התם הש"ס, וכמבואר להדיא בד' רש"י שם בקושית הש"ס בד"ה כי תריצי נמי וז"ל, כשהן מונחין על הדף כדרךן החלב למעלה, הא בלעי כפלי גופיהו מחלב הדבוק בהן, וע"ז משני הש"ס דהקרום מפסיק, ומוזה איירי הרי"ו והש"ג

בשם ריא"ז, ורש"י לשיטתו שם גבי לא ליסתוף כפלי ע"ג כשרא, דאם מניחין חלב ע"ג בשר קודם שנצטנן, נאסר הבשר שנבלע בו מהחלב. ובאמת אנו לא קיי"ל כן כמבואר בס"י ס"ד סי"ט דסגי בשפשוף, וע' בכ"י ובד"מ מזה וזה דוחק). ועכ"פ לכו"ע אין שום איסור חלב בחלק הפנים, וכמו"ש במשיב דבר דהוי חלב הדפנות דשרי, וע"כ שפיר מותר הבשר האדום וגם הקרום העב ואינם נאסרים משום חלב שע"ג וז"ב ודו"ק.

ז) ועכ"פ נמצינו למדין מכ"ז דאתי שפיר מנהגן של אלו שאין מסירין רק הקרום העליון וחלב הנמשך עמו ולא זולת, דא"צ להסיר אף הקרום השני הדק, רק הקרום העב העליון. ומ"ש רש"י בדף צ"ג דקרום הדק אסור, כוונתו להקרום העליון וקראו דק נגד הקרום העב התחתון, וכפימשת"ת כן דעת כל הראשונים וכן מבואר מד' הרמ"א וכפי שביאר במשיב דבר, ומבואר בטהרת אהרן ובכ"י צ שכן המנהג.

ח) אמנם בזבח שמואל יש לו בזה ש"י אחרת שכ' וז"ל, הקרום העב ולבן האסור משום חלב שעל הכסלים, וכל הנגרר עמו דהיינו כל החלב אשר תחתיו והמשיך עמו הכל אסור, ותחת הקרום יש עוד קרום דק ואסור ג"כ משום חלב, ותחת אלו שני קרומים יש חלב ובזה החלב יש פלוגתא וכו' (והעתיק ד' רש"י בדף צ"ג הנ"ל), ונ"ל הטעם דמתירין לפי ששני קרומים הם זה למעלה מזה וא' עב וא' דק והחלב נבלע בין אלו הקרומים כמו שפרש"י לעיל וכו', אבל הקרום הדק מפסיק בין הבשר ובין חלב שתחת הקרום העב, לכן מה שלמטה מאותו הקרום הוי חיפוי בשר וכשר, אבל הקרום הדק עצמו אסור משום שנוגע בחלב שתחת הקרום העב וכו' עכ"ל, וכ"כ להלן בדיני ניקור חלק אחוריים, המגקר הכסלים יסיר הקרום העב והלבן וגם הקרום הדק שתחת הקרום העב כמו שפירשתי למעלה, אלא שלמעלה דיבר בחציו של פנים וכאן מיירי בחציו של אחורנית עכ"ל, והגאון מהרש"ם ז"ל בדע"ת העתיק מדבריו ע"ש.

והנה מדבריו מבואר להדיא דס"ל דיש דין חלב הכסלים בחלב שבין הקרום העליון העב לקרום הדק גם בחלק הפנים, דזהו הוי ג"כ חלב הכסלים, וזה לכאורה דלא כרמ"א שלא הביא לאסור בחלק הפנים החלב הזה רק הקרום, וכקושי' הד"ח הנ"ל ודלא כהמשיב דבר הנ"ל, אמנם גם בדבריו מבואר להדיא שהחלב שתחת הקרום הדק מיחשב חיפוי בשר ושרי למנהג בני אשכנז, אלא שלא ביאר יפה דהרי מנהג בני אשכנז המתירין איירי בחלב שתחת קרום העב התחתון היוצא מהבשר האדום כמו"ש רש"י להדיא, ולא בחלב שתחת קרום הדק שלמעלה ע"ג הבשר האדום, אלא דס"ל דלהמתירין ג"ז שרי דהקרום הוי חיפוי בשר אף שהוא דק כנ' מד' רש"י, והא דהחלב שבנתיים אסור צ"ל שהוא משום שהקרום העב העליון בעצמו אסור דיונק מחלב הכסלים שבאחוריים ולא הוי חיפוי, משא"כ הקרום הדק השני ס"ל שפיר דמפסיק והוי חיפוי בשר, א"נ דס"ל דכיון שיש שני קרומים קרום העב וקרום הדק עדיף ומיחשב תחתיו חיפוי בשר.

ט) וכ"נ להדיא מתשו' הר"י סוראזינה שבסוף תשו' הרא"ש שכ' כביאור ד' רש"י וז"ל, לפי שיש בכסלים ב' עורות עור עב ולבן ותחתיו יש חלב דכו"ע בכל

תפוצות ישראל נוהגין בו איסור דחלב גמור הוא, ותחת אותו חלב יש עוד עוד דק ש"כ המפרשים קרום דק וקליש, ותחת אותו הקרום יש חלב, ובחלב זה איכא פלוגתא יש מתירים כרש"י שסובר דחיפוי גמור הוא, ויש אוסרים שסוברים כהרמב"ם דאמר שהקרום כ"כ דק וקליש דאינו חשיב חיפוי וכו', ומבואר שם שתחת החלב הזה יש עוד עוד של בשר אדום ותחתיו יש ציור של ה' אצבעות הנזכר וכו' יעו"ש, והנה אי נימא דמיירי בחלק אחוריים ששם יש הציור של ה' אצבעות א"ש בפשיטות ששם יש חלב דלכו"ע אסור, אבל אי נימא דמיירי בחלק הפנים דכפי ה' מד' הרמ"א דפלוגתת רש"י ורמב"ם הוא בחלב שבחלק הפנים, א"כ מבואר דס"ל ג"כ דהחלב שבנתיים אסור לכו"ע משום חלב הכסלים אף בחלק הפנים, אבל תחת הקרום הדק שפיר הוי חיפוי בשר לפי מנהגינו כרש"י.

(י) ונמצינו למדין דלש"י הזב"ש והר"י סוראזינה החלב שבין הקרומים העליונים אסור לכו"ע, ומה שתחת הקרום הדק מותר לדידן, וזה י"ל דהוא ש"י הדברי חמודות הנ"ל דס"ל דיש כאן חלב אסור בחלק הפנים וע"כ תמה ארמ"א, וצ"ל בדוחק דמ"ש הרמ"א דא"צ להסיר רק הקרום, כוונתו שיסירו שני הקרומים יחדיו וכנהוג ברוב העולם שמסירין אלו ב' הקרומים יחדיו, ומ"מ חלב שתחתיו שפיר שרי למנהג בני אשכנז, וע"כ נוהגין שאין מסירין אותו מע"ג הבשר האדום, ואין קולפין הבשר כלל, וכפי המבואר בשו"ת שואל ומשיב הנ"ל גם בלעמבערג נהגו להקל בחלב זה ע"ש, וכן נהגו בק"ק סאטמאר כנ"ל, וכן המנקר מק"ק גארליץ עשה כן.

(יא) ויש עוד שיטה שלישית והוא המבואר בשלחן גבוה הו"ד בדרכ"ח סקל"ה ש"כ בבאור ד' רש"י בדף צ"ג דיש להכסלים קרום דק המתפשט ע"פ כל הכסלים והוא אסור משום חלב לכו"ע, ותחת אותו קרום דק יש חלב נקלף וג"ז אסור לכו"ע, ותחת אותו חלב יש עוד קרום עב ולבן ואינו מתפשט בכל הכסלים אלא בקצת מקומות ותחת אותו הקרום עב והוא החלב שנחלקו בו בני אשכנז עם שאר בני הארצות וכו' עכ"ל, ומדבריו נ' דס"ל דחלב שתחת הקרום הדק ג"כ אסור לכו"ע, רק החלב שתחת קרום העב התחתון יש מתירין, (ודוחק לומר דהוא מיירי בחלק האחור דהרי קאי על הרמ"א דמיירי בחלק הפנים), ונ' דס"ל דגם המתירין לא מחשבי לחיפוי בשר רק הקרום העב דהוי כבשר, אבל קרום הדק כו"ע מודי דלא הוי חיפוי ואסור חלב שתחתיו, ולדידי' צריכין להסיר החלב שע"ג בשר האדום, ואולי צריך לקלוף הבשר כמנהג א"י, וגם הקרום העב התחתון לכאורה צריכין להסירו שכולע מחלב שע"ג, אבל אינו מכליע תחתיו וכד' רש"י בדף ח' הנ"ל, ולפי"ז נמצא דהדרכ"ח שהעתיק בסקל"ה את ד' השלחן גבוה הנ"ל, ובסקל"ז העתיק ד' הטהרת אהרן הנ"ל דס"ל שא"צ להסיר רק הקרום העב העליון וחלב הנגרר ונמשך עמו, א"כ זיכה שיטרא לכי תרי, דלהשלחן גבוה לא די בהסרת קרום העב העליון דהא החלב שתחתיו אסור מדינא וצריכין לגררו, וכן החלב שתחת קרום הדק אסור, ואף הקרום העב התחתון יש לאסור.

(יב) היוצא לנו מכ"ז דלפימ"ש בבית יצחק סקט"ז ובמזבח העולה, המנהג הוא רק להסיר קרום העב העליון וחלב שנמשך עמו כשמסיר הקרום בשביל

שיונקים מחלב הכסלים, ויותר מזה אין לוקחין שאין כאן דין חלב הכסלים, וכבר ביארנו שכ"ה דעת הרמ"א והמשיב דבר וכ"נ מד' כל הראשונים כמושנ"ת, ומנהג רוב המקומות הוא שמסירין ב' הקרומים העליונים, וחלב שתחתיו שלא נמשך עמו מתירין, וביארנו דזה מותר גם למ"ש בזב"ש ודעימ', דס"ל דיש כאן חלב הכסלים, לפי דזה הוי חלב שכשר חופה אותו דשרי למנהג בני אשכנז, וכ"נ מלשון הח"ס חיו"ד סי' ס"ח שכ' שבבשר שסמוך לבטן בטבור צריך השגחה להסיר השלי"ם משם, והקצבים בקיין בזה, ומזה הוכיח בפני ארי' החי דהח"ס נהג כמנהג בני אשכנז שלא לנקר החלב שמתחת לקרום העב, וע"כ כ' דא"צ רק להסיר השלי"ם שהוא הקרום העליון ע"ש, וא"כ זה הוי הוכחה שא"צ לנקר גם החלב שע"ג הבשר האדום וסגי בהפשטת השלי"ם שזהו הקרום וז"ב. וקרום העב התחתון בוודאי שרי לכו"ע כמושנ"ת, (וגם להכנה"ג הוא רק חומרא בעלמא), ומנהג א"י הוא לזרוק לגמרי את הראפעלע, וזה בנוי על שי' השו"ג דגם החלב שע"ג הבשר אסור, והם מחמירין ביותר לנקר גם החלב שבתוך הבשר וזה אין לו שום מקור, ונובע ממנהגי הספרדים, וע' בתורת הניקור הירושלמי שנדחק בזה מאד להחזיק המנהג, וגם בא"י יש שרק קולפין בשר זה מב' צדדים, ודעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד, ונהרא נהרא ופשטי'. וכל מנהגינו מיוסדים על אדני פז.

פרק ה

בדין השומן שע"ג הצלעות

(א) הנה בא"י מחמירין בזה להסיר השומן שע"ג הצלעות, וכתו"ל לא החמירו בזה בשום מקום, גם אין לזה שום מקור בפוסקים, וכבר הרעיש בתשו' משיב דבר ח"ב סי' כ"א על הלחם שערים (מהשו"ב מקידאן) שרצה להחמיר בזה ולומר שזה חלב הכסלים, והמשיב דבר מברר שזה חלב הדפנות דשרי כמבואר בת"כ, וכמו שג' מבואר בד' הרמ"א בס"ז דבחלק הפנים אין שום חלב רק הקרום שע"ג הכסלים בלבד, ולא נמצא בשום פוסק שאסור, אדרכה מדברי כולם נלמד שזה היתר גמור מדלא פילפלו מזה בענין הבשר שכצלע י"ב. וע' גם בשו"ת כפי אהרן חיו"ד סי' א' דמבואר שם להדיא שכצלעות שלפני הטרפס אין שום סרך חלב יעו"ש, והוא הי' הראב"ד להספרדים בירושלים.

(ב) ונראה דאף לפי"ד הפוסקים שהבאתי בפרק הקדום, דס"ל דחלב שתחת הקרומים הוי חלב הכסלים ודלא כהמשיב דבר, מ"מ זה דוקא התם שהוא ע"ג הכסלים ממש, אבל שומן זה לכו"ע הוי חלב הדפנות דשרי כמו"ש במשיב דבר באריכות, וסיים שם וז"ל ובאמת ראוי הי' אותו השוחט ומנקר לגעור בנזיפה שבא להוציא לעז על ישראל שאוכלים חלב ח"ו, אלא שהוא כיון לש"ש תהא מנוחתו כבוד, אבל חלילה לנו לחוש לדבריו המרכים הכל בלי שום סמיכה ולקחות שיני אבותינו ח"ו עכ"ל.

ובספר תורת הניקור הירושלמי נדחק להביא מקור למנהג א"י ממ"ש הב"י בשם אבן הירחי דאיזה נשים שככמה מדינות החמירו בזה, ע"ש. ושם מבואר להיפך שא"צ לנקרן ודחה מנהג זה, והביא עוד מס' ויוסף אברהם שהוא כדי

להתרחק מן הספיקות ע"ש, והמתמיר יחמיר לעצמו ולא לערער על אחרים שעושים כדיון.

פרק ו

בדין בשר שבין צלע י"ב לי"ג אי שייך לחלק אחוריים

הנה בענין הבשר שבין צלע י"ב לי"ג רבחה המבוכה בין הפוסקים, אי צריך להניחו לחלק אחוריים או דשייך לחלק הפנים שאוכלין אותו, זה אומר בכה וזה אומר כה, ונבאר דמד' כל הפוסקים נראה להקל בזה, וגם שטעות נפוצה כפי העולם שבאונגארן נהגו להקל ובפולין וגאליציען החמירו בזה, ולפי מה שיתבאר זה טעות גמור שבשום מדינה אין מקום שיהא מנהגי עיר אחת דומה לחברתה בענין זה, וכל המדינות שווין בזה שבעיירות הרבה נהגו להקל, ועיירות הרבה נהגו להחמיר, ואף היכא כשנהגו להחמיר הוא רק חומרא לכתחלה ולא מדינא, ונבאר בקצרה מד' גדולי הפוסקים.

(א) הנה בדברי גאוני קדמאי לא נמצא אף רמז שיהא צריכין לחתוך בשר זה לחלק אחוריים, אלא אדרבה מדברי כולם נראה שבשר זה א"צ אפי' לנקר החלב שבתוכו, כאשר קבצם הגאון מהרש"ם ז"ל בתשובתו הנדפס בסו"ס דעת תורה על הלכות שחיטה, דהנה במהרי"ל דף ג' ע"ב מבואר שצריך לחתוך הצלע הי"ג לחלק אחוריים כי הוא צריכה ניקור, דאין שייך לפניו רק י"ב צלעות ואמר שיש ליוזהר בזה למנות בכל פעם דהטבחים שוגגים מחמת מהירות עכ"ל, ומזה נראה ברור שא"צ לחתוך רק הצלע הי"ג אבל הבשר שקודם לו מותר, ולא קאמר שימנו י"ב רק מהצלעות ולא על הבשר עש"ה, והמשאת בנימין סי' ס"ו האריך שגם מה שמיניחין צלע י"ג הוא רק חומרא בעלמא והבו דלא להוסיף עלה והביא לראי' גם מד' התה"ד סי' קע"ו, וגם מד' הגאון ר' שכנא ז"ל, והו"ד בש"ך סי' ס"ד סק"י בקצרה לדינא ע"ש, וכן מבואר להדיא בסוף תשובת הרמ"ע מפאנו שרק מצלע י"ג ואילך צריך לנקר ולא מקודם לזה, ובתשובת הרב מהר"י סוראזינה הנדפס בסוף חשו' הרא"ש ביאר טעם החומרא שבצלע י"ג, מפני שהוא טירחא גדולה לנקרה ולהסיר החלב מעלי' ויכולין לבוא לידי מכשול, ומדאגה זו עשו קדמונינו פרישות, וגבול נתנו בין חלקי הפנים ובין האחוריים והוא העצם הזה יעו"ש באריכות דבריו, והוא הי' תלמיד הבודק הר"צ מקראקא שבימי הרמ"א בעמח"ס בדיקת הר"ץ וכמוש"ש שלמד ממנו הדינים והמלאכה והפליא שם רוב בקיאותו בזה, ומלשון זה מבואר להדיא שעצם הצלע י"ג הוא הגבול אבל הבשר שייך לחלק הפנים, גם בספר שלחן גבוה סי' ס"ד כ' לחזק המנהג להניח צלע י"ג לאחורים ולא יותר ע"ש, וכן בערוך השלחן סי' ס"ד סל"א פסוק שרק צלע אחד מניחין לאחוריים ע"ש.

גם הגאון בעמח"ס מעיל צדקה בס' כנפי יונה סי' ס"ד האריך לחזק המנהג שמיניחין הצלע י"ג לחלק אחוריים, מחשש שמא יגרר עמו הבשר שאח"כ שצריך ניקור מחלב גמור ולא חששו לנקר מעבר צלעות לצד פנים כי אותו חלב מכוסה

הבשר אלא שהבהמה פרוקי מפרקי וכל שהוא מעבר לצלעות וודאי דא"א לפרק שכל עצם מונח כמו סגור בבית, ופסק שם שאם הניחו גם מהבשר שאחר צלע י"ג אז צריך להכשיר הכלים וצלע י"ג גופי בלא בשר שאחריו א"צ הכשר יעו"ש, ועכ"פ מהבשר שקודם צלע י"ג מאן דכר שמי' וא"צ אפי' לנקרו, וכן מבואר גם בקונטרס מהגאון בעל הסמ"ע בתקנותיו שהזהיר להקצבים בשם הועד לד' ארצות בשנת שס"ז לפ"ק וז"ל, בחתכם חלק הפנים מחלק האחור דרכם לחתוך בשיפוע עד שמצרפין הבשר שהוא מדובק על הצלע הי"ג לחלק הפנים, ואז צריכין לנקר אותה חתיכה בשר המשופע כמו חלק האחור בג' מקומות ידועים למנקרי בשר וכמו"ש בהלכות ניקור ר' הירש ז"ל עכ"ל, והועתק גם בבית לחם יהודא ובלחם הפנים על יו"ד, ומכ"ז מבואר שרק צלע י"ג צריכין לנקרו וע"כ כתב שאם חותכין בשיפוע תחת הצלע י"ג צריכין לנקר שם הבשר, ולא הבשר שלפניו וכוודאי לחלק הפנים יחשב. וע"כ אם אינו חותך בשיפוע א"צ לנקר כלום, וכ"כ להוכיח מזה בס' פני ארי' החי' סי' כ"ג ע"ש, ועי' בכריית סי' ס"ד סק"ט דקצת מחמירים להניח צלע א' לאחריים, כי חשבו החלב שבתוך הצלע אולי בבחי' אפרוקי מפרק, ועי' תשו' מ"ב סי' ס"ו עכ"ל. מלשון זה ג"כ מוכח שרק הצלע האחרונה מניחים לאחריים שמחשבין אותו לחלב, ולא בבשר שקודם לזה דיש סכרת הכנפי יונה דמיחשב חיפוי בשר, ולא אמרי' בזה אפרוקי מפרק, ועי' בבלי' סי' ס"ד סק"י שהביא תקנת הסמ"ע הנ"ל, ואעפ"כ כ' שם דנוהגין רק כהמ"ב להניח רק צלע א' לאחריים, ומוכח להדיא כמוש"ל דכן גם דעת הסמ"ע.

(ב) והראשון שמזכיר להחמיר בבשר זה הוא הנוב"י תנינא חיו"ד סי' ל"א שכ' שיש בבשר שבין צלע י"א לי"ב חלב וצריכין לנקרו ושייך לחלק אחוריים, וכפי שפירש דבריו בחת"ס חיו"ד סי' ס"ח ועוד כמה אחרונים כוונתו לבשר זה שבין צלע י"ב ל"ג דשייך לחלק אחוריים, אכן בנו הגאון בשיבת ציון סי' כ"ז פי' דבריו שכוונתו בצירוף ב' צלעות קטנות שסמוך לחזה ואח"כ יש י"א צלעות גדולות ואח"כ ג' צלעות קטנות, ואחר הי"א צלעות גדולות שייך לחלק האחור והזהיר על ככה יעו"ש והועתק בפת"ש, וכן פי' בד' הנוב"י הגה"ק מבאטשוטש ז"ל בס' דעת קדושים על יו"ד, וכן פי' בשו"ת שואל ומשיב תליתאי סי' שי"ז, וכן פי' בשו"ת דברי מלכיאל ח"ב סי' ל"ו ועוד הרבה אחרונים, ועי' בשו"ת שבט סופר חיו"ד סי' ז' שכ' שחת"ס לא ראה ד' השי"צ ואילו ראהו הי' ג"כ מפרש כן ד' הנוב"י, ונמצא לפי"ז דגם הנוב"י אינו מחמיר רק אחרי הצלע הי"ג ולא בבשר שקודם לצלע י"ג, ועוד קולא יתירה מביאר בד' השי"צ דגם הצלע הי"ג גופי' לחלק הפנים יחשב, ורק הבשר שלאחריו אסור. אכן בשו"ת בית שלמה חיו"ד ח"א סי' מ"ה כ' שאין נראה כן בד' הנוב"י, וע"ע גם בשו"ת פני ארי' החי' חיו"ד סי' כ"ג ועוד אחרונים, אכן מסתמא השי"צ בקי במילי דאבוהו ומסתמא ידע מנהגי ק"ק פראג בזה שהוא כמו"ש, ובכ"ש גופי' בסי' ק"ז נראה דנקט דעת השיבת ציון בד' הנוב"י להקל בזה יעו"ש, ועי' בשבט סופר חיו"ד סי' ז' שכ' שלא נמצא שום פוסק המחמיר בבשר שבין צלע י"ב ל"ג.

ג) אמנם בספרי המנקרים בטהרת אהרן ובזבח שמואל מבואר בפירוש להחמיר גם בזה וכ' שבשר זה צריך ניקור היטיב ממנקר מומחה כמו חלק אחוריים וע"כ צריך לחתכו לחלק אחוריים, ואחריו נמשך תלמידו בצנה לדוד ומרעיש שם על רוב העולם שאין נוהגין כן, ומסיב גם כונת הסמ"ע לזה שכוונתו לבשר שקודם צלע י"ג, (ופשטות לשונו משמע להיפך כמוש"ל בשם הבל"י וכ"כ בפא"ה הנ"ל): וכפי הנראה בהקדמת ספרו ובהסכמות הרבנים שהוא נסע ממקום למקום והרעיש העולם בד"ז, ורוב הקצבים לא עשו כן, והיו כאלו שקיבלו את דבריו, (והנה המעיין שם בראיותיו יראה דלפימ"ש הפוסקים הנ"ל להחמיר בניקור שבצלע הי"ג, יש לדחות את כל ראיותיו יעושה, אם לא שנאמר שגם הוא לא כיון רק לצלע האחרונה שבצלעות הגדולות שהוא צלע הי"ג, ומ"ש בשר שאחר צלע י"ב כוונתו אם חושבין רק א' מצלעות שסמוך לחזה עם הי"א צלעות הגדולות אז האחרונה הוא הי"ב, וכמו שטעו בזה הרבה גדולים כמו"ש בתשו' בית שלמה חיו"ד סי' ק"ז ועוד אחרונים, וכ"נ מהרבה מלשונותיו שם. אבל באמת הוא הצלע הי"ג לפי שיש ב' צלעות סמוך לחזה כמו"ש האחרונים, ובצלע האחרונה ודאי דצריך להחמיר כמו"ש כל הפוסקים מחמת תרבת דתותי מתני ועוד חששות, אבל בבשר שלפניו הרי שפיר כ' הכנפי יונה דמיחשב חיפוי בשר וכנ"ל, וכ"נ דהרי הפליתי כ' ג"כ שמניחין רק צלע אחד, ואעפ"כ הסכים לס' צינה לדוד, וע"כ כנ"ל). גם בבית יצחק סי' ס"ה ס"ח כתב להחמיר בבשר זה עיי"ש, אלא דבתיקון הבית שם כ' בעצמו אחרי שהעתיק ד' הכנפי יונה הנ"ל דבבשר שקודם הצלע לא שייך לומר דפרוקי מפרקי והחלב מותר שהבשר חופה אותו, כ' ע"ז דאפשר דמה"ט גופי' אין אוסרין הבשר שבין צלע י"ב לצלע י"ג וברוב מקומות לוקחין אותו לחלק הפנים, ואף דלכתחלה יש למנוע מלאכול אותו בשר משום חלב שיש שם בתוך הבשר שצריך לנקרו וזה טעמו של הנוב"י שהחמיר, מ"מ כיון שיש שם חיפוי בשר כראוי אלא דיש לחוש דבהמה בחיי' פרוקי מפרקי וכיון שהבשר הזה מונח בין העצמות א"א לפרק והוא דבר הנראה לעיניים וכמו"ש הרב הבי"י, אכן כדיעבד אין אוסרין אפי' הבשר עצמו וכו' עכ"ד.

ד) ובתחת"ס חיו"ד סי' ס"ח כ' דאין לנו אלא הסכמת הש"ך בשם מ"ב דגם צלע י"ג אינו אלא חומרא והבו דלא להוסיף עליה, וכתב דגם הנוב"י והזב"ש והאהל יצחק לא קמירי רק באתרא דנהיגי לנקר אחוריים, אבל באתרא דאין מנקרים אחוריים כבמקומותינו א"צ להניחו לחלק אחוריים והקצבים בקיאים להפשיט השלי"ם מעליו שניקורו קל, וגם אינו חמור כ"כ ומניחין לחלק הפנים וכ' שכן המנהג, ולפי המובא לעיל לפי"ד כמה אחרונים גם הנוב"י לא החמיר בזה, גם הגאון ר' ברוך פרענקל ז"ל בהגהותיו להנוב"י תמה בזה דהא המ"ב קרא תגר גם על החומרא שבצלע י"ג וא"כ בבשר שבין צלע י"ב לי"ג הנחשב עם הב' צלעות שסמוך לחזה א"צ ניקור רק הצלע י"ג, וגם הוא לא ראה מ"ש השי"צ עש"ה, ונמצינו למדין שכמעט אין מגדולי הפוסקים הקדמונים שיפסוק שבשר זה שייך לחלק האחוריים, ורק ספרי המנקרים כתבו מזה, וגם להמחמירים הוא רק חומרא בעלמא לכתחלה כנ"ל.

פרי תמרים

קלא

ה) והנה בענין המנהגים בזה בצינה לדוד גופי' העיד שרוב העולם מקילין בזה אלא שמתרעם ע"ז, גם הבית יצחק גופי' העיד שמנהג רוב מקומות להחמיר הבשר ולהניחו לחלק הפנים והסביר שיטתם כנ"ל. (וצ"ע מה שמתרעם על הקצבים בזה בבי"צ סקכ"ז, והלוא הוא בעצמו בתיקון הבית הנ"ל הסביר שיטתם, וכן דעת כל הגאונים הקדמונים כנ"ל). אכן מהבי"צ שהי' השו"ב בפעסט נראה שמנהג מקומו הוא להחמיר בזה, וכן מעידים מנקרים מפעסט, אלא שהבי"צ בעצמו כ' שכרוב המקומות המנהג להקל, וכן הח"ס מעיד על מנהגינו להקל בזה, וכן הי' המנהג כפרעשבורג כמו"ש נכדו בשו"ת שבט סופר חיו"ד סי' ז' שלא חתכו רק מצלע י"ג לחלק האחוריים, וכ' דהכל ע"פ תקנת הגאונים היושבים פה על מדין ע"ש, ולפי"ד השיבת ציון נראה שגם כפראג מתירין הבשר הזה רק לאחר צלע י"ג אוסרין.

אכן הבית שלמה בחיו"ד סי' ק"ז אף שמעיקר הדין מקיל בזה מ"מ העיד שהמנהג בתפוצות ישראל בגלילותיו לחתוך הבשר הזה לחלק אחוריים ע"ש, אכן אין זה אומר שכן היה המנהג בכל מדינת גאליציען, שהרי הגה"ק מבאטשוטש ז"ל בדע"ק העיד שהמנהג להקל, ומ"ש הנובי" להחמיר בבשר שבין צלע י"א לי"ב היינו כשמונין חוץ הב' הצלעות הקטנות. ויש שם ט"ס והוא כד' בנו השי"צ, (וכ' עוד לחלק שבמדינות הנובי" רגילות שהי' הטרפס מחובר בין צלע י"א לי"ב וע"כ החמיר שיש שם חלב, משא"כ במקומותינו שבצלע י"ב גופי' ולמעלה אין משהו מהטרפס אין צד משום חלב לכו"ע, וכ' דאולי הפלוגתות שבהצלעות מא"ח ומא"ח ולא פליגי וכ"א כפי סגנון חיבור הטרפס שהי' לפניו), וסיים דכיון דהאחרונים לא החמירו בכך והכל"י כתב לקולא (מסתם כוונתו שהכל"י כ' בפירוש שנוהגין רק כמו"ש במ"ב להניח רק צלע אחד) והפמ"ג לא חלק עליו, אין להחמיר לרבים כמה שפשוט להם להקל עכ"ל, הרי שבגלילותיו שהי' בגאליציען היו מקילין בזה, וכן הגרש"ק ז"ל בשו"ת טוטו"ד תליתאי סי' קי"א מתרעם על המחמירים בזה ופוסק כהח"ס להקל, (ומ"ש בין צלע י"א לי"ב היינו עם צלע א' שסמוך לחזה דהרי קאי ע"ד הח"ס דאיירי בין י"ב לי"ג, וע' בתשו' המהרש"ם מברעזאן ז"ל), וקורא את המחמיר זקן אשמאי וכ' שאסור להחמיר בזה יעו"ש, והוא הי' כבראד שבגאליציען, גם בשו"ת שואל ומשיב תליתאי ח"א סי' שי"ז כ' דבשר שבין צלע י"ב לי"ג ע"פ חשבון הב' צלעות הקטנות שסמוך לחזה מניחין לחלק הפנים, וא"צ אפי' לנקרו כלל יעו"ש, (ויבואר עוד להלן בפרק ז' מדבריו בזה), והוא הי' אבד"ק לעמבערג בגאליציען, וכן מבואר בשו"ת מהרי"א הלוי סי' ק' שא"צ ניקור כלל ומניחין לחלק הפנים ע"ש, וגם הוא אבד"ק לעמבערג, ומבואר שם שכן הורה גם המו"צ דק"ק קשאניב יע"א, וכ' שם שאין אנו אחראין למ"ש בבית יצחק להחמיר בזה, ושאין בזה שום חשש חומרא יעו"ש, גם בשו"ת חיים של שלום ח"ב חיו"ד סי' צ"ה מקיל בזה, ומתרעם על רב א' מהאפיקורסים שהרעיש להחמיר בזה עש"ה, וגם הוא בגאליציען. גם הגאון מברעזאן ז"ל בתשובתו וגם בדעת תורה על יו"ד מסיק להקל שכן דעת כל הפוסקים והביא ד' הבי"צ שכרוב מקומות נוהגין להקל, והוא הי' בגאליציען, אלא שבמקומות שנהגו לאסור הבשר הנ"ל אין להקל ע"ש.

גם בשו"ת פני ארי' החי סי' כ"ג כ' ששאל להקצבים שבעירו סטאוויסק בליטא שבפולין ואמרו בפירוש שמניחין הבשר הזה בלי ניקור ומסתמא כן הוא מנהג כל הקצבים בגלילותינו שאף אין מנקרין בשר זה, והוא פלפל שם בענין אם מניחין הבשר לחלק הפנים אם הבשר הזה צריך ניקור (ונביא עוד מדבריו להלן). וסיים דנהי דבאתרא דנהיגי לאסור הבשר הזה עפ"ד בעל זב"ש והנו"ב ז"ל דוודאי יחזיקו במנהגם, אולם באתרא דלא נהיגי לאסור הבשר הזה אין למחות בידם כי יש להם ע"מ שיסמוכו, וכותב ששוב נודע לו שבלאמזא אוסרים חלק הכפל שלפנים וגוררין היטיב החלב שתחתיו רק חלב הכפל שלחוץ מתירין ומסתמא כן הנהיגו שם הגאונים אשר ישבו שם על כסא ההוראה ע"ש, אבל עכ"פ גם שם הניחו הבשר לחלק הפנים, וכ"נ בשו"ת דברי מלכאל סי' ל"ו שהי' אבד"ק לאמזא דכ' ג"כ להתיר הבשר לחלק הפנים עם ניקור ע"ש, ולפי המבואר בפני ארי' החי גם בק"ק אורלי ובביעלסק הי' המנהג להקל. והרבנים החמירו עליהם שעכ"פ ינקרו הבשר, ויעו"ש בס' הנ"ל בהגהות וזאת ליהודא שהאריך לברר בראיות ברורות לחזק המנהג להקל בזה אף בלי ניקור ע"ש (ונביא מדבריו להלן). ומזה נראה שבהרבה קהלות בפולין ובליטא נהגו להקל בזה, ולעומת זה בשו"ת משנת אליעזר (מישל) מה"ק סי' כ"ה כ' שבגלילותיו נוהגין להחמיר, וכ"ה בשו"ת ברכת חיים (לענטשא) סי' נ"ג יעו"ש, וכן היה בהרבה עיירות בפולין ועכ"פ אין מנהג מוסכם בזה.

ו) גם באונגארן אף שהח"ס כ' המנהג להקל וכן הי' המנהג בפ"ב כמ"ש בשבט סופר כנ"ל, מ"מ בפעסט נראה מד' הבי"צ שהחמירו בזה, ומנקרין פעסט אומרים שבפעסט בדרך כלל לא בא לחלק הפנים, ואם אירע שבא ניקורו היטיב, ובשו"ת בית שער חיו"ד סי' קי"ט שהי' בק"ק אויפאלי כ' שבמקומו מחמירין בזה, (אלא דמ"ש להביא רא' מד' המהרי"ל והכנפ"י הנ"ל, דבריו צע"ג דאדרבה מדברי כולם נלמד שהצלע י"ג הוא הגבול, ומוכח מדבריהם שהבשר שקודם לזה שייך לחלק הפנים בלי ניקור, וכמו"ש בבית שלמה סי' ק"ז והמהרש"ם בתשו' והשבט סופר ועוד אחרונים, וז"פ וברור וד' הבית שער צע"ג), והכ"ש גופי' כ' להחמיר רק משום חומרא וגדר לא מדינא יעו"ש, וכן היו עוד עיירות באונגארין שהחמירו בזה, להניח לחלק האחוריים. אכן בשו"ת לבושי מרדכי מה"ק חיו"ד סי' ל' כ' כי מנהגנו להקל ע"פ מרן חת"ס ובלי ספק כי סומכין עליו ואליו ינהרו מכל תפוצות ישראל על פיו יצאו ויבואו, רק שהזהיר שלא להקל גם בג' צלעות קטנות שאחר הצלעות הגדולות ששם בוודאי יש חלב יעו"ש באריכות דבריו. וע' גם בס' זבח העולה לבעל הקיצושי"ע שפסק בסי' מ"ו ס"ה כהח"ס ע"ש, גם בשו"ת שערי צדק (מהגה"ק מדעש ז"ל) חיו"ד סי' ע"ב, אף שלכאורה נראה מדבריו שמחמיר בבשר שבין צלע י"א לי"ב, הנה המעיין שם היטיב יראה דכונתו לצלע הי"א הגדולה האחרונה שבצלעות הגדולות, דהרי כ' דאם מונין ג' צלעות הקטנות לאחריים כדברי השיכת ציון, עולה למקום אחד כשמניחין הבשר שאחרי צלע י"א לאחריים, ונמצא לפי"ד גם קולא יתירה שהצלע האחרונה הגדולה אין מניחין לאחריים, וזה כד' השי"צ, ובה כהיום נוהגין להחמיר בכל המקומות שמניחין

אותו לאחריים וצ"ע, גם מש"כ דאין הצלעות שסמוך לחזה רק צלע א', כבר כתבו כל האחרונים שהמציאות אינו כן, ע' בב"ש ובמהרש"ם ובפני ארי' הח' ובשבט סופר ועוד וצ"ע, ועכ"פ מבואר מדבריו שגם בזיכענבערגן שהוא הי' רב המדינה שם, נהגו להקל בכשר שקודם הצלע הי"א האחרונה שבצלעות הגדולות.

וכן מעיד הה"ג מטענקא שליט"א ששמע מפ"ק הגה"ק בעל עצי חיים מסיגוט ז"ל בהיותו בקליינווארדיין סמוך להסתלקותו, שאין לשנות המנהג מד' הח"ס בזה, וכן מעיד הרה"ח הישיש רי"ל ווייס שליט"א שהי' מראשי המנקרים בק"ק סאטמאר עוד מימי הגאון בעל קרן לדוד ז"ל והי' המנהג להקל בזה, והגאון בעל קרן לדוד השגיח מאוד על כל סדר הניקור, והוא הציע לכ"ק מרן אדמו"ר הגה"ק ז"ל כעת שנתמנה ישם לאב"ד שכרצונו להחמיר בזה מחמת מכשולות מהפועלים בהניקור שהי' צריכים עליהם השגחה, ואחרי ישוב הדעת של יום א' השיבו רבינו שאין ברצונו לשנות המנהג שהונהג ע"י הגה"ק בעל זכרון יהודה ז"ל עפי"ד הח"ס ז"ל.

(ז) **היוצא** לנו מכ"ז שדעת כל הפוסקים הקדמונים הוא להקל בזה, ומנהג רוב המקומות הי' לקולא, וגם להמחמירין הוא רק חומרא לכתחלה כמו"ש בבי"צ וכבית שלמה וכבית שערים, ולא הי' בזה מנהג מוסכם בשום מדינה, רק בכל עיר ועיר היו מנהגים חלוקים, וכנראה שבכמ"ק הרכנים או הקצבים החמירו על עצמן בזה, ובשו"ת שתי הלחם מחמיר עוד יותר וכ', דמנהג נכון להניח עם הירכות ב' צלעות מכל צד מחמת פרישות מחלב הכסלים שאצלם שנהגו בהם, וראוי לעשות כן לכתחלה, ואם לפעמים חתך הגוי ולא הניח אלא אחת יש להקל כיון שהניח אחת עכ"ל, והדרכישובה סקמ"ז כ' שלא ראה נוהגין כן, ובאמת כן הי' המנהג בכמה מקומות בזיכענבערגן ובשאר מקומות לחתוך גם את הצלע י"ב, והוא משמרת למשמרת, ומנהג ירושלים כפי המבואר בשו"ת כפי אהרן חיו"ד סי' א' הוא למנות י"ב צלעות עם הב' צלעות שבחזה, ואח"כ מניחין לחלק אחריים, וכ' שמחמירין יותר מהמנהג שהביא המ"ב ע"ש. והוא הי' הראב"ד בירושלים להספרדים משך כ' שנה משנת תרי"ט עד תרל"ט. ועל כגון דא נאמר נהרא נהרא ופשטי'.

פרק ז

בדין אי הבשר הזה צריך ניקור מהחלב

(א) **הנה** עד כה דיברנו מהדין אי שיך הבשר הזה לחלק אחריים או לחלק הפנים, אמנם אף במקומות שנתנוהו לחלק הפנים היו מקומות שניקרו אותו מהחלב שבתוכו, והיו מקומות שרק לקחו הקרום העב שעליו ולא ניקרו אותו כלל, והנה מדברי הפוסקים הקדמונים הנ"ל ה"ה המהרי"ל והרמ"ע מפאנו והמ"ב ותשרי מהר"י סוראזינה בסוף תשרי הרא"ש והכנפי יונה והסמ"ע, והש"ך והכו"פ והשלחן גבוה והבלי"י, מדברי כולם נלמד שהניקור מתחיל רק מצלע י"ג ולהלן אבל קודם

לזה אין שום ניקור בהבשר, ובכנפי יונה הסביר שהחלב הזה נקרא חלב שהבשר חופה אותו, ולא אמרי' דבהמה בחיי' פרוקי מפרקי לפי שהוא סגור בין הצלעות ע"ש, ובבית יצחק בתיקון הבית הודה לו בזה, וכ' שזה טעם מנהג רוב המקומות שמניחין אותו לחלק הפנים ואין מנקרים אותו כלל, וגם הוא אף שמחמיר ליטלו לחלק אחוריים אעפ"כ פסק בדריעבד בשר אף בלי ניקור, וכ"ה בשו"ת בית שלמה סי' ק"ז ע"ש, ומזה נראה שמנהג רוב המקומות הי' להקל אף בזה, ובפרט לד' השי"צ ודעימי' בדעת הנוב"י אין שום ניקור רק אחר צלע הי"ג ולא מקודם לזה.

(ב) **אמנם** בכתב"ס חיו"ד סי' ס"ח כ' שהבשר הזה צריך קצת ניקור מהשלי"ם שעליו והקצבים בקיאי' בזה. ובשו"ת שואל ומשיב תליחאי סי' שי"ז נשאל בד' הח"ס הללו וז"ל, וכ' בנ"ב מהד"ת בשר שבין צלע י"א לצלע י"ב צריך ניקור, והיינו שלא חשב הב' צלעות קטנות הנחתכים עם החזה, וכ' הח"ס הבשר שבין צלע י"ב ל"ג צריך ניקור ותימה על הנוב"י, והשיב וז"ל, לענין צלע י"ב לצלע י"ג שהביא בח"ס סי' ס"ח שצריך ניקור קצת, זה דוקא אם מונה י"ב צלעות עם (שתי) צלעות הנחתכות עם החזה, אז צריך קצת ניקור שזה צלע י"ג שכ' המ"ב דצריך ניקור מצד חומרא בלי טעם וצריך להניחו לחלק אחוריים, אבל אם אין מונין הי"ב צלעות רק (לכד) משתי צלעות קטנות הנחתכים עם החזה, אז א"צ ניקור כלל, וע' בשיבת ציון סי' ס"ו ועפמ"ג סי' ס"ד סק"י דו"ק ותשכח עכ"ל, והנה כל מעיין יראה שנתהפכו הדברים ויש שם ט"ס, ונראה בכונתו דס"ל דהח"ס קחשב רק עם צלע א' שסמוך לחזה, ונמצא שצלע הי"ב היינו הצלע הגדולה האחרונה, ובבשר שלאחריו כ' חת"ס שצריך ניקור קצת, וכ"כ בכונת הח"ס בתשו' המהרש"ם בדעת תורה, וזה מכוון עם מ"ש השיבת ציון בדעת הנוב"י ששם צריך ניקור, והיינו דהנוב"י חשב י"א צלעות בלי הב' צלעות קטנות שסמוך לחזה וכמו"ש השו"מ בתחלת החשובה, ונמצא שבבשר שבין צלע י"ב ל"ג אם חושבין עם הב' צלעות קטנות א"צ שום ניקור כלל, וכ"נ מדברי השערי צדק חיו"ד סי' ע"ב בכונת דברי הח"ס עש"ה, אכן בתשו' שבט סופר חיו"ד סי' ז' פי' בכונת הח"ס שחושב עם הב' צלעות הקטנות שסמוך לחזה, (ונמצא שגם בבשר שבין צלע י"ב ל"ג צריך ניקור השלי"ם), אבל צלע האחרונה כבר הניחו לאחוריים יעושה, שכותב שכן המנהג כפרעשבורג.

(ג) **ובתשו'** פני ארי' החי סי' כ"ג נסתפק בכונת הח"ס, דבפשטות משמע דהשלי"ם הזה הוא הקרום הפרוס גם על חצר הכבד, והוא הקרמא דכפלי שבחולין צ"ג המוכא ברמ"א ס"ז וסי"ב שצריכין לנקרו, וא"כ למה כ' הח"ס דבמקומות שמנקרים אחוריים מניחין הקצבים גם בשר זה לחלק אחוריים, והלוא סו"ס הקצבים מוכרחים להסיר הקרום הזה מחלק הפנים, מה הואילו במה שמניחין הבשר לבקיאין, וע"כ דכוונת הח"ס דחורן השלי"ם הזה צריכין עוד לנקר הבשר מהחלב שכתוכו, והאריך עוד בזה והביא שהמנהג בגלילותיו שלא לנקר הבשר הזה כלל, והביא שמה מקורב נתארח אצלו הרב מ' סענדר האבד"ק אורלי שי' והצעתו לפניו המבוכה הגדולה שיש בדבר זה, והעיד לפני כי כבוד הרה"ג מהרא"ל ז"ל אבד"ק בייעלסק נתעורר לזה זה שנים, וצוה להביא לעירו מנקר מומחה ולמד

להקצבים דשם לנקר הכשר הזה, ואח"כ נתן להם קבלה על ניקור בשר זה והלך לדרכו, ואח"כ הרגיש הרב ז"ל בהקצבים שאינם זהירים בזה ואסר להם הבשר הזה בהחלט, וכן הנהיג הרב הנ"ל בק' אורלי לאסור הבשר הזה, אמנם שוב הביא ד' הלחה"פ בשם תקנת סמ"ע וגם ד' הכנפ"י והבי"צ שמקילין מזה ולא אמרי' דפרוקי מפרקי, והעלה שכ"א יש לו ע"מ לסמוך ושבלאמזא מחמירין לנקרו מצד פנים ולא מצד חוץ, יעו"ש.

ד) אכן בהגהות שם הנקרא וזאת ליהודא האריך להקל וכ' יען כי אדע כי הענין הזה הבשר שבין צלע י"ב ל"ג הוא ענין מעורר מבוכה וסכסוך רבנים ומנקרים בפעם בפעם, פעם בקהלה ופעם בקהלה אחרת, עד שנתהוה לסלע המחלוקת זה אומר כה וזה אומר כה, ע"כ אמרתי למלאות אחרי ד' מארי המחבר הכ"מ ולחזק דבריו כמה שמצאתי בחפשי זה כבר אשר הועיל להסיר המבוכה, והביא ד' הפוסקים המקילים, ושוב כ' דפשוט לשון הח"ס נראה ברור שא"צ לנקר הבשר רק להפשיט השלי"ם שזהו הקרום הנמשך מחצר הכבד, וכ' ליישב ק' הפאה"ח הנ"ל ע"מ דמניחין זה לבקיאים, דידוע דחצר הכבד (הנקרא רויט פלייש) נחתך ונמכר תיכף עם הדראב להנשים והסוחרים והמה מנקרים את לעצמן כי בקיאים בזה ואין טורח זה על הקצבים כלל, אבל מעולם לא היה דעת הח"ס לנקר מהבשר הזה יותר מהשלי"ם וכמו שנהוג בהרבה קהלות קדושות קודם שיבואו המערערים לערער, ושוב הביא מתשר' הר"י סוריזאנא הנ"ל שכ' ג"כ שא"צ שום ניקור, ורק מצלע י"ג ואילך יש חלב, והביא ממ"ש הב"י וז"ל וממש"כ הרי"ף בחיורא דתותי מתני נר' דהיינו חלב שלמטה אחר גמר הצלעות, וגם הרמ"א כ' בס"ז וכל אלו החלבים אין לחוש להם אלא באחוריים של בהמה אבל בחצי הבהמה של פנים אין בהם חלבים אלו רק קצת מן הקרום של חלב הכסלים הנשאר בראש הדפנות כו' עכ"ל, וזה ממש כד' הח"ס, וסיים ע"כ אין אני רואה מקום להוציא לעז על ישראל קדושים ח"ו בלי דעת באיסור חלב דאורייתא, ואף גם דרבנן, והוא ית' רגלי חסידי ועמו ישמור ולא יתן מכשול להולכים בתמים, (ודלא כמורה אחד שהורה להטריף הכלים מבשר זה, וכנ' לשון הכנפ"י הטעתו ולא הבין כונתו ע"מ ירמזון מיליו), כנ"ל לדון לפני רבותי בקרקע, ולהם משפט הבחירה עכ"ל, ודבריו מתאימים מאד גם לזמנינו, ובאמת שמשמעות לשון הח"ס נראה כדבריו שהרי זה השלי"ם שמצריך לנקר מהבשר הזה, כ' ג"כ בבשר שסמוך לבטן דצריך השגחה להפשיט השלי"ם משם והקצבים בקיאים בזה, ושם בוודאי הכונה להקרום ולא לניקור אחר וא"כ גם בזה על זה הקרום כונתו. גם בשו"ת בית שלמה סי' ק"ז הזכיר בד' הח"ס שא"צ להסיר רק קרום דק. גם הגאון מהרש"ם ז"ל בתשובתו ובס' דע"ת כ' בד' הח"ס שסגי דמנקרים מעליו קרום דק.

ה) וכפי המובא לעיל הי' מנהג רוב המקומות גם כפולין שלא לנקר כלל, וכן מבואר בשו"ת שו"מ חליטאי סי' שי"ז ובשו"ת מהרי"א הלוי סי' ק' שא"צ ניקור כלל יעו"ש והם היו בלעמבערג, אכן היו מקומות שהחמירו בזה לנקר היטיב את הבשר הזה, וליתנו לחלק הפנים, דלדעת הזב"ש והצינה לדוד יש שם חלב

וה"ר מבעל העיטור יעו"ש, (וכיון שהח"ס קאי ע"ד הזב"ש נ' קצת דגם לדידי' הדין כן וצ"ע), ויש שהיו מנקרים רק קצת קרום דק מלמעלה על הבשר ואומרים שזה השלי"ם שכיון עליו הח"ס, ועפ"י לק"מ מה שהקשה בפא"ה הנ"ל, דזה צריך ניקור מיוחד, (ובפני ארי' החי נראה שהשלי"ם היינו רק הקרום שלמעלה ההולך עד חצר הכבד), וכ"נ קצת מלשון הלבושי מרדכי חיר"ד סי' ל' שכ' שאי"צ רק להסיר השלי"ם והקרום, ונראה שהן ב' דברים, גם בק"ק סאטמאר נקרו הבשר הזה כפי עדות הרה"ח רי"ל ווייס נ"י הנ"ל, שלקחו קרום דקדק עם קצת שומן עד הבשר.

עכ"פ הוצא לנו מזה שלרוב הפוסקים א"צ אף לנקר הבשר הזה כלל, וכן נהגו ברוב המקומות, והיו מקומות שניקרו קצת קרום דק שעל הבשר, ואף להמחמירין מותר בדיעבד בלי ניקור כמו"ש בכ"צ, והח"ס כ' שניקורו אינו חמור כ"כ ע"ש, ונהרא נהרא ופשטי'.

פרק ח

בענין החלב שע"ג צלע י"ב סמוך לחוליות שבשדרה לצד העור

(א) **הנה** בא"י נוהגין גם להסיר החלב שיש למעלה מהצלע י"ב לצד העור, ואומרים שזהו החלב שתחת המתניים דאסור, וכתב בס' תורת הניקור הירושלמי שזה כונת בעה"ט דגורר את החלב שתחת המתניים, וכונתו על חלב זה שאסור משום תרבא דתותי מתני ע"ש, וגם בזה לא נהגו כן בשום מקום בחו"ל, ואפי' בהמקומות שהניחו הבשר שבין צלע י"ב לי"ג לאחוריים, אבל צלע י"ב גופי' הניחו לחלק הפנים ולא ניקרו ממנו כלום.

(ב) **ובעיקר** הדבר הנה בדין מה זה נקרא תרבא דתותי מתנא יש פלוגתא בראשונים, ולשי' רש"י בחולין דף צ"ג הוא סמוך לכסלים ע"ש, ולהרמב"ם פ"ז מהל' מאכ"א הוא סמוך לירכיים יעו"ש, אלא שכ' בס' הנ"ל שמקור שיטתם הוא מד' הרי"ף לפימ"ש בב"י בפירוש דבריו, וז"ל נראה דהיינו חלב שלמטה אחר גמר הצלעות אצל חוט השדרה, בין אותו בשר ובין פני הבשר הסמוכים לעור יש כמין שומן והוא נקלף בסכין וכו', וכ"כ בד"מ סק"ב וז"ל ודע כי חלב זה הוא לצד חוץ הצלעות הקטנות שנשארו באחוריים, והוא בין השומן הנראה בחוץ ובין הבשר המונח על הצלעות אצל השדרה ונראה בראש אחוריים וכשמפרידין השומן מבחוץ מעל אותו בשר נראה אותו חלב עכ"ל, ומזה אומרים שזה המקור שצריך לנקר אותו חלב שסמוך לעור.

(ג) **ודבריהם** תמוהין מאד, דהרי בפירוש כ' בב"י שזה אחר גמר הצלעות, והד"מ כ' בפירוש שזה בחלק אחוריים במקום הצלעות הקטנות, ואיך אפ"ל דזה כצלע י"ב שבחלק הפנים, וכן מבואר להדיא בכנפי יונה והו"ד גם בבית יצחק סי' ס"ה ס"ח דתרכי דתותי מתני הוא רק לאחר צלע הי"ג, אבל מקודם הוי חלב

שהבשר חופה אותו. ומזה מוכח ג"כ כמוש"ל בפ"ו דמה שהרעיש בס' צינה לדוד מחלב זה בבשר שאחר צלע י"ב, ע"כ צ"ל דכונתו שחושב הי"ב צלעות רק עם צלע א' שסמוך לחזה, ונמצא שזה אחר צלע י"ג ושם שפיר יש תרבא דתותי מתני, משא"כ לדידן שחושבין י"ב צלעות עם ב' צלעות שכחזה, שם אין שום חלב האסור, וגם לפי"ד המשיב דבר ח"ב סי' כ"א הרי שם הכל חלב הדפנות, ואין שם חלב האסור מה"ת, וכדמוכח מלשון הרמ"א שכ' שבחלק הפנים אין שום חלב מלבד הקרום של הכסלים.

וע"ע בשלחן גבוה סק"ז והו"ד בדרכ"ת ס"ק קל"ד, דאם נמצא מחלב שע"ג פני המתניים שלצד הצלעות הקטנות אחרי המנקר, אין להענישו כיון דמדינא דגמרא רש"י והרמב"ם חלב טהור, הוא, אלא שנהגו להחמיר ולחוש לדעת בעל העיטור, ע"כ בדיעבד אם אירע שמנקר אחד עבר ולא גררו אין להענישו רק שמלמדיו ומזהירין אותו שלא יזלזל במה שנהגו איסור וכו' עכ"ל, וכ"ז אף במה שהוא בצד צלעות קטנות.

ועיין בבית לחם יהודה סק"ג שהביא משו"ת נחלת שבעה שבקרקא וגלילותי מקילין בחלב דתותי מתני, והיינו אף באחוריים עש"ה, אבל בחלק הפנים לית מאן דפליג בזה דלכו"ע שרי.

(ה) **היוצא** לנו מזה שאין שום מקור לחומרא זו, ואדרבה מד' כל הפוסקים נראה שא"צ לנקר חלב זה כלל, וכמנהג כל תפוצות ישראל, ורק בחלק אחוריים במקום צלעות קטנות יש מקום להחמיר לכמה דעות, ובצד הכליות לכו"ע אסור.

פרק ט

בענין ראשי הצלעות (סחוסים)

(א) **הנה** בענין ניקור ראשי הצלעות, שבא"י נוהגין לנקר הסחוסים גם מצלע י' וי"א וי"ב, אין לזה שום מקור בפוסקים וגם אין שום טעם להחמיר בזה, דמקור הדבר נובע מס' טהרת אהרן סק"ו הו"ד בדרכ"ת סק"נ וז"ל, וגם קבלתי מרבתי המנקרים וכן נהגתי ע"פ קבלה מהם לחתוך ראשי העצמות משני קצות הכסלים והם רכים ולבנים ומשם מתחילין לקלוף הקרום העב של שעל הכסלים וכו' והטעם הוא משום חלב שעל הכסלים עכ"ד, וכ"כ בבית יצחק סי' ס"ה וז"ל, וצריך לחתוך ראשי העצמות משני קצות הכסלים והמה רכים ולבנים, וטעם האיסור משום שיונק מחלב הכסלים עכ"ל, וכ"כ בס' מזבח העולה סי' מ"ו ס"ג.

(ב) **והנה** בטהרת אהרן בלשון אידיש כ' בפירוש כשמדבר מקרום הכסלים וז"ל אויך ליגט איין ווייס ביינדיל אויף דעה זעלכניגן ארט מוז מען אַוועק שניידען עס איז פול חלב עכ"ל, ובס' גבעת פנחס הנדפס עם הבית יצחק כ' בדף כ"ה ע"ב בלשון אידיש וז"ל, ווי אויך דאס עקביינדיל פון דער 13 ריפפע אבגעשניטן עכ"ל, ובספר צינה לדוד כ' בדיני ניקור הכסלים בלשון אידיש שיש שם איין ווייס ביינדיל ששייך לחלק אחוריים וצריכין להסירו ושטוב להסירו כשהבשר עדיין חם שאז אפשר להסירו בקל יעו"ש, ומדברי כולם נלמד שזה אינו רק מעצם אחד ולא

מכמה צלעות, וכגבעת פנחס מבואר שזה הסחוס מצלע י"ג, אמנם היו מקומות שלא הקפידו להסיר גם סחוס הצלע הי"ג, ורק ראש עצם החזה הסירו והיינו הסחוס הלכן העומד בראש העצם, וכן נהגו בק"ק סאטמאר יע"א כפי עדות הרי"ל ווייס הנ"ל, וזה נראה גם בדברי הטהרת אהרן והצנה לדוד שלא הזכירו את ראש הצלע הי"ג, ובדבריהם מבואר שזה במקום סיום הגיד היוצא מן החזה במקום שמתחיל הקרום. העב שע"ג הכסלים כמו"ש בבעל העיטור שמשם מקליפין הקרום העב, וא"כ אינו סחוס צלע הי"ג רק ראשי צלעות החזה.

(ג) והזכ"ש כ' וז"ל גם צריכין ליזהר לחתוך ראשי העצמות משני קצות הכסלים ההולכים בעקמימות לצד החזה והמה רכים ולבנים, כי המה מבשר אחוריים ואם הבשר חם משתלפים העצמות, ואי לא צריך לחטט ולחתוך אותם בסכין עכ"ל, וגם בדבריו יש להסתפק אם כוונתו לראשי צלעות הי"ג, או לראשי עצמות החזה, והנה להמנהג שמתירין הבשר שבין הי"ב לי"ג כ"ש שראשי הצלעות של י"ב מותרין, אבל לפי"ז גם ראשי הצלעות הי"ג יש להתיר שהרי הם הולכין לפנים לצד החזה, והם במקום הבשר של הצלע הי"ב דשם אין שייך לחלק אחוריים, וי"ל דאפי' אי נימא דהזבח שמואל מחמיר להסיר ראשי צלעות הי"ג, היינו לפי דלשיטתו קאזל דהבשר שלמעלה דהיינו הבשר שבין צלע י"ב לי"ג שייך לאחוריים, וא"כ גם ראשי העצמות למטה שייכים לאחוריים, משא"כ אלו הנוהגין להקל בבשר שלמעלה, א"כ גם ראשי הצלעות הי"ג שהם למטה מבשר זה מותרין, ורק חותכין מתחלת הצלע הי"ג בשווה למטה, אבל בס' טהרת אהרן והבי"צ מבואר הטעם כשביל שיונקין מחלב הכסלים, וטעם זה לא שייך כ"כ על הבשר שלמעלה, (ובאמת צ"ע איך יונק שם מחלב הכסלים שאינו כלל שם כמושנ"ת מד' המשיב דבר וש"פ, וצ"ל דיונק מהקרום של הכסלים שמתחיל שם), אבל להזכ"ש שכ' ששייך לאחוריים י"ל כנ"ל.

(ד) ועכ"פ לכו"ע אין איסור בסחוסים של הצלעות לפני צלע הי"ג, ואפי' סחוסי צלע הי"ב ההולכים למטה מבשר צלע י"א דמקום ההוא לכו"ע שייך לחלק הפנים, וגם אין שייך שם שום חלב הכסלים, ואין שום טעם לאוסרו, וגם הוא מחופה בבשר, וכן נהגו בכל תפוצות ישראל שלא להסירם, רק הסחוסים של צלע י"ג היו מקומות שהסירו, והיו מקומות שגם זה לא הסירו, ומנהג א"י להסיר גם שאר הסחוסים אין לו שום מקור וצע"ג, וכן מה שמסירין בצלע י"ב איזה אצבע טריפה, לא נזכר בשום מקום, ולשיטתייהו קאזלי דמחמרי בשומן הצלעות כנ"ל בפ"ה, וע"כ מחמירין גם בסחוסים, וכבר הובא לעיל דכל הפוסקים כ' להיפך, ולא נהגו כן בכל תפוצות ישראל, ואין שום מקום להצריכם להחמיר בזה, ונהרא נהרא ופשטי'.

פרק י

בענין ניקור הכבד

(א) בענין ניקור הכבד הביא הדרכי תשובה סקע"ג בשם טהרת אהרן סק"כ, דצריך לחתוך הגידין והקנוקנות באותו צד שהמרה תלוי בו, וכשחותך המרה צריך

פרי תמרים

קלט

לחתוך החלב שדבוק בה, אע"פ שזה החלב הוא של היתר שיש בקיבה שבני א"י נוהגין בו היתר, מ"מ כיון שאנו בני חו"ל נוהגין בו איסור יש לחתכו כמו חלב שעל הקשת עכ"ל, וכ"כ כ"ז בס' זבח שמואל, אמנם כ' שם שנוהגין לאכול הכבד בלא ניקור הקרום שעליו אף ששוכן עליו זה החלב, והביא שמהרי"ו נתקשה בזה מ"ש מחצר הכבד שמסירין הקרום בשביל חלב הקרב ששוכן עליו, ולמה לא מצריכין להסיר מן הכבד קרום דק, והאריך לפלפל בזה, וכ' דשאל להרמ"א ז"ל ואמר לו שמנהג אבותינו כידינו והם היו יודעים הטעם, והזכ"ש כ' ליישב כע"מ ש הטור בס' מ"ח וסי' ס"ד דחלב היתר סותם נקב שבקיבה, אף בחלב טמא אינו סותם, מ"מ אמרי' בש"ס כיון דבני א"י מתירין אותו החלב דקסברי חלב טהור, אמרי' אינהו מיכל אכלי ולדידן מיסתם לא סתים, וכן הרי"ף והרמב"ם מתירין לגמרי אותו חלב שעל היתר, וכיון שחלב זה שעל הכבד הוא חלב שעל היתר ע"כ מקילין שלא להצריך הסרת הקרום ע"ש.

(ב) **ובעיקר** דין חלב היתר פסק המחבר בס' ס"ד סט"ו דאינו אסור אלא מצד המנהג והרמ"א פסק דמדינא אסור, ופי' הפמ"ג במ"ז סק"ג דמ"מ אינו אלא מדרבנן, וע' בערוך השלחן סי' ס"ד סכ"ה דלרוב הפוסקים אינו אלא חומרא בעלמא ע"ש, ונמצא דאם נמצא מנקר שלא ניקר החלב שדבוק בהכבד, דינו כדין מי שלא ניקר חלב דרבנן שמלמדין ומזהירין אותו ואין מעבירין אותו, כמבואר בס' ס"ד סכ"א.

(ג) **וכ"ז** בצד שהמרה תלוי בו, אבל בצד השני במקום חלב הכליות, מבואר בזבח שמואל שם שא"צ לנקר הכבד כלל, רק בחתיכת אצבע הכבד הנקרא דאמורין החמיר שם משום גזירה, וכבר הובא לעיל בפ"א שבדע"ת כ' דלא קיי"ל כן מדלא הובא בשו"ע ע"ש, וכן נהגו בתפוצות ישראל, ובא"י מחמירין בזה ומסירין הקרום שעליו משני הצדדין, ונהרא נהרא ופשטי.

פרק יא

בענין הטבור אי שייך לאחוריים

(א) **הנה** בתקנת הסמ"ע ז"ל כ' להזהיר להקצבים שדרכם לחתוך במקום שכלים הצלעות בשיפוע בפלאנקי"ן למטה עד הכחל ועד מקום שקורין הוי"ך שטעל"ן והוא שייך לחלק האחור וצריך לנקרו ואין העולם מרגישין בזה, לכן צריכים להזהירם בזה שלא יחתכו כי אם עד סוף הטבור שהוא מקום מוגבל ומשם והלאה כלל לא, ושוב כ' שכיון שיש בהמות שי"ל י"ד או ט"ו צלעות ויש שאין להם אלא י"ג, לכן ידקדקו הקצבים אחר חצר הכבד, כי מחצר הכבד ולמעלה אין שם חלב, ומחצר הכבד ולמטה מתחיל חלב הכליות וחלב המעיין ושאר מיני חלבים ומשם צריך ניקור ומחלב האחור יחשב עכ"ל והובא בלחה"פ, ומזה הרעישו המנקרים בזבח שמואל וצנה לדוד ובית יצחק נגד הקצבים שמניחין עד לאחר הטבור לחלק אחוריים, וכן הרעיש בשו"ת בית שלמה חיו"ד ח"א סי' צ"ו כאשר הובא דבריהם בדרכי תשובה סקמ"ז.

(ב) אמנם הנה מדברי רבינו הח"ס בחי"ד סי' ס"ח מבוואר להדיא שנהגו להקל בזה, דהרי כ' ומכ"ש בשר שסמוך לבטן בטבור שקרוב מאד לחלב הפריסה צריך השגחה להפשיט השלי"ם שהוא משם, והקצבים הישראלים אומנים בקיאים בזה עכ"ל, (ובפתי"ש נשמט חיבת בטבור ע"ש), הרי שהח"ס ס"ל דנהגין ליטול עד אחר הטבור לחלק הפנים ובקיאין בניקור השלי"ם ההוא, וכ"כ בשו"ת פני ארי' החי' סי' כ"ג להוכיח מד' הח"ס, אלא שכ' שהח"ס אזיל למנהג בני אשכנז שמתירין חלב שתחת הקרום עב ולבן, וע"כ כ' שכל הניקור הוא רק בהשלי"ם והקצבים בקיאין בזה, משא"כ למנהג פולין שמחמירין באותו חלב צריך שם עוד ניקור חוץ מהשלי"ם, אלא דמ"מ י"ל דכמו דבקיאין בניקור זה בחלק הפנים כן עושים מן הטיבור ולמעלה שסדר הניקור שזה שם, ושוב הביא ד' הסמ"ע הנ"ל שהחמיר בזה, וכ' דאף דמשמע מדבריו דמעיקר הדין הי' אפשר ליקח גם קצת מהבשר שאחר הטבור לחלק הפנים, רק מחמת שהקצבים נטלו הרבה עד הכחל ועד המקום הנראה הוי"ך שטעל"ן, ע"כ הגבילו מקום מסוים שהוא הטבור, אבל סו"ס הרי הסמ"ע תיקן וגזר כן כדי שלא יגעו בגוף האיסור ומי יפרוץ גדרו, ובפרט שטעמו לא בטל גם האידנא, והאריך עוד בזה, וסיים סוף דבר דנהי דאם ע"י איזה שגגה נחתך קצת מהטבור ולצד האחוריים דאין לחוש לאסור בדיעבד, אולם לכתחלה וודאי צריך להזהיר את הקצבים שלא יגעו גם בקצה הבשר שמן הטבור ולצד אחוריים אמנם אם לקחו הרבה עד מקומות הנ"ל נראה שגם בדיעבד אסור עכתו"ד יעו"ש.

(ג) והנה מה שתמה מד' תקנת הסמ"ע, כבר כ' בזה בשו"ת דברי מלכיאל ח"ב סי' ל"ז (והו"ד בדרכ"ת), שמתמה על השואל שרצה להחמיר שיחתכו צד הפנים מהאחוריים עד הטבור, שהפריז על המדה כיון שאופן הניקור אחד הוא גם מהטבור והלאה עד מקום שקורין הוי"ך שטעל"ן, יש לנו להניח מנהג מקומותינו שחותכין עד המקום ההוא, ואף שהסמ"ע החמיר בזה שבכל זה הלא ראינו שלא קבלו תקנתו במדינתנו ולא עדיפא מתקנת חז"ל היכא דלא פשטה וכו', וגם לא מצינו שיתקן הסמ"ע תקנה לכל ישראל ורק כ' שיש להזהיר שלא יחתכו רק עד הטבור, ויש לנו כמה דברים שמצינו במחברים שראוי להזהר או להחמיר ולא תפסו חומרתם וכן בספרי ניקור האחרונים לא הביאו זה למנהג, ולזה לפע"ד אין להחמיר בזה, רק צריך להשגיח אם יודעין הטבחים לנקר הבשר שם עכ"ד, ודבריו מתאימים עם ד' הח"ס שהמנהג להקל בזה כיון שסדר הניקור הוא שם כמו בחלק הפנים עד הכחל וההוי"ך שטעל"ן, וא"צ רק להסיר הקרום והקצבים בקיאין בזה, ומ"ש מענין תקנת הסמ"ע, הנה ראיתי בבית לחם יהודה סי' ס"ד סק"ו שכ' עמ"ש הסמ"ע לדקדק אחר חצר הכבד שמשם לחלק האחר יחשב, דלא ראה נוהגין כן, רק כמו"ש המ"ב להניח רק צלע הי"ג לאחוריים, אפי' כשיש צלעות יתרות ע"ש, וכן באמת אין מי שיחמיר בזה, ולהח"ס והדברי מלכיאל גם בענין הטבור לא נתקבלה תקנתו, וכ"כ בדרכי תשובה דבק"ק מונקאטש אין חותכין עד הטבור רק שמנקרים היטיב כל הלובן שיש שם בהבשר, והבשר אדום מניחין לחלק הפנים, ונהרא נהרא ופשטי" עכ"ל, ומ"ש שמנקרים כל הלובן הנה בח"ס כ' שמנקרים רק השלי"ם שהוא הקרום, וצ"ב כוונת הדרכ"ת באותו לובן.

ד) היוצא לנו מכ"ז שמעיקר הדין גם הכשר שאחר הטבור עד הכחל וההוי"ך שטעל"ן שייך לחלק הפנים, שאופן ניקורו שוה עם חלק הפנים, רק הסמ"ע תיקן שמהטבור ולמעלה יהי' שייך לאחוריים מחמת גדר וסייג, והיו מקומות שנתקבלה תקנתו, והיו מקומות שלא נתקבלו תקנתו, כמו שלא נתקבלה תקנתו לדקדק אחר חצר הכבד, ובדיעבד לכו"ע שרי הכשר הוא אם ניקרוהו כראוי, ולהח"ס סגי בהסרת השלי"ם ההוא שהקצבים בקיין בו, אמנם אם הניחו עד המקום שקורין הוי"ך שטעל"ן והכחל אסר בפא"ה הנ"ל אף בדיעבד.

פרק יב

בענין חומרי מקום שיצאו משם בענינים אלו

א) הנה אחרי הודיע לנו ה"א כל אלה, יש לחקור אם באין בני מדינה שמחמירין בא' מאלו הענינים למדינה שמקילין שם ודעתם לחזור, אי שרו לאכול שם מבישוליהם, וכן השאלה על בני אשכנז הבאים לא"י, ושם מקילין בניקור חוטי הדם, ועוד שארי קולות, אי שרי למיכול שם דהא אנן נוהגין כהרמ"א בס"י ס"ה להחמיר בזה, וכן הוא השאלה על הדרים כיום באר"ב שבאו ממדינות שונות שהחמירו באיזה ענינים והשתקעו פה, דכבר כ' מרן הקדוש זי"ע בשו"ת דברי יואל חאו"ח סי' י' דהדבר ברור שחיובא רמ"א עליהם מנהגי הארץ אשר באו משם, כמבואר בב"ב דף פ"ג ע"ב ובנמוק"י שם בשם הרשב"א והר"ן דכל עיר חדשה הכל כמנהג אותו מקום שבאו משם, וכ"ה בחו"מ סי' של"א ס"א ברמ"א יעו"ש שהאריך דבאמעריקא לא הי' שייך מנהג המקום שלא הי' ההתיישבות ע"י גדולי תו"י ע"ש, וא"כ מחויבין לכאורה גם בזה להתנהג כמנהג מקומם שיצאו משם, ואיך מותר להם לאכול מהמקילין.

ב) אמנם באמת כבר כ' הש"ך ביו"ד סי' קי"ט סק"כ בשם תשו' הרלב"ח סי' קכ"א דאם במדינה אחת יש מקומות שמחמירין באיזה חלב ויש מקומות שמקילין בה, מותר להמחמירים לאכול מבשוליהם של המקילין כיון שהם במדינה אחת ואין להם מנהג קבוע, אבל אם במדינה אחת נוהגין כולן לאיסור, אסור להם לאכול מבישולי אותו מקום שיש נוהגין להיתר, ע"ש באריכות דבריו והביא כן גם מהאנ"ה סוף כלל י"ד לענין חלב שעל הקיבה, יעו"ש"ה, והועתק גם בבאה"ט ביו"ד סי' ס"ד סק"י.

והנה ניחוי אנן בדברים שנפרטו לעיל, בשומן של היותות ביררנו בראיות ברורות שכרוך מקומות הי' המנהג להקל גם בפולין וכפסק הרמ"א ז"ל, ובחלב שתחת הקרום העב ביררנו שהיו מנהגים חלוקין בפולין, ולא הי' כל המדינה שוה במנהג לאיסור, וכן בעניני הקרומים שעל הכסלים היו בכל המדינות מנהגים חלוקין ורבים נהגו להקל כאשר ביררנו, וכן בענין הבשר שבין צלע י"ב ל"ג ואופן ניקורו לא היו כל הגלילות שוות, כ"א זה בכה וזה בכה, וכן בענין חתיכת הטבור לחלק אחוריים היו שינויי מנהגים בכל המדינות, ומעולם לא שמענו שנהגו כשנסעו ממקום למקום לחקור על סדר הניקור אם נוהגין כחומרי המקום

שיצאו משם, ומעולם היו גדולי ישראל נוסעין ממקום למקום וממדינה למדינה, גם ממקומות שמחמירין למקומות שמקילין, ולא עלה על לבם להחמיר בזה, וע"כ דלא שייך בזה חומרי מקום שיצא משם, כיון שלא הי' תקנה קבועה בכל המדינה כמו"ש הש"ך כנ"ל. וכן הביא בשו"ת כפי אהרן הספרדי חיו"ד סי' א' מחבל אחרונים דס"ל דאם נוהגין להקל כשהולכין למדינה אחרת, זה סימן מובהק שלא קבלו כן מדינא רק לחומרא בעלמא, והביא מתשו' בית דוד חיו"ד סי' ה' דאין לומר דמה שאוכלין במקומות אחרים הוא מחמת טעות, דמסתמא ראו כן גם אצל אבותיהם, ודורות הראשונים בודאי דלא טעו, והחזיקו זה להיתר פשוט לאכול במקומות אחרים שמקילים כמה שהם מחמירים במקומם יעו"ש, וכן הביא משו"ת דבר משה (הספרדי) ח"א סו"ס ל"ד וכ"ה בשו"ת נאמן שמואל סי' כ"ט ע"ש. ובכפי אהרן האריך בזה לדינא בנידון דידך יעושה.

(ג) **הא** חדא והשנית הנה המג"א בס"ח תס"ח סק"ב הביא ממהרי"ל דהבחורים שאוכלים במגנצא מבדיקות הקולות אין לחוש, דכ' המרדכי דאין אנו בקיאין בחומרי מקום שיצאו משם ושהלך לשם, ושוב אמר דאיתא בתוס' פ"ק דפסחים דף י"ד בירושלים סברא הוא לנהוג שם איסור מלאכה בע"פ כיון שמתקבצים שם ממקומות שנהגו שם איסור, ומכאן נהג שלא לאכול פאנצ"ן של בני ריינוס בביתו משום שמתקבצין שם בחורים ממקומות אחרים, וצ"ע מ"ש מבדיקות דלעיל, ושמא משום דאיסור חלב דאורייתא וכתר החמירו עכ"ל, והמג"א מחלק באופן אחר דהבדיקות מיקרי בצנעה דמנא ידעי הבחורים מה שאירע בבדיקת הבהמה רק הבודק יודע, אבל הפנצין ניכרים ונראים שנוהגין בהם איסור במקומות אחרות ע"כ אסור וכמו בירושלים שהי' מילי דפרהסיא, ושוב פלפל המג"א בד' מהרי"ל דמ"ש שאין אנו בקיאין בחומרי מקום, דמה בקיאות שייך בזה, ועוד דא"כ נחמיר בזה, אמנם לבסוף יישב דבריו יעו"ש, והמורם מזה דאם לא קבלו עליהם אותו חלב לחלב דאורייתא רק לחומרא בעלמא, ל"ש בזה לחוש מחמת חומרי מקום שיצאו משם.

וא"כ בנד"ד הנה בשומן היותר ברור דבאתרא דנהיגי להחמיר בזה הוא רק לחומרא בעלמא וכלשון הרמ"א ויש מחמירין כמו"ש בדע"ת למהרש"ם, וכן מבואר בשלחן גבוה סק"ט שאפי' הספרדים המחמירין בזה אין מחטטין אחריו כיון שרבו המתירין ע"ש, וכן בחלב שתחת הקרום העב אף במקומות המחמירין בפולין אינו רק לחומרא בעלמא, וכמבואר בישי"ש שאין מסירין אותו רק בהעברה בעלמא, וכ"ס להדיא בתשו' נחלת שבעה סי' מ"ח ונ"א דלא שייך בזה חומרי מקום שיצאו משם מכח סברת המג"א הנ"ל בשם המרדכי ומהרי"ל, וגם אנשי פולין לחומרא בעלמא נקטו דמעיקר הדין אנן בתר בני אשכנז גירי יעושה, וכן בהקדומים שעל הכסלים כפי שביארנו משיטת הראשונים והרמ"א אין שם שום חלב דאורייתא, וכן בבשר שבין צלע י"ב ל"ג דלכו"ע גם להאוסרין אינו רק חומרא בעלמא לכתחלה כמו"ש בבי"צ ובשו"ת בית שלמה חיו"ד סי' ק"ז, וכן אפי' להמצריכים שם ניקור קצת אינו מה"ת כמו"ש הח"ס שניקורו אינו חמור כ"כ, וכן אלו הנוהגין שחותכים מהטבור לחלק אחוריים הוא רק לכתחלה כמו"ש

בתשר' פני אר' החי כנ"ל, ומכ"ש באלו הדברים שבני א"י מחמירין בהם כגון שומן הצלעות והסחוסים וראשי הצלעות וכו' שאין להם שום מקור בפוסקים. דבוודאי אינם רק לחומרא בעלמא, ולא שייך בזה דין חומרי מקום שיצאו משם. והיתר זה י"ל ג"כ לבני חו"ל הבאים לא"י דמותרין לאכול שם, אף שאין מנקרין גידי הדם, מ"מ זה אינו רק חומרא לכתחלה ומעיקר הדין קי"ל דסגי בכתובה ומליחה כמבואר בס"ה, וא"כ אין לחוש משום חומרי מקום שיצא משם.

ד) אמנם לגבי הספרדיים יל"ע בזה דהגם ברוב הענינים גם אצלם הוא רק לחומרא בעלמא, ואפי' בשומן היותרת כמש"ל בשם השלחן גבוה, אמנם בחלב שתחת קרום העב מכואר בהפוסקים דלדידהו הוי חלב דאורייתא כמו"ש גם ברשד"ם חיו"ד סי' נ"ב, ובפירוש כ' במהריב"ל ח"ג סי' י"ד שאם באים ספרדים למקום שנוהגין להקל בזה אין להם לאכול מבישוליהם ע"ש, והו"ד בכנה"ג סי' ס"ד בהגב"י אות מ"ב והביא כן עוד בשם איזה גדולים, וגם כ' שם במהריב"ל דספרדים עצמן אינם יכולים לנהוג קצתם להחמיר וקצתם להקל ע"ש, וממילא לא שייך להתיר עפ"י דהש"ך הנ"ל (וצ"ע מש"כ בשלחן גבוה שהספרדים במצרים נוהגין להקל). וא"כ לדידהו יש להם להחמיר בזה שלא לאכול מבישולי המקילים בזה, וזולת אי נימא כסברת הטור"ז בס"י ס"ד סק"ט לענין חלב בכרס וכתבשיל ובמים במקום שנוהגין להקל, דמסתמא אותו מעט חלב בטל בס' בכרס וכתבשיל ובמים שבקדירה ומותר לכ"א לאכול מן התבשיל ע"ש, והביא דבריו הדג"מ בס"י קי"ט ע"ד הש"ך שם סק"כ הנ"ל, אמנם בני א"י האשכנזים הנגזרים אחרי הספרדים בחומרותיהם אין עליהם חשש זה כלל, דהרי לא קבלו עליהם כן מעיקר הדין רק כיון שלא יכלו לשנות ממנהגם מתחלה נשאר כן אצלם כמו"ש בתורת הניקור הירושלמי, ובכה"ג לא הוי חומרי מקום שיצא משם כמבואר ברשד"ם חיו"ד סי' מ' ומ"ב ע"ש, ובשר"ת כפי אהרן חיו"ד סי' א' כ' כן בשם כמה אחרונים ע"ש, והביא בשם הרש"ך סי' קע"ח דאפי' אם יש בזה ספק יש להקל מכח ס"ס עש"ה.

ה) ומכיון שביארנו שאין בכ"ז דין חומרי מקום שיצא משם, בזה יש לפשוט מה שיל"ע שבארה"ב שהוא מקום מקובץ ממדינות שונות יש להחמיר ככל חומרות כל המדינות כמו"ש תוס' בפסחים דף י"ד בשם הירושלמי, והו"ד במג"א סי' תס"ח הנ"ל, וע' מג"א סי' תצ"ג סק"ו מ"ש בזה, וע' בפר"ח סי' תס"ח סק"א וסי' תצ"ו סק"ד דבירושלים יש לנהוג חומרי המנהגות לעולם לפי שעולם הם לקוטאי ואפשר שהרוב יהיו ממקומות שנהגו חומרא ואיסור בדבר ע"ש, וע' בירחון עולת החודש (ניסן תשל"ט) שהגאון מהרש"ם מברעזאן ז"ל והג"ר משה נחום ירושלמסקי ז"ל מביאים בשם האבני נזר שכ' לענין מאשין מצות דבירושלים בוודאי דיש להחמיר בזה עפ"י דהתוס' בשם ירושלמי הנ"ל יעו"ש, וכס' מועדים וזמנים ח"ח מביא ששמע מפ"ק מרן אדמו"ר זי"ע שהתרעם ע"מ שהמנהג בירושלים להקל כדעת הגאונים בזמן ביה"ש וצאה"כ, דבירושלים צריכין להחמיר כחומרי כל המקומות וכפרט כשי' ר"ת דהלכה כותי' ע"ש, וא"כ גם בענין זה הוי צריכין להחמיר בארה"ב כחומרי כל המקומות.

(ו) **אמנם** ע"פ הנ"ל מד' המג"א בשם מהרי"ל שאין אנו בקיאים בדין חומרי מקום שיצאו משם, וע"כ מקיל בזה זולת כשנוהגין להחמיר דנקטי לדינא כהשיטות דסברי דהוי חלב דאורייתא, א"כ גם דין זה שנצרך להחמיר בשביל אלו שיצאו ממקומות המחמירין ליתא רק בדאורייתא, דהא כל הטעם הוא בשביל שמא יהי הרוב ממקומות המחמירים, וצריכין לחוש לחומרי מקום שיצאו משם, וכיון דמקילין בדין זה כיון דאינם אלא חומרות בעלמא כמוש"ל, גם בזה יש להקל, וע' ביד אפרים שם שביאר כן בפירושו, גם למ"ש המג"א שם דהא דצריכין להחמיר בירושלים הוא רק במילי דפרהסיא, משא"כ חומרי בדיקות דהוי מילי דבצינעא דמנא ידעו הבחורים מה אירע בבדיקת הבהמה בזה, א"צ להחמיר, וסברא זו שייך ג"כ בניקור דהמון עם לא ידעי כלל מה שעושה המנקר, גם למ"ש הח"ס כח"ו סי' פ"ב דהתוס' בשם ירושלמי איירי רק בירושלים, ששם כל ישראל מתקבצים בשער אחד ברגל דאיכא קפידא טפי מקרא דכתיב ויאסף וכו' בחגיגה כ"ו ע"א ע"ש, א"כ א"ש דבמקור"א ל"ש דין זה, אמנם חזינן שגם בירושלים לא נוהרו מזה להחמיר כחומרי כל המקומות שיצאו משם ומקילין בגידי דם וכו', וצ"ל כסברות הנ"ל דכשאינן רק חומרות ליתא לדין זה, וא"כ גם בארה"ב א"צ לחוש לזה, וכל מנקר יכול לנקר כפי שקיבל מרבתי במדינתו, וא"צ לחוש להקונים שבאים ממקומות המחמירים, וכן מעיד הר"ר סענדר ענגיל נ"י שהוא שאל את מרן הגה"ק זי"ע בתחלת ביאתו לפה, אם יחמיר בעניני הניקור בשביל אלו הבאין מפולין וליטא וכו', והשיב לו שהוא יעשה רק כפי שקיבל מאביו ולא ישנה, ומסתמא הטעם הוא כסברות הנ"ל.

ועוד יש לצרף לסניף ככל זה, דבאמת כהיום כמעט שאין אוכלין החלב והשומן אפי' הכשר, ומסירין אותו בהמקולין, וכל החשש הוא רק בשביל המליחה שנמלחין ביחד עם הבשר, ובזה כודאי יש לסמוך דיש ס' כמו"ש הטו"ז כעיי"ז, וגם יש לצרף מ"ש השכו"י ח"ב סי' ק"ט דבספק טריפה יש לסמוך על שי' הראב"ה דמליחה אינו אוסר רק כ"ק אפי' בשמן, וע' פמ"ג סי' מ"ח וס"ס מ"ט ובסי' ק"י מ"ש בזה, ובח"ס חיו"ד סי' צ"ג חיוק ד' השכו"י בזה ע"ש, וכ"ה בשאר אחרונים ואכמ"ל, וא"כ כ"ש בניד"ד דיש בלא"ה שאר צירופים להתירא דוודאי יש לסמוך על סברא זו.

פרק יג

בענין אי מותר להחמיר כשיש חשש הוצאת לעז

(א) **הנה** במקום שנהגו כהמתירין באיזה חלב, אי מותרין להחמיר מכאן ולהבא, דיש בזה חשש הוצאת לעז על הראשונים, הנה יש בזה פלוגתא גדולה מקמאי ובתראי, ובכנה"ג סי' ס"ד בהגב"י אות מ' הביא דיש אוסרין להחמיר במקום שנוהגין להתיר החלב שתחת הקרום העב, משום דמוציאין בזה לעז על הראשונים חסידים ואנשי מעשה שהיו אוכלין חלב, אבל הר"ר ברוך ו' ברוך בחשו' כ"י חלק בזה וכתב דיכולין להסכים לנהוג לחומרא ולא חיישינן ללעז

הראשונים, ודקדק כן מדברי הריב"ש סי' רנ"ז, והרב מהריב"ל בח"ג סי' י"ג נשאל ע"ז והביא ראי' מדברי הרא"ש והרב בעתה"ד דבמקום איסור דאורייתא אין חוששין ללעז הראשונים, אלא שבסוף הביא תשובת הרשב"א שחולקת על הרא"ש, ומ"מ בסוף החשו' מסכים שיכולין להנהיג לחומרא מכאן ולהלן, וכן הסכים הרב מהראנ"ח ח"ב סי' י"א ומשא מלך בדיני המנהגות חקירה י"ד, ועיין בהרמ"ע מפאנו סי' קי"ג עכ"ל.

(ב) גם בפר"ח סי' תצ"ו סק"ב האריך בזה והחליט דהיכא דאיכא פלוגתא בדבר אעפ"י שהוא סברת יחידאה אית לן לתקוני כסברת אותו היחיד, דטפי אית לן למיחש ללעז דידן מלמיחש ללעז דקמאי ע"ש, גם ממנה"ס חביב על ה' גיטין סי' קכ"ה האריך בזה וכ' כמה חילוקי דינים, וכתב שם דבמקום שיש מקום מן הדין להחמיר א"צ לחוש ללעז דקמאי, דטפי יש לנו לחוש ללעז דידן מלעז דקמאי, משא"כ במקום חומרא בעלמא דלכו"ע אינו פסול בלא"ה, וכחאי דגיטין דף ה' שרצה לעמוד על כל אות ואות, בהא חיישינן ללעז דקמאי ואסור להחמיר כיון שהוא חומרא בעלמא. וכן נראה מבואר מד' התה"ד סי' רל"ב ע"ש, וכן ס"ל לחילוק זה בחשו' מהרי"ט ח"א סי' פ"ו ע"ש. ויעו"ש בג"פ שהאריך בדין זה בכמה חילוקי דינים. ועי' מ"ש מרן בשו"ת דברי יואל חיר"ד סי' ע"ד בסופו. ויעו' בשד"ח מערכת ה' כלל כ"ה וכלל ע"ג שאסף איש טהור באריכות גדול בזה מכמה פוסקים, ולא באתי לטחון קימחא טחינא. אמנם הנוגע לענינו הוא מ"ש מס' כנסי' לשם שמים, אף שהאריך לברר שהלכה הוא דמותר להחמיר במקום שיש חשש מעיקר הדין, ולא חיישינן ללעז דקמאי, אף בדבר שיש בו מחלוקת הפוסקים, כיון שאנו נוקטים הדין כשיטת המקילין, מ"מ בדבר שא"צ להחמיר מעיקר הדין אלא לחומרא בעלמא בזה יש לחוש ללעז דקמאי, ותי' בזה תשובות הרשב"א סי' אלף ק"צ שחש ללעז דקמאי, דמיירי בדבר שנהגו שם ע"פ דעת רבם של אותו מקום, כגון בחתם סופר ועד שנהגו ע"פ הרי"ף שהי' שם הרב, וע"כ חשש ללעז דקמאי דכיון דקושטא הוא שלפי הדין אין לנו לכופם לכטל מנהגם, רק להזהירים עצהיו"ט, משו"ה יש לנו לחוש ללעז דקמאי, אבל הרא"ש בכלל מ"ג סי' ו' דאינו חושש ללעז הראשונים, איירי בדבר שלא היו נוהגין להקל כמרא דאתרא ולא עשו כשורת הדין, כיון דיש בזה מחלוקת הפוסקים המחמירין, וע"כ ביטל הרא"ש מנהגם וציוו להם להחמיר, ולא חש ללעז דקמאי משום דיותר יש לחוש ללעז דידן מלעז דקמאי, אבל בכה"ג דהרשב"א היכא דנהגו כהוראת רבם שבקינן להו אפי' מכאן ולהבא היכא דאיכא לעז, יעו"ש באריכות דבריו.

(ג) והנה לענין ניד"ד בדברים שבני א"י מחמירין בהם חומרות יתרות, כגון בשומן שע"ג הצלעות, וסחוס כל הצלעות, ואצבע הטריפה שבצלע י"ב, וחלב המתניים שע"ג צלע י"ב וזריקת הראפעלע או קליפתו מב' צדדין, שכל אלו הדברים אין להם שורש ומקור בד' הפוסקים שמפיהן אנו חיים, ואדרבה מדברי כולם נראה להיתר בדברים אלו, וכן נהגו בכל ארצות אירופא בלי שום יוצא מן הכלל, וכמו שביארנו לעיל באריכות כל ענין על מקומו, בזה לית דין צריך כושש שאסור לנו להחמיר בהן, כיון שאין בזה שום חשש ע"פ הדין, ובזה מוציאין לעז

על דורות שעברו שהקילו בזה בלי שום פיקפוק, וכד' התה"ד והמהרי"ט והג"פ והכנסי' לש"ש ועוד פוסקים שכ"כ, ואף דלהראנ"ח אין חשש הוצאת לעז רק כדיני אישות, כבר כ' בפת"ש ביו"ד סי' רי"ד סק"ד שמד' המג"א סי' ל"ב סקמ"ח לא נראה כן, וכן הביא השד"ח מהרבה פוסקים ע"ש, וכן לא הוי ענין של שוא"ת שכתבו כמה פוסקים שמוותר להחמיר, כיון שמחמירין לנקרו במעשה ויש חשש הוצאת לעז, וא"כ בכל דברים הללו אסור לנו להחמיר מן הדין.

(ד) **אמנם** גם בדברים שיש בהם מחלוקת הפוסקים, כגון שומן שע"ג יותרת הכבד, וחלב שתחת העור העב ולבן, ושמנונית שע"ג קרום הדק ותחתיו, דבכ"ז יש פוסקים המחמירים ויש דס"ל דאסור מה"ת, כזה לכאורה תלוי בפלוגתא דרבוותא הנ"ל אי שרי להחמיר במקום חשש הוצאת לעז, אמנם למש"כ הכנסי' לש"ש הנ"ל דבמקום שנהגו ע"פ הוראת רבוניהם הקודמים, ומעיקר הדין לא צריכי לחוש לחומרא, דבמקומו של ר"א היו כורתין עצים למילה בשבת ובמקומו של ר"י הגלילי היו אוכלין בשר עוף בחלב, ככה"ג אין להחמיר דיש חשש הוצאת לעז וכמו"ש הרשב"א ע"ש, וחילוק זה נראה גם מתשו' מהרי"ט ח"א סי' פ"ו דרשב"ג דידע דהלכה ככ"ה לא רצה להחמיר מחשש הוצאת לעז ע"ש. והנה בענינים הנ"ל נוהגין אנו בני אשכנז ע"פ הוראות רבינו הרמ"א ז"ל כמנהגי אשכנז, וכמו שביארנו לעיל דבשומן שע"ג הותרת כ' הרמ"א דהמנהג להקל כדעת רובא דרובא מהראשונים וכמו"ש הכנה"ג וכו"ל, ובחלב שתחת העור כ' רש"י דמנהג בני אשכנז להקל וכ"כ הרמ"א שכן המנהג, וכן בשמנונית שע"ג הקרום ושתחתיו לפי"מ שביארנו דעת הרמ"א כדעת הראשונים להקל כזה וכמבואר בתשו' משיב דבר, וא"כ כיון שמעיקר הדין אין לנו שום חיוב להחמיר בכל אלו, דבני ישראל יוצאין ביד רמ"א, וכ' הפמ"ג בהקדמתו ליו"ד ככללים אות ו' וז"ל, ודע שהרב בהג"ה הוא רבן של כל בני הגולה וכבר קבלנו עלינו לפסוק כוותי', היכא שמכריע נגד דעת המחבר אין לעשות ס"ס שמא הלכה כהמחבר, ועמ"ש בק"ה דכ"מ שיש הכרע לא מחשב לספק כלל, וכבר ידעת מ"ש בתה"ד בפר"כ סי' רע"א דאין כח ביד הרבנים לחלוק על חיבורים שנתפשטו ברוב ישראל וכו' ע"ש, וא"כ מה לנו להחמיר נגד הכרעת רבינו הרמ"א, שבכמה מקומות בשו"ע הוא מקיל נגד המחבר אף באיסורי סקילה וכת, ולא רפרף אדם מעולם שאנו נחמיר בזה, וכודאי יש בזה משום לעז דקמאי כמו"ש בכנסי' לש"ש הנ"ל. ולא שייך בזה סברת מהריב"ל ודעימי', דיותר יש לנו לחוש על לעז דידן מלחוש ללעז דקמאי, כיון שאנו נוהגין בכל הדברים כפסקי הרמ"א ורק הכרעתו מחייבת אותנו, ולחוש לעמי הארצים שאין יודעין מהרמ"א או שמסלפים דבריו בודאי שאין אנו צריכין לחוש.

(ה) **אמנם** עדיין יש לדון בכ"ז אם רוצין להחמיר בכל זה, לא משום דחוששין לדעות המחמירין, אלא משום שפה בארה"ב הוא מקום מקובץ ממקומות שונות מארצות אירופא שהחמירו בקצת ענינים אלו אף שמבואר ברמ"א להקל, ורבים רוצים לנהוג כבמקומות שיצאו משם. והנה אף דגם בזה ביארנו בפרק הקודם שמעיקר הדין א"צ לחוש לזה, מ"מ י"ל דאין משום הוצאת לעז על הראשונים, משום דאין אנו מחמירין בשביל דעות המחמירין בזה, רק בשביל

יוצאי המקומות שהחמירו בכל אלו, וכבר כ' האחרונים דאם יש אמתלא טובה למה שמחמירין, אין משום חשש הוצאת לעז, וע' בשד"ח מזה, אמנם הגדולים בא"י נראה שחששו גם בכה"ג להוצאת לעז, דהרי לפי המבואר בתורת הניקור הירושלמי, הניחו הגאונים מהרש"ס ומהרמ"א ומהר"ל דיסקין זצ"ל את מנהגי הספרדים בניקור אף נגד ד' הרמ"א, כגון בענין ניקור חוטי דם וכדו', כדי שלא להוציא לעז על הראשונים וכדעות המחמירין שבכנה"ג, אף שגם א"י הוא מקום מקובץ מכל העולם וכני אשכנז מחמירין בכ"מ כהרמ"א.

(ו) וכן בענין כשר שבין צלע י"ב ל"ג, יש לדון אם מותר להחמיר מכאן ולהבא, דאף דלכו"ע הוא רק חומרא לכתחלה כמו שביארנו לעיל באריכות, ובכה"ג אסור לשנות ולהחמיר כדלעיל, מ"מ גם בזה היו חילוקי המנהגים בכל עיר ועיר, ורבים רוצים לנהוג כמקום שיצאו משם, ועוד יש בזה מש"כ בשו"ת חיים של שלום ח"ב חיו"ד סי' צ"ה שכ' לענין להחמיר בכשר זה, דהא דאסור להחמיר משום חשש הוצאת לעז, הוא רק היכא דלדעת המחמיר מה שהי' עד כה הוא ודאי איסור, וע"כ באתרא דקיי"ל כהמתירין אסור לשנות כדעת המחמיר משום חשש הוצאת לעז, משא"כ היכא שגם לדעת המחמיר אינו רק מחמת גדר פן יבוא ע"י הקולא לידי איזה איסור, בכה"ג רשאי לשנות ולהחמיר, דאין לומר דאתה מוציא לעז על הראשונים די"ל דהראשונים היו טובים והקב"ה לא הביא תקלה ע"י, משא"כ אנן דחיישינן למכשול, ולפי"ז בניד"ד י"ל דגם להמחמירין הוא מחמת חשש שמא לא יתנקר כדבעי, בכה"ג י"ל דשפיר רשאי לשנות ע"ש, (ומ"ש עוד דרק באיסור עריות יש חשש הוצאת לעז, זה סברת הראנ"ח, אכן רוב הפוסקים לא ס"ל כן כמבואר בשד"ח), אכן למעשה סיים וז"ל, דכיון דהעיקר כהמ"ב, ושלל יתנקר היטיב הוא חשש רחוק ונפלא משום דהוא ניקור קל מאד והכל בקיאים, ולמה זה נפסיד ממון ישראל דמצינו שהתורה חסה על ממונם, אשר ע"כ הנח לישראל שיעשו כמנהגם וכו' עכ"ל, וכן בד"ק סי' ס"ד כ' שאין להחמיר בזה לרבים כמה שפשוט להם להקל, וכן בשו"ת טוטו"ד מהדו"ג סי' קי"א כ' שאין להחמיר בזה שלא להוציא לעז על הראשונים ע"ש. והנה בעיקר סברת החיים של שלום זכה לכוון למ"ש בכנה"ג סי' ס"ד אות מ"א בשם ס' פלגי מים, דהיכא דאסרין משום מיגדר מילתא לא חיישינן להוצאת לעז ע"ש, וא"כ גם בענין זה תלוי בזה, דאם יש בזה משום מיגדר מילתא שלא יבואו להקל גם בחלק אחרונים, אז י"ל דרשאין להחמיר בזה וליכא משום חשש הוצאת לעז כנ"ל, ואם ליכא משום מיגדר מילתא אסור לשנות.

(ז) אכן אף בכל האופנים די"ל דרשאין להחמיר מכאן ולהבא, זה דוקא כשאין עתה לעז, ורק דחוששין דאם נחמיר מכאן ולהבא יהיה לעז, אבל אם באמת יש מלעזים עתה ואומרין שח"ו אכלנו חלב, בכה"ג לכו"ע אסור לשנות ולהחמיר בשום אופן, וכמו"ש מרן הקדוש בתשו' דברי חיים ח"ב חיו"ד סי' צ"ד בהשאלה שכמה מערערים הוציאו לעז על מקוה ותיקנוהו עצהיו"ט וכ' הד"ח וזל"ק, אך מחמת שהמערערים הוציאו לעז על המקוה שעשה מעכ"ת שלא כדת שכן נעשין כל המקוואות שכרוב תפוצות הגולה, כודאי ראויים לעונש וראוי

להרוס מעשיהם כדי שלא יוציאו לעז, ולכן נכון הדבר לסתור המקוה וליקח האבן ורק לעשות כמו שעשה מעכ"ת, ודוגמא לדבר מצינו בגט שרצו הראשונים לפסול הגט אפי' בדיעבד, משום לעז ששינו שם העיר ממנהג הראשון, אפי' שראוי לכתוב כמו"ש בגט מ"מ מפני גיטין הראשונים שנעשו באותו העיר על שם העיר שלא ככתוב בגט זה, הגם שראוי לכתוב כמו"ש בגט זה, מפני הלעז צריך גט אחר כמו שהמנהג, לכתוב, וממילא נמי במנהג גבי מקוה שנעשה כפי כל מקוואות בישראל, אם ערערו ושינוהו משום לעז ראוי לפוסלו, כאשר כ"כ גם מהרמ"מ ז"ל ומביאו בש"ך ז"ל סי' קצ"ח סקמ"ה שאין ראוי לשנות מפני הלעז, רק כשמזדמן יעשה ממילא עצהיו"ט, אבל ח"ו במקום ערעור ולעז בוודאי מהראוי ליקח האבן ולסלק הלעז וכו', ואם לדידי יצייתו המערערים יסכימו להחזיר ולעשות המקוה כמו שעשה מעכ"ת, וליקח האבן משם כדי שידעו הכל שהמקוה כשר, ולאח"כ כשיסכימו שני הצדדים יחטבו השוליים ויתנו אבן תחתיו, כי זה כשר עצהיו"ט והי' שלום עכל"ק, והנה אנו רואין אף שמרן הד"ח ז"ל מקיל בכמ"ק בחשש הוצאת לעז עי' בד"ח ח"א חאו"ח סי' כ"ד ובשאר מקומות, מ"מ בכה"ג שיש לעז החמיר מאד שיקלקלו התיקון שעשו המלעזים שלא לחזק הלעז, וכמו"כ בניד"ד שכבר הלעזו רבים מחסרון ידיעתם בהלכות חלב שח"ו אכלנו חלב, שבוודאי שאסור לנו להחמיר כעת בכל זה שלא לחזק ח"ו הלעז הזה.

(ח) ועוד יתירה מזו יש בניד"ד, שקמו עלינו כהיום הכופרים והמסיתים ומדיחים הצבועים המתחברים עמהם, ומרעישים עלינו שנכשלנו ח"ו באיסור חלב, ומחמת שנאתם ליראי ה' המתבדלים מן הכופרים מבזים אותנו ומחפשים מומין בהיהדות החרידית, ע"ד שאחז"ל בחגיגה דף כ"ב שע"ה אומר לחבר שלך טמא ושלי טהור, וכן דרכם כסל למו של כל כתות הרשעים שבכל הדורות למצוא פגמים בהחרידים להשמיצם ולבזותם בעיני הכריות, וע' מזה בדברי יואל פ' תולדות ע' תקע"ד מ"ש בזה דפח"ח, וא"כ אם כעת נבוא להחמיר בדברים אלו, הרי אנו כמודים לדבריהם שח"ו אכלנו חלב ואנו נותנים חרב ביד משנאינו משנאי ה', וע"כ בודאי אסור לנו להחמיר כעת בזה, וכן מבואר מד' הגרש"ק ז"ל בתשו' טוטו"ד הנ"ל שכפי הנראה רב א' מהמשכילים הרעיש להחמיר בכשר שבין צלע י"ב ליי"ג וכ' וז"ל והאשמאי הזה טח עיניו מראות, וידוע דרכו כי אומר לטוב רע ולרע טוב כדי ליטול את השם, ונהפוך הוא ולכן לא ישמעו לו, ויפה אומר רי"מ שלא ישנו המנהג שלא להוציא לעז על הראשונים שאכלו חלב עכ"ל, וכן בשו"ת חיים של שלום הנ"ל כ' לענין כשר זה וז"ל, דכעת מבהיל אחד ממורה הרעו"ת החדשים שנתרכו בעו"ה, לא קראו ולא שנו ולא שמשו ת"ח ולבם רק רע כל היום הולכים אחר שרירות לבם ומתאזים תאוה, פרש טלפיו כדרכם והרעיש העיר ומלואה ויושבי בה, ואומר כי בעידו שרי תרבא ח"ו, מה שבאמת לברות להם ולכל המונס ולא ינזרו וכו', ולבסוף סיים שאין לשנות, ואל ישגיח על מבהילים כאלו, ואף אתה הקהה את שיניו ואמור לו מה לך אצל הוראות או"ה לך אצל אגדות של דופי שזה כוהיהם ועוצם ידיהם ולספרי מינים וחיצונים שרגילים לנשור מחיקם,

ועלינו יערה רוח הבורא ותורתו יהי שעשועינו לע"ו עכ"ל, וכל דברים הללו מותאמים מאד לזמנינו ביתר שאת ויתר עז וד"ל.

ט) היוצא לנו מכ"ז, דהחומרות שהחמירו בא"י שאין להם שום שורש בפוסקים שמפיהן אנו חיים, כיון שהם רק חומרות בעלמא, אסור לנו להחמיר בהן מחשש הוצאת לעז על הקדמונים, ואפי' בדבר שהוא מחלוקת הפוסקים וי"א שאסור מה"ת דבזה י"א שמותר להחמיר וא"צ לחוש ללעז דקדמאי, מ"מ בדברים שהרמ"א הכריע להקל, א"כ לדידן שהוכרע לנו הלכה כהרמ"א ואין אנו צריכין מן הדין לחוש להאוסרין אין לנו להחמיר בשביל חשש לעז דקדמאי כמו"ש בכנס' ל"ש, ומ"מ אם מחמירין בשביל יוצאי מקומות המחמירין אין בזה משום לעז דיש אמתלא טובה, וכן אם מחמירין בשביל מיגדר מילתא, אין בזה משום לעז דקדמאי כמו"ש בכנה"ג, מ"מ כ"ז אם אין עתה לעז בפועל, אבל אם באמת מלעזיזן שאכלו חלב, אסור להחמיר שלא להחזיק הלעז כמו"ש בד"ח, ומכ"ש כשהאפיקורסים הם המרעישים להחמיר שאין לשמוע להם.

פרק יד

קצת מדיני אופנים שאפשר להוציא מנקר מחזקת כשרותו

א) עד כה ביארנו דיני החלבים השונים שנוהגין להתירן כדעת הפוסקים, וכעת נבאר קצת הדין אם מוצאין חלב האסור שיצא מתח"י טבח, ובאיזה אופן נאמנים לפוסלו, הנה מבואר בשו"ע סי' ס"ד סכ"א טבח שדרכו לנקר בשר ונמצא אחריו חוט או קרום, מלמדין אותו ומזהירין אותו שלא יולול באיסורין, אבל אם נמצא אחריו חלב אם הוא כשעורה מעבירין אותו, ואם נמצא אחריו כזית ואפי' בהרבה מקומות היו מכין אותו מכות מרדות ומעבירין אותו, וכ' הרמ"א דהחזרתו לכשרותו הכל לפי ראות עיני הדיין אם עבר בשוגג או במזיד וכו', עכ"ל, ופרטי הדינים מבוארים בשו"ע יו"ד סי' ב' ס"ב ובסי' קי"ט ובנו"כ שם יעושה.

ב) והנה לפסול טבח ולהוציאו מחזקתו, צריכין שיבואו ב' עדים כשרים ולהעיד עליו בפניו בפני ב"ד של שלשה שמצאו אחריו חלב, דהנה בשו"ב שהעידו עליו שלא שחט כהוגן או שהוציא טריפה מתחת ידו, יש בזה מבוכה גדולה בין הפוסקים אם אפשר לפוסלו ע"י עדות שלא בפניו, כמו שהאריכו בזה בדע"ת סי' ב' מס"ק מ"א ואילך ובדרכ"ת סי' א' ס"ק ר"נ, דבתשו' רש"ל סי' י"א כ' דלפסול אדם מחזקת כשרותו הוי כדיני נפשות ולכו"ע פסול העדות אף בדיעבד, והעדים והב"ד עברו משום לא תשא שמע שוא וראוין להשליכן לכלבים ע"ש, וכ"ה בתשו' מ"ב סי' כ"ו, וכ"ה בתשו' דברי ריבות סי' רפ"א דלא מהני לפסול שו"ב ע"י עדות שלב"פ, ואם יתנצל הבדק ויתן טעם מספיק הרי טוב ויעמוד בחזקתו ע"ש, וע' תשו' רמ"א סי' י"ב ותשו' עט"ח חתו"מ סי' א' ובראש אפרים בתשו' סי' ל"ד וברשמי שאלה חיו"ד סי' כ"א ובתשו' בית יצחק חיו"ד סי' א' ועוד הרבה אחרונים דס"ל כן, אכן לעומת זה הרבה אחרונים חולקין ע"ז וס"ל

דלאפרושי מאיסורא מהני עדות שלא בפניו דהוא רק להוכחת הענין לאמיתו, ע' בתשו' רמ"ז סי' י"א, ובכה"ג חו"מ סי' ל"ח בהגב"י אות ג' הביא בשם חשו' ראנ"ח ורש"ך דהוי ספיקא דדינא ע"ש, וכן בכה"ג באה"ע סי' מ"ב בהגב"י אות קע"ח הביא מזה ע"ש, וכן בעיקרי הד"ט חיו"ד סי' א' אות כ"ו כ' מזה, וכ"ה בשו"ת טוטו"ד קמא סי' י"ג ותליתאי סי' י"ח ונ"א דלענין העברת שוחט א"צ עדות בפניו ע"ש, ובדע"ת ודרכ"ת הנ"ל הביאו כן עוד מהרבה אחרונים, אכן מ"ש כן בשם מרן בתשו' ד"ח ח"א חיו"ד סי' ז', המעיין שם יראה דאיירי דוקא בשו"ב שהוא קל, דבזה כ' במהרי"ק ובת"ש דאם יצא עליו קול אפי' ע"א נאמן, וא"כ כ"ש דמהני עדות שלב"פ עש"ה, וא"כ לא כ' כן רק בשו"ב קל, שכבר יצא עליו קלא דלא פסיק שהוחזק כב"ד בכמה עניני קלות, ובסי' ד' האריך לענין לפסול שו"ב ע"י קלא דל"פ בלי עדים דאף דלא מהני להעבירו, בלא עדים כשרים הבאים לפני ב"ד, מ"מ כ"א יחוש לעצמו ויתרחק מזה ע"ש, וכ"ז בקלא דלא פסיק, משא"כ בעדות שנגבה שלא בפניו נראה מדבריו שא"א לפוסלו בזה, ועכ"פ הוי כספיקא דדינא כמו"ש האחרונים, ואפי' במקום אלמות כ' כמה אחרונים שא"א לפסול אינש מחזקת כשרותו ולקפח פרנסתו, ומכ"ש כשאין חשש אלמות כלל, ובתשו' מהר"ש ענגיל ח"א סי' י"ז כ' דאם פוסלין אותו שעבר איסור דרבנן לכו"ע לא מהני עדות שלא בפניו ע"ש טעמו ונימוקו.

ג) והנה לגבי ניד"ד בטבח שנמצא אחריו חלב יש לדון עוד יותר דא"א לפוסלו שלב"פ, דידוע שיש הרבה חילוקי מנהגים בין המנקרים, ורואין אנו הרבה חלבים מה דבאמת מותרין מן הדין וכן ה' מנהגן של ישראל בכל הדורות, מ"מ בעיני מנקרי א"י שנהגו לנקרן הם כחלב דאורייתא לכו"ע מחמת חסרון ידיעתם בהלכות חלב לאמיתו, וכמה דברי שקר ועם הארצות נמצא בדבריהם בזה כנודע, וכמו שהוגבה בגב"ע לפני הכד"צ שכירושלים, וא"כ איך אפשר להוציא ש"ר על טבחים שמאכלין חלב ע"פ עדות שלא בפניהם, דהא אפשר לדדידהו לא הוי מומא כלל שכן קבלו מאבותיהם כמו שהוא האמת בהרבה ענינים, וכן יש כמה חלבים שאינם ניכרים בכירור כמו שנמצא בשר הקאלנער שיכולין להמשיכו ונראה כמונח עליו חלב מאחוריים ובאמת הוא מחלק הפנים, או כשנמצא חלב ע"ג יותרת הכבד העב, מאן י"מר דהוא מחלב הכליות, דאפשר שהוא משומן היותרת שמות' מן הדין כמושנ"ת בפ"א לעיל, וכדומה עוד הרבה ענינים, ואיך אפשר לפסול בדברים כאלו בעדות שלב"פ, ולכו"ע אין העדות כלום, גם צריכין לחקור העדים שקנו הבשר, אם קנוהו בחזקת מנוקר או בחזקת שאינו מנוקר, ובלאו כ"ז א"א להוציא לעז על עשרות טבחים יראים ושלמים כאילו ח"ו האכילו חלב ולקפח פרנסתן.

ד) ועיין בתשו' הרא"ם ח"ב סי' כ"ד בדין טבח שה' ממונה מקהל ואנשי רומניא כמה שנים וה' מוחזק לאדם כשר, ואחר שבאו הספרדיים השתדלו להוציא עדים מכיניהם לפוסלו, והושיבו כ"ד מכיניהם ולא רצו לצרף מאנשי רומניא, וחשב הטבח שמחכוונים רק להעבירו ולכן הגם ששלחו אחריו לא בא, וקבלו עדות שלב"פ והענישוהו בתעניות ומלקות וקנס, ונכבדי העיר טענו למה לא קראתם אותנו להעיד בפנינו, והשיבו שכבר נעשה מעשה ונגבה העדות בפניהם,

והשיב שאין הטבח נפסל דאין מקבלין עדות שלב"פ. ואף ששלחו אחריו ולא בא וכו', ועוד דמצי אמר לב"ד הגדול אזילנא ואם בטענא כזאת מצי לאשתמוטי, מכ"ש בטענה גדולה כזאת שידע הוא וכל אנשי רומניא שזה זמן רב מפשפשין אחריו לפוסלו שהיו שונאין אותו מקנאתו בו מחמת איזה סיבות, ואין נאמנים להעיד עליו ולפוסלו כי נוגעים בדבר כי הנאת הנקמה יותר גדולה מכל מיני התאוות החושיות להיותה נפשית כמו"ש החכמים בספריהם, והאריך בזה באריכות גדול יעו"ש, והו"ד בדע"ת ע"ש, ובדרכי תשובה סי' א' סקס"ז הביא מזה מכמה אחרונים, וג"ז הוא ג"כ בניד"ד דנודע דזה כמה שנים שכמה מנקרים מא"י וגירוריהם פה בארה"ב קמו עלינו להחעולל על כל חפוצות ישראל שאינם מנקרים כדינו, כיון שאין מנקרים כמנהגי א"י, וחפשו מומין בחיפוש אחר חיפוש לפסול הטבחים באיזה אופן שיהי', והלכו במכוון לבקר ולמצוא שהטבחים מכשילים את הרבים, וא"כ איזה נאמנות יש להם לפסול הטבחים שי"ל חזקת כשרות ומנקרים כמנהג אבותיהם מדור דורות כמנהגי בני אשכנז, וא"כ אפי' במקום חשש אלמות א"א לפוסלם ומכ"ש שהוא שלא בפניהם.

ה) ובענין קלא דלא פסיק שכותבין כמה פוסקים שחוששין לו בשו"ב, ג"כ כתבו הפוסקים שאינו כלום רק אם הבי"ד חקרו בדבר ושמעו שיש ממשות בקול, וחקרו אחרי מקור ושורש הקול אם לא אפקוהו שונאים כמבואר בש"ס ופוסקים, ע' אה"ע סי' מ"ו וע' ברשב"ץ ח"א סי' קל"ב, וז"ל מרן הד"ח ח"א חיו"ד סי' ה', דאין להוציא אדם מחזקת כשרות כ"א בני עדים, הגם דמצינו דמרעי' לשטרי ע"פ חד סהדי וכיוצא, או בקול דמרננים הרבה דקי"ל באה"ע שחוששין לבני, מ"מ לפסול שוחט בעי דוקא ב' עדים, דמ"ש מהרי"ק דגם בע"א פוסלין השו"ב, היינו בנצטרף עוד ריעותא דקלא מאז, אבל וודאי בריון בעלמא לא מפקינן מחזקת כשרות, וכ"כ הח"ס בתשו' סי' י"ד, ובתשו' אחת הארכתי בזה החילוק, לענין לפסול אין פוסלין, אבל ג"כ אין מחוייבין אנשי העיר לקיים אותו, ומי שירצה יוכל להחמיר שלא לאכול משחיטתו, וכה"ג כ' ביש"ש חולין, אך בוודאי בניד"ד דאין כאן רק הפקעת קול דשונאים שאין בו ממש, ואדרבה ראוי לבטל קלא כי האי מאיש שנתחזק כל ימיו לירא השם, ודברי השונאים הקלים קלי הדעת יבטלו ולא ישמעו, והשו"ב יעמוד על חזקתו וכו' ע"ש, וכן בסו"ס ד' כתב דצריך לדקדק שלא יהיה הקול מחמת איזה שנאה כמבואר בתשובת הרשב"א דאי לא"ה הוי קלא שאין בו ממש עכ"ל. וכ"ש שכן הדין כשכבר נתברר שהקול אינו כלום, ומחמת טעות בהלכות חלב הוא בא, שבוודאי שאין חוששין לו. ובתשו' בית אפרים חיו"ד סי' א' כ' בדמקום שיש אמתלא שבשאת נפש בני כלי שם הוציאו עליו ש"ר, אין לחוש לקול ההוא כלום אפי' לבענ"פ ע"ש. וא"כ בניד"ד דנודע דהקלא דלא פסיק נודע ממנקרי א"י וביניהם קלים ורקים אשר רצו רק להנהיג כאן סדר הניקור שבא"י, ומה שאינו כן הוא כחלב דאורייתא בעיניהם, א"כ בודאי דהאי קלא כלום הוא.

ו) ולענין אם רב דמתא מצא אחריו חלב דנאמן אפי' הוא ע"א, כמו"ש בתשו' שיבת ציון סי' כ"ג דאף דע"א בהכחשה לאו כלום הוא, אבל הרב שנתמנה

מהקהל להשגיח על כל דבר או"ה וביחוד על השוחט פשיטא דנאמן ע"ש והר"ד בפת"ש סי' א' סק"כ, וכ"כ בתשו' ד"ח חיו"ד סי' ז' ובמהר"ם שיק חיו"ד סי' י"א ועוד אחרונים מובא בדרכ"ת ס"ק רס"ו, מ"מ זה דוקא כשהרב בקי בהלכות חלב וכמנהגים וכסדר הניקור בהבהמה ורואה בעצמו החלב אז נאמן. ולא כשהוא אינו יודע רק ע"פ עדות אחרים דאז צריך גב"ע כב"ד של שלשה, כמו"ש בדעת סי' א' סק"פ באריכות מד' הפוסקים דלענין גב"ע לא סגי ברב דמתא דבעי ב"ד של ג' וגם צריכים שיהיו כולם בקיאים בדיני עדות ולא סגי באחד מומחה ביניהם, ורק לענין להורות ולדון מהני מה שקבלוהו עליהם ולא לענין גב"ע עיי"ש, והר"ד בדרכ"ת, וגם באופן שהרב נאמן, אינו נאמן רק לאותן שקבלוהו עליהם להיות מפקח על כל מילי דמתא ועניני השחיטה, דהם קבלוהו על עצמן ונאמן עליהם כמבואר בד' האחרונים הנ"ל, אבל אם לא קבלוהו עליהם להיות מפקח על עניני השחיטה אינו נאמן אפי' להם, וכ"ש למאן דלא קבלוהו כלל דאינו נאמן יחידי.

ז) ועיי' בדרכ"ת ס"ק קל"ב בשם שו"ת גוא"י סי' ס"א דלענין ניקור צריך לחוש למנקר אחד שאומר שיש חלב, ולא אמרי' ע"א בהכחשה לאו כלום הוא כיון דאפשר להתברר, ומ"מ אין חוששין לו רק אם בא לב"ד להעיד ע"ש, וע' בדעת' למהר"ש"ם בס"י ס"ד סכ"א דס"ל דגם בדין ניקור יש דין ע"א בהכחשה דלאו כלום הוא עיי"ש.

ח) ואפילו אם היו עדים המעידים לפסול לפני ב"ד של שלשה כדינו, מ"מ צריכין שלא יהיו שונאיו, וגם שלא יהיה להם איזה ריווח כמה שהטבח האחר נפסל, ובדרכ"ת סקס"ז הביא מתשו' רמ"ץ חיו"ד סי' א' ותשו' בית יצחק חיו"ד סי' כ"ט ול' דשו"ב אינו נאמן על חבירו דמבקש רעתו ע"ש, והביא עוד כן מ כמה ספרי שו"ת, ובכנה"ג חו"מ סי' ל"ז כ"כ בשם מהריב"ל לענין הקצבים שא' אינו נאמן על חבירו דנוגע בעדות דרוצה להרויח מפסולו של חבירו, ובדרכ"ת הנ"ל הביא זה מס' ברכת יעקב על חו"מ סי' ל"ב סק"ח בשם מהריב"ל ע"ש, וע' בתשו' דבר משה (הורדאנקע) מהדו"ק סי' צ"ח ומהדו"ת סי' ל"ה וכן בשו"ת מהר"ש ענגיל ח"א שפסקו כן לדינא לענין מנקרים שאין נאמנים וע"ז לפסול כיון שמרוויחין עי"ז ע"ש, וכ"ז שייך גם בניד"ד וד"ל.

ט) היוצא לנו מכ"ז, שא"א לפסול טבחים ולהוציא עליהם לעז שהאכילו חלב, רק אם נגבה העדות בפני ב"ד של שלשה הבקיאים בהלכות עדות, ולהרבה פוסקים א"א להוציאו מחזקת כשרות רק אם נגבה העדות בפניו, וכ"ש בזה שהרבה דברים א"א לברר רק בפניו דאפשר שקבלת אבותיו כן הוא, והמנקרים האחרים טועים בזה כמו שנתברר באמת בניד"ד, וגם א"א לפסול ע"פ עדות מנקרים שאין נאמנים וע"ז שמרוויחין ע"י שפוסלים לחבריהם, וגם רב דמתא שאומר שראה חלב, אינו נאמן יחידי רק לבני עדתו שקבלוהו עליו לפקח על עסקי השחיטה ולא לאחריו, וגם אם אינו ממונה לפקח על השחיטה אין לו נאמנות. וגם הוא אינו נאמן רק כשיודע שזה חלב אבל אם הוא סומך על עדות אחרים צריכין לגב"ע בפני ב"ד של שלשה בקיאים, וע"א בהכחשה לאו כלום הוא, וקלא דאפשר דאויבים אפקוהו לקלא, או שום אדם שיש לו ענין להשמיצו אין חוששין לו אפי' בענ"פ.

פרק טו

קצת מדיני טבח שהוציא חלב מתחת ידו

(א) ולענין אם באמת נמצא אחריו חלב דאורייתא דמעבירין אותו, ואינו יכול לומר שוגג הייתי כמבואר בשו"ע סי' קי"ט סי"ז והוא מטעם המבואר בתשו' הרשב"א ח"א סי' כ' וסי' תרל"ב דמי שאינו זהיר לבדוק פושע הוא וכ"כ שאר ראשונים ע' בב"י, ומ"מ מבואר בספר איסור משהו להראב"ד ז"ל בסופו דאף דהוי כפושע מ"מ אין עליו תורת מזיד דמזיד וחשוד לא הוי רק כשמוכר נבילו במקום כשרות, משא"כ זה הוא רק פושע שאינו מדקדק במעשיו, ואף חזרתו קלה מן החשודים ומקבלין אותו בקבד"ח, וכ' עוד שם דמנקר שהניח אחריו חלב דהוי כפושע ואפי' פושע גם בשל עצמו, מותר לאכול מתכשילו ולהשתמש בכליו, לפי שהפשיעה אינה כמזיד ופעמים ישנה ופעמים אינה, והפושע דכבר רוב הפעמים לא תאונה לו הפשיעה אחרי כוונתו לעשות דבר מתוקן, ובתשו"ק אמרו רבותינו רוב מעשיהם מקולקלים, אבל מה שהוא בן דעת ומתכוין לתקן רוב מעשיו מתוקנים, וכיון שכן יש להחזיק הדבר בהיתר, וכ"ז אף כשהבשר בעין ואצ"ל שכן הדין כשנתערב עם שאר בשר וחלב שיש עוד היתר אחר שאע"פ שנשאר שם מן האיסור מסתמא אינו אלא משהו ונתבטל בס', ואין כאן שמא אלא ודאי, כי הפשיעה אינה אלא משהו, וא"א לקדירה שלא יהא בה בין המים והבשר והירקות ס' מן ההיתר וכו', והאריך עו"ש בזה ע"ש, וכן מבואר בלבוש בסי' ס"ד סכ"א דלא הוי כמזיד וחשוד להעבירו כל ימיו, דלא מעבירין לי' רק משום קנסא ומכריזין עליו, לכן גם תשובתו קלה ע"ש, וע' ברשב"א חולין דף צ"ד ובר"ן שם ובתשו' הרא"ם במים עמוקים סי' כ"ד עש"ה, ויתירה מזו כ' בפמ"ג בסי' ב' שפ"ב סק"ה במומר לחיאבון ששחט, דאין חוששין שלא נתן לב לשחוט כראוי דמסתמא נותן לב לשחוט כראוי, ואין קלקולי השחיטה יוצא מבין דעת ע"פ הרוכ ע"ש.

ונמצא לפי"ז דאף אם בוודאי נכשל ונמצא אחריו חלב האסור, מ"מ אין הוא נקרא חשוד ומותר ליקח בשר ממנו, ורק מעבירין אותו משום קנסא לחד, וכשלא העבירוהו עדיין מותר לאכול מבשרו, ובוודאי שבשר שלו למפרע תולין להיתר דרוכ מעשיו מתוקנים וא"צ להכשיר הכלים כמבואר בד' הראב"ד להדיא, וכ"ז אף בבשר ששייך בו ניקור, ואצ"ל בשאר חלקי הבשר שאין בהם דין ניקור כלל דוודאי מותרין באכילה, דבהם בוודאי יש ס' אף אם אירע איזה מקרה שנשאר משהו מבשר שצריך ניקור, בוודאי יש בהם ס' נגדם, ובפרט בחששי הקרומים וכדומה, וכ"ש שע"פ רוב מסתמא עושה כהוגן, ובוודאי אין שום חשש על הבשר.

(ב) ובעיקר הדין דמעבירין אותו וא"י לומר שוגג הייתי, כ' בש"ך סקל"ג דבאדם שהוא יר"ש ומדקדק במעשיו כ' בתשו' מהרי"ו סי' צ"ז דאין מעבירין אותו ואמרי' דבוודאי משגה הוא ע"ש, וכ"פ בפר"ח שם, אכן התכו"ש בשמ"ח סי' ב' ס"ט פסק להעבירו על חדש ושתיים ע"ש, ועמ"ש מרן הקדוש בתשו' דברי יואל חיר"ד סי' ל"ו שהאריך לבאר דין זה, וכ' דאף דקיי"ל כהתכו"ש מ"מ א"צ

שום הכרזה ויעשו הקנס באופן שלא יודע לשו"א, גם אפשר להקל בפחות מחודש ימים, דלא קפיד התכו"ש אמנינא דיומא, ומ"מ בעי קבלת דברי חברות בפני ג' ת"ח ע"ש באריכות דבה"ק בזה.

ג) ולענין אם נמצא אחריו רק פ"א אם מעבירין אותו, יש פלוגתא דרבוותא דהרמ"א בסי' ב' ס"ב הקיל בזה דבפ"א אין מעבירין אותו, והש"ך שם פליג וס"ל דמעבירין אותו אף בפ"א, והטו"ז סי' קי"ט סקט"ז פסק בשם רש"ל דבפ"א חשבינן ל' מכושול ואין להעבירו, משום שאין בידינו לתקן פירצות הדור הניח הדבר להקל שבפ"א יזהירו לפי ראות עיני החכם ויענישנו לפי הזמן והענין ע"ש, ובפמ"ג בסי' ב' בשפ"ד סק"א כ' העולה לדינא אם מוחזק באדם הגון וכשר בפ"א או ב' יש לדנו כשוגג אם נראין הדברים כן, ואם הדבר שקול גם אין מוחזק בכשרות והגון, אם חימוד ממון יש בה יש לדנו כמזיד וצריך שילבש שחורים וכו', ואם אין חימוד ממון בפ"א וב' די בקב"ח, ופעם ג' צריך תשובה גמורה עכ"פ, ואם הוא איש כשר והגון אף בחימוד ממון בפ"א יש לדנו כשוגג כמ"ש עכ"פ קב"ח בעיני ע"ש, וע' בדרכ"ת ובדע"ת שהביאו חולקים בכ"ז, ובתשו' מהר"י אסאד חיו"ד סי' ד' כ' לענין מנקר שהניח חלק אחוריים מחמת שכרותו, ואינו בקי לנקר חלק אחוריים, דיש להקל אף לדעת הש"ך לדנו כשוגג בפ"א, דשאני ניקור דלא חשיב איתחזק איסורא כמו"ש הטו"ז בסי' קכ"ז ואינו ברור שהניח חלב, משא"כ שחיטה הוי כאיתחזק איסורא יעושה, וע' בשו"ת ספר יהושע חיו"ד סי' ס', וכשמנקר לצורך אחרים מבואר בב"י ושאר פוסקים שקיל יותר כיון שהוא אינו מוכר הבשר, ואין לו ריוח מזה, וע' דרכ"ת סי' א' סקכ"ז עש"ה, ובדעת תורה סי' ב' סק"י ע"ש.

ד) ופשוט דהא דמעבירין אותו היינו כשיודעין מי המנקר שהניח חלב, אבל כשיש הרבה מנקרים ואין יודעים מי הניח החלב, פשוט דלא חשידי כולו ע"ז ואין להעביר שו"א מהם ומותר לאכול מבשרם, דלא שייך לקנסם כלל רק להזהירם שלא יצא מכושול מתח"י, ויתירה מזו כ' בתשו' ספר יהושע חיו"ד סי' ס' אפי' כשיודעין שמנקר אחד הכשיל פעם בטרופות שצריכין להעבירו, מ"מ אם לקח מהמקולין ההוא בשר מותר דאינו יודע מאיזה מנקר זה הבשר ע"ש, וזה קולא יתירה, משא"כ בניד"ד דאין יודעין מי המנקר שהניח החלב פשוט דאין שום חשש, דהרי גם אותו המנקר אינו נקרא חשוד וכמו"ש הראב"ד ורק משום קנס מעבירין אותו, ובכה"ג א"א להעביר שו"א ומותר לאכול מבשרם.

ה) וכל הדין דמעבירין אותו היינו בטבח שהוציא חלב מתח"י משום מכושול, אבל אם טעה בדין וקיבל כך מרכותיו, מבואר בראב"ד באיסור משהו דאין מעבירין אותו, רק אם התרו בו כבר חכמים ובקיאם ממנו שהי' עליו מן הדין לבטל דעתו ולסמוך עליהם ולא חשש לדבריהם, דבכה"ג הוי כחשוד ומחמירין עליו ביותר, ומ"מ לא הוי כחשוד ממש כיון שקיבל כן מרכותיו, אלא מפני שמאכיל לאדם דבר האסור לו, ואין מעבירין אותו אלא מן הניקור ולא מן הטבחות דאינו חשוד ע"ז, וכ' עוד דמנקר כזה שאינו שומע לקול מורים, אין רוב

מעשיו מתוקנים, ובודאי אין אוכלין על ניקורו, וכן אם לא למד כ"צ דיני ניקור וודאי אין אוכלין על ניקורו, וקרוב אני לאסור מהן התבשיל והכלים ע"ש, ומ"מ מבואר דאם עשה כמו שקיבל מרביתו ולא הזהירוהו עדיין אין מעביריו אותו, וכ"ה בב"י סי' קי"ט בשם תשו' הרא"ש, ופסק כן בשו"ע שם סי"ח דאם הכשיל מחמת שאינו בקי יש לו חיקון שילמד ויחכם ויקבל ד"ח עיי"ש ובנו"כ, וע' בדע"ת להמהרש"ם בחשובתו בסי' ס"ד סכ"א שהביא מאבקת רוכל סי' ר"ז שכ' שיש להאמינו למכור בשר מפני שאינו פושע דשוגג הי' כמו"ש בתשו' הרא"ש, ואע"ג דבתשו' הרמב"ן סי' קס"ה כ' שאינו נאמן לומר שוגג הייתי, שא"ה שידיים מוכיחות שהי' שוגג שהרי לא ידע בדיני בדיקה כלום וכו' עוד כ' שם ואין ספק שהמוכר דברים אסורים שסובר שהם מותר שאין מעבירין אותו ומותר לקנות ממנו בשר ע"ש. והמהרש"ם החמיר שם במנקה שלא הי' לו קבלה על ניקור חלק אחוריים וניקר במזיד ונמצא אחריו חלב, דזה הוא קלות הדעת לנקר בחלק אחוריים כשאין לו קבלה ע"ז וע"כ פסק להעבירו עיי"ש, וכן כ' בתשו' בית שלמה חיו"ד סי' ק"ז במקום שמחמירין להניח הבשר שבין צלע י"ב ליי"ג לחלק אחוריים, ומנקה א' הי' מוכרו במזיד בחזקת כשר, ופסק דכה"ג חמיר כיון שהי' מזיד לעשות נגד המנהג, ופסק להעבירו על חרש או שחיים ויקבל ד"ח ע"ש טעמו ונימוקו, וע' בדר"ת ס"ק קל"ז שהביא כע"ז משו"ת אורי וישעי מהדו"ק סי' ל"ד, אכן פשוט דכ"ז כשנקרו במזיד חלק אחוריים שצריכין קבלה ע"ז, משא"כ בחלק הפנים שא"צ קבלה כמו"ש האחרונים ע' לקמן פ"ג מזה ע"ש, בודאי שאם אחד עשה כמו שקיבל מרביתו אף שבאמת הי' טעות בידו, שאין להעבירו אף כשאין לו קבלה.

ועיי' בתבו"ש סי' א' סקכ"ו שכ' דשגגת תלמוד לא הוי זדון לענין זה שנחזקהו כחשוד למפרע מאחר שנתעסק בבדיקה בדלא ידע ולב"י אנסי' וסבור שיודע, וכ"כ בתשו' הרא"ש בהדיא הביאו ב"י סי' קי"ט דמי שאינו בקי אינו בכלל חשוד, ומשמע שאין חילוק בין למד בטעות מתחלתו או למד ושכח מחמת שלא שקד עליהם כהוגן, וכ"מ שם בשו"ע סי"ח מדלא חילק דלא כדמשמע בתשו' ביי"ע סי' צ"ו עכ"ל, וע' בדע"ת סי' ב' סקי"ז מ"ש כזה, אכן בשו"ת בית שלמה חיו"ד סי' צ"ה כ' דגם מנקה שטעה וקיבל כן מרביתו דהוי כשוגג, מ"מ יש להעבירו על חודש או ב' כמו"ש בשמ"ח לגבי שוגג, אבל א"צ להכריז עליו ע"ש, וצ"ע דלא משמע כן מד' השו"ע בסי' קי"ט וכל הפוסקים הנ"ל וכן התבו"ש גופי' בסי' א' נראה דמוטעה עדיף וסגי שילמד ויחכם וא"צ להעבירו כלל, בפרט אם הי' בקי כהוגן רק בפרט א' לא ידע שלא למדוהו רבותיו שבוודאי י"ל דלכו"ע א"צ להעבירו כלל ובפרט אם באמת לא בא לידי מכשול שממילא הסירו מחמת נקיות, דבודאי לכו"ע א"צ להעבירו כלל, דבזה סמכי' אחזקה דאנקיותא קפדי' אינשי, דבזה סומכין אפי' על נשים ועל עכו"ם, כמבואר בהל' פסח ובהל' מליחה ובשאר מקומות.

ו) ועיי' בדרכ"ת ס"ק קל"ה מ"ש מתשו' אחרונים במי שנמצא שאינו בקי לנקר, שחוששין למפרע על הכלים דאפשר שלא הי' ע"ש, ולכאורה זה דוקא

בניקור אחוריים כמבואר בדבריהם שם דיש שם הרבה חלב, משא"כ בחלב הפנים שכמעט אין שום חלב רק קרומים, ומסתמא יש ס' נגד הדברים שנמצא אחריו שאינו בקי לנקר דמסתמא מועטין המה וצ"ע, וכ"ש אם הי' בקי, רק פרט א' לא ידע, וכמו"ש בדרכ"ת שם בשם שו"ת גוא"י חיו"ד סי' ס"א דאם נמצא שהוא בקי במקצת דיני ניקור, רק שמקצת אינו יודע, אז אמרי' דבודאי מה שניקור ניקור היטב וכו' ויש להתיר השומן ע"ש, וע' ביו"ד סי' א' ס"א ובפח"ש סק"ד ובדרכ"ת סקפ"ז שהביא בשם הרבה פוסקים ששו"ב שלא הי' בקי רק בדין אחד, אמרי' השתא הוא דאיתרע וא"צ להכשיר הכלים כלל יעושה, וכ"ש אם רגילין בלא"ה להסירו משום נקיות, דודאי דא"צ לחוש למפרע.

(ז) וכל הדין דמעבירין הוא רק בחלב דאורייתא, אבל בחלב וקרומים דרבנן אין מעבירין אותו רק מלמדין ומזהירין אותן, וכ"ש בדבר שאינו אלא משום מנהג המקום ולא איתרע חזקת כשרותו, וע' בדעת תורה סי' ב' סקט"ז מ"ש בזה, וע' בדרכ"ת סי' ס"ד ס"ק קל"ד מ"ש בשם השו"ג והד"ק, וא"כ בחלק הפנים שאין שום חלב רק הקרום שע"ג הכסלים כמו"ש הרמ"א, ובחלק הפנים בודאי דהקרום אינו אסור רק מדרבנן, ועימ"ש לעיל בפ"ד מד' הראב"ן בזה יעו"ש, וכן קרום של יתה"כ הוא רק דרבנן כמו"ש בד"ח על הרא"ש פג"ה ס"ק ק"ח, וע' דעת"ת סי' ס"ד סי"ב שכ"כ ע"ש, ובחשו"ב ברכת חיים (לענטשא) סי' נ"ד כ' שהוא רק חומרא בעלמא יעו"ש, וכן אם השאיר השמנונית שע"ג הכבד במקום המרה, דהוי רק חלב דרבנן דהוא חלב היתר שבקיבה דאף להרמ"א הוא רק מדרבנן כמו"ש בפמ"ג, וכן אם הניח קצת מצלע י"ג שהוא רק חומרא בעלמא, וכן אם נמצא אחריו מחוטי דם הבלועים בבשר, דהרמ"א כ' בסי' ס"ד סי"ג דיש מקילין באלו החוטין במקום שהם בלועים בבשר וטוב להחמיר ע"ש, ויש מקומות שהקילו בזה לכתחילה, ועי' בב"י ובד"מ הארוך שם דעת האו"ה, וגם הרמ"א לא כ' רק שטוב להחמיר, ובקצת דפוסים הוא במוסגר בין המ"מ, וידוע שזה לא עשה הרמ"א כמו"ש הש"ך בכמ"ק, ריב"ל אלו וכיו"ב בודאי שאם נמצא אחריו דברים כאלו, שאין מעבירין אותו רק מלמדין ומזהירין אותו, ומ"ש בדרכ"ת ס"ק קל"ד בשם הד"ק שנסתפק די"ל דכ"ז רק בת"ח שיודע שאינו חמור כ"כ, משא"כ אם המנקר אינו יודע רק כפי שלימדוהו והניח כשעורה מאלו הקרומים שמוטל עליו לפי דעתו כמו חלב גמור, ממילא הו"ל כהניח חלב ממש כשעורה, וע"ש שבעצמו צידד להקל מטעם ס"ס ע"ש, וע' בדעת"ת למהרש"ם שג"כ צידד בזה, וכ' דמדברי הפוסקים שסתמו בזה נראה דלא ס"ל לחלק בזה ע"ש.

וזה פשוט דאם הניח מעט מחלק אחוריים מנוקד במקום שאין אוכלין אחוריים, שבוודאי שזה אינו כלום, וכ"ש כשנמצא שהניח עד אחר הטבור שבוודאי אינו כלום, וכמו שהבאנו לעיל פ"י דבכמה מקומות עשו לכתחלה כן כמבואר בח"ס ודברי מלכיאל ודרכ"ת, ולכו"ע מעיקר הדין הוי מחלק הפנים שניקורו שזה לחלק הפנים, והוא רק גדר וסייג לכתחלה ולא כדיעבד כמו"ש בפני ארי' החי כנ"ל וז"ב ופשוט.

ח) היוצא לנו מכ"ז דאם באמת נמצא אחריו חלב ז'אורייתא דמעבירין אותו ואינו יכול לומר שוגג הייתי דהוי כפושע, ומ"מ מבואר בס' איסור משהו להראב"ד ז"ל דאינו כחשוד ומותר לאכול מבשרו דע"פ רוב בוודאי שהכל מתוקן, וגם מסתמא יש ס', ורק משום קנסא מעבירין אותו, ובאדם שהוא יר"ש נאמן לומר שוגג הייתי, ומ"מ מעבירין אותו לזמן קצר בלי פירסום ויקבל דברי חברות, ובכל אופן כשנמצא אחריו רק פ"א יש מחלוקת בפוסקים אי דינו כשוגג ואין מעבירין אותו, ומנקר שאין לו קבלה על אחוריים שהניח פ"א חלק אחוריים, יש להקל לכו"ע דדינו כשוגג והחזרתו קלה, ובפרט כשאינו הוא המוכר רק מנקר לאחרים, ופשוט שאין מעבירין רק כשיודעין מי המנקר שהניח החלב, ולא כשיש הרבה מנקרים דאין חושדין כולם, ומותר לאכול מבשרם ורק מלמדין ומזהירין אותן.

וכ"ז כשנמצא מכשול, אבל בטעה בדין מחמת חסרון בקיאות הן מחמת שלא למד כהוגן או ששכח יש לו תקנה שילמד ויחכם ויקבד"ח, ולהב"ש יש להעבירו על זמן קצר ומשאר הפוסקים לא נראה כן דסגי שילמד ויחכם, ואם נמצא שלא הי' בקי רק בדין אחד, בוודאי שא"צ להעבירו, ואין שום חשש על הכלים למפרע, ובפרט אם ממילא ניקרו משום נקיות, דמסתמא אנקיותא קפדי אינשי, ואם אינו שומע לקול מורים שמזהירים אותו, הוי כחשוד לאותו דבר ואין אוכלין מבשרו וחמור מפושע דזה רוב מעשיו מקולקלין, ומנקר שלא הי' לו קבלה על חלק אחוריים ואעפ"כ מנקר במזיד וניקר שלא כהוגן יש לפוסלו דזה קלות הדעת, ובכה"ג אוסרים גם מה שניקר למפרע, אבל בחלק הפנים א"צ לחוש כ"כ דמסתמא יש ס' נגד מעט החלב והקרום שנשאר.

ובחלב דרבנן בכל אופן אין מעבירין אותו רק מלמדין ומזהירין אותו, וכמעט כל הדברים שבחלק הפנים הם רק איסורי דרבנן, ואין מעבירין אותן רק מלמדין ומזהירין, וכ"ש דברים שאסורים רק מחמת מנהג וחלק אחוריים, וכ"ש בשר שאחר הטבור שמדינא הכל מותר וכנהוג בהרבה מקומות שכודאי מותר לאכול ממנו מבשרו בלי פיקפוק.

פרק טז

בענין השגחה על הניקור

הנה מבואר ברמ"א סי' ס"ה סי"ג דאין לסמוך בניקור אלא אם ידעינן שהוא בקי בניקור ומוחזק בכשרות. והנה בחלק אחוריים כ' הפוסקים שאין לנקר כי אם מי שי"ל קבלה ממנקרים מומחים ומרבנים, וגם יש שהחמירו שלא לסמוך על שום מנקר רק אם אחר יבקר הבשר אם הוא מנוקד כהוגן, ואין לסמוך על רוב מצויין אצל ניקור מומחין הן, וכ"ז הן מחומרות הפוסקים ולא מדינא כלל, עי' ביש"ש פג"ה ובשאר אחרונים, ובודאי דאומן באומנתי בקי ועשהו כדין, כמו שהביא כ"ז בדרכ"ת סי' ס"ה סקע"ה וסקע"ו וסקפ"ט בשם הרבה מגדולי הפוסקים, אכן בדעת קדושים מהגה"ק מבאטשוטש זי"ע בס"ד סקט"ו כ' וז"ל,

ע' לקמן סי' ס"ה שצריך המנקה להיות מוחזק בכשרות וכו', ניקור צד הפנים אולי קיל מאחוריים לגבי חזקת כשרות בשוחט ומוכר, ומ"מ נכון לחשוש, ומ"מ בחזקת כשרות נהגו להקל שלא לבדוק על כך, אף שבאחוריים כ' בשו"ע שאף שרוב מומחין שבדקין אחריו, מ"מ בהנ"ל קיל, ובאחוריים נוהגים כשאפשר שגם מוחזק במומחה יבדוק מומחה אחריו וכמו"ש מהרש"ל בט"ז סי' ס"ה, ולצד פנים קיל עכ"ל, הנה מבואר דמעיקר הדין צד פנים קיל גם לענין חזקת כשרות, דסתם ישראל נאמנים ע"ז וא"צ להיות מוחזק בכשרות משום דניקורו קל מאד, וע' ש"ך רס"י קי"ט, ורק דבזה כ' דנכון לחשוש שיהא מוחזק בכשרות, אכן לענין שיהא צריך לבדוק אחריו במוחזק בכשרות בזה כ' שא"צ בצד פנים, וכ"ז אף כשהמנקה הוא המוכר, וכ"ש כשהוא אינו המוכר דליכא שום חימוד ממון וכדומה דבוראי אין צריך לבדוק אחריו וי"ל חזקת כשרות, בפרט אומן המוחזק באומנתו דלא מרע לנפשי.

(ב) ובחת"ס חיו"ד סי' ס"ח כ' להדיא דהקצבים בקיין כמה שצריך לנקר בחלק הפנים, ונאמנים ע"ז כיון שניקורו קל, שאין ניקורו חמור כ"כ ע"ש, ועיין בס' עצי העולה על יו"ד בהל' חלב שכ' בפשיטות דחלק הפנים דניקורו קל כל אחד נאמן ע"ז וי"ל חזקת כשרות, חוץ מקלי הדעת, וגם א"צ קבלה רק על חלק אחוריים ע"ש, ובדרכ"ת סי' ס"ה סקע"ה כ' ג"כ דבמקומותינו שאין אוכלין בשר אחוריים כלל אין מדקדקין כ"כ שיטול הקצב או המנקה קבלה כעין הקבלה שנוטל השו"ב, ובכל זאת כפה"ק מונקאטש הנה השו"ב המומחים בקהלתנו בקיאים הטיב בניקור חלק הפנים, וכשבא איזה קצב או מנקה ליכנס בעסק זה לנקר הכשר אין מניחין אותו עד שיעמוד לנסיון לפני א' מהשו"ב המוכהקים דפה"ק, ואם יעיר עליו השו"ב שהוא אומן וכו', אז יוכל להקריב למלאכה זו וכו', ועכ"ז יש לנו נאמנים הממונים מהקהל להשגיח ע"ז, והם בודקים כל בהמה לאחר שניקרו הטבח וכו' עכ"ל, ומלשונו נראה שכ"ז הוא רק למיגדר מילתא, דמעיקר הדין א"צ כ"ז בחלק הפנים מדא"צ קבלה, וגם א"צ שיבדקו אחריו כמו"ש בדע"ק, וע' גם בדרכ"ת סקע"ה כ' דבחלק הפנים לכו"ע נשים נאמנים יעו"ש, וע' שם בסקע"ג שהאר"י עוד בזה שבמנקרי חלק הפנים א"צ שיהיו השגחות על הניקור ע"ש, וברוב הקהלות בארצות אירופא לא הי' שום השגחה ע"ז וסמכו על המנקרים, ורוב הרבנים לא ידעו בהלכות ניקור כלל, כמו שהתרעם ע"ז הפמ"ג בהנהגת הנשאל באו"ה סדר ב' אות א', וכבר התרעמו בזה בס' בית יצחק ובגבעת פנחס בהקדמה על מה שהעולם סומכין על המנקרים לבדם ע"ש, ומעיקר הדין י"ל דבאמת המנקרים נאמנים וי"ל חזקת כשרות ע"ז כנ"ל, וע"ז סמכו ברוב קהלות הקודש מלפנים, אכן באמת ראוי למיגדר בזה שלא יבואו לידי מכשולות.

(ג) ומרן בעל יט"ל ז"ל בייט"פ בדרשות לשכה"ג אות י"ב כ' בתו"ד וזל"ק, צריך לעשות משמרת וסייג לתקן מקולין מיוחד בכשרות, ואיש נאמן עומד על גביהן להשגיח ע"ז בעינא פקחא שיהי' הכל כדת גם בעניני ניקור ודומה לזה בענין הדחה תוך ג', ולא תאמר הלא לא כדורות הראשונים דורות האחרונים, בימים הראשונים היו טובים ויראים יותר, ומה נשתנה היום לתקן ולחוש ע"מ

שלא חשו הראשונים וסמכו על חזקת כשרות, דזה אינו דחשוכתו בצדו בשביל שהדורות הראשונים היו הכל יראים ושלמים וחרדים לדבר ה', עד שלא הי' ראוי לחוש על שר"א אפי' מכשול שוגג, לא כן עתה כי המצא תמצא מבני עמינו אשר לא כן, ועיני מלאכת הבשר לכל מסור, ע"כ אפי' מה שאכלו אבותינו הראשונים ראוי לנו שלא לאכול, כ"א בעשות משמרת וסייג וגדר שיהא כשר בודאי כלי שום ספק עכל"ק, ודבריו מותאמים מאד עם מש"כ הכנה"ג סי' ס"ד הנ"ל דבמקום מיגדר מילתא א"צ לחוש ללעז דקמאי, ומותר להחמיר יותר מבדורות הראשונים וכנ"ל.

(ד) **אכן** מרן הקדוש ז"ל בחשו' דברי יואל חיר"ד סי' ל"ד האריך טובא לבאר שכן הוא מעיקר הדין, וכהיום לכל הפוסקים לא סמכי' על סתם חזקת כשרות בישראל, לפי שחזקה זו בנוי' על רוב דרוכ ישראל כשרין הן כמו"ש בפנ"י כגיטין דף י"ז, ובדורות הללו איתרע בעו"ה רוב זה, והרוב הוא להיפך בעו"ה, וא"כ אפי' לשי' הפוסקים בסי' קי"ט דסתם ישראל בחזקת כשרות הן, ל"ש זה בזמנה"ז ולכונ"ע א"א לסמוך על חזקה זו, ובלא"ה לדעת הרמ"א בסי' קי"ט אין סומכין כ"א על מי שמוחזק בכשרות ע"ש, וכ"כ הטור"ז שם סק"ב כהרמ"א בפרט כשאנו רואין קילקול הדורות ולא אכשיר דרא, הן אמת דבש"ך סק"א פסק כהמחבר, אבל בבכ"ש מס' ע"ז דף ל"ט מכריע דבאיסור דאורייתא כגון בשר וכדומה אסור מצד הדין וכדעת הרמ"א, ובאיסור דרבנן אסור מצד התקנה שהוא תקנת קדמונים במדינתו בחרם שאין לקנות מכל אדם יינות וגבינות וכדו' שהוא מדרבנן, כ"א כשיש בידו כתב הכשר ממורה הוראה שחקר על המאכל ועל המשקה ההוא אם נעשה בכשרות, ובבל"י ר"ס קי"ט כ' כע"ז שתקנו כפנקס הארצות שאף ממי שמוחזק בכשרות אין ליקח שום דבר מאכל, אא"כ יש בידו כתב הכשר מהאב"ד, (וע' בדר"ת סי' קי"ט סק"ז), והאריך עוד מרן בזה דבוודאי מעיקר הדין בעי השגחה גדולה בהמקולין ולא סמכי' אסתם חזקת כשרות, יעו"ש בדב"ק בדברים חוצבים להבות אש בזה.

(ה) **והנה** אף לפי"ד רבינו ז"ל, אין זה רק בסתם ישראל שלא הוחזק בכשרות, וע"ז קאמר דמעיקר הדין לא סמכי' היום על חזקה דסתם ישראל בחזקת כשרות הן, וצריך השגחה על כל הדברים ניקור ומליחה, אבל מי שהוחזק לירו"ש ומדדק כמעשיו, לכל הדעות סומכין עליו אף כלי משגית, ומ"מ יש בזה משום תקנת הקדמונים הנ"ל שאף מוחזק בכשרות יהי' לו כתב הכשר מרב שחקר ודרש על אופני עשיית המאכל, אבל אין עליו קפידא שיהי' לו משגיח תמיד, וזה כוונת מרן הקדוש ז"ל בחשו' דברי יואל חיר"ד סי' נ"ה באופים ירו"ש, שעיקר הוא שהרכנים יחקרו על אופני עשיית המאכלים, וגם לברר הלכה להורות להם האסור והמותר, והעמדת משגיח אינו שום תיקון, כי כמה שנוגע לחשש שיש בהמינים מחמת חסרון ידיעה ומיעוט חקירה ודרישה זה לא ידע גם המשגיח וכו', וזה העיקר באמת, כי הירא לנפשו צריך לשאול אצל כ"א יהי' מי שיהי', על כל מה שרוצה לאכול מה הוא נותן לתוכו ואח"כ יאכל, יעו"ש בדב"ק בזה. והיינו דמיירי באופה המוחזק בכשרות, דמ"מ צריך הכשר מרב שחקר על כשרות המאכלים,

אבל באופה שלא הוחזק בכשרות בוודאי לא סגי בזה, וצריך משגיח תמידי לפי שאין לו נאמנות כלל כמו שבירר רבינו כס"י ל"ד, וכן כ' הגה"צ בעל ערוה"ב ז"ל בצוואתו הכנה דרכה אות כ"ב שאין לסמוך על שום הכשר כי אם כשבעל הפאבריק הוא אדם כשר ונאמן מצד עצמו באיסורין, וא"צ לו עדות אלא במקום שאין מכירין, והזהיר לבניו שלא יתנו זולת זה השגחה כלל ע"ש מ"ש עוד בזה, וע"ע מש"כ מרן ז"ל בתשרי דברי יואל חיו"ד סי' נ"ד שהאריך בזה והביא מקונו זכרון בספר שכמה גדולים וקדושים כתבו שאין לסמוך על הכשר במקום שבעל הפאבריק אין לו נאמנות מצד עצמו ע"ש באריכות בזה, וע' גם מ"ש בחיו"ד סי' נ"א אות ח' מענין ההכשרים עש"ה.

(ו) והנה גדר מוחזק כשרות כ' בדרכ"ת סי' קי"ט סק"י בשם ערוך השלחן ס"ו דאין הכוונה שיהא יר"א מרבים או חסיד וצדיק, אלא כל שמתנהג ע"פ דת ישראל מניח טו"ת ומתפלל ג"פ בכל יום ונוטל ידיו לאכילה ומנהיג את ב"ב בכשרות דתה"ק, זה נקרא מוחזק בכשרות ויכול להיות שבאיזה פרט הוא חשוד מפני קלות הדבר בעיניו ולכל הדברים הוא מוחזק בכשרות עכ"ל, ומד' הפוסקים נראה דבעי' גם שיהא מוחזק לאדם נאמן ואינו חשוד להכשיל אחרים, וע' לשון מרן כס"י ל"ד אות ה' ד"ה ולפע"ד.

(ז) ועכ"פ היוצא לנו מכ"ז דדין מנקרי חלק הפנים קיל מדין מנקרי חלק האחורי, ומדינא א"צ קבלה וגם א"צ לבדוק ולהשגיח אחריהם. אכן כ"ז במוחזק לכשר ונאמן שהוא ירו"ש, וגם הוא צריך הכשר מרב שחקר על אופני עשיית המאכל דניקור ומליחה, אכן על סתם ישראל דלא הוחזק כשרותו אין סומכין כזמיה, וכ"ש על קלי הדעת שאינם נאמנים, וצריכין השגחה יתירה על כל מעשיהם בניקור ומליחה, ובלא"ה אין נאמנים. ובהגב"ע שבכיד"צ שכירושלים העיד הרי"ל ורייס נ"י שכ"ק מרן זי"ע הקפיד שהמשגיח לא יעבוד רק ישגיח כל הזמן על מעשי הקצבים, ולמיגדר מילתא נהגו בכמ"ק שגם בחלק הפנים אף במוחזקים בכשרות, יהיה עליהם השגחה ולבדוק הניקור כמו"ש בדרכ"ת כנ"ל.

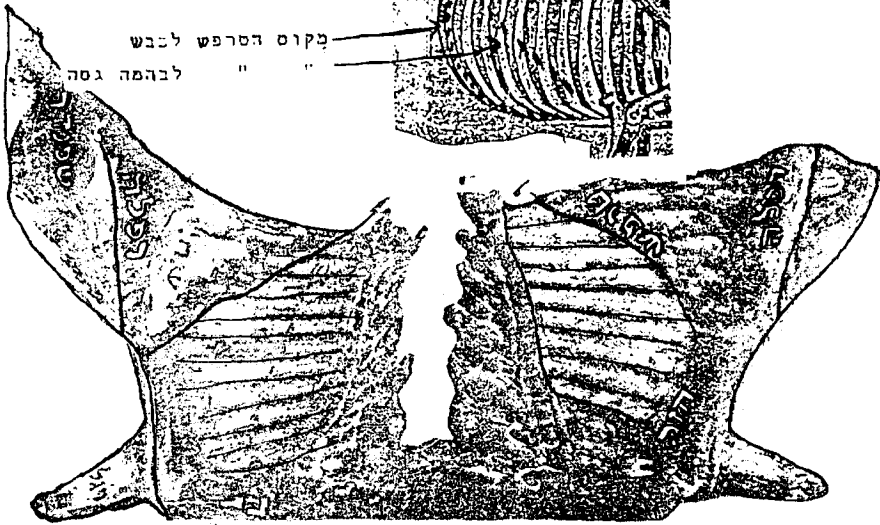
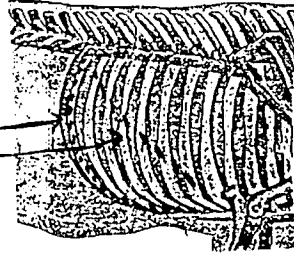
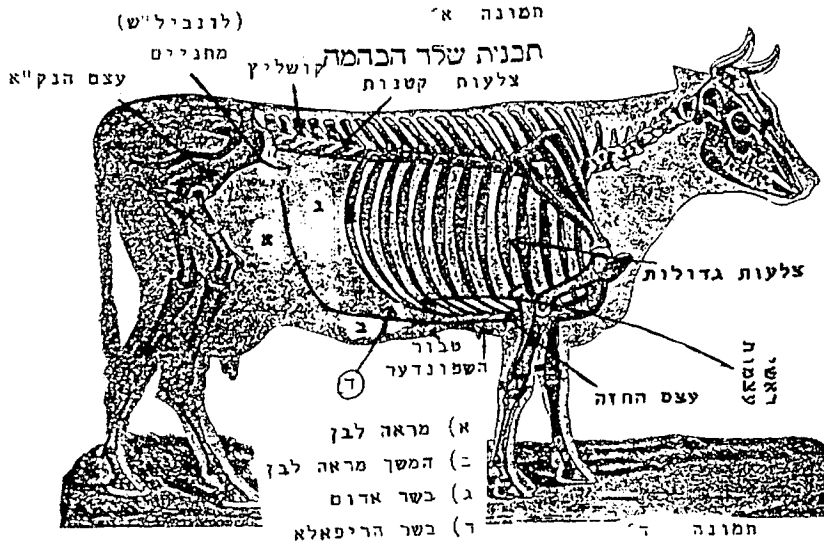
(המשך מעמ' עט)

שיש מחלוקת הפוסקים אין זה ממהות מקום שנהגו שהרי לאלו מותר הוא אלא משום לא תתגודדו שבשני בי"ד בעיר אחת מותר יעו"ש, מיהו דבריו צל"ע מדברי מוהרי"ל הנ"ל ומדברי המג"א סי' תצ"ג והבן), ומ"ש המג"א שמשו"ה לא השתמש מוהרי"ל בחלב הכרס עכצ"ל להח"ס דהתם הי' נודדים והלכים ואין קבועים (כמ"ש הגו"ר הנ"ל וכן ראיתי לעוד פוסק ואיני זוכר לצינו) שם של"ש מנהג, ולפימ"ש פשוט דהתם שאני שבכחורים לא ברירא כלל מי הם הרוכ ונעשה כחוכא ואטלולא כמ"ש האבק"ר ויותר נראה שחומרא בעלמא הוה.

ועכ"פ היוצא ברור לדינא שדברי התוס' אינם שייכים אלא או כירושלים בזמן הרגל חוקא כמ"ש החת"ס או במקום שאין יודעים מי הם הרוכ או במקום שנודדים והולכים ואינם קבועים וז"ב לדינא.

פרי תמרים

קסא

העצם הנק"א (העצם הנק"א) הוא העצם הנק"א. הוא נמצא בקצה הריפאלא. הוא נקרא גם 'עצם הנק"א'.

בירור בעיני ניקור

הנה נהגו המנקרים חלק הפנים להסיר קרום העליון מעל הבשר שמונח אצל החזה בראשי הדפנות וכמבואר ברמ"א סי' ס"ד, וזהו קרמא דכפלי (חולין צ"ג). ובדברינו נזכיר קרום זה בשם **קרום א'**, ויש עוד קרום למטה מזה הקרום א' ויותר דק ממנו, ויש מקומות שנוהגין להסירו, ובדברינו יהא נזכר בשם **קרום ב'**, ויש מקומות שנוהגין להפריד הבשר שתחת ב' קרומין אלו ולהסיר החלב שמונח שם וכמבואר ברמ"א, ובדברינו יהא קרוי **חלב הנפרד**, עוד נהגו המנקרים להסיר עוד חלב המדולדלין בסוף הבשר (טרם שמפרידין הבשר) ועיין בתמונה א' (אות ב' ההמשך למראה לבן). ובדברינו נקרא **הקרום עב ולבן**, וכל דברינו רק להתלמד, שהרי כהיום מסירין ומשליכין אף הקרומין ושומן המותרים וכידוע (שהרי אין צורך בהם). הקרום א' נמשך על כל הכסלים מן עצם החזה עד לסוף הכסלים באורך וברוחב, דהיינו בין לצד השדרה ובין לצד האחוריים, וכן נמשך ע"ג טרפש הכבד (דהיינו היותרת שמחלק בין הריאה והלב להכני מעיים), ויש כזה חילוק בין כבש לשור דבכבש הטרפש סובב סמוך לראשי הצלעות מראש עצם החזה עד השדרה אצל צלע הי"ב, אבל בבהמה גסה הטרפש הולך בשיפוע על הצלעות באופן שהקרום א' הולך מהכסלים ע"ג הצלעות (על צלע י"ג, י"ב, ועוד) במשך גדול של הצלעות ושוב עולה הקרום על הטרפש (ויש חלב תחת קרום זה ע"ג הצלעות וכן יש חלב אחורי טרפש לצד הריאה ע"ג הצלעות), אכן גם בבהמה גסה מתחיל הטרפש בראש עצם החזה ומסיים אצל השדרה סמוך להצלע הי"ב (עיין בתמונה ג' וד') (ובבהמה דקה עולה הקרום א' מהכסלים ע"ג הטרפש וזהו הקרום שעל היותרת) עוד יש לדעת שהקרום עב ולבן עשוי מב' עורות, דהיינו מהקרום העליון הנ"ל שמתפשט על כל הכסלים (קרום א') ותחתיו יש עוד קרום שיוצא מתחת הבשר הנפרד הנ"ל (שכ' הרמ"א שנוהגין להפריד הבשר בקצת מקומות וכשמפרידין הבשר אז חלק הבשר שלמעלה יש עליו קרום הנראה מלמטה מלבד הב' קרומין שהם ע"ג בשר זו, דהיינו מלבד קרום א' וקרום ב' שהם ע"ג הבשר יש קרום מתחת הבשר דהיינו חלק הבשר הנפרד שהוא חלק העליון של הבשר יש עליו קרום מלמטה) וככלו הבשר מתחבר אותו קרום להקרום א' שהי' למעלה מהבשר ונעשה לאחד עם הקרום שהוא מתחת להבשר וזה הוא הקרום עב ולבן ויש חלב בין ב' קרומין אלו, וכן יש חלב מתחת לב' קרומין אלו והיינו תחת הקרום עב ולבן יש חלב ומתפשט לתוך הבשר הנפרד והוא חלב אחד עם החלב הנפרד הנ"ל.

וכן בחלק האחוריים של הבהמה יש קרום עב ולבן זו שנעשה מב' קרומין ובאיזה מקומות א"א להפריד העורות (ועיין בשו"מ מהדו"ג ח"א סי' קצ"ח) ומתפשט קרום זה בחלק גדול מהכסלים.

והנה בבהמה גסה הדברים משונים קצת, דיש בהכסלים ג' שכבות של בשר זה ע"ג זה, (בחלק האחוריים למעלה סמוך לשדרה) והעליון נקרא טריפה קאלנער (והוא לשון קראגע"ן כל"א, שיוצא מהמתניים כקראגע"ן היוצא מחלוק), ותחתיו הבשר האמצעי שנקרא קאלנער, ותחתיו בשר שנקרא דע"ק, ועוד יש בשר המונח תחת הדע"ק סמוך לעור הבהמה מבחוץ ואינו נכנס כחשכון זה.

והטריפה קאלנער מתפשט גם לחלק הפנים מתחת להצלעות וכן בשר הדע"ק מתפשט לשם (וגם שם יש תחתיו עוד בשר סמוך לעור הבהמה), אבל בשר האמצעי (הקאלנער) אינו בחלק הפנים ואינו בחלק התחתון של הבהמה כלל אפי' בחלק האחוריים, רק הוא למעלה סמוך לשדרה ומתפשט למטה עד כנגד סוף הצלעות, וכשמפרידין הבשר בחלק הפנים אזי החלק שלמעלה הוא התפשטות הטריפה קאלנער (ונקרא ריפאלא) והחלק שלמטה הוא התפשטות בשר הדע"ק (ונקרא שפונדע"ר, ויש שאין קוראים שפונדע"ר רק למקום שבשר הדע"ק אינו מכוסה ע"י בשר הריפאלא, דהיינו מה שאנו קוראים הקרום עב ולבן).

ובכבש אינו ניכר כ"כ, בפרט בחלק הפנים, שבשר הדע"ק (וכן הבשר שתחתיו) הוא דק מאד מתחת הצלעות (דהיינו השפונדע"ר), ונראה רק כקרום, ובשעת ניקור הכבש חותכין כמעט כולו, ומה שאנו קוראים הקרום עב ולבן הוא רק הקרום העב שמונח על בשר הדע"ק.

ויש עוד חילוק בבהמה גסה דשם מתפשטין הקרום א' (הקרמא דכפלי) והקרום ב' (אשר תחתיו) על כל מקום הכסלים, דהיינו שנמשכין גם על בשר הדע"ק, ויש עוד עור שלישי תחת הקרום ב' (ע"ג בשר הריפאלא) ואינו רק בחלק שסמוך להקרום עב ולבן, וקרום זו מתחבר בקצה בשר הריפאלא עם קרום שיוצא מתחת בשר הריפאלא (דהיינו אותו קרום הנראה מתחת הבשר הריפאלא כשמפרידין אותו, ומחובר ודבוק לבשר הריפאלא, ולא לבשר הדע"ק), ומב' קרומין אלו נעשה הקרום עב ולבן, וע"ג הקרום עב ולבן יש עוד הקרום א' והקרום ב', רק שאינו מתפרד בנקל ולפעמים נראה כאחד.

נמצא שהקרום עב ולבן הוא חיבור ב' עורות, אחד יוצא מע"ג הריפאלא ואחד מתחתיו, וע"ג הקרום יש עוד ב' קרומין, דהיינו הקרום א' והקרום ב', והם מתפשטין גם ע"ג בשר הריפאלא, ויש עוד עור תחת הקרום עב ולבן שנדבק לבשר הדע"ק, ותחת אותו קרום נמצא עיקר החלב שמתפשט על כל בשר הדע"ק, בין בחלק האחוריים ובין בחלק הפנים, וכן לתוך הבשר הנפרד וכנ"ל, אכן אין החלב מחובר כאחד, רק שנעשה שורות שורות לכל אורך הדע"ק ויש בשר אדום ביניהם, ומיקרי בפוסקים החמש אצבעות, ודבר זה נתברר לנו במעמד שוחטים ומנקרים, וכשמפרידין הקרום עב ולבן מהדע"ק אז עפ"י רוב נעתק גם הקרום הדק אשר תחתיו, מכל השורות של חלב, אבל נשאר ע"ג הבשר אדום אשר ביניהם שאדוק בו הרבה (וכן טבע חלב שיכולין לקלוף קרום מעליו בקל וכמבואר בגמרא ובפוסקים).

ועיין בת' מהר"י סוראזינה ז"ל (תלמיד המהר"ן, שהי' שוחט בקרקא בזמן הרמ"א, ומחבר הגהות על שחיטות ובדיקות של מהר"י) ונדפס בסוף ת' הרא"ש

(בשנת ה'שס"ז) וז"ל שחמשה אצבעות אשר בכסלים היינו שיש בכסל דמות ה' אצבעות בשר אדום ובין כל אצבע ואצבע יש שומן לבן כו' וכל ארץ אשכנז בואמי"א מורבי"א פולני"א ורוסי"א אינו רגיל בפיהם שם זה של ה' אצבעות לפי שבאותו מקום אין מנקרים שום דבר כו' עכ"ל.

והיינו אף בחלק אחוריים ומכ"ש מתחת הצלעות אעפ"י שהוא למטה מהטבור, וזה יסוד גדול ויבואר עוד לפנינו בעז"ה.

(ב) שלשה חלבים הן שחייבין עליהן כרת חלב שעל הקרב וישראל שתי הכליות ושעל הכסלים וחז"ל אסרו עוד איזו חוטין וקרומין, וישאל קדושים הן והנהיגו איסור אף במה שלא אסרו חז"ל וכבר נזכר מזה בגמרא (חולין דף צ"א.) לענין שמנו של גיד הנשה ויש שמקורו לאסור הוא בדברי הראשונים או במנהג האחרונים ועפ"י רוב הוא רק לחומרא ומטעם גדר ולא מפני שיש חשש מדינא.

ואיתא בגמ' (חולין צ"ב:) חוטין שבחלב אסורין ואין חייבין עליהן דחלב אמר רחמנא ולא חוטין וכתוס' שם (ד"ה אמר אביי) הטעם דרבנן גזרו בחוטי חלב אטו חלב, והקשו הראשונים למה גזרו על חוטין שלא הי' צריך להיות חמיר יותר מחלב עצמו דכל שהבשר חופה אותו מותר (כדאיתא בגמרא שם דף צ"ג שעל הכסלים אמר רחמנא ולא שבתוך הכסלים) וחירצו שרובן של החוטין מגולין א"נ דבהמה בחייה פירוקי מיפרקא וכשהולכת החוטין מתגלין (עיין כתוס' שם ד"ה בעי לחטוי בתרייהו וברא"ש).

ומצאתי בספר הטעם, דגזרו חוטי חלב אטו חוטי דם, וא"כ א"ש שאסורין אפי' תוך הבשר אכן קשה שהרי הגמ' מחמיר יותר בחוטי חלב מבחוטי דם (שם צ"ג) דבעי לחטוי בתרייהו ולא סגי בחתיכה, ואפשר דגזרו בין משום חלב ובין משום דם, ונקטינן חומרות שניהם, ואסורין החוטי חלב שבתוך הבשר ולא סגי בחתיכה.

וברמ"א (סי' ס"ד ס"ה) שצריך להסיר חוטי האלי' כי יונקים מחלב הכליות, ובכ"י כתב המקור במרדכי בשם הרא"ם, ומצאתי בס' האגור (סי' אלף קע"ג) שחוטין שבזנב ובחזה אסורין משום שהן סמוכין ויונקים מחלב הכליות, מרדכי עכ"ל, הרי שהוסיף גם חוטי החזה שהם החוטי דכפלי בגמרא דף צ"ג (ועיי"ש ברש"י ד"ה שבעוקין וד"ה בעי לחטוי בתרייהו) וא"כ אפשר לומר דמה"ט גזרו חז"ל אפילו מה שבתוך הבשר מפני שהחוטין יונקים מחלב שע"ג הבשר (אכן במרדכי שלנו לא כתוב רק לענין חוטי הזנב הטעם של יניקה).

ולכאורה יש לדקדק דכל מה שאוסרים מטעם יניקה הוא רק מדרבנן, אכן יש לדחות דשאני הכא דמיעטי' רחמנא בהדיא חלב ולא חוטין, אך אפשר לומר שזה כונת הקרא למעט כל שאינו חלב ממש ורק יונק מחלק שאינו אסור. ועיי' ברמב"ם (הל' מאכלות אסורות פ"ז הט"ז) שכ' וז"ל יראה לי שכל אלו החוטין והקרומות איסורן מדברי סופרים וא"ת שהן אסורין מן התורה בכלל כל חלב וכל דם אין לוקין עליהן מכת מרדות ויהי' כחצי שיעור שהוא אסור מן התורה ואין לוקין עליו עכ"ל.

ובמגיד משנה שם כ' וז"ל חלב אמר רתמנא ולא חוטינן וסבור רבינו דאסורין מדבריהם וכן פירש"י וז"ל אסורין מדרבנן וכן דעת הרשב"א וז"ל וכ"נ עיקר וכ' רבינו שאף א"ת שאסורין מה"ת אין חייבין עליהן כו' וזה ברור עכ"ל. **ובדעת** תורה (סי' ס"ד סי"ב) פ"י דברי המ"מ שסובר שדעת הרמב"ם בעצמו לעיקר שהוא מדרבנן עיי"ש, ובמרדכי (פ' גיד הנשה) העתיק דברי הרמב"ם שכ' שהוא מדרבנן ולא הביא כלל שהרמב"ם מסתפק בזה.

(ומש"כ שם בדעת תורה שהרמב"ם כתב בהלכה י"א שקרום הכסלים הוא מה"ת הוא טעות הדפוס וכמו שמבואר בהלכה י"ב שם שרק קרום שעל דר הטחול וקרום העליון של הכליות הם מדאורייתא וחייבין עליהן כרת ולא שאר קרומות עיי"ש).

ועיין בשו"ת מהרש"ם ח"ג סי' כ"ח וסי' קנ"ט מש"כ בקרום שע"ג הטחול (ועיין בסמ"ג שכ' שהוא רק כעין קרום).

וכן באור זרוע פ' גיד הנשה (סי' תמ"ח) כתב בפירוש שהוא מדרבנן וז"ל דכמו שחוטינן שבחלב אסורין מדרבנן ה"נ קנוקנות עיי"ש עוד בדבריו, וכן עיין שם באו"ז פ' אלו טריפות (סי' תי"ג) כתב כן בפירוש בשם רבינו אפרים וז"ל דהני תלתא דקא מני (הג' קרומין דחלב שבגמ' שם צ"ג ובתוס' הקרמי דכפלי דהיינו הקרום שעל הכסלים) אותן שאסורין מדרבנן כו' עיי"ש וגם בדברי רבינו יואל שם מוכח דס"ל שהוא מדרבנן, והובאו הדברים בקיצור במרדכי פ' אלו טריפות. **וכן** בסמ"ג כתב שהוא מדברי סופרים והביאו הערוה"ש (סי' ס"ד סמ"ד).

וכבר כתבנו שהכי מפורש בתוס' חולין (צ"ב:), וכן איתא בס' התרומה. **וכן** נקט התורת חטאת (כלל ל"ח ד"ה) וכן הוא בפר"ח (סי' ס"ד), והלבוש (שם ס"י) שאינם אסורין רק מדרבנן, ובאמת הרי כתב המ"מ שהרמב"ם בעצמו ס"ל כן, ואפי' אם נימא שהרמב"ם מסתפק בזה לא שבקינן פשיטתן של כל הני פוסקים מפני ספיקו של הרמב"ם, ונחזור על מנינם דהיינו רש"י ותוס' והרשב"א והאו"ז ורבינו אפרים ורבינו יואל והסמ"ג והמרדכי וס' התרומה והמגיד משנה כולם כתבו שהוא מדרבנן, וכן פסק הרמ"א.

וכבר שגור בפי העולם שאין בחלק הפנים חלב דאורייתא, והרי יש שם קרום וחוטינן ועל כרחך שאינם רק מדרבנן.

ובזה נדחים דברי ספר מנחת שמואל שרצה לעשות מזה ספק דאורייתא, ומה שהביא מדברי הגהות אשרי פ' גיד הנשה וז"ל וכל אלו אסורין משום כל חלב וכל דם לא תאכלו ולא נתפרשו אלו מדברי חכמי הש"ס מא"ז עכ"ל.

הרי דבריו לקוחין מהאור זרוע שם סי' תמ"ח (ושם כתוב אלא מדברי חכמי הש"ס) והרי בתחלת הסימן כתב שהוא מדרבנן וכנ"ל וע"כ שאין כונתו רק לאסמכינהו אקרא.

ואף שראיתי במאירי שכ' (בחולין דף צ"ג) קרום שבכסלים אסור מן התורה, הרי ידוע דאין לשנות הלכה מפני ספר שנדפס מחדש ולא ה"י בידי רבותינו האחרונים, ועוד אפשר שיש טעות הדפוס שהרי ברמב"ם משמע שאם נימא שיש

איסור תורה על הקרום ורק אין חייבין עליו כרת, יהיה הפשט בגמרא אסור ואין חייבין עליו דהיינו איסור תורה ואין חייבין עליו כרת, ויהיה הקרום שעל כל הטחול וכן קרום התחתון שעל הכליות אסורין מן התורה רק שאינם בכרת, והרי במאירי כתב מפורש שאינם אסורים רק מדברי סופרים.

ועוד נראה שעכ"פ בחלק הפנים כו"ע מודים שאין הקרום אסור מן התורה עפ"י דברי הראב"ן (חולין סי' רפ"א) שכ' וז"ל קרמא מפסיק בין החלב של הכליות ובין הבשר שתחת הכליות ואגב שצריך לקלוף אותו צד שתחת החלב צריך לקלוף את כל הקרום שעל הכסלים עכ"ל, הרי מה שמקלפין אותו קרום בחלק הפנים הוא רק אגב ואינו עיקר קרמא דכפלי וי"ל שגם המאירי מודה לזה. **ואפילו** לפי מה שכתבו הספרי ניקור שטעם איסור הקרום הוא מטעם יניקה מחלב (ולא משום שמובלע בו חלב הכליות כדמשמע מרש"י בחולין דף ח: ד"ה מפסיק) י"ל שרק במקום שסמוך להחלב שייך יניקה (וכמו ששמעתי ממנו) מומחה שאמר שא"א לומר ששייך יניקה אף למרחוק שהרי כל הגוף מחובר בחוטיין וקרומות והכל הולך למקום אחד) וכבר העתקתי לעיל לשון האגור לענין חוטי האלי' שכ' שהן סמוכין ויונקים מחלב הכליות, הרי שכתב שהם סמוכין להחלב, ועיין בנחלת שבעה (כת' סי' כ"ז) ומוכח בדרכי תשובה סי' ס"ד ס"ק קכ"ה) שרק בחוטיין שייך יניקה מחלב ולא בקרומים שאינם אסורים רק משום שחלב מונח עליהן עיי"ש.

ולפי"ז י"ל שבדאי הקרומים והחוטיין שבחלק הפנים הם רק איסור דרבנן לכו"ע, ועיין בת' משאת בנימין (סי' ס"ו) שכ' שאין שום צד איסור חלב בחצי חלק הפנים, וכן רגיל בפי העולם.

ומ"מ בודאי אין לזלזל באיסורי דרבנן וכמפורש ברא"ש (פ' גיד הנשה סי' ח) בענין חטיטת החוטי חלב, וגוף דברי הרא"ש שם צריכין ביאור באריכות, ואכ"מ להאריך רק נעתיק דברי האו"ה בענין זה וז"ל (בסי' כ' באמצע אות י"ב) כתב הרא"ש והאו"ז ואיסור כל חוטי חלב רק מדרבנן שהרי חלב אמרה תורה ולא חוטיין ועוד שעל הכסלים ולא בתוכו אלא שאנו מרכיבים אותה מכל חלב וכל דם לא תאכלו ולא נתפרש אלא מדברי חכמי התלמוד וגזרו באלו חוטיין של חלב דנמשכים בחיי בהמה ומתגלים כתרבא דתותי מתני דבהמה בחייה פירוקי מיפרקא ואינם מכוסים כל פעם, ולכך גזרו לחטט אחריהם אע"פ שבשאר (שם כתוב שנשאר) חלב שהבשר חופה אותו מותר או שמא מגולים קצת קודם שיכנסו לתוך הבשר ואין לזלזל בהן דכל שתקנו רבנן כעין דאורייתא תקנו. עכ"ל.

הרי שהשוה דברי הרא"ש לדברי האו"ז ושם מפורש דחוטיין הם רק מדרבנן (ולא רק חטיטת החוטיין מתוך הבשר) וכנ"ל שכתב כן כמה פעמים בסי' תמ"ח (בריש הסימן עיי"ש וז"ל א"ר אסא חוטיין שבחלב אסורים כמו חוטי הכסלים וגם בחלב שעל הקרב יש חוטיין דקין אסורין מדרבנן ואין חייבין עליהן כרת אלמא חלב אמר רחמנא ולא חוטיין כו' עכ"ל, ועיין מה שהעתקנו לעיל) ומש"כ האו"ז בסוף הסימן שאסורין משום כל חלב וכל דם לא תאכלו, היינו שאסמכוהו אקרא, ואולי כונתו דכיון שיש לו סמך בקרא הוה כיש לו עיקר מן התורה וחמיר מסתם

איסור דרבנן, ובוה יש ליישב קו' המהר"ח או"ז (כת' סי' נ"ט) שהק' למה מצרכין חטיטה לאיסור דרבנן הרי מבואר בגמ' (מס' נדה דף ס"א ע"ב) האי מאן דרמה ל' חוטא דכיתנא בגלימ' ונתקי' ולא ידע אי נתקי' שפיר דמי מטעם שהוא מדרבנן כו' עכ"ל. ולפי דברי האו"ז יש ליישב שהרי יש לאיסור זה סמך בקרא ולכן החמירו בו (ועיין באו"ה שם אות ח' ועיין בר"ן פ' גיד הנשה דיש ראשונים דלא מצרכי חטיטה, ועיין בד"ח על הרא"ש (שם סקל"א) בשם הדרכי משה, ומובנים דברי הרא"ש שכ' רק לשון נכון לחטט אחריהם דאין לזלזל באיסורי דרבנן דכל דחקון כעין דאורייתא תקון ואין להאריך כאן יותר.

ועכ"פ אף שאין לזלזל בהן מ"מ אינם רק מדרבנן וכמבואר באו"ה בשם הרא"ש והא"ז וכן מבואר בש"ג בשם ריא"ז וככל הראשונים הנ"ל וכפסק הרמ"א דכל החוטין וכן סתם קרומין, והקרום שעל הכסלים בכללן, אינם רק מדרבנן, ואין לפקפק בזה.

ג) ומאחר שביארנו שהקרום שעל הכסלים אסור מדרבנן, עלינו לקבוע מקום הקרום, דהיינו איזהו הקרום שאנו קוראים הקרמי דכפלי.

ובס' מנחת שמואל הרכה לעשות ספיקות בזה ומחלוקת בין הפוסקים, ובאמת אין כאן מקום ספק ועלינו להשוות הפוסקים ולמעוטי בפלוגתא עדיף בפרט במילי דרבנן.

ואף שהזכירו הפוסקים בדבריהם איזו שינויים, שלפעמים כתבו שהקרום הוא עב ולפעמים כתבו שהוא דק, אין מזה קושיא שהרי כבר נתבאר לעיל שהקרום העליון מתחבר בכמה מקומות עם שאר קרומים ושייך לקרותו עב, ועוד שאותו קרום בעצמו לפעמים נעשה עב ולפעמים דק והעיקר בזה הקבלה והמנהג שהרי יש כמה קרומין וכו"ל וא"א לבנות על מה שכתוב בספרים שהרי א"א למסור זה בכתב היטב וכמש"כ כבר הבעל העיטור, ופוק חזי מאי עמא דבר, והקרום שנהוג בכל העולם להסירו זהו הקרום שעל הכסלים שמוזכר בגמ', ואף שבאיזה מקומות הסירו עוד קרומין אין זה רק חומרא וכמו שכ' הבעל העיטור שהחמירו בדברים שאין להם מקור בגמרא (ומובא בטור סי' ס"ה) וכן איתא באו"ז (פ' אלו טריפות סי' תי"ג) וכבר מצינו בגמ' (חולין דף צ"א.) לענין שמנו של גיד דישאל קדושים הן נהגו בו איסור, ועיין ביש"ש (חולין פ"ק סי' ב') וז"ל כי מדין התלמוד אין הניקור קשה כ"כ רק שהוסיפו עליו אחרי כן כמו שהחמיר בעל העיטור בסדר הניקור ובארץ אשכנז החמירו יותר ויותר כו' עכ"ל.

ולאחר דרישה וחקירה במנהגי מדינות איירופא מאז ומקדם, שיש לנו ידיעה ע"י ט"ו מנקרים מכמה עיירות באירופא וכן מארץ ישראל, ובתוכם ב' מנקרים מומחים שכבר הגיעו לגבורות ועסקו במלאכה זו יותר מששים שנה, וכן אחר העיון בכמה ספרי ניקור, אין להסתפק בזה כלל והקרום א' שהוא הקרום העליון המתפשט בכל הכסלים זהו הקרמא דכפלי, וכן הוא סתימת לשון הרמ"א בס' ס"ד ס"ז וז"ל וכל אלו החלבים אין לחוש להם אלא באחוריים של בהמה אבל בחצי הבהמה של פנים אין בהם מחלבים אלו רק קצת מן הקרום שעל חלב הכסלים הנשאר בראש הדפנות על הכסלים הנשאר שם בראשה וצריך להסיר אותו קרום

משם עכ"ל, ואילו הי' צריך להגביה איזו קרומין עד שמגיע לאותו קרום לא היה לו להרמ"א לסתום דבריו.

והדבר מפורש בראשונים, עיין בהגהות מיימוני (הל' מאכלות אסורות פ"ז אות י') וז"ל וקרומ שעל הכסלים הוא שבכסלים סמוך לחזה עד קרום הבשר שסביב הדפנות שחותכין כדי שיכניס שם יד בודק הריאה עכ"ל, וזה ידוע שצריכין לחתוך ביותרת הכבד דהיינו בטרפש כדי לבדוק הריאה והקרומ א' מתפשט מעל הכסלים ועולה ע"ג היותרת, וביאר בהגה"מ שאין בכלל קרום זה רק מה שהוא על הכסלים ממש ולא מה שעולה על היותרת (ומסתימת דבריו משמע שאין צורך להסירו כלל, וכן השמיטו הבעל העיטור בסדר ניקור שלו, וגם אינו מוזכר בשו"ע, והרמ"א לא כתב רק שיש מצריכין לנקרו עיי"ש בס"י ס"ד סי"ב ובטור"ז סק"א, וכן בב"י סוף סי' ס"ה, ובדרכי תשובה סי' ס"ד סקע"ב).

וז"ל הסמ"ג קרום שבכסלים סמוך לחזה עם קרום הבשר שסביב לדפנות שחותכין כדי לתחוב ידו שם כדי לבדוק את הריאה אסור משום חלב מדברי סופרים נמצאת אומר הקרומים האסורים משום חלב הם שלשה, קרום שעל הטחול קרום שעל הכסלים קרום שעל הכליות עכ"ל (ומובא בערוה"ש סי' ס"ד סמ"ד) הרי שכתב שהקרומ שעל היותרת הוא בכלל הקרומ דכפלי וע"כ שזהו הקרום א' וכן נראה מדברי הספר התרומה ומובא בכל בו וז"ל, וצריך להסיר קרום מן הבהמה לצד פנים סמוך לדפנות ולחזה וזהו קרום שעל הכסלים וכן ביותרת צריך לקלוף מבחוץ והכל מפני שהחלב המכסה את הקרב שוכב שם כו' עכ"ל, ואף שהפסיק ואמר וזהו קרום שעל הכסלים, קודם שכתב מהיותרת, מ"מ מכיון שחזר וכוללן יחד ואמר שהכל מפני שחלב המכסה את הקרב שוכב שם נראה שכונתו לקרום א', ואולי ס"ל דהסרת קרום שעל היותרת הוא רק מטעם חומרא, עיין לקמן, ולפיכך מחלק ביניהן, ומ"מ הרי הקרום א' הוא הקרום שדומה להקרום שעל היותרת שחלב הקרב שוכב עליו, ומתפשט הקרום מהכסלים ע"ג היותרת. **ובאו"ה** כתב בשם הרוקח וז"ל וכשמסירים הקרום שעל הכסלים צריך להסיר עמו הקרום שעל יותרת הכבד והוא הנקרא חצר הכבד של צד חוץ נגד הכבד לפי שיוצא מן הכסלים חלב המכסה את הקרב ושוכב עליו עכ"ל, הרי מבואר שמסירין הקרום שעל היותרת ביחד עם הקרום שעל הכסלים, וזהו הקרום א' שנמשך ע"ג היותרת.

ומש"כ שמסירין קרום היותרת עמו ומשמע ביחד, ולא נמצא כן בדברי שאר הראשונים, זה תלוי באופן חתיכת הבהמה שמשנתה ממקום למקום, שגם כהיום יש מקומות שמניחין חלק מהטרפש מחובר להדפנות, ויש מקומות שמסירין אותו לגמרי.

ואין להקשות דאיך אפשר לחלק ולומר שהקרום א' אסור והקרום שעל היותרת אינו אסור שהרי הכל מחובר והוא קרום אחד, שהרי כבר כתבנו בשם הראב"ן שאפילו הקרום שעל הכסלים אינו אסור רק אגב הקרום המונח למעלה תחת הכליות, והכל קרום אחד ונאסר מטעם אגב, ולא החמירו חז"ל רק במה שעל הכסלים ממש (וכן אם טעם האיסור משום יניקה י"ל כן וכנ"ל).

וגם מדברי הראב"ן יש להוכיח שכונת הגמ' להקרום א', שהרי כתב שזהו הקרום שמפסיק בין החלב של כליות ובין הבשר שתחת הכליות (ואגב שצריך לקלוף אותו צד שתחת החלב צריך לקלוף את כל הקרום שעל הכסלים עכ"ל) דמשמע שהוא הקרום א' שנוגע בחלב הכליות. וכן איתא ברש"י חולין (דף ח:): בד"ה לא ליסחוף ובד"ה מפסיק עיי"ש בסוגיא.

גם אין להקשות לפי דברי הספר התרומה שטעם איסור הקרום הוא משום שחלב הקרב מונח עליו איך אפשר לחלק בין הקרום א' להקרום שעל הכסלים הרי גם שם מונח חלב שעל הקרב. דאין זה קרשיא שכבר שאלו להרמ"א מפני מה אין מנקרין הכבד דהיינו למה אין מסירין עור הכבד שהרי חלב הקרב מונח עליו, ועוד שהרי הכבד מחובר להיותרת ומפסיק בינו להחלב, ויותר יש לנקר הכבד שהחלב מונח עליו והשיב וז"ל שמנהג אבותינו בידינו והם היו יודעים הטעם עכ"ל (ומובא בס' זבח שמואל) ועיין בדרכי תשובה סי' ס"ד סקע"ה, והעיקר בזה שאין להוסיף על איסור דרבנן ובודאי יש טעם לחלק.

ומכיון שדברי הראשונים הנ"ל מוכיחין שהקרום א' הוא הקרמא דכפלי, ולא מצינו חולק עליהם, יש לפרש כל דברי הראשונים הכי, דליכא שום סתירה בדבריהם לזה, ומדברי הבעל העיטור שכתב וז"ל ומקלף בידו אותו קרום שעל הכסל וכשמקלף נראים ראשי החוטין אשר בכסל והן שלשה מימין ושנים משמאל, שלשה שמימין מתחלקין לב' ב', ושנים שמשמאל לשלשה שלשה נוטל ראשי הגיד בידו וממשיך ונמשכות מאליהן בעודן חס אבל בצונן צריך לפשפש אחריהן עכ"ל, אין להביא רא' שעל כרחק אין כונת הבעל העיטור לקרום א' שהרי אף כשמקלפין אותו לא נראין ראשי החוטין, שהם נאחזין בראשי הצלעות וכמבואר ברש"י ובתוס' (חולין דף צ"ג) וע"כ כונתו לקרום אחר, דיש לדחות שכונת הבעל העיטור שמתגלין ראשי החוטין למעלה סמוך לשדרה, שהרי מקלפין אותו מכל הכסלים, וי"ל שאין כונתו על ראשי הפיצולין שנאחזין בראשי הצלעות, ופשטות דבריו מורין שקאי על ראשי החוטין שהם סמוך לשדרה וכמבואר בספרי הניקור.

ועוד נראה שאין להביא רא' מדבריו כלל, שהרי בלא"ה אין לנו השימוש בזה להוציא כל החוטין ביד ויהי' נמשכין מאליהן, ואנו צריכין לחתוך בסכין כדי להוציאן וא"א להבין איך אפשר אם לא שיחתכו בתוך הבשר מקודם, ואולי נשתנה הטבע בזה וכמו שמצינו בזה כמה פעמים, וא"כ אין לנו לדמות הדברים ולדקדק הלכה מזה, רק יש לנקוט בדברי הראשונים המפרשים הנ"ל וכן איתא בספרי הניקור ויבואר עוד לקמן.

(ד) **הנה** כבר כתבנו לעיל שכתבו הספרי ניקור (עיין בדרכי תשובה סי' ס"ד סקל"ז) טעם לאסור הקרום שעל הכסלים משום שהם יונקין מן החלב, גם העתקנו דברי הראשונים שכתבו משום שחלב הקרב מונח עליו, או משום שחלב הכליות מונח עליו (וברש"י דף ח' מבואר שחלב נבלע בתוך הקרום עיי"ש). ורבינו ירוחם כתב משום שחלב שעל הכסלים מונח עליו. ויש לעיין למה אין כאן איסור דאורייתא, וכבר כתבנו בזה לענין חוטין, ומצאתי בס' אור זרוע פ' אלו טריפות

(סי' תי"ג) בענין החלב הדבוק לכרס שנהגו בו בני ריינוס היתר, וכתב רבינו יואל שאפילו הקרום המונח על החלב אינו אסור מדינא רק מטעם חומרא שהחמירו על עצמינו מפני המכסה ששוכב עליו (היינו החלב שעל הקרב שהוא תוחב קרום ונקלף והוא למעלה מקרום זה שמפסיק בינו להכרס), וראיה לזה מדקמני ג' קרמי ולא מני להא קרמא הדבוק לכרס, וגם הביא רא"י מדברי רש"י (דף ג. ד"ה ר' אמי) שכ' וז"ל נוטלין ממנו מעט למעלה מההוא דאיתרא (חלב שעל הקיבה מבפנים לעוגל) מפני שחלב הקרב שוכב עליו ואוכלין השאר עכ"ל.

והשיב לו רבינו אפרים מהא שחייבין כרת על קרום העליון שעל הכליות וקרום הטחול במקום הגס מפני שהחלב שוכב עליו, וע"ז השיב רבינו יואל וז"ל והא דאמרת (צ"ל דאמרת) שהקרום שעל הכרס מותר אלא משום שהחלב המכסה שוכב עליו היינו טעמא שיונק ודבק אל הבשר הכרס ומופרד מהמכסה, למעוטי הנך תלתא קרמי משום תרכא שדבוקים ממש לחלב הלכך יש מהם שאסורים אף מדאורייתא כו' ויש מהם דרבנן (כונתו לקרמא דכפלי שהוא מדרבנן) כו' עכ"ל. **הרי** מבואר שיש מדרגות בזה ותלוי אם דבוק להחלב או למקום אחר ויש לילך בחר במקום יניקתו (ויש בזה קצת סמך להקל באותו קרום שנשאר דבוק להכבד במקום האצבע, הדימע"ן).

וגם רבינו אפרים מודה בקרמא דכפלי שאינו אסור רק מדרבנן וכמבואר שם להדיא בדבריו, וגם אינו חולק על מה שכ' רש"י לענין החלב שעל הקיבה, ותלוי הדבר בקבלה ומנהג וכדברי הרמ"א הנ"ל לענין כבד.

ובדברי רבינו יואל יש לפרש דברי הכל בו (שמוכא ברמ"א סי' ס"ד סט"ו) לענין חלב שעל הדקין שא"צ להסיר רק הקרום עם הדבוק בו, דכל שדבוק בו ויונק ממנו יש לאסור ולא כל המונח תחתיו, ועיי"ש בפלתי מש"כ מדברי רש"י והרא"ש בענין איסור חלב שעל הדקין שאינו רק משום שסמוכין לחלב, והתפשטות חלב שעל הקרב (ואסור מדאורייתא), ועיי"ן שו"ת מהר"י ווייל (בדינין והלכות סי' מ"ד) וז"ל הא דמנקרין הכרכשתא (סוף הדקין) לאו משום דחלב גמור הוא אלא משום דנוגע בחלב הכליות כמו שפירשו רבים, ומה שנהגו להסיר הקרום מעל הכרס משום דחלב המכסה נוגע בו וכה"ג פרש"י פ' אלו טריפות אחלב דאיתרא עכ"ל.

וכן מתפרשין דברי האהל יצחק (סי' ג' בעמודי זהב סקט"ז) וז"ל ומקליף בידו אותו קרום שעל הכסלים כו' וצריך לקלוף אותו הקרום עם כל החלב אשר תחתיו הנגרר עמו וכל הנמשך עם הקרום הכל אסור משום שיונק מחלב של הכסלים עכ"ל, הרי שלא הצריך לנקר כל החלב שתחתיו רק מה שנגרר עם הקרום, ומבואר עפ"י דברי רבינו יואל הנ"ל, והכא קיל טפי שהרי רק דבוק בקרמא דכפלי שהוא רק מדרבנן.

ויש להבין שכזמני קדם ה" מתחשכין בכל שומן היתר, ואילו ה" מותר אותו חלב הדבוק בקרום, אפילו אי הוה רק דבר מועט, ה" מאספין ושומרין אותו. והנהגין לשייר הקרום ב' (המונח על הריפאלא), יש להם מקור בדברי אהל יצחק אלו, שזהו שיטת הרמ"א שמצריך לקלוף רק קרום אחד בחלק הפנים. ואולם בזבח

פרי תמרים

קעא

שמואל הצריך לקלוף גם הקרום ב', וכדי להבין הדברים יש להציע סוגיית הגמרא (חולין דף צ"ג).

(ה) וז"ל הגמ' דא"ר אבא א"ר יהודה אמר שמואל חלב שהבשר חופה אותו מותר אלמא שעל הכסלים אמר רחמנא ולא שבחוך הכסלים פרש"י חלב שעל הכסלים שתחת הכליות ונראה בגובה הכסלים ואח"כ נבלע תחת הבשר אדום דק ומתפשט תחת אותו בשר בכל הכסלים ומשהבשר חופהו מותר וכשכלה למטה אותו בשר יוצא ממנו קרום עב ולכן לבד קרום דק וקלוש המתפשט בכל הכסלים שאסור משום חלב כדלקמן ותחת אותו קרום עב יש חלב ויש שנוהגים איסור באותו חלב לפי שאותו קרום אינו חשוב חיפוי בשר שדק הוא אבל בארץ אשכנז נוהגין בו היתר וגם בעיני נראה דחיפוי גמור הוא עכ"ל, והעתיקו הטור (סי' ס"ד). והנה מש"כ שאסור משום חלב כדלקמן, כונתו להאיסור דקרמא דכפלי שהוא מג' קרמא דחלב, ונחלקו האחרונים בביאור דברי רש"י אלו, שבדברי חמודות (אות י"ג) כתב שהקרום דק וקלוש מתפשט בכל הכסלים, וכן בספר שלחן גבוה (ומובא בדרכי תשובה שם סקל"ה), וזהו הקרמא דכפלי שמונח על כל הכסלים (הקרום א'), והקרום עב ולכן אינו מתפשט בכל הכסלים ומונח תחת הקרום א', ויוצא אחר כלות הבשר אדום דק, שזהו הטריפה קאלנער, וכמו שמבואר לעיל שהקרום עב ולכן נעשה מחיבור ב' עורות שיוצאין מהבשר (א' מלמעלה וא' מלמטה). ונחלקו אם הקרום עב ולכן מיקרי חיפוי בשר או לא (ועיין בחמונה א').

ולפי פירוש זה יש להבין מש"כ התוס' (שם ד"ה בעי לחטוטי) שהחוטין כיון דבלא"ה רובן גלויין אף מה שבחוך הבשר אסור מדרבנן עכ"ל, והרי הרא"ש כתב דשמא מגולין קצת קודם שיכנסו לבשר, ואיך אפשר שנחלקו במציאות, ואין לומר שכונת התוס' שרוב החוטין מגולין קצת, שהרי במדרכי כתב שרובה מגולה עיי"ש, אכן י"ל שהרא"ש ס"ל שהקרום עב ולכן הוה חיפוי בשר (וכן פסק בקיצור פסקי הרא"ש) והחוטין מונחין תחת אותו קרום וממילא הוה מכוסין, והתוס' ס"ל (בתי' זו) שלא נחשב לחיפוי בשר וממילא הוה מגולין.

ובספרי הניקור הקשו מדברי רש"י לעיל (דף ח:) וז"ל בד"ה מפסיק בין חלב לבשר והוא אותו קרום שאנו נוטלים מן הכסלים שקורין פלאנק"ש ועב וחזק הוא לכך אסור שחלב נבלע בו אבל אין נבלע כ"כ שיהא זב לבשר שתחתיו עכ"ל, הרי שכ' רש"י שהקרום שעל הכסלים עב וחזק הוא, וכאן כתב רש"י שהוא דק וקלוש.

ולפי מה שביארנו לעיל אינו קשה כ"כ, שהרי יש מקומות שהוא חזק ויש מקומות שהוא דק, וכה ראייתי בעצמי שלמעלה במקום בשר המתניים שנקרא ברש"י לונבי"ל ובלשון המנקרים לעדווי"ץ (עיין באהל יצחק סי' ה' בעמודי זהב אות כ"ג) (והנכרים קוראים לחתיכה זו פילי"י סטע"ק בלעז ואומרים שהוא המוכחר שבבשר הבהמה) ומונח תחת השדרה כחלל שכן ב' דופני הבהמה, באופן שהקרום א' מתפשט מכסל של צד ימין של הבהמה לבשר הלונבי"ל (דהיינו שהוא דבוק מתחתיו) ומשם לצד שמאל של הבהמה, והקרום שדבוק לבשר הלונבי"ל

הוא דק מאוד, וע"ג הכסלים הוא יותר עב (ועיין בדרכי תשובה שם סקל"ח שכ' וקרום דק דבוק הוא ע"ג בשר המתנים כצפורן כבשר).

וראיתי מתרצים שכונת רש"י הוא רק שאינו כ"כ דק כמו הקרום שיש על כל חלב, שכ' רש"י (שם ט. ד"ה מעילאי נמי) שאין חלב שאין לו קרום דק מלמעלה ויש לחוש דאידי דממשמשא ידא דטבחא מפתת עיי"ש, וזה דק מאוד וכנראה כחוש.

עוד י"ל עפ"י מה שאיתא בכנה"ג סי' ס"ד שאפילו באותן מקומות שמקליין לענין החלב שתחת הקרום עב ולבן מ"מ מסירין הקרום בעצמו מטעם חומרא (שכל קרום שלא נזכר בג' קרמי דתרבא הוא רק חומרא וכדברי רבינו יואל וכן נראה מהאור"ז שם סי' תמ"ח במש"כ לענין יותרת הכבד), וא"כ י"ל שכונת רש"י בדף ח' הוא שמסירין מהכסלים גם הקרום עב מפני החלב שנבלע בו מטעם חומרא, ואף שהדבר דחוק יש לזה סמוכין בדברי רבינו ירוחם וז"ל נהגו מנקרי הבשר לקלוף ולהסיר הקרום שעל הבשר ששוכב עליו חלב הכסלים ויפה עושין וכן ראוי לעשות כי אותו הוא אסור מחמת החלב ששוכב עליו וצריך קליפה כמו שכ' למעלה כי אעפ"י שאין לחוש שנבלע מן החלב כבשר מחמת הקרום המפסיקו מ"מ הקרום אסור עכ"ל, ולעיל כתב וז"ל ואין לנו לחוש בעוד החלב בבהמה שיבקע הקרום שתחת החלב סמוך לבשר ויזוב החלב כבשר שהקרום ההוא עב כו' וגם יש קרום על הבשר עב כאשר אכתוב בסמוך כו' עכ"ל, הרי שנראה מדבריו שמדבר מב' קרומין.

ובגוף דברי הכנה"ג יש לעיין שהביא מי שפסק שגם הקרום עב ולבן מותר, והק' עליו ממשמעות הב"י שכ' וז"ל אבל בשור ראיתי רוב המנקרים שמסירין רק הקרום הלבן לבד עכ"ל הב"י (ואינו לשון האגור עיין בכנה"ג), ואולם עיין בדרכי משה הארוך שכ' דיש נוהגין ליטול משם הקרום העב ומניחין לחלב אשר תחתיו ולא מצאו ידיהם ורגליהם עכ"ל ולכאורה נראה שכונתו להקשות שאם מתירין החלב, כ"ש דיש להתיר הקרום עב ולבן דאין בו צד איסור.

ובספר טהרת אהרן וכן בס' זבחי שמואל (שדכריו בנויין על דברי בעל טהרת אהרן) פירשו דברי רש"י באופן אחר, ומקורן מת' מהר"י סוריזאנה (שקדם להם כמו מאה שנה), שהם כתבו שהקרום עב ולבן הוא הקרמא דכפלי המתפשט בכל הכסלים (וכדברי רש"י בדף ח'), והיינו קרום א', ותחתיו יש קרום דק דהיינו הקרום ב', ונחלקו בהחלב שמונת תחת הקרום ב', ושמעתי משוחט ת"ח פירוש דברי רש"י בזה, שכתב וז"ל וכשכלה למטה אותו בשר יוצא ממנו קרום עב ולבן (לבד קרום דק וקלוש) המתפשט בכל הכסלים שאסור משום חלב כדלקמן. ע"כ, ומש"כ רש"י לבד קרום דק וקלוש לא קאי אמה שכ' רש"י שאסור משום חלב כדלקמן שהוא הקרמא דכפלי שמבואר לקמן, שהרי הקרמא דכפלי הוא הקרום א' והוא למעלה ע"ג הקרום דק וכמש"כ לעיל באריכות, וכונת רש"י שהקרום עב ולבן מתפשט בכל הכסלים (וכאילו המלות "לבד קרום דק וקלוש" הם בסוגריים).

ומצאתי ראייה לפירוש זה בספר האגור (בסי' אלף קע"ה) בא"ד וז"ל הקרום עב ולבן המתפשט בכל הכסלים ותחת אותו קרום יש לובן חלב ורבו האוסרין ובאשכנז מתידין כמו שכ' בעל הטורים עכ"ל, הרי מפורש בדבריו שהקרום עב ולבן מתפשט על כל הכסלים, ומה שיש לדקדק כפי' זה, דלשון רש"י דחוק הוא שכ' ותחת אותו קרום עב יש חלב שהרי יש עוד קרום דק תחתיו ואח"כ מונח החלב שחלוקין עליו, אכן בהגהות מיימוני ובטור השמיטו תיבת עב.

והנה לפירוש זה החלב שמונח תחת הקרום א' (דהיינו בין הקרום א' והקרום ב') אסור, שהקרום א' לבד לא חשיב חיפוי בשר וכמבואר בת' הרשב"א (סי' ש"ח), וגם הקרום ב' אסור משום החלב האסור שמונח עליו (כן כ' בעל זבח שמואל), ולא נחלקו רק בהחלב שתחת הקרום ב', ומבואר בזבח שמואל שגם בחלק הפנים יש חלב זה, וכבר כתבנו שבאהל יצחק חולק ע"ז עפ"י דברי הרמ"א שלא הצריך להסיר רק קרום א'.

וז"ל הרמ"א שם (סי' ס"ד ס"ז) ויש נוהגין להפריד ג"כ הבשר הנדבק שם זה ע"ג זה ולגרור החלב שביניהם ויש מתידין משום דמחשב חיפוי בשר וכן המנהג באשכנז עכ"ל, וכתב באהל יצחק (סי' ג') בעמודי זהב סק"ז) וז"ל ותחת אותו קרום (שעל הכסלים) יש עוד קרום עב וקצת אדום ותחת קרום זה יש חלב ועל זה יש מחלוקת הפוסקים כו' וכן נוהגין שאין מנקרין אלא אותו הקרום שלמעלה עם כל הנגרר עמו כו' עכ"ל, ומבואר שחולק על הזבח שמואל גם כזה, ופירש שהקרום עב ולבן הוא בשר הנפרד (הריפאלא) ונחלקו בחלב שתחתיו, ומקורו ברמ"א שכ' שמפרידין הבשר.

ובאמת יש לעיין למה לא נחשב זה הבשר לחיפוי לכו"ע, שהרי בבשר אדום דק כו"ע מודו דמיחשב לחיפוי בשר, ורק בתרבא דתותי מתני קאמר בגמ' דפירוקי מיפרקי בחיי הבהמה, ודברי הרמ"א כאן מיירי בחלק הפנים שעל זה קאי מה שכ' בשר הנדבק שם דהיינו בחלק הפנים, והכי מפורש בלבוש (ס"ז).

(ובזה יש להקשות על מה שראיתי בשם רב גדול אחד שכתב לפרש דברי הרמ"א שאין בחלק הפנים רק מקצת קרום כו' דהיינו דוקא חלק הפנים שלפני הטרפס, וכנראה כונתו שחוטכין כל בשר הריפאלא ובאשכנז אין מפרידין אותו הרי שהוא בכלל חלק הפנים, ובלאו"ה אין הדברים מובנים), וכל הראשונים נקטו לשון קרום עב ולבן (חוץ מבס' יראים שכ' לשון קרום הבשר שעל הכסלים) ולמה כתב הרמ"א לשון בשר, ובלבוש כ' חלב שתחת הקרום עב כו' עיי"ש.

ונראה שאין כונת הרמ"א לומר שבזה נחלקו הראשונים, רק דיש נוהגין מטעם חומרא להסיר החלב מתחת בשר הנפרד, מכיון שהוא מתפשט מתחת הקרום עב ולבן וכו"ל, ובאשכנז (וכן בקראקא) לא נהגו כלל להסיר החלב אפילו מתחת הקרום עב ולבן, ולפי"ז מפרש הרמ"א המחלוקת כדרך הראשון שזכרנו, ואתא שפיר מה שנהגו במקצת מקומות שמפרידין הבשר אבל אינם מנקרים כל מה שתחתיו, רק מן הגיד שהוא סמוך לשפת הבשר הריפאלא עד שפת הדע"ק מנקרין (כונתי שהגיד היורד מן החזה לתוך בשר הריפאלא סמוך לשפתו התחתון, יורד עוד לתוך בשר הדע"ק, וכשמפרידין בשר הריפאלא מעל בשר הדע"ק, אז

נוטלין הגיד מן הדי"ק ומנקרין כל החלב מן הגיד עד שפת הדע"ק, ולכאורה אין לזה מובן כלל, שאם חוששין לשיטת הרמ"א הי' לנו לנקר כל החלב שתחת הבשר, אבל אי' נימא שכל החשש הוא רק חומרא משום שהחלב שתחת הקרום עב ולבן מתפשט שם, י"ל שסומכין על הגיד שהוא גבול ניכר, שלעולם הוא תחת בשר הריפאלא, ולא יבואו לטעות, לשייר גם מה שתחת הקרום עב בלבד.

ונחזור על דברינו בקיצור, שיטת הרמ"א (לפי בעל אהל יצחק) שצריכין להפריד הבשר שתחת הצלעות (הריפאלא) ולגרור החלב שביניהם (לשיטת החולקים על רש"י) וכתב האהל יצחק שלא נהגו כן, ולפי דברינו זה רק לחומרא, וגם הרמ"א מודה להלבוש דהכונה להקרום עב ולבן המתפשט על בשר הדע"ק, וגם בזה לא נהגו לגרור החלב מתחתיו, ושיטת בעל זבח שמואל דקאי על החלב שתחת הקרום ב' (ע"ג בשר הריפאלא), וגם בזה כתב הזבח שמואל שלא נהגו כן.

ולפי הדרך הראשון א"צ להסיר הקרום ב', ולשיטת הזבח שמואל צריכין להסירו והקרום עב ולבן לאותן שמתירין החלב שתחתיו, כתבנו לעיל שהכנה"ג כתב שצריכין להסירו, ולשיטת הזבח שמואל זה קאי על הקרום א' (ולא על מה שאנו קוראים הקרום עב ולבן), ומדברי הרמ"א לא משמע כדברי הכנה"ג שהרי כתב שרק קרום א' מסירין, ואולי גם הכנה"ג כוננו רק בחלק האחוריים, ועיין לקמן, (ולשיטת האוסרים החלב שתחתיו אפשר שצריכין להסיר הקרום עב ולבן אף לשיטת בעל זבח שמואל, שהרי החלב שמונח תחת הקרום ב' מונח עליו, וצ"ע שלא הזכירו, ואפשר דס"ל דרק ע"ג בשר הריפאלא יש חלב ממש).

(ובארץ ישראל כהיום, אין מחמירין להפריד הבשר ולגרור כל החלב שביניהם, הרי שאין מחמירין כשיטת הרמ"א (לפי דברי בעל אהל יצחק), רק שמפרידין הבשר עד מקום שראשי העצמות של הצלעות מונחין שם, וגוררין החלב שעליהן, ואין לזה שום מקור, שהרי משאירין כל שאר החלב ורק מה שע"ג העצמות גוררין, ובספרי הניקור לא הזכירו רק שמסירין ראש העצם של הצלע הי"ג שנשאר בחלק הפנים משום שנכפף בסופו, והא הזכירו עצמות בלשון רבים משום שמסירין מב' דופני הבהמה קצה הצלע הי"ג, וכן ראיתי מפורש בס' טהרת אהרן בלשון אידיש שכ' ביינדע"ל בלשון יחיד, וגם מה שמסירין קצת מן הקרום שמונח בצד התחתון של בשר הריפאלא אין לזה שום מקור ולא נזכר בשום מקום, ובאמת בירושלים מאז ומקדם, הי' נוהגין להשליך כל בשר הריפאלא, ומאין יצא להם מנהג זה, ונראה שחוששין אולי ישאר קצת מן החלב, שע"ג ראשי העצמות, דבוק בהקרום שעל גביו (מתחת לבשר הריפאלא) ולפיכך מסירין אותו, אבל אין לזה שום מקור, וגם באותו חלב עצמו אין שום מקור להסירו, והוא כנגד דברי הרמ"א, ואין לומר שחוששין לשיטת האוסרים ברמ"א שהרי אינם גוררים כל החלב מתחת הבשר הנפרד, ורק בקצת מקומות נוטלין משם החלב (אצל הגיד) ואודות מה שמוזכר בספרי הניקור להסיר קצה הצלע הי"ג, אין זה אלא חומרא בעלמא, שהרי אפילו הצלע הי"ג בעצמו אינו אלא חומרא, ובאיזה מקומות הי' משאירין חלק התחתון של הצלע, והרמ"א לא הזכירו (ושמעתי שכהיום אפילו אצל נכרים אין משאירין ראשי העצמות שאין צורך בהם).

ז' והנה שמעתי שבקצת מקומות הי' מסירין הקרום עב ולבן וגם החלב שתחתיו רק שלא הי' מדקדקים אם נשאר קצת משהו של חלב, ולכאורה אין לזה מוכן. ואולם כבר כ' המהרש"ל ביש"ש (פג"ה סי' ה') וז"ל בא"ד ובגליל שלנו נהגו הטבחים להסיר אותו חלב שתחת הקרום העב אף בחלק שלפנים אלא שאין מנקרים אותו לגמרי אלא דרך העברה עכ"ל. ויש לדקדק, שאם לא נחשב הקרום עב לחיפוי בשר, מה חילוק יש בין חלק הפנים לחלק האחוריים, וכי מיעט התורה חלק הפנים מאיסור חלב.

ויש להקדים בזה דברי ת' מהר"י סוראזינה ז"ל וז"ל רצה הרב ז"ל (ר"ל רש"י) לבנות חיל וחומה וישם בריח ודלתים להשכית כל ויכוח ולסלק כל ספק ואמר שקורין נומביל"ש (צ"ל לונביל"ש) להראות מקום אסור החלב בדפנות ובמתנים בגבול נפרד (כבר כתבנו שזו מקום הפילי"י סטע"ק) ולא בכל הדפנות כו' הביא ראיות ברורות ועצומות הן מחכמי הגמרא והן מהפוסקים שכל מגמת דבריהם אינם במקום ציור הה' אצבעות (היינו החלב שעל בשר הדע"ק וכו"ל) כו' ונתכוון אות באות לדעת מורי כמהר"ר צבי ז"ל מקרקא (המהר"ץ ז"ל) בספר הניקור שלו כו' שדבריו אין צריכין חיזוק כו' שמעולם אלו עמודי עולם רש"י והרמב"ם (שנחלקו במקום חלב שתחת המתניים שאסרו בגמ' משום דבהמה בחיי' פירוקי מפרקא, ואף שבשר חופה אותו אפשר שכחי' הי' מגולה וכל הגאונים והפוסקים לא נכנסו בפלוגתא דהני רבוותא של חכמי רבני קנדוא"ה וקוסטנטינ"ה ולית מאן דכר שמ"י של ה' אצבעות, וכי הי' ידיהם של חכמי הגמ' והפוסקים כבדים לכתוב באר היטב ותחת אותו קרום דק יש בו חמשה קוים של בשר אדום ובין קו לקו יש חלב (או לשון כדומה לזה) ושם איכא פלגותא דרבוותא וכו' ולא לכתוב דבריהם סתומים שהעיקר חסר מן הספר ורבים טועים בהכנת דבריהם (ומבואר מד' המהר"י סוריזאנה שסימן זה הוא סימן מובהק וא"א לטעות בו, ובאמת כל רואה יודה שהוא דבר ברור, כפרט בכבש).

אלא ע"כ צריכין אנחנו למימר דלא מיירי פלוגתותיהם בה' אצבעות כו' אי אחם מודים שמחלוקת רש"י היא בחלב שתחת העור הדק, לפי שיש בכסלים ב' עורות עור עב ולבן ותחתיו יש חלב דכו"ע בכל תפוצות ישראל נוהגין בו איסור דחלב גמור הוא, ותחת אותו חלב יש עוד עור דק שכן כתבו המפרשים קרום דק וקלוש, ותחת הקרום הדק יש עוד חלב ובחלב זה יש פלוגתא יש מתירים כרש"י דסובר דחיפוי גמור הוא כו' (שוב הביא ראי' לדברי רש"י וכמו שנהגו במקומו, ושוב כתב וז"ל) היאך נדחקו כו' לפרש שהחלב שתחת העור הדק הם הה' אצבעות הנזכרות והוא מ' שאמרו חז"ל בהמה בחייה פירוקי מפרקי כו' הלא חוש הראות מכחיש לגמרי כי כשמגביהים עור הדק עדיין לא נראה ולא נמצא שום ציור דמות של הה' אצבעות כי עדיין יש ביניהם דהיינו תחת החלב אשר תחת העור הדק עוד עור של בשר אדום ותחתיו יש ציור של ה' אצבעות הני', נמצא שאלו הה' אצבעות הם מחופים בג' חפויי' עור העב ועור הדק ועור של בשר אדום המתפשט בכל הכסל כו' ומה במקום שנחלקו רש"י והרמב"ם ז"ל הרמב"ם נתן טעם לדבריו (צ"ע בזה, ואולי כונתו להרשב"א כתשובותיו סי' ש"ח) ואמר שהחלב שתחת העור

הדק אסור מפני שהוא דק וקליש ואינו חשיב חיפוי. משמע הא אם הי' העור עב הי' מכשירו, הכא כ"ש וק"ו בנו של ק"ו שלא הי' אוסר הה' אצבעות הנ' שהם מחופים בג' חפויים כדאמרן. גם אינו ממה שאמרו רז"ל בהמה בחייה כו' כי השומן מאלו הה' אצבעות דבוק כ"כ בבשר שקשה להפרידו ואינו קא מפרקי שהוא סגור ומסוגר בבשר מכל צד, ומה שאמרו רז"ל פרוקי קא מפרקי הוא החלב שאמר הרמב"ם שהוא כמו ב' פתילות נראין מבחוץ, והשומן מהה' אצבעות הנ' אינם דומים לפתילות כלל, זאת ועוד תראו נפלאות מדברי חז"ל כי במקום שנראים אלו שתי פתילות כשהבשר חם העינים רואות כשמושכים הכסל היאך החלב פרוקי קא מפרקי כו' עכ"ל ועיי"ש עוד שהאריך להוכיח שהשומן של הה' אצבעות אין בו סימני חלב והם רק שומן בעלמא.

הנה מבואר שמקור פירושו של בעל זבח שמואל, שהעתיקו מספר טהרת אהרן. הוא מתשובה זו, גם מבואר שסברת רבני קאנדיאה לאסור הה' אצבעות הוא מתרי טעמא, דפירוקי מיפרקא הבשר וגם אינו חיפוי כלל, וכנראה שהם אוסרים גם מה שתחת הבשר אדום, דהיינו הטריפה קאלנער, והמהר"י סוראזינה מתיר גם מה שתחת הקרום עב ולבן, שגם שם יש ג' חיפויים (אף שאינו של בשר).

ואפשר דקרא להקרום עב ולבן, עור של בשר אדום, מפני שהוא מתורכר ויוצא מהבשר, ועכ"פ אילו היה אוסר החלב שתחת הקרום עב ולבן, לא היה לו לשנות הפשט ברש"י ולומר שרש"י קאי על החלב שתחת הקרום כ', שהי' יכול לומר דקאי על החלב שעל בשר הדע"ק לאחר כלות הטריפה קאלנער, שהרי רש"י נמי מיירי במקום שכלה הבשר אדום דק וכנ"ל, וע"כ שמתיר לגמרי אותו חלב שעל בשר הדע"ק, והא דקאמר שגם רש"י אוסר החלב שתחת הקרום א' צ"ע, שהרי כתב שרש"י עשה בריח ודלתים בגבול נפרד אצל המתניים שקורין לונכיל"ש שזהו חלב שעל הכסלים, ועיין ברש"י על התורה (ויקרא ג' ה') הכסלים פלנקי"ן בלעז כן' וזהו החלב שתחת המתניים שקורין בלעז לונכיל"ש לוכן הנראה למעלה בגובה הכסלים ובתחתיתו הבשר חופהו עכ"ל, וא"כ קשה למה כ' שגם רש"י מודה בזה (ואין נראה שכונתו דאסרינן החלב רק מחומרא, שהרי כתב דחלב גמור הוא) וצ"ל שאין כונת המהר"י סוראזינה רק להחלב שלמעלה בגובה הכסלים תחת הקרום א', ורק בחלק אחוריים אוסר החלב, ואעפ"י שכזבח שמואל קאמר בפירושו ששייך אף בחלק הפנים, צ"ל שזה רק מחומרא, שהרי מקור הדברים הוא במהר"י סוראזינה והרי כתב דיש גבול לחלב הכסלים לשיטת רש"י.

וחכמי קאנדיאה"ה שאמרו הטעם משום פירוקי מיפרקא מוכח דאסרי גם החלב שתחת הטריפה קאלנער דאי הי' אוסרינן רק מה שתחת הקרום עב ולבן הי' סגי לומר שאין הקרום נחשב לחיפוי, ובאמת שקשה קצת לדבריהם דברי רש"י שכ' שהחלב נבלע תחת בשר אדום דק ואח"כ מתפשט תחת הקרום עב, ותחת הבשר מותר ורק אח"כ יש מחלוקת, ולדבריהם גם הקרום עב הוא בשר דק ופירוקי מיפרקי וצ"ל דמקודם שמתפשט תחתיו יש בשר שאינו מיפרק, גם קשה שלא נזכר בדברי רש"י סברא של פירוקי מיפרקי, גם אין לומר שלדבריהם החלב שתחת הקרום עב אסור מטעם שאינו חיפוי בשר, ולא הוצרכו להטעם של פירוקי

מיפרקי רק לאסור מה שתחת הטריפה קאלנער, שהרי מדברי רש"י מוכח שעד הקרום עב מותר לכו"ע וע"כ שקוראים לזה דהיינו להטריפה קאלנער, הקרום עב, ואולם לפי מה שציידנו שהמהר"י סוראזינה קרא להקרום עב עור של בשר אדום. אפשר לומר שהם לא אסרו רק מה שתחתיו, רק שקשה דא"כ למה הוצרכו להטעם של פירוקי מיפרקא וכנ"ל.

והנה כבר העיר המהר"י סוראזינה שמנהג כל המקומות לאכול החלב שעל בשר הדע"ק וכנ"ל בריש דברינו, ופי' המחלוקת ברש"י לענין החלב שתחת הקרום ב', ושגם בזה הי' נוהגין להקל, ופירוקי מיפרקי לא שייך רק אצל המתניים, וא"כ יש להקשות על הזבח שמואל שהביא פירושו של המהר"י סוראזינה ושוב כתב שהטריפה קאלנער אסור, וגם הקאלנער שתחתיו צריך קליפה מב' צדדים, וגם הדעק שתחתיו צריך קליפה מצד א', וכתב הטעם לאסור הטריפה קאלנער שהוא חלב מתניים שהחלב מתכסה בו (ונחלקו בזה ספרי הניקור).

וז"ל בעל זבח שמואל ותחתיו (של הטריפה קאלנער) מונח עוד ב' חתיכות בשר זה ע"ג זה ואותו חתיכת בשר המונח באמצע שקורין כל"א דאש כשרה קאלנער משום שהם דבוקים בחלב המתניים, והבהמה בחייה פירוקי מיפרקי וצריך להקליף אותו בשר האמצעי משני צדדים בין מלמעלה ובין למטה וצריך לחתוך גם הקנוקנות אבל חתיכות בשר שלישי התחתון שקורין כו' דע"ק כל"א אינו צריך לקלוף אלא בצד אחת וצריך למשוך ממנו הגידין שבאו מהקושליץ כו' וכשכלים הג' חתיכות דהיינו כלפי חוט השדרה יש שם חלב המתניים שאמר שמואל האי תרבא דתותי מתני כו' ושיעור רחב של זה החלב בשור הגדול כמו טפח ומונח באמצע בין אלו הג' חתיכות ובין בשר שקורין קושליץ"ן או חוט השדרה או גרא"ד וזהו החלב מתפשט בין אלו הג' חתיכות וזהו פירוקי מפרקי כמו שפירשתי למעלה.

כתב הרא"ש לפי שאין הכל בקיאין באיזה מקום הבהמה מתפרקת בחי' נתן הרמב"ם סימן לדבר וכתב כל מקום שתמצא בו חלב תחת הבשר והבשר מקיפו מכל סביביו ולא יראה עד שיקרע הבשר הרי זה מותר עכ"ל של הזבח שמואל. ולשונו אינו מבורר שמתחילה כתב על הטריפה קאלנער שהוא תרבא דתותי מתני ושוב כתב שהקאלנער (הבשר האמצעי) דבוק בחלב המתניים (וכ' לשון רבים), ואפשר שקאי גם על בשר הדע"ק, ופירוקי מיפרקי, ושוב כתב שחלב המתניים הוא כמו טפח בין החוט השדרה וכלות הג' חתיכות בשר, ושוב כתב שהוא מתפשט בין הג' חתיכות. גם צריך להבין מהו הקליפה שהצריך בבשר הדע"ק, שבספרי הניקור מצינו קליפה מהבשר ממש, או קליפת החלב מהבשר, או קליפת קרום מהבשר. גם יש לעיין עד היכן הצריך לקלוף הדע"ק, שהרי בשר הקאלנער אינו רק בחלק העליון של הבהמה וכנ"ל (דהיינו כלפי השדרה).

והעיקר בזה שקשה שהרי כבר העיד המהר"י סוראזינה שנוהגין היתר בהחלב שעל הדע"ק, ובעל טהרת אהרן שקדם להזבח שמואל, העתיק ג"כ פירושו של המהר"י סוראזינה בדברי רש"י, ולא כתב כלם מהטריפה קאלנער או מקליפת הדע"ק (ובעל צנה דוד הביא מהטריפה קאלנער, אבל הוא הי' תלמידו של הזבח

שמואל וכמש"כ בס' זבח שמואל) וכן בספר אהל יצחק לא הביא מזה ושהי' שור"ב בפעסט והביא מנהגי ארץ הגר). רק הביא מניקור הקלין או פלאנקין או דעק, שיש לו ג' שמות, ועיין בדרכי תשובה סי' ס"ד סקפ"א, שנקרא קלין משום שצד א' רחב וצד השני חד, ומקומו אצל הקני"א ריפ"ל (עיין דרכי תשובה סי' ס"ה סקע"ג שזה בשטח עצם הקוליות) ואצל ההויך פעלק שהוא במקום הכחל בפרה, ואצל השיל"ט המחובר לקושלי"ץ שהוא אצל החוט השדרה וכו"ל, ואין זה כל בשר הדע"ק המתפשט על כל הכסלים, ובזבח שמואל מבואר שיש למעלה בהדע"ק נגד הקלין עור לבן וקורין אותו טריפה לייל"ך ומבואר שאינו אחד (עיין באהל יצחק סי' ה' סעיף ט'). גם הביא בעל אהל יצחק (שם סעיף י') ענין ניקור הקראגע"ן שזהו הקאלנער ולא כתב כלום מהטריפה קאלנער או הדעק, וכנראה שמקורו של הזבח שמואל הוא הס' לחם הפנים (שהי' חתנו של המג"א ז"ל) שהביא בסוף ספרו דיני הניקור בקצרה (והעתיקו בס' חגורת שמואל שנדפס עם הלבוש, וגם בס' ערוך השלחן סוף סי' ס"ה) והביאו הזבח שמואל וגם הטהרת אהרן כמה פעמים, שהלחם הפנים הביא מהטריפה קאלנער והקאלנער ושוב כתב ז"ל ובין הכסל והקושליץ יש שם חלב הוא תרבא דתותי מתני מקלפין וגוררין היטב עכ"ל.

ומשמעות דכריו שרק שם היה תרבא דתותי מתני והוא דאוסר מה שבין הג' חתיכות בשר נראה שהוא רק מטעם חומרא, וכן נראה כונת בעל זבח שמואל, שהרי כבר העיר לנו המהר"י סוראזינה שהי' נוהגין היתר בה' אצבעות בכל המדינות, והי' כמאה שנה לפני הזבח שמואל, וצ"ל שבאיזה מקומות שוב החמירו בזה ומחשש פירוקי מפרקא שהוא דבוק בחלב המתניים וכלשונו של הזבח שמואל אבל אין כונתו לומר שיש בזה חלב דאורייתא, שהרי כבר כתב המהר"י סוראזינה שמוכת בכל הפוסקים דתרבא דתותי מתני הוא רק למעלה בגובה הכסלים (ובמדינת הגר לא החמירו בזה כמבואר באהל יצחק).

וכבר כתבנו מדברי רש"י שכתב שהוא בגובה הכסלים (ועיין שם בחולין דף צג. ברש"י ד"ה חלב שהכשר חופה אותו ובד"ה האי תרבא דתותי מתני, וברש"י על התורה הנ"ל), ובתרבא דקליבוסתא (שם בחולין) פי' רש"י שיש עצם מחובר לראש האלי' למעלה ועליו יש חלב תחת ראש המתן שקורין לונבי"ל עכ"ל, הרי שגם חלב זה, שהוא בכלל חלב שעל הכסלים וכמבואר בגמרא, הוא למעלה אצל המתניים.

ועיין ברי"ף שפירש האי דתרבא דקליבוסתא אסור וענוש כרת פי' היכא דליפן אטמהתא (מקום חיבור הירכיים) זהו חלב שעל הכסלים ולפיכך נקרא מי שרגלו גבוהה מחברתה כסול כדתנן השחול והכסול, והעתיקו הרא"ש וכן הוא בס' האשכול, ולא מצינו בגמ' עוד רק החלב שתחת המתניים שגם זה בכלל החלב שעל הכסלים וגם זה הוא בגובה שהרי כתב הרי"ף שכסל הוא למעלה במקום חיבור הירכיים, ובאמת כבר הבאתי שבלשון המנקרים נקרא חתיכת הקלין שמונת שם למעלה, פלאנקין.

גם ברמב"ם (הל' מאכלות אסורות פ"ז הלכה ו') כתב וז"ל חלב שבעיקרי הירכות מבפנים חייבין עליו כרת והוא החלב שעל הכסלים עכ"ל ועיי"ש בהגהת מיימוני שכ"כ גם השאלות והבה"ג, ובהלכה ח' הביא הרמב"ם הדין דתרבא דתותי מתני' וז"ל יש כמו שתי פתילות של חלב בעיקרי המתנים סמוך לראש הירך כו' עכ"ל הרי שכתב שחלב שעל הכסלים הוא בעיקרי הירכות או סמוך לראש הירך בעיקרי המתנים. וכבר האריך המשיב דבר (להג' נצי"ב ז"ל והביאו הדרכי תשובה בסי' ס"ד סקמ"ט) בחי' ד סי' כ"א, להוכיח מקום חלב שעל הכסלים וז"ל ובאמת עיקר חלב שעל הכסלים הוא הסמוך לכליות כמפורש בתורה ואת החלב אשר עליהן (היינו הכליות) אשר על הכסלים, ותניא בת"כ ויקרא, אשר על הכסלים זהו החלב שעל הפקוקלות והפי' הוא חיבור שמחבר הירכים כמו מן הפקק ולמעלה. והכי פי' הרי"ף כו' וכן פי' הרמב"ם ז"ל והביאו הטור כו' ותדע שכשנשאל הרשב"א (סי' ש"ח) על החלב שתחת הקרום הדק אם הוא מיקרי שהבשר חופה אותו כו' כתב וז"ל אותו חלב שתחת הקרום הדק הסמוך למתנים ודאי אסור כו' דקדק לפרש הסמוך למתנים משום דבכל הכסלים אין שום חלב תחת הקרום דק, מש"ה פי' דמ"מ נמצא תחת הקרום סמוך למתנים כו' עכ"ל.

(ומה שהביא להקשות בס' מנחת שמואל על הנצי"ב שלא נמצא שם חלב תחת הקרום דק אצל המתנים, לא קשה מידי שהרי הקרום דק עולה גם על בשר המתנים, והחלב שתחת המתנים אסור משום דפירוקי מפרקא, דהיינו שמתגלה החלב מתוך הבשר, אבל אינו מתגלה חוץ להקרום דק, ואילו ה"י נחשב לחיפוי בשר לא היה לנו לאוסרו, אמנם זה דחוק בכונת הנצי"ב, והעיקר נראה שיש קצת חלב דבוק אל הקרום ונמשך עם הקרום כשמסירין אותו, ואף שכתב הנצי"ב דבכל הכסלים אין שום חלב תחת הקרום דק, והרי קצת חלב כזה איכא גם במקום אחר, נראה שכונת הנצי"ב לומר שאין חלב איסור בכל הכסלים רק סמוך למתנים, ובלא"ה ליכא למיסמך על מה שאנו רואים וכמש"כ בת' חוט השני סי' נ"ו דצריך להיות שם חלב דהיינו דצריך ליקרא חלב ושיהי' לו כל סימני חלב, (עיי' בחולין צב: בתוס' ד"ה אמר אביי, ובמרדכי שם, וכן באו"ז שם, וכבר כתבו הספרי ניקור איזו סימנים בזה, ועיי' בגמ' כריתות דף י"ז ע"ב) דבקי אפשר לו לברר ולהכיר איזהו חלב ואיזהו שומן, ועוד יש לעורר שמצינו חילוקים בין בהמה שמינה לכחוש, שבכהמה שמינה נמצא חלב בכמה מקומות שכנגדה בהכחוש לא נמצא כלום, ועיי' מש"כ בזה בשו"ת מהרש"ם (ח"ג סי' כ"ח) ובת' הרה"ג מהר"י הכהן שווארץ ז"ל (שנדפסה בס' גבעת פנחס סוף סי' ס"ה), ולולי דמסתפינא הייתי אומר דבר חדש, שז"ל הרמב"ן (ויקרא ג' ו') שם חלב בלשון הקודש השומן הנפרד שאינו עם הבשר כדבר אחד, כי השומן המתערב בבשר שאינו נפרד בבשר שאינו נפרד ממנו יקרא שומן, כענין שאמר הכתוב וישמן ישרון ויאכלו וישבעו וישמינו השמן לב העם הזה כו' והחלב הוא הנפרד עליו קורם ונקלף לא יתערב הלשון בהם בשום מקום כאמרנו בשר שמן לא בשר חלב כו' עכ"ל, הרי שאפשר שדבר שתלוי בשומן שבא ע"י אכילה ונעשה בהמה שמינה אינו חלב כלל, ואף שיהא לו סימני חלב ויהא נפרד מן הבשר מ"מ אולי מיקרי רק שומן, ויש לזה

סמך בדברי הרמב"ן. ועיי"ש ברמב"ן עוד חילוקים בין חלב לשומן. ועיי"ש שכ' שידעו הרופאים בטבעיהם שאין החלב נעשה לעולם סמוך לעור (דהיינו מבחוץ) ולא באבר שינוע תמיד. ועיין בדרכי תשובה סי' ס"ד סקכ"ו).

ועיין בס' ראב"ן (מס' חולין סי' ר"ח ושם סי' ר"פ) שפירש דכפלי היינו המתנים. גם עיי"ש שכ' שהתרכא דתותי מתני הוא החלב שתחת המתנים בין הבשר אדום שעל הכפלים ובין הקודיליש (כנראה שזהו הקושליץ) ומנקרין אותו עם הקודיליש כו' וחלב שעל הקליבוסה אסור משום חלב הכסלים נמצא ניקורו של קודיליש כולו משום חלב ריש הכסלים עכ"ל. ועיין בפרישה סי' ס"ד סק"א וז"ל חלב שתחת המתנים אסור ופרש"י שהוא תחת הכליות ונראה כגובה הכסלים ר"ל שלמטה מכסלים כבהמה לצד הארץ (רצונו למעט שאין כונתו למטה לאחוריים) יש שם בשר אדום ומן אותו הבשר ולמעלה ממנו לצד השדרה נגד הצלעות קטנות (שמתחילו אחר כלות הצלעות גדולות) מתחיל להיות לבן והוא חלב מגולה ואסור. (לכאורה נראה מדברי רש"י שאין כאן חלב מגולה כלל רק הכל אסור מטעם פירוקי מפרקי) ומשם הולך ומתפשט עד תחת הטריפה לידווי"ץ (היינו בשר המתניים שקורין לונביל"ש עיין לעיל סי' ה'), וגם אותו שתחת הלדווי"ץ אסור אע"פ שהוא מכוסה בבשר ומפורש בגמ' הטעם אמר אביי כהמה בחייה פירוקי כו' עכ"ל.

גם עיין בב"י בפ"י דברי הרי"ף בחיבורתא דתותי מתני ובדרכי משה סק"ב במנהג בני בודי"ץ שמחלקים בין כבש לשור. וכתב וז"ל ודע כי חלב זה הוא לצד חוץ הצלעות קטנות שנשארות באחוריים והוא בין השומן שנראה בחוץ ובין הבשר המונח על הצלעות (קטנות) אצל השדרה ונראה כראש אחוריים וכשמפרידין השומן מבחוץ מעל אותו בשר נראה אותו חלב עכ"ל. ועיי"ש דבכבש יותר מיפרקא מבשור. ועיין בספרי הניקור שציינו בדיוק באיזו מקום שייך זה החלב ועיין בדרכי תשובה (סי' ס"ד סקפ"א) בניקור הקושלי"ץ שהביאם, ויש שם טעות הדפוס שכ' וז"ל וגם יקרור החלב שבמקום הלעדוויץ (ונראה כמראה כסף על חתיכת ארוך) ואח"כ יגבי' הדע"ק מן הקושלי"ץ כבהמה גסה עד החצי' באלכסון דהיינו מן העצם האקנ"א יגבי' הדע"ק לערך ב' אצבעות ברוחב עד שיגיע למקום שיש כמו הם (צ"ל. הר) שבמקום ההוא דבוק הדע"ק לבשר ואינו יכול לפתוח עוד כו' וכבבשים ועזים צריך לפתוח עד החוט השדרה מפני שהם מרקם. והם פרוקי מפרקי ביותר מן הבהמות גסות והחלב מתפשט הקושלי"ץ עכ"ל.

הרי שכל הראשונים והפוסקים פירשו לנו המקום דפירוקי מיפרקא למעלה בגובה הכסלים אצל הקושלי"ץ והלעדווי"ץ (לונביל"ש), ולא כתבו שהוא מתפשט למטה בכל בשר הקאלנע"ר ומכש"כ שאינו מתפשט בכל בשר הדע"ק. וע"כ צ"ל שאין כוונת הזבח שמואל רק לחומרא.

גם עיין בת' מהר"ח או"ז (סי' נ"ט, וציינו בדעת תורה סי' ס"ד) שהק' למה אסרו חז"ל חוטי חלב ואפי' ה' חלב גמור הואיל והם נבלעים והבשר חופה אותם

וא"ת פעמים מתגלים כדאמר גבי תרבא דתותי מתני מ"מ תימה שלא הזכירם התלמוד כו' עכ"ל הרי שלא ניחא לי' לחדש הסברא דפירוקי מיפרקא במקום שלא נזכר בתלמוד, ואע"פ שבתוס' (חולין צ"ג.) וברא"ש ובמרדכי שם כתבו גם טעם זה של פירוקי מיפרקא לענין החוטי חב. מ"מ אין לנו לחדש זה במקום שלא נזכר בראשונים.

אכן מה שהביא בדרכי תשובה (סי' ס"ד סק"מ) בשם ס' שלחנו של אברהם שהביא רא"י מדברי התוס' חולין דף צ"ג דחלב שתחת המתניים אינו אסור אלא מדרבנן עכ"ל, אין נראה כן מדברי הפוסקים, ונראה שכיוון לתוס' ד"ה בעי לחטוטי בתרייהו, ויש לפרש דברי התוס' כדברי המהר"ח אר"י ועיקר סמיכתם מפני שחלב אמר רחמנא ולא חוטין, ולא כתבו הא דפירוקי מיפרקא רק להסביר למה גזרו חז"ל, שהרי אפי' כחלב גמור מותר כשהבשר חופהו, אבל עיקר טעמם מפני שחלב אמר רחמנא ולא חוטין וממילא הוה רק מדרבנן ואין להאריך כאן יותר.

ומה שכ' הרא"ש מדברי הרמב"ם שנתן סימן למי שאינו בקי לידע איזו חלב הבשר חופהו, ומשמע שיש להחמיר בזה, עיין בדרכי תשובה (שם סקל"ח) שהסביר מחלוקת הרמב"ם ורש"י בענין החלב שתחת המתנים (וכן עיין במשיב דבר הנ"ל המחלוקת בענין תרבא דקליכוסתא) והסביר בטוב טעם גם דברי בעל העיטור, והמתבאר מדבריו דיש מחלוקת גם למעלה אצל החוט השדרה וא"כ שפיר נתן הרמב"ם סימן לאותם שאינם בקיאים, אבל אין כונתו לאסור כל החלב שעל כל בשר הדע"ק עד למטה סמוך לבטן, גם עיין בזבח שמואל שהביא דברי הרמב"ם לענין המחלוקת של בני בודין שציינתי לעיל, אבל הכל הוא בגובה הכסלים.

וכבר כתב המהר"י סוראזינה שמוכח בכל הפוסקים דלא שייך פירוקי מיפרקא רק בגובה הכסלים, ושמונהג כל המדינות להקל בזה, וגם במחלוקת שלענין החלב שתחת הקרום עב ולכן כתב שמונהג מקומו להקל וכן מוכח מכל הספרי ניקור, וכבר כתבנו שאפי' מדברי הלחם הפנים והזבח שמואל אין מוכרח אם כונתם רק לקלוף הקרום מעל הדע"ק או לקלוף גם החלב, גם אין מוכרח אם כונתם על כל בשר הדע"ק, וכן מוכח במהר"י סוראזינה, שהרי זהו החלב של החמש אצבעות, וכן מוכח מס' טהרת אהרן, וגם ספר אהל יצחק (שהוא מנהג ארץ הגר) ובס' רב טבחיא (שנדפס בשנת תרע"ג, עפ"י מנהגי לאמזא, והביאו דבריו הספרי ניקור שלאחריו) בסדר הבדלה אות ט"ו, לענין ניקור חלק הפנים כ' וז"ל צריך לפתוח ולהפריד קרום הלבן העב וחותר באותו מקום מכוון במקום גבול בשר האדום, ותחתיו יש גיד אדום ומשם מתחיל לגרר את החלב (ולא הצריך להפריד בשר הריפאלא ודלא כס' אהל יצחק בפשט דברי הרמ"א) ההוא שהוא נמשך ומחליד תחת הקרום הלבן, והוא שיורי חלב הכסלים ומקליף משם כל שורות חלב ממקום המסוים שהוא הגיד האדום והוא מגבול שפתו של הבשר אדום עד גמר הפלאנקען עכ"ל.

ומוכח מזה שגם בחלק האחוריים הי' מצריך לקלוף בשר הדע"ק מחלב, ואגב יש להעיר שכ' שהחלב שעל הדע"ק הוא של שורות וכדברינו לעיל (בחמש אצבעות).

גם בס' תורת הניקור השלם (להרה"ג ר' שאול שמחה מאלין ז"ל, שנדפס בשנת תרפ"ה, שהי' מו"צ בביאליסטאק יע"א, ויש לו הסכמה מהגאון מוהר"ר אלי' קלאצקין ז"ל אב"ד דק"ק לובלין יע"א) הביא מהטריפה קאלנער, והקאלנער וגם מהדע"ק, וקראו מכסה וכתב דצריך קליפה מצד הפנימי וחוטט את הגידים (ושם בשפת אידיש כתב און ביים ברעג די אדערן, ארויסנעמען) ומשמע דקולף גם החלב עיי"ש לענין ניקור חלק הפנים. גם בספר הניקור (להרה"ג ר' שלמה אלטמאן ז"ל מו"צ בווארשא, ונדפס קצת קודם לס' תורת הניקור השלם) כתב כן, ולא ראיתי רק קטעים מדבריו. וכנראה שמנהג ליטא וגם ווארשא הי' לגרור החלב שתחת הקרום עב, אבל זה ברור שלא הי' רק לחומרא ולא משום חשש חלב דאורייתא שא"א להכחיש מה שכתב בפירושו בראשונים, וגם פשוט דברי הרמ"א, ובס' תורת הניקור השלם אות ז' בהא דבשר חופה, ותרבא דתותי מתני, הביא שיטת הראשונים בזה ולא כתב דמתפשט בין הג' חתיכות בשר ג"כ, רק הביא הגבולים שנמצאו בראשונים לענין תרבא דתותי מתני, ועיי"ש שדקדק בלשון הרי"ף שכ' חיורא דתותי מתני, שהחלב שעל בשר הלונבי"ל, ונראה כשמפרידין הכליות, יש לו מראה לבן משא"כ יתר החלבים שאינו מראה לבן כ"כ.

הרי אף שמחמיר בענין הטריפה קאלנער (וכ' שם באות ז' דמחמירין בו משום דאפשר דנבלע בו החלב דתותי מתני) אבל לא כתב שמתפשט על כל בשר הדע"ק, ואף שמצרכו קליפה, צ"ל שאין זה רק חומרא, וכדי שלא להקל במקום גובה הכסלים החמירו גם למטה. וגם אם ימצא כאיזה ספרי ניקור האחרונים שיש בזה חשש דאורייתא, ע"כ צ"ל שרק הזהירו בני אומנותם שלא יבואו להקל בניקור חלק האחוריים, אבל כדאי יש לילך בשיטת כל הראשונים שאין בזה איסור מצד הדין, ומכש"כ לפי מנהג אונגארין שמוכא באהל יצחק הנ"ל, שלא הסירו החלב מבשר הדע"ק וכן הוא בס' טהרת אהרן ובת' מהר"י סוראזינה.

ובזה י"ל דמש"כ המהרש"ל דיש שנהגו לנקר החלב שתחת הקרום עב ולבן, ובחלק הפנים הי' הניקור בדרך העברה בעלמא, ע"כ צ"ל שמה שחששו בחלק אחוריים הוא רק מטעם פירוקי מיפרקא, וכדי שלא יבואו להקל למעלה בבשר הקאלנער, ולא משום החומרא לחשוש לשיטת הסוכרים דלא מיחשב חיפוי בשר, שכבר נהגו העולם דלא כוותייהו, ועוד שהרי מבואר במהר"י סוראזינה (לפי דברינו לעיל) שכל המחלוקת הוא רק למעלה אצל גובה הכסלים (וענין פירוקי מיפרקא לא שייך מתחת הצלעות עי' לקמן).

ואין להקשות על דברינו שהרי חזינן שהרמ"א מוקים להמחלוקת גם בחלק הפנים ואין אפשר לומר שלא נחלקו כלל באותו מקום, די"ל שמבואר בדרכי משה סי' ס"ד שראה מקומות שנהגו להפריד הבשר כו', הרי שמקור הרמ"א הוא ממה שראה נהגין כן. רק דקא מוקמא לי' להמנהג עפ"י דברי הראשונים דחולקין על רש"י, וי"ל דזה רק לחומרא, דהיינו שהמנהג הי' רק לחומרא וכמו שמצינו

כמה חומרות בענין הניקור, שהרי באמת חיפוי כשר הוא, (היינו אותו חלב שתחת הריפאלא), ואף תחת הקרום עב י"ל דאין בזה אלא חומרא שלא מצינו מפורש בשום ראשון שהחלב מתפשט עד למטה בבטן ואדרבה כולם כתבו שהוא למעלה בגובה הכסלים, ומכש"כ לפי פירושו של המהר"י סוראזינה בדברי הראשונים בודאי י"ל כן וכנ"ל.

ועוד י"ל עפ"י דברי המשיב דבר הנ"ל, שהביא דברי התו"כ פ' צו (והביאו בתוס' דף צ"ב:) אשר יקריבו ממנה למעט חלב הדפנות וכף הנצי"ב שהיינו החלב שעל הצלעות, שאין זה בכלל חלב שעל הכסלים דלא מיקרי כסלים רק דפנות, וכן איתא בס' קרבן אהרן (ודלא כמנהג ארץ ישראל בזה, ואף שהקצבים בכל מקום מסירין את החלב, היינו רק מפני שאין להם צורך בו) וי"ל דגם מה שתחת הצלעות הוא בכלל דופן בלישנא דקרא, אע"פ שהרמ"א (בסי' ס"ד ס"ז) קאמר לענין חלק הפנים ח"ל מן הקרום כו' בראש הדפנות על הכסלים אשר נשאר שם בראשה כו' עכ"ל, מ"מ אפשר דמדאורייתא לא מיקרי כסל, רק דופן (וכבר כתבנו מדברי כמה ראשונים דכסל הוא רק למעלה בגובה הכסלים, ועכשיו אנו מצדדים דתחת הצלעות מיקרי דופן, ועיין בדרכי תשובה (שם סקמ"ט בפירושו דברי הרמ"א), אמנם דיש בזה מן הדוחק, והעיקר נראה כמו שכתבנו בראשונה.

היוצא מדברינו דכל מנהג יש לו על מי לסמוך שהרי הרמ"א לא הצריך רק נטילת קרום א', ומה שתחתיו (ואינו נמשך עמו) מותר, ומה שהצריך הזבח שמואל להסיר גם הקרום ב', אין זה רק חומרא, ועוד אפשר שהמהר"י סוראזינה לא דיבר רק מחלק האחוריים ולא מחלק הפנים, ולענין החלב שתחת הקרום עב הרי מנהג העולם להקל בזה וכמבואר ברמ"א ובספרי הניקור, ומה שכ' הכנה"ג דעכ"פ צריך להסיר הקרום עב, הרי הרמ"א לא פסק כן, וגם דברי הכנה"ג אפשר לפרש רק בחלק האחוריים, ועל כן בודאי אין לזוז ממנהג לשנות ממה שנהוג מקדמת דנא, שהרי יסוד הדברים הוטבעו על אדני ההלכה, והעיקר שלא לזלזל בשום מנהג, ונראה שגם איסור יש בדבר להוציא לעז על מנהג הראשונים, ואף שבכנה"ג הביא מחלוקת בזה לענין החלב שתחת הקרום עב ולכן, נראה דהיינו דוקא בחלק האחוריים, שהרי כבר כתבנו דיש מחלוקת באיזה קרום מיירי רש"י, וא"כ הרי יש ספק בלאו"ה אם יש חיוב כלל להסיר החלב אפי' לשיטת האוסרים דשמא לא כיוונו לזה החלב, ואפי' אי נימא כדברי המהר"י סוראזינה הרי מוכח מיני' דקאי רק על חלק האחוריים, וגם אי נימא (דלא כמהר"י סוראזינה) שהכוונה להחלב שתחת מה שאנו קוראים הקרום עב ולכן יש לצדד כן דאין איסור רק בחלק אחוריים, ועכ"פ מידי ספק לא יצאנו שהרי אפשר לפרש כדברי בעל זבח שמואל ומהר"י סוראזינה, ואין לומר דעכ"פ א"א להקל בשניהם, דהיינו בין בהחלב שתחת הקרום ב' ובין בהחלב שתחת הקרום עב, דהרי עכ"פ פשט אחד הוא האמת, דזה אינו, שהרי בלאו"ה כבר נפסק ההלכה דלא כשיטת המחמירים, וכל דברינו הוא רק אם רשאים להחמיר כנגד המנהג, ומכיון דאיכא ספק בכונת היש מחמירין יש לאסור לשנות, ובפרט די"ל דלא מיירי רק מחלק האחוריים (וכבר כתבנו שהמנהג כהיום להסיר אף הקרומין והשומן המותרים, אבל אסור לומר שיש חיוב בזה וכנ"ל).

(ח) ועוד יש לברר איזה חומרות שזכרו בספרי הניקור, ומכיון שאין להם מקור בדברי הראשונים על כן יהיה דברינו בקיצור. עיין בדרכי תשובה סי' ס"ד סקמ"ז לענין מה שכתבו ספרי הניקור שלא לשייר לחלק הפנים רק מן הטבור ולמעלה, שהוא בערך כנגד הצלע העשירית, וצריכין לחתוך בשיפוע למעלה לצד הראש. ומקור הדבר בס' לחם הפנים סי' ס"ד (ואף שכתבו איזה אחרונים שמקורו מהסמ"ע, המעיין שם וכן בס' בית לחם יהודא יראה שאינו מוכרח), וכבר כתב בס' טהרת אהרן שדבריו בקיצור, והוא פירש דבריו (ובס' זבח שמואל הלך בעקבותיו), ומקודם כתב שלא לחתוך באופן שמשאירין הבשר שבין הצלע י"ב ל"ג לחלק הפנים דצריך ניקור בג' מקומות, ושוב כתב דיש לחתוך עד סוף הטבור וז"ל דרכם (של הקצבים) לחתוך במקום שכלים הצלעות בשיפוע בפלאנקי"ן למטה עד הכחל ועד מקום שקורין הויך שטעלי"ן (וקרוי נמי הויך פעלי"ק) והוא שיך לחלק האחר וצריך לנקרו ואין העולם מרגישין בזה לכן צריכין להזהירם בזה שלא יחתכו כ"א עד סוף הטבור שהוא מקום מוגבל ומשם להלאה כלל לא עכ"ל.

ולכאורה צ"ע שהרי מקום הטבור הוא כנגד הצלע העשירית וזה רחוק הרבה ממקום הכחל ולמה הצריך לגדור כ"כ. ובאמת צ"ע מה ניקור שיך בחלק זה שהוא מבשר הדע"ק, והי' אפשר לומר שכונתו להג' חתיכות בשר (הטריפה קאלנער כו'), שהרי הלחם הפנים ס"ל דצריכין ניקור, אכן משמעות דבריו שאין צריך ניקור הרבה, שהרי לעיל כתב דצריך ניקור בג' מקומות (לענין הבשר שבין צלע י"ב וי"ג) וכאן לא כתב רק שצריך לנקרו, ועוד שהרי אין בשר האמצעי דהיינו בשר הקאלנע"ר מגיע כלל עד חלק התחתון למטה מהצלעות וכנ"ל.

ובספר טהרת אהרן הביא התקנה שלא לחתוך למטה מהטבור, והוא לא ס"ל החומרא של הג' חתיכות בשר וכנ"ל, ובס' זבח שמואל כתב על הא דצריך ניקור וז"ל וכמו שאבאר לקמן בעז"ה אצל הברעטי"ל שתחת ההויך פעלי"ק (ועיין בדרכי תשובה סי' ס"ה סוף סקס"ג אופן ניקורו) ועיין בערוך השלחן (סי' ס"ה סמ"ז בשם הלחם הפנים).

הרי שלא חשש לניקור הדע"ק, דהיינו שלא מפני טעם זה גדרו הגבול של הטבור רק מחמת ניקור הברעטי"ל שמונח במקום ההויך פעליק, מתחתיו (ויש לדחות קצת ססמוך לניקור של הברעטי"ל התחיל הזבח שמואל לבאר הניקור של הג' חתיכות), וכן מפורש בדרכי תשובה (סי' ס"ד סקמ"ז) בשם שו"ת מלבושי יו"ט להזהיר הקצבים שמקילין וחולקין חלק הפנים של הבהמה מחלק האחוריים לחתוך כמעט כל הבשר החופה את הכרס כו' כי יש שם בהבשר הזה חלב וגיד אחד אשר הקצבים אין יודעים לנקר אותו כו' עכ"ל, וזה הגיד והחלב הוא בבשר הברעטי"ל, ע"י בערוך השלחן שם, וכן באהל יצחק הביא שלא ינוח אפי' הטבור בעצמו לחלק הפנים, והוא לא ס"ל הדין של הג' חתיכות, וע"כ שחושש לניקור של הברעטי"ל.

רא"כ יש לעיין למה הרחיקו כ"כ עד הצלע העשירית, והי' נראה לומר שאין כונת הלחם הפנים להטבור ממש רק לאמצע הבשר החופה את הכרס, ועיין בדרכי תשובה שם סקל"ו שקראו לכל בשר הפלאנקי"ן, נאפי"ל שטי"ק, וכן נראה

מפורש בס' מלבושי יו"ט הנ"ל שסיים דבריו וז"ל ומחוייבים לתקן מכאן ולהבא שיחתכו בשוה כו' עכ"ל. ואף שבספרי ניקור שפירשו דברי הלחם הפנים לא משמע כן. הרי כתבו שדבריו בקיצור, ויש לפרש כונתו כדברי המלבושי יו"ט.

ואפילו אם נימא שהכונה להטבור ממש, יש לעיין הטעם שבחרו בגבול זה, ובס' טהרת אהרן כ' דסימן טוב מילתא היא שיוכלו הגאונים הרבנים לחקור ולדרוש אחרי הקצבים והמנקרים אם עושין כהלכתן. משא"כ כשלא הי' בידם סימן הנ"ל כו' עכ"ל, וכ"כ אחריי הזבח שמואל וכן האהל יצחק כ' (בס"י ג') בעמודי זהב סק"ב) וז"ל וכל רב יוכל לידע ממעשים החלוקים בזה הסימן עכ"ל. הרי שבחרו בזה שהוא דבר מוגבל ויוכלו להזהיר הקצב ע"ז, ולא יוכל לומר שעשה טעות וחתך בשיפוע להיפך לצד ההויך שטעל, שהרי זה הוא דבר מוגבל וניכר, אבל באמת י"ל דכל שהוא למטה מהצלעות ואפי' מעט בשיפוע לצד האחוריים לא שייך שום חשש, והתקנה היא רק שלא יגיעו לבשר הברעטי"ל. **ועיין** בדרכי תשובה שם בשם הדברי מלכיאל שלא נתקבלה תקנה זו וכ"כ שבמונקאטש חותכים למטה מהטבור, וכן נראה מהציורים בס' רב טבחיא, וכן נראה ממש"כ בס' תורת הניקור השלם (דף ו' ע"ב ובהציורים שם דף ט"ז ע"א וע"ב), ובאמת כל הספרי ניקור כתבו שאין הטכחים נוהגין כן, רק שמזהירין שניהגו כך, ולא נתקבלה תקנתם, ואפי' את"ל שנתקבלה באיזו מקומות, היינו רק במקום שמנקרים חלק האחוריים, אבל במקום שמנקרים רק חלק הפנים לא קיבלו התקנה וכעין החילוק שכ' החת"ס ז"ל (בחי"ד סי' ס"ח).

ומש"כ שם בחת"ס שסמוך לבטן קרוב מאד לחלב הפריסה, והביאו הדרכי תשובה כאן, נראה שכונתו לחלק התחתון של הבשר שבין הצלע י"ב וי"ג (וכנראה מדברי הגו"ב המוכבא בפ"ת שם סק"ג) שהרי בלאו"ה צריכין לדקדק בדברי החת"ס שהרי חלב הפריסה הוא חלב שעל הקרב, והרי חלב זה מונח על כל מקום הצלעות עד הטרפס וגם מונח על הטרפס (היותרת) וכנ"ל. ועיין לקמן עוד בדברי החת"ס (ואף שהזכיר החת"ס בדבריו הטבור, הפ"ת השמיטו, וצ"ל כונתו לאמצע הבטן) ועיין בת' לבושי מרדכי ח"א יו"ד סי' ל') שכ' שלאחר הצלע י"ג אז יש חשש של הטבור, ואם כונת הטבור הוא למה שכנגד הצלע העשירית אין לדבריו שום פירוש, וע"כ צ"ל כדברינו לעיל שלא כיוונו אל הטבור ממש (ועיי"ש כלבושי מרדכי דקאי על דברי החת"ס).

וז"ל הדברי מלכיאל (ח"ב סיל"ו) שהשואל הפריז על המדה לחתוך רק עד הטבור, כיון שאופן הניקור אחד הוא גם מהטבור והלאה עד המקום שנקרא הויך שטעלי"ן כו' עכ"ל (ומש"כ בס' רב טבחיא (בסדר הבדלה בהגהת מאיר עינים אות ש') שמנקרין וחולצין כל מראה לבן שבבשר וגם מה שבתוך הבשר כו' עכ"ל, אין נראה שזה פירוש בד' הדברי מלכיאל שהרי בחלק הפנים לא הצריך הרב טבחיא לחלק ולהפריד הבשר, והרי כ' הדברי מלכיאל שאופן הניקור אחד הוא), ומש"כ בדרכי תשובה שמנקרין היטב כל הלובן שיש שם בהבשר ההוא עיי"ש, נראה שזה רק חומרא שהנהיג מפני שהי' חותכין בשיפוע כלפי ההויך גישטע"ל, אבל לא מעיקר הדין, שהרי כבר כתבנו שהמהר"י סוראזינה העיד שנהגו בכל המקומות

לאכול החמש אצבעות עיין בריש דברינו, וכן בס' טהרת אהרן ובס' אהל יצחק (שבו מנהגי אונגריין) לא כתבו הדין של הג' חתיכות בשר וכנ"ל. ואין כאן מקום להחמיר רק אם נימא שנתקבלה התקנה להניחו לחלק אחוריים, אבל מכיון שהעיד הדרכי תשובה שלא נתקבלה שוב יש לילך בחר מנהג כל מקום כל שמצינו לו יסוד בהפוסקים.

ומה שכתב בס' מנחת שמואל דעד הטבור שייך הדין של פירוקי מיפרקא, כבר כתבנו שזה כנגד כל הראשונים והפוסקים, רק שנוכל לומר שהמנקרים החמירו על עצמן במקום שנראה כפירוקי מיפרקא, וכדי שלא לחלק בענין ניקור הבשר באחוריים שלא יבואו להקל בו, ובאמת א"א לומר כלל שפירוקי מיפרקא תלוי בהטבור, וכי יש הלכה למשה מסיני על זה, והרי הראשון שהזכירו הוא בעל לחם הפנים, ולא נהגו כוותי' מקודם לכן (וגם לא אחרי כן). והרי המהרש"ל שקדמו כתב שלא דקדקו בחלק הפנים לחטט אחר החלב, ובדאי שלא נהגו לחתוך רק עד הטבור שעדיין לא נתקנה התקנה, ואילו היינו רוצים לתת גבול לענין פירוקי מיפרקא יותר הי' לנו לומר שתחת הצלעות לא שייך דבר זה (וכמש"כ בס' כנפי יונה והביאו באהל יצחק (סי' ג') בתקון הבית אות ב') לענין הבשר שבין הצלעות. אבל באמת כבר כתבנו שטעם בחירת מקום הטבור הוא רק משום שהוא מקום המסויים וניכר ולא יוכל הטבח לומר טעיתי וכנ"ל, ומכיון שלא נתקבלה התקנה שוב מניחין הדברים על עיקר הדין ועל מנהג המקומות.

ועיין באהל יצחק (שם בעמודי זהב סקכ"א) שכ' וז"ל ומפני שיש להסתפק בהצדדים עד היכן מגיע הכסלים הנזכר וכדי שלא יבואו לידי איסור נוהגין לחתוך כל הכסלים אשר לבן מבחוץ עד הטבור לחלק האחור וזו יוצא מידי כל ספק כו' עכ"ל, הרי שכתב שחותכין רק החלק שלבן מבחוץ (הקרום עב ולבן) ולא הבשר שע"ג דהיינו הריפאלא, ואילו הי' כאן חשש של פירוקי מיפרקא מה חילוק יש בזה (ובאמת שדבריו צ"ע שהרי הקרום עב נמשך אף למעלה מהטבור).

ועכ"פ בודאי לא שייך לקרות לבשר הריפאלא שמתחת הצלעות בשם טריפה קאלנער, אף שהוא המשך של הטריפה קאלנער (כנ"ל) ואף שנוהגין לחתוך בשיפוע כ"כ בא"י עד שחותכין גם בשר זה ומשליכין אותו לאיבוד, שהרי מבואר באהל יצחק שלא חשש רק להבשר הלכן (ובדרכי תשובה יש טעות הדפוס בהעתקת דברי האהל יצחק) ובכלל אין להביא רא"י מא"י שהי' נוהגין מימי קדם להשליך כל בשר הריפאלא, ואף מה שלמעלה מהטבור, ורק בזמן האחרון הקילו בזה, שלא מצאו טעם להחמיר כנגד מנהג העולם (ואפשר שסברו שרק מפני הטירחא נהגו להשליכו), וא"כ י"ל שלמעלה מהטבור הניחו המנהג כמקדם להשליכו, אבל אין מזה רא"י לענין עיקר הדין וכמובן, וכבר כתב הכנפי יונה שם שאין להביא רא"י מן המנקרים שידוע שהם חותכים יותר מן הראוי והקרומים וקליפות הבשר עמו עיי"ש, ומכש"כ כהיום שכבר פסקו המנקרים בארץ ישראל מלנקר חלק האחוריים אין להביא רא"י להלכה בענין מה שהם אומרים כנגד המנהג, שכבר אין להם השימוש בזה, ואף שכודאי אין להם לזלזל בשום מנהג עיין בסוף ת' מהר"י סוראזינה, אבל בודאי אין מזה פקפוק כלל על מנהג שאר מקומות.

ועיין בספר דעת תורה סי' ס"ד סכ"א דכ' דסתם חלב שעל בשר הדע"ק אינו רק מדרבנן (ומה שכו' להסתפק בדברי הב"י סי' ס"ה בענין יניקה מחלב וקשר שרשי חלב בבשר הדע"ק נראה שכונתו לבשר הברעטי"ל וההויך שטעלין, ועיין ברוקח דקרא לאותו מקום כפלי, דהיינו כסלים), וכל זה לאותם שנוהגין להסיר החלב וכבר כתבנו ממנהג אונגרין המוכא באהל יצחק שמתדיין אותו, ועכ"פ במקום שתחת הצלעות בודאי שאין כאן רק משום חקנה ומנהג המקום (ובאמת מדברי החת"ס שכ' שקרוב מאד לחלב הפריסה שזהו חלב שעל הקרב, מוכח שאין כאן משום חלב הכסלים, גם כבר כתבנו שכל הקדומין שנהגו להסיר אינו רק חומר מכיון שלא נזכרו בגמרא וכדברי רבינו יואל).

והעיקר בזה מה שקיבלתי ממנקר מומחה שכבר שימש במלאכה זו יותר מששים שנה, ויש לו כתב תעודה מהרב הגאון המפורסם האב"ד דק"ק קערעצקא זצ"ל, שהעיד המנהג שהי' נוהגין לחתוך בשיפוע מעט נוטה לצד האחוריים (ולא לצד הטבור) וכוונתם היתה כדי שיוכלו להתשמש בהשומן הכשר שמונח על הדע"ק, שהי' חשוב עד למאד בימים ההם (וכבר כתבנו שהמהר"י סוראזינה העיד שבכל ארץ אשכנז בואימייא מוראביא פולניא ורוסיא נהגו היתר בשומן זה) הרי מבואר שמנהג אונגרין הי' להתיר אותו שומן וגם לא חששו לתקנת הטבור. **אמנם** גם בזה דברינו רק להתלמד, שנוהגין הקצבים בזה שלא להניחו לחלק הפנים.

ט) **ואודות הבשר שבין הצלע י"ב וי"ג**, שאינו רק חומר לאותם שנהגו לחתכו לחלק האחוריים, וכבר האריכו בזה רבותינו האחרונים עיין בדרכי תשובה סי' ס"ד סקמ"ז ובגילוי דעת בת' דרכי שלום סי' י"ז (וכעת נדפס בדעת תורה ח"ב בת' הנדפסת בסוף הספר לסי' ס"ד) וכן בליקוטי הערות על ת' חת"ס סי' ס"ח מה שליקטו בפירוש דברי החת"ס, וכבר כתב בשו"ת טוטו"ד ליתאה סי' קי"א שנאמנים הטבחים על כך ובדברי החת"ס, ומה שמפקקים שיש להניח ב' צלעות מחשש שלא יבואו להניח יותר מדאי, כבר כתב בדרכי תשובה שם שזה משמרת למשמרת ולא ראה נוהגין כן, והעיקר בזה דברי המשאת בנימין המוכא בש"ך שאין כאן אלא חומר בעלמא וכמש"כ החת"ס שאין לנו אלא דברי האחרונים, ועיין שו"ת שבט סופר ושו"ת לבושי מרדכי, ואני קבלתי מהמנקר מומחה מקערעצקא הנ"ל, שהי' נוהגין לחתוך באמצע הבשר שבין הצלע י"ב וי"ג, ובשעת הוצאת הגידין (שהם סמוכין להצלע הי"ב) הרי צריכין לחתוך בבשר ומכיון שלא הי' הצלע י"ג בצדו, נפל אותו בשר לאיבוד (דכשמסירין הגידין שבין הצלע י"א וי"ב וחותרין בהבשר אשר סמוך להצלע הי"א, אזי נשאר תלוי אצל הצלע הי"ב, משא"כ כשאין צלע בצדו אז נפל הבשר לאיבוד). נמצא דמשליכין הבשר הנ"ל דזה קרום נוסף על הקרום א'.

עוד הראה לי שהחוטין לבנים שנמשכין בין הצלעות מתחברין עם החוט הלכן שיוורד מעצם החזה לתוך בשר הריפאלא, ומזה קצת קושיא על מנהג ארץ ישראל שאין מסירין רק החוט מהבשר הריפאלא (וגם מה שיוורד בין הצלעות), שאף שמקילין בא"י בחוטי דם אבל בזה נקטינן שהוא חוט של חלב, ואולם כבר

כתבנו שיש שיעור וגבול ליניקה, גם עיין בדרכי תשובה סי' ס"ד סקע"ח ובת' חת"ס הנ"ל דיש לצדד שכולם הם חוטי דם, ועכ"פ בדיעבד נראה שמקילין במילי דרבנן ועיין ביש"ש (פ' גיד הנשה סי' ח'), וממילא יש לתרץ מנהג א"י.

ומש"כ הסמ"ע דמחצר כבד ולמטה מתחיל חלב הכליות וחלב המעיין ושאר מיני חלבים, עיין בבית לחם יהודה שלא נהגו כוותי' (לחתוך אצל החצר הכבד) וכן כ' במשיב דבר הנ"ל, וכ' שלא דקדק יפה בלשונו, ובס' רב טכחא כתב שהכונה למעלה במקום חיבור הטרפס להשדרה, ויש לזה קצת סמך שהרי בכבש נמשך הטרפס אצל הראשי צלעות ולא באמצע הצלעות כבבהמה גסה, וע"כ שכונתו רק ליתן גבול למעלה, ועכ"פ אין המנהג כהסמ"ע בזה.

(י) **היוצא** מדברינו שאף שאין לזלזל בשום מנהג וחומרא חלילה, מ"מ אין לשנות מנהג שום מקום משום החומרות הנ"ל שנהג בא"י, ונראה עוד שלפי המנהג כהיום שמסירין הטבחים בכל מקום אף הקרומים והשומן המותרים, יכול אף בן א"י לאכול בחו"ל בכל מקום עיין בס"י ס"ד סי"ב בהג"ה לענין לובן שככוליא ושם בטו"ז סק"ט ובש"ך סק"ב ובפמ"ג שם, ומעולם לא שמענו מי שהחמיר שלא לאכול במקום שנתאכסן שמה, מחמת שינוי במנהגי הניקור (ר"ל אפי' מי שהחמיר בענין השוחט וכדומה).

ואסיים בדברי הגאון בעל כו"פ ז"ל בס"י ס"ד סק"ו שכ' וז"ל: כל רבותינו נוחי הנפש טרחו ויגעו ליישב דברי מנהג אבותינו לבל יהיה בהם שום פקפוק כו' להעמיד הדת על תלה ולקיים מנהג קדמון על מכונו עכ"ל.

אחרית דבר

שוב הגיע לידינו הספר היקר שלחן הטהור על דיני ניקור, שנדפס בפרעשבורג יע"א בשנת תרע"ג לפ"ק, ע"י המחבר הרה"ג ר' בנימין אלי' האללענדער ז"ל, בהסכמת הגאון אב"ד דשם מוה"ר ר' עקיבא סופר ז"ל, והי' להמחבר הורמא מהג' בעל שבט סופר ז"ל, ונסתייע ע"י השו"ב דפרעשבורג (מו"ה ר' דוד פעטטמאן ז"ל) וע"י הטבח דשם (ר' זלמן גרינהוט ז"ל), (וכמבואר כל זה בסוף הספר), באופן שאין להסתפק כלל שכל הכתוב שם הוא מנהג פרעשבורג, ובדאי לא שינו כלום מימות החת"ס ז"ל.

ותוכן הספר הוא לבאר בלשון קל סדר הניקור, ונכתב בלשון הקודש ובלשון אידיש, גם יש בו הגהות לבאר המקור לכל דין, אכן זה ברור שלא סמך רק על מה שכתוב בפנים, דהיינו בסדר הניקור שנכתב בלשון הקודש ובל"א, שע"י זה יוכל כל אחד להבין את אשר לפניו בנקל.

ובסעיף א' כתב וז"ל, במקומות שאין אוכלין חלק האחוריים נוהגין להניח הצלע הי"ג לחלק האחוריים ע"כ, ושם בהגה הביא דברי החת"ס (יו"ד סי' ס"ח) בקיצור, ושוב בסעיף ב' הביא לשון הבעל העיטור (המובא בטור סי' ס"ה) הנוקד את הבשר מתחיל בראש כו', ובסעיף ג' הביא לשון בעל העיטור ונטל הסכים ומחלק בין כתף לגוף כו', ובס"ד כתב וז"ל חוטיין שבעוקץ והוא קצה השדרה

אסורים וראשי הפיצולים נדבקין בראשי הצלעות ונוהגין לנקר בכל צד ג' צלעות. ובסעיף ה' כתב וז"ל, ואח"כ חתך את החזות לשני צדדים ומאותו בשר אדום הסמוך להחזה מוציא חוט כפול, ואח"כ מתחיל ממקום סיום הגיד ומקליף בידו הקרום שעל הכסלים, וצריך ג"כ לחתוך ראשי העצמות מקצות הכסלים והמה רכים ולבנים עכ"ל.

ושם בהגה ביאר שהחוט כפול דשנים הן א' לבן וא' אדום, גם ביאר דהא דכ' בסעיף ד' לנקר ג' צלעות הוא משום לא פלוג, וגם הביא דברי האהל יצחק שיש מקומות שמסירין החלב שמונח תחת הקרום עב וקצה אדום, ומוכח מיני' שכפרעשבורג לא נהגו כן ורק הקרום של מעלה עם כל הנגרר עמו אסור (וכ"כ שם בלשון אידיש).

ובסעיף ו' ביאר דין הכתף ושם בלשון אידיש האריך לבאר חטיטת הגידין בכתף.

ובסעיף ז' כתב דין הטחול, ובסעיף ח' כתב וז"ל יתרת הכבד צריכין לנקר הקרום העליון והמנהג לנקר גם לצד הריאה, ושוב ביאר חלב שעל הקרב (ולא כתב כלום מניקור הכבד).

והמתבאר מדבריו שאף שמניחין הבשר שבין צלע י"ב ל"ג לחלק הפנים (ובהג"ה לסעיף א' ציין לשו"ת שבט סופר סי' ז') מ"מ אין כאן שום חוספות ניקור ממה שאנו נוהגין בבשר שבין הצלע י"א ל"ב, וכונת החת"ס במש"כ שמפשיטין השלי"ם הדק, היינו הקרום שעל הכסלים שמתפשט ג"כ על קצת מהצלעות וגם על הבשר שבין הצלע הי"ב ל"ג, ואילו ה"י כאן איזה דבר אחר או קרום אחר לא ה"י שותק המחבר הזה מלהשמיענו ממנו, ומכיון שזהו מנהג פרעשבורג שוב אין כאן שום ספק בכונת החת"ס.

גם בהציור שנדפס בדף י"ט מהספר (כילד ו') מוכח שהשלי"ם הוא הקרום שעל הכסלים שנמשך גם על הצלעות.

(ובביאור דברי החת"ס י"ל בהרבה דרכים, ועיין בס' תורת הניקור השלם (פ"ז): בביאור הסרת הקרום שעל הכסלים, די"ל בדרך אחר עפ"י מש"כ בהגהות דרישת הזאב על הזבח שמואל (שה"י) נכדו ונדפס בהסכמות הג' בעל חו"ד ז"ל והגאון רע"א ז"ל) דף נ"ב ע"ד, בביאור החומרא שיש להבשר שבין צלע י"ב ל"ג כי סמוך לזה מחובר חתיכה א' מג' חתיכות שמונחין זה ע"ג זה, וכפי מה שראיתי שבשר החתיכה העליונה (שקצת מנקרים קוראין אותו טריפה קאלנער) מתפשט ע"ג הצלע הי"ג, ואולי לפעמים אף על הבשר שבין הצלע י"ב לצלע י"ג, וא"כ אם רוצים לאכול אותו בשר של הקאלנער המתפשט לכאן צריכין להפשיט הקרום מעליו, ודבר זה לא שייך בבשר שבין הצלע י"א ל"ב, ששם אין הקרום דבוק לבשר רק מונח על גביו, ודו"ק. אמנם אנו אין מקפידין לשירר בשר זו אע"פ שהוא מותר (דהיינו חלק בשר הקאלנער שמתפשט בין הצלע י"ב ל"ג, שאין זו בכלל טריפה קאלנער) רק משליכין אותו עם הקרום שמתפשט גם על שאר הצלעות, וממילא לא נשתנה ניקור הקרום אע"פ שמשיירין גם הבשר עד הצלע הי"ג, וכבר כתבנו לעיל שממילא נופל החתיכה בשר שחותכין כדי להגיע אל

אסור להוציא בשר מן הניקור
ולחזק מלי רשות הנכונה
כל הנוטל ספר יחזירו למקומו

הגיד. ואולם איך שנפרש דברי החת"ס, ועיין מה שצינתי לעיל, מ"מ אין לזוז מדברי בעל שלחן הטהור שהעיד על מנהג פרעשבורג ותו לא מדי.

ובהגהות דרישת הזאב ראיתי שכתב לחזק דברי הזבח שמואל להחמיר בבשר שבין הצלע י"ב ל"ג (וכנראה שלא ידע שמקור דברי הזבח שמואל הוא מס' טהרת אהרן) וז"ל מדברי המהר"ץ שכתב בסדר ניקור שלו וז"ל, ואותן מקומות כגון כאן ק"ק קראקא כשמחלקין חלק החציו הפנים מן החלק החציו האחרון הם חותכין בשיפוע למעלה עד שחותכין מן החלק האחרון דהיינו מן הקושלי"ץ למעלה מן הצלע הי"ג, אותו חתיכה צריך לנקר כמו הקושלי"ץ עצמו, וזה ודאי קאי על הבשר שבין צלע י"ב לצלע י"ג, כי א"א לומר שדעת המהר"ץ הוא על הבשר שלמעלה מן עצם הצלע י"ג, איך אפשר לחתוך למעלה מן העצם אלא וודאי שדעתו על הבשר שבין צלע י"ב לצלע י"ג כו' ועוד ראי' אחרת מס' לחם הפנים וז"ל, דרכם של הקצבים לחתוך בשיפוע עד שמצרפים הבשר שהוא מודבק על הצלע הי"ג להפנים כו' (ופי' הדרישת הזאב שכונתו על הבשר שבין הצלע י"ב לי"ג), ושוב כתב וז"ל ואם אדין לכף זכות אותן המקומות שהמנהג שם להחיר הבשר שבין הצלע י"ב לצלע י"ג יוכל להיות שהם מפרשים במהר"ץ ובלחם הפנים כו' שהפי' הוא הבשר שעל העצם הצלע הי"ג מבחוץ, אבל הבשר שבין צלע י"ב לצלע י"ג לפי סברתם הוא כשר בלי ניקור כו' עכ"ל.

וכבר כתבנו שבעל טהרת אהרן הביא דברי הלחם הפנים וכתב כי קצר הדבר במקום שהי' להאריך, ופי' דבריו שקאי על הבשר שבין הצלע י"ב לי"ג, וזה מקורו של הזבח שמואל, וא"כ הרי יש לנו פירוש אחר בדבריו וכן הוא פשוט משמעות המהר"ץ שהכל קאי אלאחר הצלע י"ג אבל בין הי"ב לי"ג א"צ ניקור, וכדברי החת"ס בשם המשאת בנימין והש"ך, וא"א כלל לילך בתר דברי הטהרת אהרן והזבח שמואל (שמצריכין ניקור הבשר בג' מקומות ולא רק שלי"ם) במקום של הני גדולים (וכן הוא דעת השיבת ציון ועוד, עיין לעיל).

ובעיקר הדבר כבר כתב המהרש"ס דברוב מקומות מקילין בזה ואותן המקומות שנוהגין להניחו לחלק האחוריים הוא רק חומרא בעלמא (עיין לעיל). ונראה שבמקום הפסד אין מקום להצריך להניחו לחלק האחוריים לכו"ע (ובאמת מדברי החת"ס משמע שרק משום טירחא אין אנו נוהגין להשתמש בחלק האחוריים, וכעייירות גדולות כפולין וליטא השתמשו בחלק האחוריים מפני הצורך שלא הי' אפשר למסרו לנכרים, ומכש"כ בבשר שבין הצלע י"ב לי"ג שאין זה חלק אחוריים ובהסכמת הפוסקים, ולא שייך לילך בזה בתר מנהג במקום פסידא). עוד כתב שם בדרישת הזאב לפרש החומרא דטבור שאם הולכין בשיפוע בפלאנקין למטה עד מקום שקורין הויך גישטע"ל ובתוך אותו החתיכה אדום הנקרא בל"א ברעטי"ל מונח שם גיד אחד המתפצל לשלשה כמו שי"ן כו' (ויש חשש שיניח אותו גיד) עכ"ל, הרי מפורש כדברינו לעיל שזה טעם חומרת הטבור ולא משום החלב שעל בשר הדע"ק.

ועוד הביא מס' חינוך בית יהודה שלא לחתוך באלכסון בכסלים, ומשמע דבשוה אין חשש וכמו שכתבנו לעיל בשם המלבושי יו"ט, ובאמת שגם מהציור בספר שלחן הטהור הנ"ל נראה שחתכו בשוה, שמראה היאך שפוגע החוט היורד

מהצ'לע י"ב בהחוט שמונח לאורך הריפאל"א (בסופו), אבל אין לבנות יסוד על זה, ואולם כבר כתבנו שגם ענין טבור אינו ברור אם הכונה להטבור ממש או לאמצע הבטן (וכדמוכח מת' לכושי מרדכי) וכן מוכח מס' תורת הניקור השלם (דף ו') שכ' שהכסלים מגיעים עד הטבור לעומת הצ'לע י"ב, (ועיין בהצ'ור שם דף ז' ועיין לעיל), וכבר כתבנו שכדרכי תשובה מבואר שלא נתקבלה התקנה של טבור, ומכש"כ לגבי בשר הריפאל"א דהיינו הבשר אדום שמתחבר להטריפה קאלנע"ר, שכתבנו לעיל שאפילו האהל יצחק שהביא התקנה דטבור לא חשש רק להבשר הלכן.

גם ביארנו החמש אצבעות שנ' בפוסקים וציירנו התפשטות הקרומין, ויש לעורר שיש כמה עורות וקרומין ויש שהם דק מן הדק עד שאינן ראויין ליקרא קרום, והבאנו דברי הזבח שמואל בענין הקרום דק שמונת תחת הקרום עב (דהיינו הקרום ב'), ושאר פוסקים לא הזכירוהו (והמהר"י סוראזינה וגם בעל טהרת אהרן אף שהזכירוהו מ"מ לא כתבו שהוא אסור, וגם הזבח שמואל רק מטעם חומרא אסרו וכנ"ל), וכבר כתבנו שא"א לקבוע על איזה קרום כיונו הפוסקים אם לא ע"י ראי' מבקי, ולפעמים יש קרום שמתכפל כמה פעמים ושוב מתחבר בקרום אחר ושוב נעשה דק מן הדק, וכגון הקרום שמתחבר לבשר הדעק ומכסה החלב שעל גביו, שבהרכה מקומות שוב מתכפל גם תחת החלב ובהרכה מקומות אינו חופה החלב, אכן מקום החמש אצבעות הוא דבר כולט וכמו שכ' המהר"י סוראזינה (וינכר ביותר בכבש), וכתב שמנהג כל הארצות להתירו, וזהו החלב שע"ג בשר הדע"ק (השפונדע"ר).

גם העתקנו דברי כל הראשונים שביארו מקום חלב הכסלים שהוא למעלה אצל השדרה, וכן תרכא דתותי מתני הוא למעלה ולא שייך פירוקי מיפרקי למטה אצל הבטן, ועיין בת' הרשב"א סי' ש"ח שכ' וז"ל שהבשר ממש חופה אותו (ומותר) והוא אותו שעומד בין כפלי בשר הכסלים כו' עכ"ל, וכן מדברי רבוחינו האחרונים מבואר כן וכנ"ל, ואף מי שהזכיר החומרא דג' חתיכות אפשר שלא החמיר להסיר רק הקרומין, ואפשר שרק תחת הבשר האמצעי, דהיינו רק חלק הדע"ק שהוא תחת בשר האמצעי ולא כל הדע"ק עד למטה, ובאמת יש סחוסין המפסיקין הבשר הדע"ק באמצע, ועיין לעיל ממנהג אונגארי"ן להקל, וגם אותם שהחמירו הוא רק מחומרא, ומכש"כ בבשר הדע"ק שמתחת הצלעות, שכבר כתבנו שלא נתקבלה התקנה של הטבור.

אמנם עיקר יסוד דברינו הוא מה שקיבלנו מהמנקר מומחה מקערעצקיא שליט"א שהעיד שחתכו מעט בשיפוע לאחור דהחזיקו להחלב שעל הדע"ק בחזקת טהור ועשינו סמוכין לדבריו מדברי הפוסקים, ואולם כבר כתבנו שנהרים הקצבים כהיום וחותכים רק למעלה מהטבור וכל דברינו רק להתלמד.

אכן מה שמחמירין בארץ ישראל בכמה דברים (ומקילין בכמה דברים) אין לשנות שום מנהג כשביל מנהגם, וגם בן א"י יכול לאכול בחו"ל, שמעולם לא ראינו שיחמירו שלא לאכול משום שינוי מנהגי ניקור, ובפרט כהיום שמקפידין הטבחים להסיר כל קרום וחלב מפני שהקונים אינם מרוצים לקנות בשר שיש עליו שומן, אפי' במקומות שלא שייך חלב ואפי' בעוף, בודאי אין כאן מקום להחמיר כלל.

שמואל הלוי וואזנער

אב"ד ור"מ זכרון מאיר

סימן רמח

בנידון אין מערבין שמחה בשמחה*

ב"ה, יום ב' תר"מ תשמ"ב לפ"ק.

כבוד ידידינו היקר הה"ג שלם בתורה ויראה בנש"ק הרב ר' יוסף כהנא שליט"א.

אחדשה"ט וש"ת באהבה, בפרוס הפסח קבלתי מכתבו היקר בשעה שאין הלב לר יוצא, וגם כעת אקצר. עיקר נדונו בדין אין מערבין שמחה בשמחה — במר"ק ח' ע"ב ובאר"ח סי' תקמ"ו ועוד, ואעיר קצת על דבריו ואח"כ אכתוב הנראה לדינא אם מותר לעשות סעודת ברית ופדיון הבן יחד.

א. הנה מש"כ בדין הנפ"מ בין טעם מפני שמניח שמחת החג ועוסק בשמחת אשתו לבין טעם דאין מערבין שב"ש, דהנפ"מ בשאר שמחות כאשר יוצא מד' התוס' והראשונים, זה נכון. אבל יש עוד הבדל בענין מהות איסור זה דאין מערבין שמחה בשמחה דאינו משום בטול גמור של שמחת החג, אלא מסבך תערובת ב' שמחות, ואע"פ שעוסק בשניהם מ"מ העסק בשתים מחליש זה לזה כיון שאינו מיחד עצמו לאחד בלבד. וכבר ידוע זה בכמה מקומות שהעסק בב' דברים יחד שכ"א חיוב הו"ל כבטול להשני. משא"כ לשון מפני שמניח שמחת החג שמחמת גודל חביבת שמחת נשואין ואשתו יניח לגמרי מליחד עצמו לחג. ויתכן שבאיסור זה יש צד דאורייתא וצד דרבנן, צד דאורייתא אם מניח שמחת חג לגמרי, וצד דרבנן אם עוסק בשתיהם. ובאמת בהסבר זה מיושב קושית המפרשים דהא גם בדרשת ושמחת כחגיך אפשר לדרוש כחגיך ולא בדבר אחר כגון פה"ב ומילה שלא בזמנה וכיו"ב, דאטו ולא באשתך כתיב. ולהנ"ל א"ש כיון דלימוד זה, יסוד איסור התורה שחוששים שיניח לגמרי שמחת החג, וזה לא שייך רק בשמחת אישות, משא"כ בשאר שמחות דכרגיל איכא רק ערוב שמחה בשמחה לא בטול לגמרי. אחרי כתיב זה ראיתי שכוונתי בהסבר זה לדברי הח"ס בחי' סוגיות.

(*) תשו' זו השיב הרה"ג הנ"ל על מה ששאל כהלכה ידידנו מוה"ר יוסף כהנא נ"י ונדפסה שאלתו בקובצי פר"ת ח"ט סי' קע"ט וח"ו סי' רט"ז.